КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

СЕВАСТЮК МАРІЯ ІГОРІВНА

УДК 811.111’276.6’42:32=161.2’25:82-92(73)(043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ

ВІДТВОРЕННЯ КОНФРОНТАЦІЇ ЯК КОМУНІКАТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ АМЕРИКАНСЬКОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Спеціальність 035 Філологія

Галузь знань 03 Гуманітарні науки

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____М. І. Севастюк

Науковий керівник: Славова Людмила Леонардівна
доктор філологічних наук, професор

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Севастюк М. І. Відтворення конфронтації як комунікативної стратегії американського політичного дискурсу в українському перекладі. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 «Філологія». – Навчально-науковий інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2024.

Дисертаційне дослідження присвячено перекладознавчому вивченню конфронтації як однієї з провідних комунікативних стратегій сучасного американського політичного дискурсу та проблемі її відтворення в україномовному перекладі.

Теоретико-методологічна концепція дисертації ґрунтована на положеннях когнітивно-комунікативної дослідницької парадигми, що дає змогу найповніше врахувати прагматику політичної комунікації як текстотвірної категорії, яка скеровує вектор перекладацької дії і є важливим критерієм якості в політичному перекладі, та акцентувати роль перекладача в збереженні й відтворенні конфронтаційних смислів оригінального повідомлення. Комплексний підхід, що полягає в поєднанні традиційних методів перекладознавчого аналізу з експериментальними методами наукового пошуку, дав змогу схарактеризувати відтворення конфронтації в політичному перекладі як складну мисленнєво-комунікативну діяльність, зумовлену комплексом мовних, комунікативних, психологічних і когнітивних чинників.

Актуальність дослідження аргументована посиленим зацікавленням лінгвістичних та перекладознавчих розвідок у дослідженні ролі мови й перекладу в сприянні дипломатії та ефективної міжкультурної комунікації в період загострення воєнних конфліктів і зростання напруженості в світовому геополітичному просторі. Сучасний орієнтир на розбудову американсько-українських відносин генерує велику кількість текстів і перекладів, особливо в контексті підтримки Сполученими Штатами Америки суверенітету й

територіальної цілісності України в умовах повномасштабного вторгнення. Дослідження репрезентації конфронтаційної політичної комунікації в перекладі на основі вибраної мовної пари сприятиме більш глибокому розумінню ролі перекладу в формуванні громадської думки та вибудовуванні дискурсу навколо важливих політичних питань на національному й наднаціональному рівнях.

Метою роботи є встановити основні перекладацькі стратегії відтворення конфронтації в сучасному американському політичному дискурсі українською мовою та схарактеризувати їх з опорою на комплекс мовних, комунікативних, психологічних і когнітивних чинників.

Об'єкт дослідження – стратегії відтворення конфронтації в перекладі текстів сучасного американського політичного дискурсу українською мовою.

Предмет дослідження – мовні маркери комунікативної стратегії конфронтації в різних жанрах політичного дискурсу США та їхні відповідники українською мовою.

Матеріал дослідження формують понад 6000 фрагментів американського політичного дискурсу сьогодення (загальний обсяг – 4620 сторінок), що реалізують виокремлені для аналізу тактики стратегії конфронтації, а також їхні переклади українською мовою.

Матеріалами для двох експериментів послугували тексти, згенеровані за допомогою мультимодальної моделі мови «Chat GPT-4» на основі зразків риторики реальних американських політиків із метою максимальної адаптації текстів під завдання експериментів та уникнення впливу вже наявних перекладів на рішення респондентів.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в *комплексному* й *інтегративному* погляді на відтворення комунікативної стратегії конфронтації в політичному перекладі. У дослідженні **вперше** розроблено класифікацію перекладацьких стратегій відтворення конфронтації в політичному перекладі й кількісно апробовано на матеріалі перекладів сучасних текстів американського політичного дискурсу українською мовою; окреслено особливості комунікативної ситуації перекладу конфронтаційних політичних текстів як невід'ємного складника

перекладознавчої моделі оригіналу; побудовано модель перекладу досліджуваної проблемної одиниці у вигляді сценарію «Відтворення маркерів комунікативної стратегії конфронтації в політичному перекладі» й емпірично протестовано за допомогою методики ретроспективного інтерв'ю; на основі власно розроблених перекладацьких експериментів виявлено психологічні й когнітивні чинники перекладу конфронтаційних політичних текстів, зокрема, обґрунтовано вплив емоцій, самоцензури, особистих переконань та індивідуального досвіду перекладачів на якість цільового тексту. Також, уточнено сутнісні й жанрово-стильові характеристики політичного перекладу, окреслено його особливе місце в системі інших форм міжмовного посередництва.

Практичне значення роботи зумовлене можливістю використання матеріалів та теоретичних результатів дослідження в межах лекційних курсів «Теорія і практика перекладу», «Порівняльна стилістика англійської та української мов», «Переклад у міжкультурній комунікації» та різних спецкурсів із проблем письмового й усного галузевого перекладу. Викладені теоретичні та практичні напрацювання з дослідження методів і стратегій, використаних перекладачами для відтворення конфронтаційних тактик політичного дискурсу, разом із розробленим глосарієм маркерів конфронтації можуть бути застосовані перекладачами-практиками, які працюють у сфері політичного перекладу з англійсько-українською мовною парою.

Проведене дослідження дало змогу сформулювати низку **висновків**. *Політичний переклад* є особливим різновидом міжмовної і міжкультурної інституційної взаємодії, що охоплює широке жанрове розмаїття письмових та усних політичних текстів, які мають характерне функційне призначення й жанрово-стильові особливості (інваріанти політичного перекладу), що знаходять свій вияв на мовному, композиційному і прагматичному рівнях та позначаються на виборі перекладацьких стратегій.

Одним із джерел виникнення проблем у перекладі політичних текстів є плідне використання політиками *комунікативної стратегії конфронтації*. Безпосередніми носіями конфронтаційних смислів стають тактики конфронтації,

серед яких виокремлюємо *тактики звинувачення та безособового обвинувачення, осуду, протиставлення, погрози, «навішування ярликів», висміювання* й *образи.* Диференційовані тактики відрізняються прагматичною природою, рівнем експресивності, особливостями використання в певній лінгвокультурі. Для тактик також характерний набір типових *мовних маркерів*, які потрактовані як конкретні мовні засоби, що втілюють конфронтаційні тактики на різних рівнях організації мовної структури й постають об'єктом концентрації уваги перекладача під час перекладу конфронтаційних політичних текстів. Розуміння прагматики політичних текстів як текстотвірної категорії, яка скеровує вектор перекладацької дії в політичному перекладі, постулює пріоритетну увагу до ідентифікації та аналізу тактико-стратегічної реалізації політичних текстів, що слугує запорукою успішного відтворення авторської інтенції та збереження впливу повідомлення.

Прагматична адаптація, поряд із перекладом-репродукцією, визначена як одна з основних глобальних стратегій відтворення конфронтації в політичному дискурсі. Вона реалізується в тексті перекладу за допомогою трьох локальних перекладацьких стратегій, а саме: *нейтралізації*, *аналогізації* та *інтенсифікації*. Стратегії регламентують подальший вибір тактик і прийомів перекладу, необхідних для збереження комунікативної функції вихідного тексту, а також для відтворення експресивного навантаження маркерів конфронтаційних тактик у перекладі.

За допомогою зіставного перекладацького аналізу з'ясовано, що використання й відтворення мовних маркерів конфронтації суттєвою мірою залежать від комунікативної тактики, у якій вони реалізовані. Найбільший відсоток використання репродуктивних стратегій зафіксовано під час відтворення *тактик погрози* та *протиставлення*, що засвідчує настанову перекладача зберегти насамперед денотативну інформацію і прагматичний намір мовця в перекладі. Ці тактики вирізняються меншою культурною вмотивованістю, що виявляється в схожих механізмах їхньої побудови й засобах реалізації в англійській та українській мовах. Також вони реалізовані переважно через синтаксичні та морфологічні маркери, які легко відтворювані українською мовою за допомогою

репродуктивних стратегій. Достатньо високий рівень відтворюваності через репродуктивний переклад властивий *тактикам звинувачення* й *осуду*. Адаптивні стратегії у відтворенні маркерів цих тактик були направлені на подолання мовної і культурної асиметрії: нейтралізація та аналогізація переважно використовувалися для відтворення негативно оцінних метафор і фразеологізмів, а інтенсифікація – для компенсації експресивних втрат (наприклад, через додавання інтенсифікаторів і відтворення нейтральних лексем за допомогою емотивних чи стилістичних відповідників).

Найбільший відсоток використання адаптивних стратегій притаманний *тактикам «навішування ярликів»*, *висміювання* та *образи.* Використання адаптивних стратегій під час відтворення тактики «навішування ярликів» насамперед пов'язане з її етноспецифічним забарвленням і аломорфними рисами застосування в традиціях американської і української політичної риторики, що зумовлюють високий рівень нейтралізації в перекладі. Тактики образи та висміювання продемонстрували значний рівень нейтралізації в перекладі з огляду на їхню підвищену експресивність і конфронтаційність. Такі показники можна пояснити впливом морально-етичних переконань перекладачів та намаганням адаптувати тексти до традицій політичної риторики цільової культури.

За допомогою двох спеціально розроблених експериментів досліджено психологічні й когнітивні чинники перекладацької діяльності, що впливають на переклад конфронтаційних політичних текстів. У ході першого експерименту із залученням опитувальників, зокрема *психометричної шкали позитивного й негативного афекту «PANAS»*, констатовано вплив емоційно-мотиваційних чинників на вибір стратегії відтворення маркерів конфронтації в перекладі політичних текстів. Результати експерименту частково підтвердили гіпотезу про те, що різні емоційні фреймінги призводять до відмінностей в інтерпретації об'єктів і подій перекладачами, отже, позначаються на виборі перекладацьких стратегій. Також з'ясовано, що емоції мають особливий вплив на перекладацькі рішення під час відтворення конфронтаційних текстів, якщо тема й контекст створення текстів сприймаються перекладачами особисто. Результати

експерименту підтвердили релевантність концепції «*згладжування образи*» до процесу відтворення конфронтації в перекладі, продемонструвавши бажання респондентів відновити справедливість і покарати кривдника, що втілено в тексті перекладу у вигляді адаптивних стратегій.

Другий експеримент полягав у дослідженні особливостей процесу відтворення маркерів конфронтації в політичному перекладі за допомогою методики *ретроспективного інтерв'ю*, підкріпленої *стеженням за рухом очей інформантів*. Протестовано попередньо змодельований сценарій *«Відтворення маркерів комунікативної стратегії конфронтації в політичному перекладі*», де диференційовано 4 основні етапи: *Аналіз комунікативної ситуації перекладу, Опрацювання одиниці перекладу, Добір відповідника* й *Оцінювання результатів*. З'ясовано, на яких етапах найчастіше виникають збої, що стають причинами помилок на мікро- й макротекстуальному рівнях. За допомогою експерименту також виявлено відмінності в роботі напівпрофесійних і професійних перекладачів із конфронтаційними політичними текстами, зокрема рівень рутинізації процесу перекладу, тенденції до пропусків певних етапів, відмінні тенденції до використання різних перекладацьких стратегій в умовах підвищеного ризику тощо.

Перспективи дослідження пов'язані з вивченням особливостей відтворення конфронтаційного дискурсу українських політиків у перекладі англійською мовою, що, з огляду на актуальність напряму й численні матеріали в сучасному медіапросторі, потребують докладного розгляду й напрацювання теоретико-методологічної бази. Цікавою здається також перспектива залучення до наукового пошуку інших експериментальних методів перекладознавства (наприклад, протоколів «Міркуй уголос» або вимірювання фізіологічних показників інформантів).

Ключові слова: американський політичний дискурс, переклад політичних текстів, переклад у медіа, комунікативна стратегія конфронтації, стратегія перекладу, прагматична адаптація, спосіб перекладу, проблема перекладу, модель перекладу, закономірності, етика перекладу, перекладацький експеримент, ретроспективне інтерв'ю, когнітивні і психолінгвістичні чинники перекладу.

ABSTRACT

Sevastiuk M. I. Rendering Confrontation as a Communication Strategy of American Political Discourse in Ukrainian Translation. – Qualifying academic paper presented as manuscript.

A Thesis for the Academic Degree of Doctor of Philosophy, Specialty 035 "Philology". – The Educational and Scientific Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 2024.

The dissertation focuses on the confrontation strategy as a dominant communication strategy within modern American political discourse, investigating the challenges associated with its rendition in Ukrainian translation.

The theoretical and methodological framework of the dissertation aligns with the cognitive-communicative research paradigm. This approach fully encompasses the pragmatics of political communication as a pivotal text-forming category that guides translatorial action and serves as an important quality criterion in political translation. Additionally, it emphasizes the translator's role in preserving and recreating the confrontational implications of the source message. The integration of traditional methods of translation analysis with experimental research methods facilitates the examination of the process of rendering confrontation in political translation as a complex and multifaceted activity, influenced by a range of linguistic, communicative, cognitive, and psychological factors.

The **relevance** of the research stems from the growing interest within linguistics and translation studies in exploring the role of language and translation in promoting diplomacy and facilitating effective intercultural communication amid escalating military conflicts and heightened tensions in the global geopolitical arena. The ongoing efforts to promote US-Ukrainian relations, particularly in light of the United States' support for Ukraine's sovereignty and territorial integrity amid a full-scale invasion, have resulted in a considerable volume of texts and translations. Examining the representation of confrontational political communication in translation for the chosen language pair

contributes to a deeper comprehension of how translation shapes public opinion and frames discourse on pivotal political matters at both national and supranational levels.

The **research aims to** identify the main translation strategies for rendering confrontation in modern American political discourse in Ukrainian translation, characterizing these strategies relying on a set of linguistic, communicative, cognitive, and psychological factors.

The **object** of the research is the strategies employed in rendering confrontation in the translation of modern American political discourse texts into Ukrainian.

The **subject** of the research encompasses the linguistic markers used to implement the communicative strategy of confrontation in various genres of US political discourse and their equivalents in the Ukrainian language.

The research **material** comprises over 6,000 fragments of modern American political discourse, totaling 4,620 pages, that implement the confrontation tactics chosen for analysis alongside their translations into Ukrainian.

The materials for the two experiments consist of texts generated by the Chat GPT-4 multimodal language model based on samples of rhetoric delivered by real American politicians. This was done to align the texts as much as possible to the experimental tasks while avoiding interference from existing translations on the decision-making processes of respondents.

The **novelty of the results obtained** lies in the *comprehensive* and *integrative* approach taken in studying the communication strategy of confrontation in political translation. For the first time, a classification of translation strategies for rendering confrontation in political translation is developed and quantitatively tested based on the Ukrainian translations of modern American political discourse; the features of the communicative situation of confrontational political texts translation are outlined; a translation scenario titled “Rendering Markers of the Communicative Strategy of Confrontation in Political Translation” is developed to model the process of rendering translation units under analysis and empirically tested based on a retrospective translation experiment; based on the translation experiments designed by the author, psychological and cognitive factors in the translation of confrontational political texts (i.e. the influence

of emotions, self-censorship, translator's personal beliefs and individual experience, etc. on the target text quality) are revealed. In addition, the author clarifies the intrinsic generic and stylistic characteristics of political translation and outlines its special place in the system of other forms of interlingual mediation.

The **practical significance** of the research is in the possibility of using the materials and theoretical results of the study at the classes of Theory and Practice of Translation, Comparative Stylistics of English and Ukrainian, Translation in Intercultural Communication, and various courses on specialized translation and interpreting. Theoretical and practical findings of the methods and strategies used by translators to render confrontation tactics of political discourse, along with a compiled glossary of confrontation markers and their equivalents, can be applied by practicing translators working in the domain of political translation with the English-Ukrainian language pair.

The research findings yield the following **conclusions**. *Political translation* stands as a distinctive form of interlingual and intercultural institutional interaction, encompassing a wide range of written and oral political texts distinguished by functional, genre and style features. These features are manifested at linguistic, compositional, and pragmatic levels, influencing the selection of translation strategies and criteria for assessing the quality of the translated text.

One potential source of problems in translating political texts arises from the frequent use of the *communication strategy of confrontation* by politicians. This strategy encompasses tactics such as *accusation, impersonal accusation, condemnation, contrasting, threat, name-calling / labeling, ridiculing*, and *insult*, each directly conveying confrontational meanings. These tactics differ in their pragmatic nature, level of expressiveness, use in a particular linguistic culture, as well as in a set of typical *linguistic markers*. Accurately identifying and analyzing the tactical and strategic organization of political texts is essential for effectively conveying the intended content and functions of a source statement in translation.

Pragmatic adaptation, alongside reproductive translation, emerges as one of the main global strategies for rendering confrontation in political discourse. The strategy is operationalized in the translated text through three local translation strategies:

neutralization, analogization, and *intensification.* These strategies guide the subsequent choice of translation tactics and techniques necessary for preserving the pragmatic impact of the source text and reproducing the expressive load of confrontation tactics markers in the translation.

Comparative translation analysis reveals that the use and rendition of confrontation markers depend significantly on the communicative tactics within which they are employed. The predominant use of reproductive strategies is observed in the translation of *threatening* and *contrasting tactics*, indicating the translator's intention to primarily preserve denotative information and the speaker's pragmatic intention in translation. These tactics display a lower degree of cultural motivation compared to others, which is reflected in similar construction mechanisms of implementation means in English and Ukrainian. Also, they are predominantly conveyed through syntactic and morphological markers that can be easily rendered into Ukrainian with the help of reproductive translation strategies. *Accusation* and *condemnation tactics* exhibit a relatively high translatability with the help of reproductive strategies. Adaptive strategies are employed to address linguistic and cultural asymmetry in rendering the markers of these tactics. Neutralization and analogization are mainly chosen for rendering negatively evaluative metaphorical and phraseological units, while intensification compensates for expressive losses by incorporating intensifiers to the translated texts and rendering neutral lexemes with emotive or stylistic equivalents.

The highest proportion of adaptive strategies is observed in the confrontation tactics of *name-calling / labeling, ridiculing,* and *insult*. The extensive use of adaptive strategies in rendering the name-calling / labeling tactic is primarily attributed to its ethnospecific coloring and allomorphic features in American and Ukrainian political rhetoric traditions, resulting in a high level of neutralization in translation. The tactics of insult and ridiculing exhibit substantial neutralization in translation due to their increased expressiveness and confrontational nature. This phenomenon can be partly ascribed to the translator’s moral and ethical beliefs, influencing their attempts to adapt the texts to the traditions of political rhetoric of the target culture.

Furthermore, the study delves into the psychological and cognitive factors influencing the translation of confrontational political texts, by conducting two experiments purposefully designed by the author. The first experiment employs questionnaires, including the *PANAS psychometric scale of positive and negative affect*, to unveil the impact of emotional and motivational factors on the selection of strategies for rendering confrontation markers in political text translations. The results partially affirm the hypothesis that emotional framings influence translators' interpretation of objects and events, subsequently affecting the choice of translation strategies. It is found that emotions can significantly influence translation decisions when dealing with confrontational texts, especially if the topic and context of the texts are personally relevant to the translator. The findings confirm the relevance of the concept of *'restoring the offense*' in the process of rendering confrontation in translation, as translators express a desire to restore justice and punish the offender, which is embodied in the translated text through the use of adaptive strategies.

The second experiment scrutinizes the process of rendering confrontation markers in political translation by addressing the *retrospective interview* method, complemented by *eye-tracking* of the informants. The preliminary modeled *scenario* titled *'Rendering the confrontation strategy markers in political translation*' undergoes testing. The four main stages in the problem unit translation process are identified, i.e. Analyzing the Communicative Situation of Translation, Processing the Translation Unit, Finding an Equivalent, and Evaluating the Results. The study identifies the stages where scenario breakdowns most frequently occur, resulting in errors at both micro and macro levels of the text. Additionally, the experiment underscores disparities in the performance of semi-professional and professional translators when handling confrontational political texts. These differences encompass the level of routinization in the translation process, tendencies to skip certain stages, and the utilization of different translation strategies under high-risk conditions.

A promising area for future research involves investigating the strategies employed in rendering confrontation in the translation of texts by Ukrainian politicians into English. This necessitates a meticulous examination and elaboration of theoretical

and methodological frameworks due to the relevance and abundance of source and target texts in contemporary media coverage. The prospect of incorporating other experimental methods of translation studies into the research (e.g., TAPs (Think-Aloud Protocols) or measuring respondents' physiological indicators) also holds promise.

Keywords: American political discourse, political text translation, media translation, communicative strategy of confrontation, translation strategy, pragmatic adaptation, translation method, translation problem, translation model, universals, translation ethics, translation experiment, retrospective interview, cognitive and psycholinguistic factors of translation.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. **Sevastiuk M. I.** Rendering confrontation strategies in the process of political discourse translation: Cognitive modeling. *International Humanitarian University Herald. Philology*. 2023. 3 (59). P. 148–154. URL: https://doi.org/10.32841/2409-1154.2023.59.3.34
2. **Sevastiuk M. I.** Accusation tactics in American political discourse: A case study of English-Ukrainian translation. *International Humanitarian University Herald. Philology*. 2023. (61). P. 232–237. URL: https://doi.org/10.32782/2409-1154.2023.61.51
3. **Севастюк М. І.** Стратегія нейтралізації в англійсько-українському перекладі конфронтаційних політичних текстів. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. 2(29). С. 214-219. URL: https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.29.2.40
4. **Sevastiuk M. I.** (Mis)translating irony: Challenges of rendering ironic statements of American confrontational political discourse in Ukrainian translation. *Humanities science current issues*. 2023. 3 (66). P. 112–118. URL: https://doi.org/10.24919/2308-4863/66-3-17

Опубліковані праці апробаційного характеру:

5. **Sevastiuk M. I.** Translating insult: Strategies of rendering invective in modern political discourse. Materials of the International Research-to-Practice Conference for Translators, Young Scholars and Students "*Translation Industry: Theory in Action*" (Kyiv, December 11–12, 2020). Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, 2020. P. 83–84.
6. **Sevastiuk M. I.** Rendering the manipulative strategy of D.Trump's rhetoric in Ukrainian translation. X наукова конференція з міжнародною участю «*Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу*» (січень 2019). Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2019. С. 117–119.

7. **Севастюк М. І.** Стратегія нейтралізації при перекладі інвективи (на матеріалі американської політичної риторики). *Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблеми перекладу*: тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції пам'яті доктора філологічних наук, професора Д. І. Квеселевича (м. Житомир, 21 травня 2021 р.). Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир, 2021. С. 96–99.
8. **Sevastiuk M. I.** Confrontation strategies of American politicians in Ukrainian translation: cognitive modeling. *Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблеми перекладу*: тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції пам'яті доктора філологічних наук, професора Д. І. Квеселевича (м. Житомир, 21 травня 2023 р.). Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир, 2023. С. 62–64.
9. **Севастюк М. І.** Стратегії відтворення конфронтації у перекладі сучасного американського політичного дискурсу українською мовою. Науковий семінар для молодих учених (студентів, магістрантів, аспірантів, докторантів) «*Актуальні проблеми перекладознавчих та порівняльних студій*» (18 листопада 2022 року). Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2022. С. 49–51.
10. **Севастюк М. І.** Емоції перекладача як чинник вибору стратегії відтворення конфронтації у політичному перекладі: експериментальне дослідження. ІІ Науковий семінар для молодих учених (студентів, магістрантів, аспірантів, докторантів) «*Актуальні проблеми перекладознавчих та порівняльних студій*» (17 листопада 2023 року). Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2023. С. 36–38.
11. **Севастюк М. І.** Психолінгвістичні особливості відтворення конфронтації у політичному перекладі: емоційно-мотиваційний аспект. *Проблеми лінгвістичної семантики*: VIII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція (17 листопада 2023 року). Рівненський державний гуманітарний університет. Рівне, 2023. С. 134–137.

Праці, що додатково відображають наукові результати дисертації:

12. **Sevastiuk M**. Translating insult: Strategies of rendering invective in modern political discourse. *SHS Web Conferences*. 2021. Vol. 105. P. 1–11. URL: https://doi.org/10.1051/shsconf/202110503007
13. **Севастюк М. І.** Комунікативний конфлікт в президентській риториці Дональда Трампа: засоби реалізації та відтворення. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. *Іноземна філологія*, 2020. 1 (52). С. 26–30
14. **Севастюк М. І.** Відтворення тактики «навішування ярликів» у перекладі президентської риторики Д. Трампа українською мовою. *Молодий вчений*. 2019. 7 (71). С. 75–80. URL: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-7-71-17

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ 19

ВСТУП..... 20

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧОГО ДОСЛІДЖЕННЯ КОНФРОНТАЦІЇ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ... 32

1.1. Політичний переклад: зміст поняття і жанрова палітра..... 32

1.2. Жанрово-стильові й функційні домінанти текстів політичного дискурсу в аспекті перекладознавства..... 44

1.3. Тактико-стратегічна реалізація комунікативної ситуації конфронтації в політичному дискурсі..... 60

1.4. Перекладацькі стратегії відтворення конфронтації в політичному перекладі..... 79

Висновки до розділу 1 95

РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНФРОНТАЦІЇ В ПОЛІТИЧНОМУ ПЕРЕКЛАДІ 98

2.1. Матеріали та алгоритм дослідження..... 99

2.2. Зіставний перекладацький аналіз..... 103

2.3. Експериментальні дослідження в перекладознавстві..... 106

2.4. Моделювання сценарію «Відтворення маркерів комунікативної стратегії конфронтації в політичному перекладі»..... 113

Висновки до розділу 2 128

РОЗДІЛ 3. ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ СТРАТЕГІЇ ВІДТВОРЕННЯ КОНФРОНТАЦІЙНИХ ТАКТИК АМЕРИКАНСЬКОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ: ЗІСТАВНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ.....130

3.1. Перекладацькі стратегії відтворення комунікативних тактик звинувачення та осуду..... 131

3.2. Перекладацькі стратегії відтворення комунікативної тактики протиставлення і погрози..... 156

3.3. Перекладацькі стратегії відтворення комунікативної тактики «навішування ярликів» 171
3.4. Перекладацькі стратегії відтворення комунікативних тактик висміювання та образи 181
3.5. Вплив чинників мовного, прагматичного, культурного характеру на використання репродуктивних та адаптивних стратегій для відтворення конфронтаційних тактик у політичному перекладі 197
Висновки до розділу 3 214
РОЗДІЛ 4. ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ КОНФРОНТАЦІЇ В ПОЛІТИЧНОМУ ПЕРЕКЛАДІ: ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ 217
4.1. Використання адаптивних стратегій як наслідок маніпуляцій перекладача з вихідним текстом під дією емоційного чинника: перекладацький експеримент 217
4.1.1. Процедура проведення експерименту 218
4.1.2. Матеріали 222
4.1.3. Інтерпретація результатів 232
4.2. Ретроспективне експериментальне дослідження особливостей реалізації сценарію «Відтворення маркерів комунікативної стратегії конфронтації в політичному перекладі» 249
4.2.1. Опис проведеного експерименту 249
4.2.2. Аналіз отриманих даних 256
Висновки до розділу 4 269
ВИСНОВКИ 274
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 280
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ 314
СПИСОК ДОВІДКОВИХ ТА ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ 335
ДОДАТКИ 337

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

див. – дивитися

пор. – порівняйте

ОП – одиниця перекладу

ВТ – вихідний текст

ТП – текст перекладу

МП – мова перекладу

МО – мова оригіналу

ЦА – цільова авдиторія

ВСТУП

У складному ландшафті сучасного політичного дискурсу ефективна міжмовна комунікація, що відбувається завдяки перекладу, є наріжним каменем для зміцнення міжкультурного порозуміння та поглиблення дипломатичної взаємодії. Завдання перекладача політичних текстів додатково ускладнюється в умовах посилення поляризації в суспільстві й наростання негативної динаміки у розв'язанні конфліктів [175; 256], які легітимізують засилля конфронтації як комунікативної стратегії на різних рівнях політичної комунікації.

Окрім мовних труднощів, пов'язаних із цілим спектром засобів реалізації конфронтаційної стратегії та її тактик у політичному дискурсі, багатий функційно-дискурсивний потенціал і прагматична природа цієї стратегії порушують важливе питання щодо пошуку ефективних способів її відтворення в перекладі. Відтак чітко окреслюється потреба в описі й систематизації перекладацьких стратегій відтворення мовних маркерів конфронтаційних тактик та з'ясуванні особливостей роботи перекладача з таким чутливим матеріалом, зокрема з огляду на етичний аспект вираження негативних прагматичних і семантичних компонентів оцінки в інституційній площині політичного дискурсу.

Різноманітні аспекти політичного дискурсу поставали об'єктом аналізу в численних **публікаціях зарубіжних і вітчизняних учених** (див., напр., О. Алексієвець [1], А. Бєлова [9], І. Бутова [16], І. Голубовська [20], М. Дорофеєва [35], О. Ковальова [49], Н. Кондратенко [52; 53], І. Лосєва [59], Л. Нагорна [63], В. Павлуцька [74], В. Підгрушний [79], О. П'єцух [71], О. Селіванова [91], К. Сеpажим [92], Л. Славова [93-95], Р. Бахем [124], Р. Бентон [136], С. Брауз [144], П. Кеп [149], П. Чилтон [154; 156; 157], Ф. Ессер [294], Д. Хан [216], М. К. Гьорст [229], Н. Фейрклаф [183-185], А. Фетцер [188], У. Окульська & П. Кеп [289; 293], Е. Перес [292], К. Шефнер [320; 315], Т. А. ван Дейк [168-169], Р. Водак [358; 359], Дж. Вонґ [352], Дж. Вілсон [356] та ін.). Зокрема, чимало розвідок присвячено дослідженню тактико-стратегічної організації політичного дискурсу: Т. Ковальова [50-51], Л. Славова [93-95], Ю. Судус [100], О. П'єцух [70-73],

Л. Овсієнко та А. Обіденко [67], О. Гридюшко [21], М. Мозер [62], Н. Дяченко [37; 38], Л. Завальська [41] та інші.

Водночас перекладацький аспект вивчення політичного дискурсу й досі не має належного рівня системності та визначеності. У сучасному перекладознавстві проблема перекладу політичних текстів набула особливої актуальності після «культурного повороту» [130] у 1990-х роках, акцентувавши коло дослідницьких питань навколо тріади *переклад – влада – політика*, а саме: ідеологічні аспекти політичного перекладу (М. Тимочко [340], М. Кальсада-Перес [120], Е. Пім [299], Т. Пууртінен [298], М. Банхегі [130], Р. А. Вальдеон [343]); маніпуляція в перекладі (М. Бейкер [125], Р. Чан [151], Р. Колон-Родріґез & М. К. А. Відаль [337]); інституційний переклад (К. Шефнер [319; 322], К. Коскінен [244], Б. Моссоп [269]); переклад і влада (Ш. Ґаньйон [197; 199], Р. Фаулер [199]); політичний та соціальний активізм перекладачів (М Бейкер [128; 129], М. Тимочко [341], Р. Колон-Родріґез [161]) тощо.

У фокусі уваги перекладознавців перебували й інші аспекти політичного перекладу, зокрема питання відтворення деяких проблемних одиниць у політичних текстах (політичної метафори (К. Шефнер [314], Т. Фенґ & Ф. Вонґ [187], А. Булут [146]); термінів-концептів (П. Ньюмарк [280]; аксіологем Л. Калужська [47]); експресивних засобів (Ю. Лобода [58], І. Дольник [33])); особливості усного перекладу в політичній сфері (Р. Поворознюк [81], Г. Онищак [69], М. Кадріч, С. Реннер & К. Шефнер [236], А. М. Оконєвська [288], В. Чжоу [361]), а також окреслення й опис стратегій перекладу політичних текстів (В. Демецька [31], К. Шефнер [316; 318], М. Бейкер [127], А. Тросборґ [338]). Утім, проблема відтворення стратегій комунікативної поведінки учасників політичного дискурсу, особливо конфронтаційної політичної взаємодії, є недостатньо відрефлектованою сферою в сучасному дослідницькому полі.

Дисертацію присвячено перекладознавчому вивченню конфронтації як однієї з провідних комунікативних стратегій сучасного американського політичного дискурсу та проблемі її відтворення в українському перекладі. Сучасний вектор на розбудову американсько-українських відносин генерує велику кількість текстів і

перекладів, особливо в контексті підтримки Сполученими Штатами суверенітету й територіальної цілісності України в умовах повномасштабного вторгнення. Дослідження репрезентації конфронтаційної політичної комунікації в перекладі на основі вибраної мовної пари сприятиме більш ґрунтовному розумінню ролі перекладу у формуванні громадської думки та вибудовуванні дискурсу навколо важливих політичних питань на національному й наднаціональному рівнях.

Отже, **актуальність дослідження** зумовлена посиленим інтересом лінгвістичних та перекладознавчих розвідок до дослідження ролі мови й перекладу в сприянні дипломатії та ефективній міжкультурній комунікації в період загострення воєнних конфліктів та зростання напруження у світовому геополітичному просторі. На часі проведення дослідження в річищі сучасної когнітивно-дискурсивної парадигми, що дає змогу повною мірою врахувати стратегічність політичної комунікації в перекладі й акцентувати роль перекладача в збереженні та відтворенні конфронтаційних смислів оригінального повідомлення. Крім того, актуальність порушеної теми аргументована інтегративним характером дослідження, що передбачає поєднання традиційних методів перекладознавчого аналізу з експериментальними методиками для всебічного вивчення мовних, комунікативних, когнітивних і психологічних чинників відтворення конфронтації в політичному перекладі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Проблематика дисертації увідповіднена з науковою темою кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (№ держреєстрації 16ФК044-07 «Актуальні проблеми усного, письмового галузевого та художнього перекладу та методики їх викладання»). Тема дисертації затверджена (протокол № 5 від 17 листопада 2020 року) й уточнена (протокол № 3 від 30 жовтня 2023 року) Вченою радою Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Мета роботи – встановити основні перекладацькі стратегії відтворення конфронтації в сучасному американському політичному дискурсі українською

мовою та схарактеризувати їх з опорою на комплекс мовних, комунікативних, психологічних та когнітивних чинників.

Для досягнення вказаної мети сформульовано й виконано низку **завдань**, суть і послідовність яких зумовлені логікою дослідження:

– з'ясувати місце політичного перекладу серед інших видів міжмовної інституційної взаємодії та визначити жанрово-стильові й функційні домінанти політичних текстів із позицій перекладознавства;

– висвітлити сутнісні риси конфронтації як особливого різновиду міжособистісної комунікативної взаємодії в межах політичного дискурсу;

– розробити релевантну для цілей дослідження класифікацію комунікативних тактик стратегії конфронтації, описати основні мовні маркери їхньої реалізації в текстах сучасного політичного дискурсу США;

– окреслити основні перекладацькі стратегії відтворення маркерів конфронтаційних тактик у політичному перекладі;

– простежити співвідношення виокремлених перекладацьких стратегій із комунікативними тактиками конфронтації і їхніми мовними маркерами;

– описати основні чинники використання перекладацьких стратегій для відтворення конфронтаційних тактик американського політичного дискурсу в українськомовному перекладі;

– схарактеризувати роль емоційного чинника у використанні адаптивних стратегій для відтворення конфронтації в політичному перекладі;

– запропонувати сценарій відтворення маркерів стратегії конфронтації в політичному перекладі та емпірично його протестувати.

Об'єкт дослідження – стратегії відтворення конфронтації в перекладі текстів сучасного американського політичного дискурсу українською мовою.

Предмет дослідження – мовні маркери комунікативної стратегії конфронтації в різних жанрах політичного дискурсу США та їхні відповідники українською мовою.

Матеріалом для дослідження послугували зразки американського політичного дискурсу сьогодення, опубліковані за останнє десятиріччя (2013 – 2023 рр.). Загальний обсяг проаналізованих текстів – 4620 сторінки.

Загалом виокремлено і проаналізовано понад 6000 фрагментів, у межах яких мовці втілювали відповідні тактики стратегії конфронтації. Вихідні тексти переважно належали до таких жанрів політичного дискурсу, як політичні промови, пресконференції, інтерв'ю з політиками, дописи в соціальних мережах, та були зразками риторики сучасних американських політиків: чинного президента США Дж. Байдена, колишніх президентів Д. Трампа та Б. Обами, Державного секретаря Е. Блінкена й інших американських політиків (Г. Клінтон, Н. Пелосі, Р. Десантіса, Т. Круза, Б. Сандерса та ін.). Матеріал, узятий за основу корпусу ***вихідних текстів***, був отриманий із сайтів офіційних представництв державних установ США та міжнародних організацій (www.whitehouse.gov, https://ua.usembassy.gov/, www.un.org/en/library/page/speeches-and-meetings), репозиторіїв промов (https://millercenter.org/, https://www.presidency.ucsb.edu/) та офіційних сторінок американських політиків у соціальних мережах «Twitter» («X») та «Facebook». Українськомовні ***переклади*** досліджуваних текстів зафіксовані на електронних сторінках: офіційна вебсторінка Посольства США в Україні https://ua.usembassy.gov/uk/; сайти https://www.holosameryky.com/, https://www.radiosvoboda.org/ і Youtube-сторінки цих інтернет-видань https://www.youtube.com/@holosameryky, https://www.youtube.com/@RadioSvoboda (транскрипти промов, відтворених за допомогою усного модусу), а також на вебсторінках основних українських інформаційних ресурсів https://www.unian.ua/, https://tsn.ua/, https://obozrevatel.com, https://lb.ua/, https://hromadske.ua/, https://24tv.ua/, https://zaxid.net/, https://nv.ua/, https://tyzhden.ua/, https://zn.ua/ та ін. (письмові переклади). За відсутності опублікованих текстів перекладів запропоновано власний варіант перекладу тексту оригіналу.

Матеріалами для двох експериментів послугували тексти, згенеровані за допомогою мультимодальної моделі мови «Chat GPT-4» на основі зразків риторики реальних американських політиків для максимальної адаптації текстів до завдань

експериментів й уникнення впливу вже наявних перекладів на рішення респондентів.

Теоретико-методологічною основою дослідження є *когнітивно-комунікативна дослідницька парадигма*, що базована на наукових принципах *антропоцентризму, функціоналізму* та *експансіонізму* та трактує переклад як єдність процесу та результату, водночас посилює увагу до ролі перекладача як суб'єкта перекладацької діяльності, ментальних і психологічних процесів, що лежать у її основі, стратегій та етапів перекладу (Т. Андрієнко [3, с. 13]). Залучення такого підходу дає змогу дослідити як *комунікативний* (тактико-стратегічну організацію вихідного тексту й авторську інтенцію як текстотвірні категорії), так і *когнітивний* (механізми породження перекладу, послідовність дій перекладача під час процесу тлумачення тексту, а також фактори, які спонукають тлумача до вибору певної перекладацької стратегії) чинники перекладу.

Дисертаційне дослідження спирається на напрацювання представників вітчизняної і закордонних перекладознавчих шкіл, а саме на ідеї *функційної теорії перекладу* (Ґ. Фермеєр [348; 349], К. Райс [305], Ю. Гольц-Мянттярі [230], К. Норд [284; 286], Ґ. Гьоніґ [225; 224], П. Кусмауль [226] та ін.), *теорії адаптації в перекладі* (В. Демецька [31], П. Ньюмарк [279], А. Нойберт [277], Ж.-П. Віне і Ж. Дарбельне [350] та ін.), *когнітивний підхід у перекладознавстві* (С. Засєкін [43], О. Ребрій [88], Ґ. П. Крінґз [246], В. Льошер [262], І. Леві [260], С. Тіркконен-Кондіт [333], С. Галверсон [218] та ін.), а також *психологію перекладу* (Р. Яаскеляйнен [232], С. Гюпшер-Девідсон [228], П. Сіфуентес-Фере [158], А. М. Рохо Лопес [308; 309; 310; 307], Б. Наранхо [272-274]; М. Рамос [303] та ін.). У межах дослідження використано ідеї суміжних із перекладознавством галузей, що допомогли розкрити різні аспекти аналізованого явища, а саме надбання *теорії комунікації* (Г. Почепцов [83], Р. Водак & Н. Фейрклаф [186], та ін.), *теорії політичного дискурсу* (Т. А. ван Дейк [169; 170], П. Чилтон [154; 157], Н. Фейрклаф [184] та ін.), *теорії мовленнєвих актів* (Дж. Остін [123], Дж. Серль [324], К. Бюлер [145] та ін.), *лінгвокультурології* (Ф. Бацевич [7], О. Селіванова [91], А. Вержбицька [355], П. Грайс [212]), а також *концепції*

комунікативних стратегій (І. Фролова [103], Л. Славова [93; 94; 95], А. Бєлова [10], І. Шевченко [113], Т. А. ван Дейк [167; 172] та ін.).

Методи дослідження мають комплексний характер й охоплюють як теоретичні загальнонаукові методи, так і спеціальні лінгвістичні та власне перекладознавчі методи: методи *аналізу* й *синтезу* слугували для формування теоретико-методологічної бази, розроблення алгоритму дослідження; *індуктивний метод*, що вможливив необхідні узагальнення та висновки на основі наявного емпіричного матеріалу; *дедуктивний метод* – для адаптації положень загальної теорії перекладу до жанрово-стильової специфіки політичного перекладу й залученої мовної пари; *метод суцільної вибірки* – для добору джерел ілюстративного матеріалу; елементи *дискурсивного аналізу* – для виокремлення провідних комунікативних тактик конфронтації; *класифікаційний і типологічний аналіз* використовувалися для впорядкування опрацьованого матеріалу у вигляді класифікацій і типологій, зокрема класифікацій комунікативних тактик конфронтації, перекладацьких стратегій відтворення конфронтації в політичних текстах тощо; елементи методів *структурно-семантичного*, *функційного та лінгвокультурологічного перекладознавчого аналізу* – для комплексного вивчення маркерів стратегії конфронтації та засобів їх відтворення в перекладі; *контекстуальний аналіз* – для з'ясування характеристик і релевантних компонентів комунікативної ситуації перекладу*; метод моделювання* – для розроблення й опису моделі перекладу досліджуваної проблемної одиниці у вигляді сценарію «Відтворення маркерів комунікативної стратегії конфронтації в політичному перекладі»; *метод кількісно-якісного аналізу* – для надання кількісних показників співвідношення вибору використаних перекладацьких стратегій із їх подальшою інтерпретацією. *Зіставний перекладацький аналіз* був залучений як провідний метод на всіх етапах дослідження для зіставлення між собою вихідних і цільових текстів, диференціації спільного й відмінного в семантиці та функціях одиниць тексту оригіналу й перекладу.

Крім того, використані **експериментальні методики**, що дали змогу емпірично прояснити психологічні чинники й когнітивні механізми ухвалення

рішень та застосування перекладацьких стратегій для відтворення конфронтації в політичному перекладі. *Перекладацький експеримент* із залученням *психометричного тесту «PANAS»* для оцінювання емоційного стану інформантів проведений із метою дослідження впливу емоцій, зумовлених використанням у вихідних текстах стратегії конфронтації, на рішення і стратегії перекладачів. Унаслідок звернення до *ретроспективного експериментального дослідження,* а саме до методики *ретроспективного інтерв'ю,* схарактеризовано особливості функціювання окремих етапів процесу відтворення мовних маркерів стратегії конфронтації як прикладної проблеми в загальній системі перекладу політичних текстів та виокремлено чинники, які призводять до збоїв на різних етапах перекладу. Під час ретроспективного експерименту також виконувалося *стеження за рухом очей* для виявлення об'єктів концентрації уваги інформантів, що могли засвідчувати когнітивне навантаження на найбільш нетипових / проблемних одиницях під час перекладу конфронтаційних політичних текстів.

Наукова новизна полягає в *комплексному* й *інтегративному* погляді на відтворення комунікативної стратегії конфронтації в політичному перекладі, що потрактоване в дисертаційному дослідженні як складна мисленнєво-комунікативна діяльність, зумовлена низкою власне мовних і позамовних (комунікативних, когнітивних, психологічних) чинників. У роботі **вперше**:

– розроблено класифікацію перекладацьких стратегій відтворення конфронтації в політичному перекладі й кількісно апробовано її на матеріалі перекладів сучасних текстів американського політичного дискурсу українською мовою;

– окреслено особливості комунікативної ситуації перекладу конфронтаційних політичних текстів та обґрунтовано особливий вплив прагматики на відтворення мовних маркерів конфронтації в політичному перекладі;

– побудовано модель перекладу досліджуваної проблемної одиниці у вигляді сценарію «Відтворення маркерів комунікативної стратегії конфронтації в політичному перекладі» й емпірично протестовано її на основі ретроспективного експерименту;

– на підставі самостійно розроблених перекладацьких експериментів виявлено психологічні й когнітивні чинники перекладу конфронтаційних політичних текстів, обґрунтовано, зокрема, вплив емоцій, особистих переконань, самоцензури та індивідуального досвіду перекладачів на якість цільового тексту.

Також, уточнено сутнісні й жанрово-стильові характеристики політичного перекладу, окреслено його особливе місце в системі інших форм міжмовного посередництва.

Новизна дисертації аргументована сформульованими **положеннями, що запропоновані до захисту** та викладені нижче:

1. Відтворення комунікативної стратегії конфронтації в перекладі політичних текстів суттєвою мірою залежить від властивостей політичного перекладу як особливого різновиду міжмовної і міжкультурної опосередкованої комунікації, а також від специфіки жанрів, які становлять його систему: дипломатичний переклад, переклади політичних текстів у медіа, переклад текстів політичної риторики. Системотвірні ознаки політичного дискурсу (інституційність, аргументативність, ідеологічність, діалогічність) детермінують жанрово-стильові і функційні домінанти політичних текстів, які виявляються на мовному, композиційному, прагматичному рівнях і позначаються на виборі стратегії перекладу.

2. Одним із джерел появи проблем у перекладі політичних текстів слугує продуктивне використання політиками комунікативної стратегії конфронтації, актуалізованої в американському політичному дискурсі за допомогою таких тактик, як звинувачення, осуд, протиставлення, погроза, «навішування ярликів», висміювання й образа. Виокремлені тактики відрізняються різними параметрами: прагматичною природою, рівнем експресивності, особливостями використання в певній лінгвокультурі, набором типових мовних маркерів. Використання перекладацьких стратегій для тлумачення конфронтаційних політичних текстів суттєвою мірою корелює зі специфікою конфронтаційної тактики, застосовуваної політиком.

3. На мовному рівні переклад конфронтаційних політичних текстів має проблемний характер, з огляду на широке використання маркерів конфронтації – конкретних мовних засобів, що втілюють конфронтаційні тактики на різних рівнях організації мовної структури й стають об’єктом концентрації уваги перекладача під час перекладу конфронтаційних політичних текстів.

4. Розуміння прагматики політичних текстів як текстотвірної категорії, яка скеровує вектор перекладацької дії і є важливим критерієм якості в політичному перекладі, постулює пріоритетну увагу до комунікативної інтенції автора повідомлення (комунікативної функції) та емоційно-експресивного навантаження вихідного тексту (експресивної функції) для адекватного відтворення комунікативної стратегії конфронтації в політичному дискурсі.

4. Прагматична адаптація (разом із перекладом-репродукцією) є однією з основних глобальних стратегій відтворення конфронтації в політичному дискурсі, що реалізована в тексті перекладу за допомогою трьох локальних перекладацьких стратегій, а саме: нейтралізації, аналогізації та інтенсифікації. Якщо адаптивний переклад увиразнює гнучкість вихідного тексту, допомагає модифікувати маркери конфронтації до мовних, культурних і комунікативних норм та очікувань цільової авдиторії, то репродуктивний переклад пріоритезує настанову першорядного збереження денотативної функції і відтворення предметної інформації, закладеної в мовному акті, часто жертвуючи емоційно-експресивними й стилістичними конотаціями маркерів конфронтації в перекладі.

5. Співвідношення репродуктивних та адаптивних стратегій для відтворення мовних маркерів конфронтаційних тактик у політичному перекладі залежить від низки чинників: рівня мовної і культурної асиметрії між мовами оригіналу й перекладу, відмінних традицій політичної риторики, етноспецифічного забарвлення й аломорфних рис використання конфронтаційних тактик у вихідній і цільовій лінгвокультурах, прагматичних міркувань (прагматичної орієнтації, функційних характеристик вихідного тексту тощо) та впливу мовної особистості політика.

6. Крім сітки об'єктивних мовних труднощів, процес відтворення конфронтації в політичному перекладі детермінований глибинними когнітивними та психологічними чинниками перекладацької діяльності: вплив емоцій, особистих переконань, самоцензури, а також індивідуального досвіду тлумачів на вибір перекладацьких стратегій і якість цільового тексту.

Теоретична цінність роботи полягає в доповненні жанрової теорії перекладу уточненням поняття *політичний переклад*, а також виявленням мовних, комунікативних, психологічних і когнітивних особливостей перекладу конфронтаційних політичних текстів. Посутнім внеском у розв'язання проблеми досягнення функційно-прагматичної адекватності перекладу є вироблення системи перекладацьких стратегій відтворення конфронтації в англійсько-українському політичному перекладі. Внеском до методології опису процесу перекладу є розробка сценарію «Відтворення маркерів комунікативної стратегії конфронтації в політичному перекладі», який може бути потенційно адаптований для опису процесу перекладу інших проблемних одиниць. Розроблення і проведення двох перекладацьких експериментів для виявлення психологічних і когнітивних чинників перекладу конфронтаційних політичних сприяють розвитку діяльнісної теорії перекладу.

Практичне значення роботи зумовлене можливістю використання матеріалів та теоретичних результатів дослідження на лекційних курсах «Теорія і практика перекладу», «Порівняльна стилістика англійської та української мов», «Переклад у міжкультурній комунікації», різних спецкурсах із проблем письмового й усного галузевого перекладу. Викладені теоретичні та практичні напрацювання щодо дослідження методів і стратегій, що застосовує перекладач для відтворення конфронтаційних тактик політичного дискурсу, разом із розробленим глосарієм маркерів конфронтації можуть знайти застосування поміж перекладачів-практиків, які працюють у сфері політичного перекладу з англійсько-українською мовною парою.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та отримані результати дослідження успішно представлено й обговорено під час наукових

доповідей на 10 науково-практичних конференціях (із них 5 – міжнародні): Перша міжнародна конференція «Переклад і мова: компаративні студії» (м. Київ, 27 – 28 березня 2019 р.), X Наукова конференція з міжнародною участю «Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу» (м. Харків, 4 – 5 квітня 2019 р.), Міжнародна науково-практична конференція для перекладачів, молодих учених і студентів «Індустрія перекладу: теорія в дії» (м. Київ, 11 – 12 грудня 2020 р.), Науково-практична конференція «Мова. Література. Реальність» (м. Київ, 29 – 30 жовтня 2020 р.), Всеукраїнська наукова конференція пам'яті доктора філологічних наук, професора Д. І. Квеселевича (м. Житомир, 21 травня 2021 р.), «Tradition and Innovation in Translation Studies Research X: Translation and Interpreting at Crossroads» (м. Нітра, 10 лютого 2022 р.), Науковий семінар для молодих учених (студентів, магістрантів, аспірантів, докторантів) «Актуальні проблеми перекладознавчих та порівняльних студій» (м. Київ, 18 листопада 2022 р.), Всеукраїнська наукова конференція пам'яті доктора філологічних наук, професора Д. І. Квеселевича (м. Житомир, 12 травня 2023 р.), II Науковий семінар для молодих учених «Актуальні проблеми перекладознавчих та порівняльних студій» (м. Київ, 17 листопада 2023 р.), VIII Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми лінгвістичної семантики» (м. Рівне, 17 листопада 2023 р.).

Публікації. Проблематику, теоретичні й практичні результати дисертаційної роботи викладено в 14 публікаціях: 4 статті в наукових фахових виданнях України категорії «Б» (3,15 др. арк.); 7 публікацій апробаційного характеру; 3 статті, що додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Робота відображає логіку дослідження і складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, чотирьох розділів із висновками, загальних висновків, списку використаних джерел (361 позиція, із них 246 – іноземними мовами), списку ілюстративного матеріалу (156 позицій), списку довідкових і лексикографічних джерел (16 позицій), 11 додатків. Дослідження містить 30 рисунків та 11 таблиць, що узагальнено відображають отриманні результати. Загальний обсяг дисертації становить 352 сторінок, із них обсяг основного тексту – 279 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧОГО ДОСЛІДЖЕННЯ КОНФРОНТАЦІЇ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

На тлі глибинної демократизації суспільного життя, бурхливого розвитку медіа, активізації виборчих процесів, а також загострення конкурентної боротьби між політичними силами сучасний політичний дискурс перетворився на потужний засіб досягнення власних цілей та механізм впливу на масову свідомість. Одним з основних типів міжособистісної взаємодії в політиці й інструментом для досягнення цих цілей є конфронтація, виражена в цілому спектрі комунікативних стратегій і тактик, що пронизують політичну комунікацію. Комунікативна стратегія конфронтації як об'єкт перекладознавчого дослідження являє собою комплексне поняття, що вимагає врахування особливостей різних мовних і культурних контекстів, характеру комунікативної ситуації політичної взаємодії, обмежень та вимог, які висунуті до роботи перекладача.

Зміст і логіка викладу першого розділу вмотивовані потребою в послідовному аналізі конфронтації в політичній комунікації з позицій перекладознавства, що зумовлює необхідність потрактування таких теоретичних питань: сутність та обсяг поняття «політичний переклад»; жанрово-стильові й функційні домінанти політичних текстів; прагмалінгвістичні характеристики комунікативної стратегії конфронтації та її тактична реалізація в політичному дискурсі; перекладацькі стратегії відтворення конфронтації в політичному перекладі.

1.1. Політичний переклад: зміст поняття і жанрова палітра

Політичний переклад – складне й багатовимірне явище, яке охоплює розгалужену систему жанрів, підходів і дисциплін. Це зумовлює певні розбіжності в найменуваннях та тлумаченнях змісту поняття серед зарубіжних і вітчизняних науковців.

У працях зарубіжних перекладознавців [див., напр., 157; 173; 198; 317; 344 та ін.] поняття «політичний переклад» стосується двох різних об'єктів дослідження: *перекладу політичних текстів* і *перекладу як політичного висловлювання*. Згідно з

обома тлумаченнями, центральним в аналізі постає прикметник «політичний», який, вслід за П. Чилтон і К. Шефнер, широко трактується дослідниками як такий, що «пов'язаний із владою та опором» [157, с. 252]. З огляду на визначення, політичним перекладом можемо вважати переклад таких текстів, які містять певну форму боротьби за владу та створення опору. Ця теза представляє глибоку ідею про те, що переклад за своєю природою – не суто нейтральний чи аполітичний акт, оскільки містить широку мережу соціально-політичних наслідків, цінностей і динаміки влади. Прикладом такої інтерпретації поняття є широке коло питань і напрямів сучасних студій, зокрема гендерні й постколоніальні розвідки, а також пов’язані з ними концепції активістського [128; 129; 341], феміністичного [190; 331], канібалістського [131] перекладів.

Інший об’єкт досліджень – «переклад політичних текстів» – найчастіше згадуваний у зіставному аспекті і передбачає переклад широкого спектру письмових та усних матеріалів, політичних за своїм змістом.

У вітчизняному перекладознавстві поняття ««політичний переклад» уживають паралельно з термінами «переклад політичних текстів» [34; 85] і «переклад текстів політичного дискурсу» [44; 46], однак з істотно меншою частотністю. Для позначення окремих аспектів цієї діяльності або суміжних видів перекладу в працях українських дослідників зафіксовано також словосполучення «суспільно-політичний переклад» [27; 28; 68], «переклад політичних промов» [58; 55; 106], «переклад громадсько-політичної літератури» [75; 76], «військово-політичний переклад» [23; 66] тощо.

Завдяки широкому осмисленню самого поняття, зростає і жанрове розмаїття текстів, які так чи так потрапляють під визначення «політичних текстів» і, відповідно, стають об’єктами мовознавчих та перекладознавчих розвідок. Так, обґрунтовуючи один з найсучасніших підходів до вивчення політичного дискурсу з позицій когнітивної риторики (когнітивної поетики), С. Брауз розширює фокус дослідження від центральних прототипових жанрів політичної риторики, як-от політичні виступи, промови, інтерв’ю й газетні статті, до більш творчих типів тексту, серед яких політизована реп-музика, телевізійна сатира й кінодрама [144,

с. 236]. Хоча цілі, завдання та функції таких текстів не є «первинно політичними» [166, с. 15], вони відіграють фундаментальну роль у формуванні ставлень до політики й політичних процесів, а тому можуть бути інтерпретовані як важливі форми політичного дискурсу [144, с. 7]. Функційне розмаїття політичних текстів розширює й обсяг поняття політичного перекладу, який поширюється на матеріали, що є політичними не лише за своїм походженням, а й за змістом або за контекстом.

Промовистим прикладом слугує авдіовізуальний переклад однієї із серій американського серіалу «Ранкове шоу», що виконаний російською студією дубляжу «Rudub». Переклад спричинив резонанс у світовому медійному просторі. В одній із серій телесеріалу розповіли про повномасштабну війну Росії проти України та злочини окупантів, зокрема в Маріуполі. Об’єктом жвавого обговорення став переклад уривку з діалогу персонажів: «*Where are they evacuating the wounded? // The military hospital in Donetsk.* ***Russians*** *are back to shelling the shit out of this place* […] ***The Russians****, it’s not just a bombing. They’re shooting civilians in the street*» [516]. Російський дубляж повністю спотворив наведені слова, замінивши виділені лексеми на ідеологізовані відповідники «*бойовики*» та «*Азов*». З огляду на ідеологічні маніпуляції, такий переклад точно можна назвати політичним, навіть попри те, що жанр тексту (телевізійний серіал) не належить до прототипових жанрів політичного дискурсу.

У межах нашого наукового пошуку увагу зосереджено на ядровій зоні політичної комунікації [186], на власне політичному дискурсі, тобто на текстах, *створених політиками*, як таких, що найяскравіше демонструють характерні для цього дискурсу ознаки. У цих текстах найефективніше виявляється *функція впливу*, реалізована через мовлення *з метою здобуття влади*. До таких текстів відносимо політичні промови та звернення, офіційні заяви й пресрелізи, виступи на передвиборчих дебатах, парламентські або законодавчі дебати, виступи в межах передвиборчих кампаній, інтерв'ю і пресконференції, дипломатичні зустрічі, промови та спільні заяви, дописи в соціальних мережах. Названі жанри політичної риторики найбільше узгоджуються з метою і завданнями дослідження.

Унаслідок опрацювання наукових тлумачень та на підставі власних спостережень сформульовано авторську дефініцію «**політичного перекладу**». *Політичний переклад – це опосередкована міжмовна й міжкультурна комунікація, що охоплює переклад письмових та усних текстів, продукованих політиками в контексті інституційної міжособистісної взаємодії.* Таке визначення корелює з поставленими дослідницькими завданнями, оскільки:

1) увиразнює посередницьку роль перекладачів у забезпеченні ефективної міжмовної та міжкультурної політичної комунікації;

2) звужує об’єкт дослідження до текстів, створених самими політиками, що є ключовими для розуміння політичної комунікації та динаміки влади;

3) зводить аналіз до інституційної міжособистісної взаємодії, тобто до формального середовища, де формуються рішення, політика й дипломатія, та вилучає з дослідження неформальне особисте спілкування, ящо не стосується реалізації функції впливу.

Основна **мета політичного перекладу** – сприяння ефективній комунікації та розумінню інформації (укладеної в політичних текстах) між носіями різних мов і культурних традицій.

Оскільки політичний дискурс формує широку жанрову систему політичних текстів, таке розмаїття впливає і на характер політичного перекладу, у межах якого доцільно диференціювати жанри, що мають власне функційне призначення та жанрово-стильові особливості, які позначаються на процесі перекладу, виборі перекладацьких стратегій, а також на критеріях якості перекладу.

У *системі жанрів політичного перекладу* виокремлюємо дипломатичний переклад, переклад текстів політичної риторики, переклад політичних текстів у медіа (рис. 1.1).

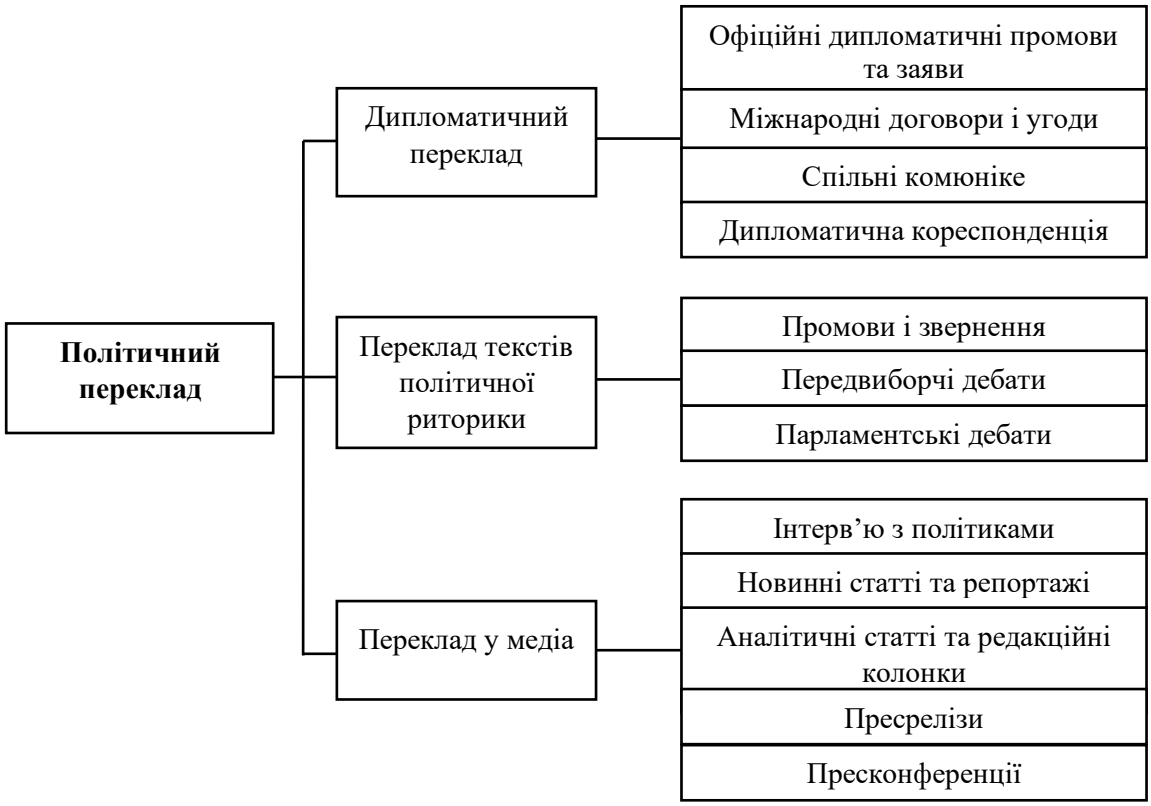

Рис. 1.1. Система жанрів політичного перекладу

Дипломатичний переклад – це переклад, що відтворює офіційну комунікацію між іноземними урядами та організаціями. Така медіація відіграє важливу роль у підтримці міжнародних відносин і розв'язанні дипломатичних питань. Дипломатичні перекладачі працюють як з усним, так і з письмовим модусом перекладів, залученні до перекладу промов національних лідерів, підписання двосторонніх і багатосторонніх угод, тлумачення промов, звернень та прес-конференцій під час державних візитів, перекладу спільних комюніке, декларацій і дипломатичної кореспонденції [116]. Найчастіше під поняттям «дипломатичний переклад» розуміють усний модус, зокрема послідовний і синхронний переклад (переважно нашіптування (*chuchotage*)). До перекладознавчих досліджень ці ТП потрапляють переважно у вигляді редагованих письмових транскриптів, опублікованих на сторінках офіційних представництв (див., напр., офіційну вебсторінку Посольства США в Україні, «Новини та події» [393]).

З огляду на пожвавлення дипломатичних відносин у контексті нових глобальних викликів, практичний аспект дипломатичного перекладу перебуває в

стані максимальної активізації. Попри це в теоретичній площині до жанру дипломатичного перекладу прикута порівняно невелика увага [див., напр., 241; 321 та ін.]. У перекладознавчих джерелах найбільш акцентовано *багатокомпонентну роль* дипломатичних перекладачів, яких називають «містками» між країнами, офіційними делегаціями, першими особами-лідерами. Дослідники зазначають, що, окрім ролі міжмовних посередників, дипломатичні перекладачі постають також довіреними осами, фактчекерами і де-факто дипломатами під час перекладу перемовин найвищого рівня [241].

До функцій дипломатичного перекладача належать: міжмовне посередництво між делегаціями й лідерами країн; адаптація слів мовця з огляду на політичний, етичний, культурний, професійний контекст; «дорадча підтримка» (поради щодо національних, релігійних, культурних особливостей цільової культури); дотримання протокольних функцій; створення сприятливої атмосфери переговорів та ін. [311].

Таке розмаїття завдань та обов’язків перекладача, а також висока ціна перекладацької помилки постулюють проблему *ризику* (risk-taking) у дипломатичному перекладі. Учені наголошують, що дипломатичний переклад – складний вид діяльності, зумовлений низкою зовнішніх факторів: належністю до певної організації, мовними й культурними відмінностями, політичними поглядами тощо. У цьому контексті важливо, щоб перекладачі усвідомлювали потенційні ризики, пов'язані з їхніми рішеннями [361].

Проблеми дипломатичного перекладу на мовному рівні зумовлені необхідністю відтворення великої кількості мовних кліше, термінів, дипломатичного жаргону й евфемізмів, які актуалізують таку рису мовного та смислового наповнення текстів, як «*умисна двозначність*» (intentional ambiguity) [99]. Утілити цю рису політичних текстів допомагає стратегія геджування, реалізована на мовному рівні за допомогою *геджів* (hedges), тобто засобів, семантика яких засвідчує неоднозначність [252, с. 471]. Такі засоби часто використовуються політиками для того, щоб повністю або частково зняти з себе відповідальність за власне висловлювання або пом’якшити конфронтаційний тон

повідомлення, що дозволяє висловити занепокоєння чи передати розбіжності в думках, водночас не образити й не спричинити ескалації конфлікту. Стратегія геджування може бути втілена в мовленні політиків на лексичному (епістемічні дієслова *(believe, suppose, assume* та ін.), прикметники (*possible, probable* та ін.), прислівники (*likely, allegedly*) тощо) і на лексико-граматичному рівнях (напр., умовні та вставні конструкції).

Для дипломатичного перекладу також характерний високий адаптивний потенціал, зумовлений *геополітичною та культурною чутливістю* ВТ (intercultural sensitivity [135]). Це наголошує на важливості високого рівня культурної компетенції дипломатичного перекладача. Дипломатичний перекладач працює з матеріалом, що вимагає глибокого розуміння культурних норм і цінностей вихідної та цільової культур. Як міжкультурні посередники, перекладачі мають переконатися в тому, що ТП є культурно прийнятними, а також не ображають і не спотворюють культурні переконання ЦА.

Політолог і професійний дипломатичний перекладач Є. Габер наголошує на таких можливих тематичних «чутливих точках» у дипломатичному перекладі:

- невизначений статус територій (наприклад*, ORDLO / East of Ukraine / the territory of Ukraine temporarily occupied by the Russian Federation*);
- правова кваліфікація міжнародних подій (*civil war or aggression; armed or military conflict; military or war crimes; annexation or occupation; frozen / protracted / low-intensity conflicts*);
- статус кордонів *(border / boundary / frontier*; *battle line / front line / line of separation / contact line / administrative line / occupation(al) line*);
- назви та статус (не)визнаних (терористичних) організацій (*ISIS / Daesh*);
- автентичні й міжнародні географічні назви (*Ukraine / the Ukraine; Kiev / Kyiv*) [101, 1:03:30-1:15:49].

Є. Габер наголошує на тому, що дипломатичний переклад і добір слів – ключові чинники, що допомагають розставити акценти, надати правову оцінку подіям, сформувати публічну думку про те, що відбувається. Перекладачка ілюструє високу ціну помилки та спотвореного тлумачення на прикладі того, як

один прийменник може кардинально змінити обрамлення події під час вибору варіанта перекладу. Після 2014 року неодноразово виникали дебати навколо питання номінації та обрамлення агресії Росії в Україні. Іноземні медіа часто використовували словосполуки «*Ukrainian crisis*», «*crisis in Ukraine*» і «*crisis over Ukraine*», що, по суті, описували різні міжнародні події і мали різні правові наслідки. Якщо словосполуки «*Ukrainian crisis*» і «*crisis in Ukraine*» описували громадянський конфлікт, знецінюючи значення війни, то варіант «*crisis over Ukraine*» акцентував на широкому колі країн, залучених до провокування, перебігу, розвитку подій та їхнього розв'язання, трансформуючи конфлікт у регіональний [101, 1:05:57-1:06:39]. Приклад демонструє рівень політичних, правових і міжнародних наслідків, які може спричинити некоректний переклад політично чутливих питань.

Водночас широкі знання позамовного характеру запобігають уникненню неумисних конфліктів у міжнародній комунікації, допомагають перекладачам усвідомлювати геополітичну напруженість і чутливість, що здатні вплинути на інтерпретацію та сприйняття перекладу. Ці знання охоплюють поточні та / або історичні події в міжнародній політиці, знання геополітичних чинників, альянсів і можливих конфліктів, внутрішньої політики різних країн, предмета поточної зустрічі, біографії, життя та роботи осіб, яких перекладають, а також *дипломатичного протоколу*. З огляду на це, перекладознавці наголошують на чиннику підготовки [236], що впливає на успішність перекладу в дипломатичному середовищі.

Переклад текстів політичної риторики загалом пов'язаний із перекладом публічних текстів, виголошених політичними лідерами або громадськими діячами для формування громадської думки й досягнення конкретних політичних цілей (тобто, з *персуазивною метою*). Такі тексти диференціюють переважно на три основні жанри: промова, доповідь і виступ, які можна далі класифікувати за суб'єктом мовлення на президентські, парламентські, урядові й лідерські (риторика публічного діяча) [97, с. 10]. До сучасних жанрів політичної риторики варто додати

публікації політиків у соціальних мережах, що час від часу стають об'єктом перекладу.

Зазвичай промови й виступи на дебатах перекладають іноземними мовами за допомогою *письмового модусу* та згодом публікують на сторінках вітчизняних інституцій чи іноземних представництв. Тексти оприлюднюють новинні видання, нерідко доповнюючи інформацію коментарями фахівців. Наприклад, англомовні переклади всіх промов і звернень В. Зеленського публікують на сторінці офіційного інтернет-представництва Президента України [487], а тексти основних промов – висвітлюють у провідних англомовних медіа (див., напр., «The New York Times» [495]; «Washington Post» [517]; «The Guardian» [450] та інші). *Усний модус* також поширений у цьому жанрі, особливо для відтворення текстів, призначених для зовнішнього або змішаного адресата, як-от конференційний переклад промов і виступів на зовнішньополітичні теми, а також переклад на пресконференціях під час візитів лідерів іноземних держав або делегацій.

Труднощі в перекладі політичних промов пов'язані переважно із жанротвірними ознаками. Ідеться, зокрема, про гібридний характер промови, яка поєднує ознаки письмової та усної форм комунікації, а також різних функційних стилів – офіційно-ділового й публіцистичного [47, с. 16].

Основною жанрово-стильовою домінантою політичної риторики, яка беззаперечно впливає на вибір перекладачем стратегій тлумачення, є *прагматична спрямованість.* Тексти політичної риторики (зокрема промови), призначені насамперед для впливу на адресата – виборців, прибічників або опонентів, тобто, за функційною типологією К. Норд, реалізують основну функцію – апелятивну [286]. Представники критичного дискурс-аналізу, зокрема Р. Водак і Н. Фейрклаф, інтерпретують політичні тексти як засіб маніпулювання свідомістю адресата [186]. З огляду на це, перекладачі в цій галузі повинні ефективно передавати комунікативні цілі й наміри оратора, що реалізуються, зокрема, за допомогою розгалуженої системи комунікативних стратегій і тактик.

Примат функційності в перекладі повернув перекладачів політичних текстів до засад *риторики* (*неориторики*) з її основними категоріями *етосу* (переконання

через авторитет того, хто переконує), *пафосу* (переконання через емоції та оповідь) та *логосу* (переконання через факти й логіку), що викладені ще в працях Аристотеля [121]. У цьому контексті перекладач, подібно до оратора, веде переговори між автором та авдиторією, шукаючи риторичні засоби, адекватні до комунікативної ситуації. Таку думку поділяє І. Колломбат – авторка концепції «перекладача-ритора» (*translator as a rhetorician*) [160, с. 3], згідно з якою роль перекладача полягає в тому, щоб «реконструювати риторичне середовище оригіналу, перенісши риторичний універсум вихідного тексту в цільову культуру» (переклад наш – М. С.) [160, с. 3]. На межі риторики й перекладу постала *риторична модель перекладу* [див., напр., 160; 194; 238], що пояснює способи, якими перекладач, як і оратор, пристосовує (адаптує) своє повідомлення до культурного контексту, у якому воно має буде сприйняте.

Дослідники стверджують, що в процесі перекладу політичних промов особливу увагу необхідно звертати на особливості лексико-семантичної та синтаксичної організації промов [58; 65]. Для впливу на адресата політики часто використовують найрізноманітніші *експресивні засоби*: емоційно- й експресивно-заряджені лексеми, розмовну лексику, яка посилює емоційний вплив промови, образні засоби й фразеологізми, різноманітні тропи (епітети, метафори, порівняння, гіперболи тощо). Характерні семантико-стилістичні ознаки промов – антитеза, оксюморон, паралелізм і риторичні запитання [65]. Усі названі засоби можуть породжувати проблеми для перекладу й безумовно потребують від перекладача пошуку шляхів для адекватного відтворення засобами МП.

Ще однією важливою особливістю політичних промов є *культурна чутливість*. Політична риторика вбудована в культурний контекст і ґрунтована на традиціях та нормах цільової культури. Ці відмінності ідентифіковані як етноспецифічні ознаки політичних промов, що репрезентують явище *міжкультурної асиметрії* [31, с. 23] політичних промов у різних національних (регіональних) традиціях і часто вимагають від перекладача перекладу-адаптації.

Переклад політичних текстів у медіа передбачає відтворення фрагментів політичних текстів у новинних статтях, переклад аналітичних статей і

редакторських колонок на політичну тематику, пресрелізів політичних інституцій, а також інтерв'ю з політиками та пресконференцій. Цей обсяг матеріалу частково корелює зі змістом поняття «*суспільно-політичний переклад*», що міцно вкоренилося у вітчизняному перекладознавстві [див., напр., 27; 28; 68].

Політика тісно взаємопов'язана з медіа. Залучаючи до свого інструментарію переклад, медіа відіграють вагому роль у транслюванні інформації про важливі політичні події та діячів з інших країн. Переклади цього жанру не просто нейтрально повідомляють про політичні події, але й дають їм *оцінку*, отже, позначаються на реакції та думці громадськості, навіть можуть потенційно впливати на дії політиків, мовою яких виконаний переклад [315].

Цю тезу найкраще ілюструють приклади перекладацьких помилок, які внаслідок хибного або спотвореного тлумачення вихідного повідомлення формують цілі *наративи та політичні переконання* в ЦА перекладу. Актуальним прикладом є те, як хибний переклад слів президента Польщі Анджея Дуди в українських медіа зміг вплинути на імідж політика в очах українців і спричинив тимчасову кризу в дипломатичних відносинах держав-союзниць. На брифінгу для польських медіа перед штаб-квартирою ООН у Нью-Йорку, відповідаючи журналістам на запитання про рішення запровадити односторонні обмеження на імпорт української сільськогосподарської продукції, А. Дуда порівняв Україну з «*człowiek tonący*» («людина, яка тоне»). Українські новинні ресурси переклали цю колокацію як «*потопельник*», що дещо зміщує як семантику, так і експресивне навантаження оригінальної лексеми: «*Ми повинні діяти, щоб захистити себе від заподіяної нам шкоди, тому що, якщо* ***потопельник*** *заподіє шкоду і втопить нас, він не отримає допомоги*» [380]. Ці слова викликали хвилю обурення серед громадян України й навіть спричинили перенесення зустрічі президентів, запланованої раніше.

Однією з характерних рис для цього жанру є *реконтекстуалізація* повідомлення в перекладі, на чому наголошують К. Шефнер і С. Басснетт, досліджуючи «переклад на межі політики та медіа» [315, с. 6]. У широкому розумінні це явище можна схарактеризувати як процес вилучення змісту /

інформації з одного контексту й адаптації до іншого. Н. Фейрклаф стверджує, що, «коли події висвітлюються в медіа, їхня форма і значення трансформуються відповідно до жанрових конвенцій новинних наративів» (переклад наш – М. С.) [184, с. 98]. Говорячи про реконтекстуалізацію в політичному перекладі, К. Шефнер і С. Басснетт мають на увазі вилучення інформації з ВТ одного жанру (наприклад, промови політика) й адаптацію у ТП (найчастіше – компресію до розміру репліки) до вимог публіцистичного стилю [315]. Отже, щоразу, коли медіа повідомляють про політичні події та / або цитують заяви політиків, політичний дискурс передається за допомогою реконтекстуалізації.

Публіцистичні статті зазвичай реконтекстуалізують перекладену новинну історію, у цьому процесі трансформують та оцінюють її, додаючи одні елементи та вилучаючи інші. На додаток до мовних трансформацій (наприклад, адаптації цитати для включення її в синтаксичну структуру речення) реконтекстуалізація також часто передбачає «фільтрацію деяких смислових компонентів дискурсу» (переклад наш – М. С.) [138, с. 121] для адаптації ВТ до вимог і норм цільового контексту або дискурсу.

У сучасних перекладознавчих студіях із теми наголошено також на низькій якості такого перекладу. У монографії «Translation in Global News» Е. Б'єлса та С. Басснетт [132] досліджують переклади, опубліковані новинними агенціями, і доходять висновку, що не існує чітких параметрів ані для підготовки перекладачів, ані для оцінювання їхньої перекладацької компетентності. Такий переклад здебільшого непрофесійний, виконаний журналістами, які часто мають низький рівень іншомовної компетенції та перекладацьких навичок, або є зразком машинного нередагованого перекладу. Низьку якість перекладу пов'язують також зі швидкістю, із якою новини мають оброблятися в наш час високого попиту на миттєве отримання інформації. Дослідниці підсумовують, що такий переклад «не вписується в усталені моделі міжмовної перекладацької діяльності й швидше наближається до того, що відбувається в усному перекладі, де відтворення мети комунікації є важливішим за будь-яке відчуття еквівалентності» (переклад наш – М. С.) [132, с. 55].

Динамічний і багатогранний характер політичного перекладу зумовлює існування **гібридних текстів** [338], конституювальні ознаки яких ускладнюють зарахування до певного жанру. Такі тексти можуть мати риси більш ніж одного жанру одночасно, створюючи унікальну низку викликів для перекладу. Яскравим прикладом такої гібридності в жанрах дипломатичного перекладу й перекладу в медіа є *дипломатичні пресрелізи*. Так, дипломатичні пресрелізи створюють для того, щоб повідомити про підсумки дипломатичних подій і новини в співпраці між країнами. Вони часто містять дипломатичну лексику, інтертекстуальні посилання на міжнародні угоди та заклики до співпраці. Водночас дипломатичні пресрелізи перекладають для широкого поширення, тому вони часто потребують адаптації до смаків і потреб ЦА. У таких випадках на специфіку перекладу впливає гібридна природа відтворювальних текстів.

Отже, робота перекладача з політичними текстами суттєвою мірою залежить від особливостей жанрів, що становлять систему політичного перекладу. Особливий характер текстів, які є об’єктом перекладу в цій галузі, зумовлює необхідність окреслення загальних жанрово-стильових домінант текстів політичного дискурсу, що виражені на різних рівнях.

1.2. Жанрово-стильові й функційні домінанти текстів політичного дискурсу в аспекті перекладознавства

Сучасне перекладознавство фокусує увагу на складній взаємодії між мовою, культурою та контекстом, які формують унікальну ідентичність кожного тексту. Врахування жанру та стилю ВТ – одна з основних вимог до якісного перекладу. Представник тартуської школи перекладу П. Тороп влучно зазначив, що «сам оригінал диктує оптимальний спосіб його перекладу» [334, с. 241]. Така перспектива увиразнює невід'ємну взаємозалежність між типологійними параметрами й характеристиками ВТ та успішністю його перекладу, утверджуючи необхідність першорядного з’ясування особливостей політичного тексту, як об’єкта перекладознавчих досліджень.

Іноземні й вітчизняні автори, досліджуючи широку жанрову систему політичних текстів, виокремлюють низку ключових характеристик – **системотвірних ознак політичного дискурсу** [див., напр., 9; 52; 315; 356; 358 та ін.]. Серед системотвірних ознак політичного дискурсу, релевантних для нашого дослідження, акцентуємо такі риси, як *інституційність, аргументативність, ідеологічність*, *діалогічність.* Ці риси суттєвою мірою визначають **жанрово-стильові домінанти** політичних текстів, що виявляються на мовному, композиційному та прагматичному рівнях [108, с. 52].

На політичному дискурсі та його характеристиках позначається передусім специфіка **інституційності** [358; 170; 95; 103; 206]. Політичний дискурс належить до інституційного різновиду спілкування, тобто відображає мовленнєву взаємодію представників соціальних груп, або *інституцій*, для реалізації статусно-рольових можливостей у заданих соціальними інститутами межах [103, с. 118]. Відповідно, тексти політичного дискурсу мають бути узгоджені з нормами і стандартами, що задекларовані релевантними політичними інститутами (уряд, парламент, політичні партії, посольства, громадсько-політичні організації тощо [105]). Очікуваним є увідповіднення зі стандартами фахового (професійного) спілкування та збереження високого або середнього ступеня формальності.

Оскільки інституційний характер політичного дискурсу тримає учасників комунікації в певних межах і змушує дотримуватися відповідних патернів і правил поведінки, можна говорити про такі супутні характеристики, як певний ступінь *клішованості* й *регламентованості* [103, с. 119] політичної комунікації, що виявляються в зазначеній тематиці спілкування, виконанні комунікантами фіксованих ролей, регламентованому хронотопі, наявності певних мовних і мовленнєвих особливостей та обмежень тощо.

Дослідники наголошують на градуйованому характері інституційності [358], що зумовлює наявність «м’яких» і «жорстких» мовленнєвих жанрів. У межах жанру, що не має «жорстко» інституційного характеру, ситуативно-рольові характеристики комунікантів поєднуються з особистісними. Наприклад, промова належить до «м’яких» мовленнєвих жанрів, чітко виявляє ознаки інституційного

дискурсу: розгортається відповідно до чіткого регламенту, має статусно-рольову природу відносин і здебільшого прототипну ситуацію спілкування. Водночас важливу роль відіграє і мовна особистість політика [93-95], індивідуальні особистісні характеристики, притаманні власне політику та його команді. Така особистісна маркованість, реалізована на контрасті з нормою «жорсткої» інституційності, має яскраве стилістичне й експресивне забарвлення та потребує особливої уваги в перекладі.

«Жорсткий» інституційний характер певних жанрів політичної комунікації (напр., офіційні заяви, закони, накази, міжнародні перемовини, зустрічі на найвищому рівні тощо) здатний обмежувати діапазон комунікативних стратегій і вектор мовної поведінки, яких дотримується політик у межах жанру. Так, І. Фролова стверджує, що «жорсткий» інституційний характер і високий ступінь формальності зумовлюють одноманітність конфліктогенних чинників та обмежують можливості їхньої вербалізації в деяких жанрах політичної комунікації. Дослідниця наводить приклад такого високоінституційного жанру британського політичного дискурсу, як парламентські дебати. Під час дебатів політик не має права критикувати дії своєї партії чи урядовців, висунутих цією партією, порушувати для обговорення теми, заздалегідь чітко не окреслені, або вживати лексеми із забороненого списку слів (напр., *coward, hooligan, rat, swine, traitor* тощо) [103, с. 119]. Уведення у ВТ дивергентних інституційній взаємодії елементів створює різкий контраст до очікуваної формальності та об’єктивності політичної комунікації. Таке відхилення від норми зумовлює підвищене експресивне навантаження, суттєво впливає на загальну тональність тексту.

Інституційний характер політичного дискурсу найповніше виявляється у мовних (лексичних і граматичних) та композиційних особливостях політичних текстів, позначаючись на їхньому перекладі. Розгляньмо складники жанрово-стильової домінанти політичних текстів на прикладі жанру, який має «жорсткий» інституційний характер, а саме **офіційної заяви**. На мовному й композиційному рівнях інституційність ВТ знаходить вияв в:

1) **офіційному характері (точність, ясність, об'єктивність викладу, лаконічність)** (*The United States and Ukraine have finalized a Strategic Defense Framework that creates a foundation for the enhancement of U.S.-Ukraine strategic defense and security cooperation and the advancement of shared priorities* [458]. – *Україна та Сполучені Штати завершили підготовку Стратегічної оборонної рамкової угоди, яка створює основу для посилення стратегічного співробітництва України та США у сфері оборони та безпеки та просування спільних пріоритетів* [408]);

2) **використанні галузевої термінології** (*On January 24, the U.S. Department of State authorized the voluntary departure («**authorized departure**») of U.S. government employees and ordered the departure of family members («**ordered departure**») of U.S. government employees at the U.S. Embassy in Kyiv, effective immediately* [441]. – *24 січня Державний департамент США дав дозвіл на добровільний від'їзд («**санкціонований від'їзд**») державних службовців США та наказав виїхати членам родин («**обов'язковий від'їзд**») державних службовців США з посольства у Києві* [374]) **та абревіатур** (*The United States and Ukraine are reinvigorating **the Strategic Partnership Commission (SPC)**, reoriented and resourced to meet 21st century challenges* [458]. – *Україна й Сполучені Штати активізують **Комісію стратегічного партнерства (КСП)**, яка буде переорієнтована та забезпечена ресурсами для подолання викликів 21-го століття* [408]);

3) **пасивних та абсолютних конструкціях** (*The U.S. Embassy's departure status **will be reviewed** in no later than 30 days* [441]. – *Статус розпорядження про від'їзд з посольства США **буде переглянуто** не пізніше ніж за 30 днів* [374]; ***Being faced with** Russia's unjustifiable, unprovoked and illegal war of aggression, …* [457] – ***Стоячи перед лицем** невиправданої, нічим не спровокованої та абсолютно незаконної російської агресії, …* [407]);

4) **широкому використанні особового займенника «we»** (утілює відчуття спільності та єдності колективного адресата, що діє від імені певної інституції) (*Today, **we** were honoured to be joined by Ukraine's President Volodymyr Zelenskyy. **We** assured him of our full solidarity and support for Ukraine's courageous defence of its*

sovereignty and territorial integrity [458]. – *Сьогодні* ***ми*** *мали честь вітати Президента України Володимира Зеленського, який приєднався до нас.* ***Ми*** *запевнили його у нашій солідарності та повній підтримці України, яка мужньо захищає свій суверенітет та територіальну цілісність* [391]);

5) **інтертекстуальності** (поклилання на попередню нормативно-правову базу) (*As part of the international effort, the United States intends to provide a $1 billion loan guarantee to the Government of Ukraine in the first half of 2015, provided Ukraine remains on-track with* ***the reform program it has agreed with the International Monetary Fund (IMF)*** [492]. *– В рамках міжнародних зусиль Сполучені Штати мають намір надати уряду України кредитні гарантії на суму 1 мільярд доларів у першому півріччі 2015 року за умови, що Україна продовжуватиме* ***програму реформ, погоджену із Міжнародним валютним фондом (МВФ)*** [380]);

6) **клішованій структурі документів** (напр.: *Introduction, Summary of Events, Objective Assessment, Official Position, Call for Calm, Future Actions, Conclusion* [441]).

Відтворення цих домінант у МП необхідне, щоб передати *авторитетність* і *легітимність* політичного тексту. Водночас *послідовність* і *стандартизація*, які гарантують єдність лексики, синтаксису та стилю оригіналів і транслятів, уважають одними з найважливіших настанов для високоінституційних текстів. Їх досягнення часто підтримуване допоміжними інструментами, як-от глосаріями, посібниками зі стилю, процедурою редагування та засобами машинного перекладу [319, с. 210].

На прагматичному рівні домінантою політичних текстів насамперед є **чіткість мети**, що пріоритезує відтворення комунікативного наміру ВТ у перекладі.

Низка європейських дослідників [115; 142; 174] виокремлюють таку рису політичного дискурсу, як **аргументативність**. А. Бєлова зазначає, що аргументація – спосіб примусу певної людини з боку іншої зробити певну дію на користь першої, що може бути реалізоване як вербальними, так і невербальними засобами [9]. Адресант уплітає аргументацію в тканину політичного дискурсу так, щоб вплинути на адресата, змінити його початкові настанови, переконати в правильності

репрезентованої картини реальності. Переконання в політичному дискурсі відбувається переважно через залучення емоцій (*пафос*) та авторитету (*етос*) до впливу на підсвідомість реципієнта, а не лише апелюванням до розуму й логічного (*логос*). Дж. Міллер зауважує, що переконання може відбуватися за допомогою як логічних аргументів, так і актуалізації маніпулятивних механізмів, що передбачають «поєднання логіки й емоцій» [266]. Особливо це характерно для жанрів політичного дискурсу, де сугестійний компонент переважає над раціональним, а успіх комунікації заснований насамперед на завоюванні симпатії та довіри адресата.

У перекладацькому аспекті аргументативність важлива нам переважно з огляду на мовний і прагматичний вияви: а саме через розгалужену систему риторичних засобів і прийомів, які слугують одним з основних інструментів досягнення необхідного персуазивного ефекту та передбачуваного впливу на авдиторію. Це формулює завдання перекладача – розпізнати і найповніше відтворити такі одиниці за допомогою еквівалентних засобів мови перекладу.

Так, одним із найрозповсюдженіших матеріалів для дослідження засобів персуазивності в політичному дискурсі є **інавгураційна промова** [98; 89; 56; 148; 320]. До прикладу, інавгураційна промова Дж. Байдена у 2021 році містила велику кількість різноманітних стилістичних засобів, зокрема **метафор** («*We can join forces, stop the shouting, and* ***lower the temperature***» [455] – «*Ми можемо об'єднати зусилля, припинити кричати та* ***знизити напругу***» [384]), **алюзій** («*Through a* ***Crucible for the ages****, America has been tested anew…»* [455] – «*Крізь* ***горнило століть*** *Америка знову пройшла випробування*» [384]*),* **антитез** *(«Together we will write an American story of* ***hope, not fear****. Of* ***unity not division****, of* ***light not darkness****»* [455] – «*Разом ми напишемо американську історію* ***надії, а не страху****.* ***Єдності, а не роз'єднаності****.* ***Світла, а не темряви***» [384]*)* та ін.. Інавгураційні промови за своєю природою мають високий персуазивний потенціал, покликані надихати, мотивувати й об'єднувати авдиторію. Риторичні прийоми та стилістичні фігури відіграють провідну роль у переданні персуазивного ефекту оригінальної промови. Якомога повніше відтворення таких одиниць гарантує, що ТП матиме емоційний

вплив на ЦА рівноцінний оригіналу, відповідно зможе реалізувати свою комунікативну мету в перекладі.

Аргументативність політичних текстів виявляється також на композиційному рівні, оскільки створенню персуазивного ефекту неабияк слугує структура ВТ, що відображає складну взаємодію мовних, риторичних і прагматичних елементів. Найбільш поширеною **структурою промови** ще з часів античних риторів є трьохелементна будова, яка передбачає вступ (ініціальну позицію), основну частину (медіальну позицію) і кінцівку (фінальну позицію) [64; 96; 11]. Кожен блок робить свій внесок у загальну аргументацію, спрямовуючи авдиторію через логічний розвиток думок, ідей та аргументів.

Вступ задає тон промови, анонсує основні тези й має на меті привернути увагу авдиторії, а відтак орієнтований на налагодження довіри до оратора. Зі змістових блоків в ініціальній позиції зазвичай розташовані варіативні клішовані форми звернення, зазначення місця / авдиторії / ситуації, що склалася, формулювання теми / змісту / основних положень тексту [64] тощо: ***Mr. President, Mr. Secretary-General, my fellow leaders****, in the last year, our world has experienced great upheaval: a growing crisis in food insecurity; record heat, floods, and droughts; COVID-19; inflation; and a brutal, needless war—a war chosen by one man, to be very blunt* (клішовані форми звернення; покликання на ситуацію, що склалася) [479].

Головним текстоутворювальним блоком політичного тексту є **основна частина**, наповнення якої залежить від семантики тексту [58, с. 166]. Зазвичай основна частина політичної промови репрезентує аргументи, представлені у вигляді розгорнутого ланцюжка роздумів, що мають на меті обґрунтувати конкретну ідею, або *мікротему*, тобто закінчений змістовно і структурно фрагмент промови, який містить тези й аргументи для обґрунтування основної ідеї оратора [64, с. 55]. Основна частина тексту логічно організована, представляє мікротеми й аргументи в узгодженій послідовності. Кожен аргумент базований на попередньому, що забезпечує зв’язність тексту та сприяє ефективності аргументації.

Кінцівка – важливий компонент композиційної структури промови, який має на меті посилити основний аргумент і досягти тривалого впливу на авдиторію. Мовці підсумовують ключові думки, повторюють тези, комплексно оцінюють обговорювані явища та події, висловлюють заклик до дії. У фінальній позиції американські політики часто використовують клішовані вислови, які викликають почуття патріотизму, транслюють подяку та благословення: *May God bless America and may God protect our troops. Thank you, America* [455]; *May God bless you all. May God protect our troops. And may God bless the heroes of Ukraine and all those who defend freedom around the world* [475].

Логічна організація, переходи й послідовність викладу всіх мікротем у тексті часто мають стилістичне навантаження та впливають на сприйняття ВТ. Власне, завдання перекладачів, які працюють із політичними текстами й промовами зокрема, поширюється на збереження композиційних особливостей оригіналу в ТП, що передбачає не лише повне передання змісту, а й відтворення внутрішньої когезії тексту МП.

Ще однією системотвірною ознакою політичного дискурсу вважаємо **ідеологічність**. Оскільки дискурс є важливим простором ідеологічної боротьби [183], ідеологія відіграє центральну роль у формуванні змісту, тональності й обрамлення політичної комунікації. Ідеології відображають те, ким ми є, у що ми віримо та які цінності поділяємо з певною групою [171]. Ідеологічна спрямованість висловлювання вбачається в системі цінностей, критеріях сприйняття, оцінки інформації, які політичний діяч актуалізує в тексті і в багатьох випадках «нав'язує» його отримувачеві. Ідеологія структурує політичний текст, окреслює цілі його породження, диктує вибір комунікативних стратегій і мовних засобів їх реалізації.

П. Ньюмарк у своєму дослідженні «Translation and Ideology» зазначає, що ідеологія відображає «тканину ідей певної зацікавленої групи людей» (переклад наш – М. С.) і в будь-якому разі передбачає **оцінне забарвлення** фактів або думок (навмисне чи неусвідомлене) [281, с. 59]. На думку перекладознавця, забарвлення фактів – це завжди спотворення істини, незалежно від того, чи воно виражене в неправдивій статистиці, чи в заявах, зроблених для посилення влади

політика / організації [281]. П. Ньюмарк зауважує, що майже вся політична лексика (особливо, евфемізми, ярлики, слова із широкою семантикою тощо) має ідеологічне оцінне забарвлення, тому потребує особливої уваги під час перекладу.

Для ілюстрації цієї думки П. Ньюмарк наводить кілька прикладів концептуальних термінів-ярликів: «*political*», «*liberty*», «*fascism*», «*idealist*», «*democracy*» тощо. Зокрема, популярний у сучасному світі термін «*democracy*» (*демократія*) ще 50 років тому використовували в негативному значенні. Згідно з західною традицією, ця лексема має лише позитивні конотації та асоціюється з ідеалами свободи та рівності. Натомість в історичному контексті (наприклад, у нацистській Німеччині) слово «*демократія*» мало негативну оцінну конотацію, його використовували у протиставленні до порядку та влади. У багатьох країнах Латинської Америки цей термін також може мати негативні конотації через історичні асоціації або ідеологічні конфлікти, зокрема через інтелектуальну гегемонію в латиноамериканських країнах, що впливає на сприйняття цього терміна [280, с. 47-48]. Отже, тлумачення терміна «*демократія*» перебуває під сильним впливом ідеологічних чинників, історичного контексту й культурних відмінностей. Його позитивні чи негативні конотації часто формуються під впливом панівних ідеологій у певному регіоні чи в певний період часу. Очевидно, що українською мовою перекладач відтворить інтернаціоналізм за допомогою усталеної кальки «*демократія*», яка цілком зберігає його основне значення. Однак у деяких контекстах ідеологічний складник терміна може спонукати до пошуку інших рішень (напр., використання відповідника «*народовладдя*», експлікації додаткових значень через написання терміна «*демократія*» у лапках чи пояснення в позатекстових елементах).

Акцентуючи увагу на інтеракційному характері політичного дискурсу сучасних демократичних держав і постійній наявності опосередкованого адресата, учені називають таку його рису, як **діалогічність** [152]. Якщо дискурс тоталітарних держав монологічний за своєю природою і ґрунтований на принципах авторитету й лояльності, політична взаємодія сучасних розвинених демократій наближається до природного діалогу між громадянами й політичними інститутами [122].

Найяскравіше ця риса простежувана в *діалогічних жанрах політичного дискурсу* (політичні дебати, інтерв'ю, пресконференції, міжнародні перемовини тощо), які передбачають обмін мовленнєвими актами та марковані такими комунікативними характеристиками як безпосередня адресованість, спонтанність, ситуативність, слабка організованість і недостатність логічної зв'язності [8; 103]. Діалогічність виявляється і в інших жанрах політичного дискурсу, завдяки обов'язковій наявності адресата (прямого або опосередкованого), що завжди беруть до уваги під час створення і виголошення політичного тексту. А відтак обов'язковим елементом аналізу політичної комунікації є **комунікативна ситуація**, що охоплює соціокультурний контекст ТО і ТП та низку інших прагматичних чинників (комунікативна мета повідомлення, стратегії і тактики її реалізації, фактор комунікантів тощо).

Діалогічність дискурсу вкорінена в його принциповій **полемічності** [74, с. 220], що реалізована в прагматичних принципах співпраці й суперництва. Водночас принцип суперництва виявляється не менш значущим для політичного дискурсу, ніж грайсовий принцип співпраці [212]. Інвективи й інші вияви вербальної агресії не призводять до руйнування тканини політичного дискурсу, оскільки є природним виявом його **агональності**, що виникає внаслідок актуалізації змагального елемента в політичній комунікації [84].

Із позиції перекладу ця риса вимагає від перекладача особливої уваги до відтворення комунікативних стратегій і тактик мовців у політичному перекладі. Особливо гостро проблема постає під час відтворення конфронтаційних стратегій і тактик, з огляду на велику кількість мовних і стилістичних засобів, які реалізують конфронтаційні смисли в політичних текстах та **підвищене емоційно-експресивне навантаження**, пов'язане з ними: *MAGA Republicans have made their choice. They embrace anger. They thrive on chaos. They live not in the light of truth but in the shadow of lies* [480]. – *MAGA-республіканці зробили свій вибір. Вони схвалюють гнів. Вони процвітають у хаосі. Вони живуть не в світлі правди, а в тіні брехні* (переклад наш – М. С.). Крім того, діалогічність політичного дискурсу також порушує

питання нейтральності й об'єктивності перекладача, який має представляти різні думки та сприяти дискусії.

Усвідомлення універсальних і культуроспецифічних особливостей міжмовної взаємодії в політичній сфері сприяє ефективному застосуванню стратегій відтворення політичних текстів у перекладі. Важливо також окреслити **функційні домінанти** перекладу політичних текстів, які трактуємо як основний комунікативний або прагматичний аспект, який підлягає відтворенню для породження адекватного (функційно тотожного оригіналу) ТП.

Стратегічні функції політичних текстів на макрорівні організації політичного дискурсу запропонували диференціювати П. Чилтон і К. Шефнер [157, с. 212–213]. Частково залучаючи теорію комунікативної дії Ю. Габермаса [215] і когнітивні лінгвістичні розвідки, дослідники класифікували функції політичних текстів за основними чотирма групами: примус (coercion), опір (resistance), дисимуляція (dissimulation) та легітимація / делегітимація (legitimization/delegitimization). Уважаємо, що ці чотири функції цілком можна екстраполювати на категорії політичного перекладу.

Категорія *примусу* пов'язана з використанням влади для впливу на поведінку та дії інших людей. Прикладами примусу слугують закони, вироки, укази й команди [157, с. 212]. У межах політичного перекладу цю функцію варто витлумачувати як використання перекладу в ролі засобу реалізації влади, контролю або впливу. Функція передбачає переклад політичних текстів у спосіб, який посилює владу або домінування певного політичного суб'єкта чи ідеології. Прикладом реалізації функції примусу в політичному перекладі слугує переклад офіційних заяв політиків або пропагандистських матеріалів уряду таким способом, що увиразнює їхню легітимність та авторитет. Одним із найпоширеніших інструментів примусу в перекладі можна вважати різні види цензури.

Опір зазвичай використовують маргінальні групи, або опозиція, для зміни балансу сил. У контексті перекладу він передбачає використання перекладу як інструменту для того, щоб кинути виклик, оскаржити думку або протистояти панівним владним структурам та ідеологіям. Так, феміністичний переклад

належить саме до цієї категорії, оскільки інтерпретований як творчий підхід до боротьби та протистояння патріархальному суспільству та його інституціям [190].

Дисимуляція передбачає контроль і маніпуляції над інформацією за допомогою секретності або приховування, охоплює практики, спрямовані на контроль або на обмеження доступу до певної інформації [157, с. 213]. Найяскравішим прикладом цієї категорії слугують секретні переклади, що зберігаються в урядовому архіві та тривалий час є недоступними для громадськості. Ш. Ґаньйон також ілюструє цю категорію таємницею особи перекладача [198, с. 252–253]. Так, імена іракських перекладачів, які працювали на британські сили в Іраку (у 2003 – 2011 роках) довелося тримати в таємниці, оскільки місцеві ополченці вважали цих перекладачів шпигунами, які заслуговували на смерть [220].

Легітимація та *делегітимація* передбачають використання дискурсу для посилення або для пониження законності політичних суб'єктів, дій чи ідеологій [157, с. 213]. Ілюструвати ці функції може, наприклад, вибір матеріалу для перекладу. Переклад міжнародних угод, договорів або декларацій акцентує їхню юридичну силу та глобальне значення, тобто легітимізує їх. Натомість переклад політичної пропаганди або екстремістських матеріалів у спосіб, що викриває їхню хибність або радикалізм, виконують для делегітимізації політичних акторів. Перекладачі можуть використовувати стратегії, які підвищують або знижують сприйняття достовірності, авторитетності чи обґрунтованості ВТ.

Питання необхідності з'ясування функцій ТП в цільовій культурі перебуває в центрі досліджень **функційної школи перекладу**. На основі теорії мовних функцій К. Бюлера представниця німецького функціоналізму К. Райс запропонувала типологію текстів, що складається з 4 типів: інформативні, експресивні, оперативні й авдіо-медіальні тексти [305]. *Інформативні* тексти виконують інформативну функцію і покликані логічно й об'єктивно доносити факти, інформацію та думки, з акцентом на змісті або на темі комунікації. *Експресивні* тексти надають пріоритет творчій композиції та естетичному виміру мови, акцентуючи функцію вираження. *Оперативні* тексти за допомогою

апелятивної функції мають на меті викликати певні реакції в читача, звертаються до емоцій, щоб переконати чи стимулювати авдиторію до певних дій. К. Райс розширила типологію К. Бюлера, додавши до неї *авдіо-медіальні тексти*, у яких інші функції посилюються за допомогою звукових і візуальних образів. Загалом, функційні характеристики основних запропонованих типів текстів і методи їхнього перекладу можна зобразити схематично наступним чином (табл. 1.1):

Таблиця 1.1.

Функційні характеристики основних типів текстів (за К.Райс)

Типи текстів	**Інформативні тексти**	**Експресивні тексти**	**Оперативні тексти**
Функція мови	Інформативна (презентація предметів і фактів)	Функція вираження (виражає позицію автора)	Апелятивна
Вимір мови	Логічний	Естетичний	Діалогічний
Орієнтація тексту	На зміст	На форму	На звернення
Переклад повинен...	Передавати референтний зміст	Передавати естетичну форму	Викликати необхідну реакцію
Метод перекладу	«Проста проза», експлікація за потреби	«Ідентифікаційний» метод, прийняти думку автора вихідного тексту	«Адаптивний» переклад, еквівалентний вплив

Політичні тексти можуть виявляти ознаки різних типів текстів. До *інформативного* зараховують офіційні заяви та пресрелізи. Політичні й дипломатичні промови – це переважно *експресивні тексти*. Ідеологічна спрямованість і сугестія передвиборчих текстів (зокрема передвиборчих дебатів та виступів, агітаційних листівок, політичної реклами тощо) дають змогу аналізувати їх у межах *оперативного типу*. До групи *авдіо-медіальних текстів* може належати усний переклад політичних промов, а також переклад твітів і дописів у соціальних мережах.

Тип тексту й домінантна функція суттєво впливають на процес перекладу та вибір перекладацької стратегії. Інформативні тексти мають орієнтуватися на МО і вимагають точності відтворення змісту. Будь-яке спотворення інформації або двозначність можуть призвести до непорозумінь або до неправильного тлумачення. Отже, критерієм якості перекладу інформативних текстів є *інваріантність змісту* [305, с. 108]. Експресивні тексти, навпаки, мають орієнтуватися на МП і вимагають

від перекладачів пошуку творчих способів передання унікального стилю, тону й емоційних нюансів автора. Успішний переклад текстів цього типу повинен забезпечувати передусім збереження *аналогії форми* й *естетичного впливу* [305, с. 109]. Якість перекладу оперативних текстів зумовлена збереженням переконливого впливу повідомлення, тобто відтворенням *прагматики* оригіналу. Це часто передбачає адаптацію стилістичних засобів і риторичних прийомів до очікувань ЦА, надає перекладачеві більшу свободу поводження зі змістом і формою оригіналу. К. Райс ілюструє необхідність адаптації оперативних текстів на прикладі перекладу іспанських промов німецькою мовою. Дослідниця зазначає, що під час роботи з політичними текстами цієї мовної пари необхідно зважати на відмінність емоційного навантаження політичних текстів у цих двох мовах: якщо в іспанців експресивність та емоційність текстів викликають насолоду, у німців може легко скластися враження надмірності й нагромадження, що здатне спотворити загальне враження [305, с. 110].

Доречне запитання ставить у своєму дослідженні Л. Калужська: «Чи завжди функція політичного тексту має зберігатися в перекладі?» [47, с. 29]. Авторка розмірковує про зміну функції в політичному перекладі й доцільність застосування критерію функційної еквівалентності до оцінювання якості таких перекладів. Так, інавгураційна промова президента покликана надихнути й об'єднати народ, розколотий у процесі виборів. Постає логічне запитання про те, чи може (і чи має) переклад намагатися відтворити цей ефект на ЦА? Чи в цьому випадку переклад виконуватиме інформативну функцію, слугуючи засобом поширення інформації про політичні пріоритети, бачення та цілі президента іноземної держави серед глобальної авдиторії та дозволяючи людям у країні МП отримати уявлення про політику лідера?

У викладеному контексті наукове зацікавлення становлять перекладацькі типології, що беруть до уваги адресну спрямованість ВТ. На орієнтації ТП і збігу цілей оригіналу й перекладу побудована типологія німецького теоретика перекладу А. Нойберта, де диференційовано чотири типи прагматичних відносин, які сягають

від найвищої перекладності в прагматичному сенсі (1-й тип) до фактичної неможливості відтворити прагматику оригіналу в перекладі (4-й тип):

1. тексти, що становлять однаковий прагматичний інтерес для читачів текстів оригіналу й перекладу (напр., науково-технічна література);

2. оригінали, створені спеціально для перекладу (напр., інформаційні матеріали, призначені для іншомовної авдиторії);

3. оригінали, що орієнтовані на вихідного реципієнта, але мають загальнолюдську цінність (напр., твори художньої літератури);

4. оригінали, спрямовані лише на членів певного мовного колективу й не стосуються реципієнтів перекладу (напр., законодавчі документи, суспільно-політична періодика, реклама, оголошення) [277].

Тексти політичного дискурсу також підлягають умовній диференціації на ті, що призначені для *зовнішнього адресата*, тобто мають високий ступінь прагматичної перекладності, і ті, що призначені для *внутрішнього адресата*, прагматика яких не може бути відтворена в перекладі, що, отже, призводить до зміну функції ТП (рис.1.2).

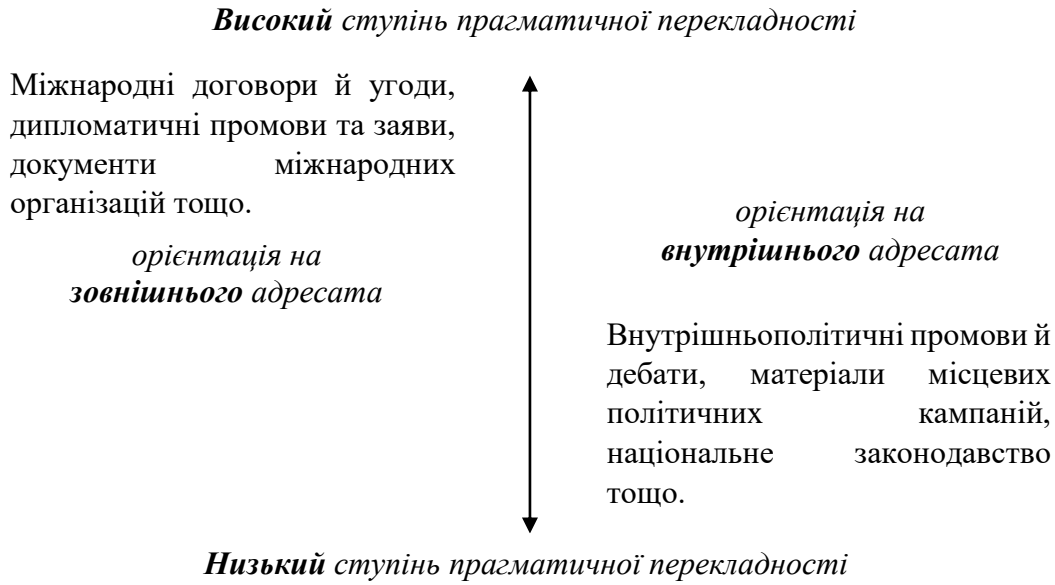

Рис. 1.2. Градація мовленнєвих жанрів політичного дискурсу за ступенем прагматичної перекладності

Так, промови, виголошені на міжнародній арені (виступи на Генеральній Асамблеї ООН, міжнародних конференціях або на дипломатичних форумах), часто

готують з урахуванням перекладу. Для текстів адресованих глобальній авдиторії, переклад на кілька мов є стандартною практикою для забезпечення ефективної міжнародної комунікації. Такі тексти мають високий рівень перекладності й потребують максимально повного відтворення прагматичного потенціалу в перекладі. Такі політичні тексти, як звернення президента до нації, інавгураційні та святкові промови, парламентські дебати, доповіді й пресконференції щодо стану справ у державі, часто призначені насамперед для внутрішнього вжитку і рідше супроводжуються перекладом (у дво- й багатомовних країнах переклади завжди надаються для мовних меншин або для частини населення). Переклад таких текстів іноземною мовою часто може бути дослівним і виконаний з інформативною метою, тому не вимагатиме функційної еквівалентності.

Питання про збереження домінантної функції оригіналу в перекладі лягло в основу двох класифікацій видів перекладу, запропонованих К. Норд і П. Ньюмарком. Британський перекладознавець П. Ньюмарк запропонував поділяти переклад на семантичний і комунікативний переклад. *Семантичний переклад* тяжіє до ЦМ, основним для нього є значення першотвору, його автор і задум. Мета семантичного перекладу – відтворити форму та зміст оригіналу настільки точно, наскільки це можливо. На противагу цьому, *комунікативний переклад* тяжіє до ВМ, більш вільний і ідіоматичний, покликаний досягти такого ефекту на реципієнта, який би максимально наближався до ефекту ТО [278]. К. Норд для опису цієї опозиції видів перекладу використовує поняття *документального* й і*нструментального* перекладу, що ґрунтовані на принципах вірності (*fidelity*) і лояльності (*loyalty*) відповідно [285].

Вважаємо, що під час реконтекстуалізації фрагменту політичного тексту, відбувається також *зміна функції*, на що варто зважати в перекладі. Якщо промова політика, призначена для внутрішнього адресата, реалізує у ВТ низку функцій (напр., аргументативну, апелятивну, експресивну тощо), то її частковий переклад у публіцистичній статті матиме одну основну функцію – інформативну. Такий переклад здебільшого слугуватиме прикладом документального перекладу, який, на противагу інструментальному, не націлений на збереження прагматики ВТ у

перекладі, а має бути «документом комунікації автора та адресата оригіналу» (переклад наш – М. С.) [305, с. 80]. Водночас переклад промов, призначених для зовнішнього адресата, може демонструвати елементи інструментального перекладу, оскільки вимагає адаптації культурних референцій або риторичних прийомів для досягнення бажаного впливу на ЦА.

Отже, вивчення специфіки міжкультурної взаємодії в політичній сфері, жанрово-стильових домінант і функційного призначення різних політичних текстів, сприяє ефективному застосуванню перекладацьких стратегій, запобігає втратам та спотворенням інформації в політичному перекладі. Одним із джерел появи перекладацьких труднощів у перекладі політичних текстів є продуктивне використання політиками комунікативної стратегії конфронтації та цілого арсеналу засобів, що її реалізують. Це зумовлює необхідність докладного дослідження особливостей конфронтаційної міжособистісної взаємодії та її тактико-стратегічної реалізації в політичній комунікації.

1.3. Тактико-стратегічна реалізація комунікативної ситуації конфронтації в політичному дискурсі

Комунікація, а особливо політична, є стратегічно зумовленим процесом. Це означає, що будь-яке висловлювання продуковане мовцем із чіткою інтенцією, для досягнення певного результату та реалізації впливу. Кожне висловлювання обов’язково має мету, тобто «стратегічний результат, на який скероване конкретне спілкування» [6, с. 120]. Мета маркує особливості комунікативного процесу, визначає способи та мовні засоби, що використовуються для досягнення бажаного результату.

Оскільки основною метою політичної комунікації виступає боротьба за владу, а однією з головних системотвірних рис політичного дискурсу визначено його полемічність та агональність, конфронтація є невід’ємною частиною політичного дискурсу сучасних демократичних держав, що виражене в цілому спектрі комунікативних стратегій і тактик, які пронизують політичну взаємодію. Відтак відтворення тактико-стратегічної організації ТО являє собою необхідну

умову досягнення адекватності в політичному перекладі, що зумовлює потребу дослідження цього питання з позицій перекладознавства. Важливим складником перекладознавчої моделі оригіналу є комунікативна ситуація, у якій продукується оригінальне повідомлення. У цьому руслі доцільно схарактеризувати поняття конфронтації, описати основні характеристики комунікативної ситуації конфронтаційної політичної інтеракції, виокремити комунікативні тактики, за допомогою яких цей тип міжособистісної взаємодії реалізується в політичному дискурсі.

В основі поведінки комунікантів у певній комунікативній ситуації міжособистісної взаємодії лежать два фундаментальні дихотомічні принципи: ***кооперація*** та ***конфронтація*** [див., напр., 95; 10; 12; 141; 296; 283 й ін.]. Така дихотомія зумовлена характером діалогічної взаємодії, унаслідок якої в разі домінування *кооперативних інтенцій* комунікація буде спрямована на підтримання соціальної рівноваги та дружніх стосунків між співрозмовниками, сприятиме гармонізації комунікації. Натомість у разі *конфронтації* – призводитиме до дисгармонізації та загострення міжособистісних взаємин між комунікантами.

У багатьох конфліктологічних розвідках конфронтація часто представлена як деструктивна, руйнівна, ворожа й агресивна поведінка. Конфлікт сприймається передусім як явище, що виникає через дефіцит соціальних навичок (наприклад, у психологічних студіях) або внаслідок комунікативної невдачі (communication breakdown [267] / miscommunication [342]) (у теорії міжкультурної комунікації). Однак конфлікт також можна трактувати і як конструктивний процес із позитивними наслідками [див., напр., 165; 328]. Американський психолог-когнітивіст С. Пінкер наголошує, що еволюційна біологія розкриває тонкий взаємозв’язок кооперації та конфлікту в більшості соціальних відносин, зокрема в комунікації [295]. Співіснування кооперaційного та конфронтаційного типів міжособистісної взаємодії в політичній сфері необхідні для активізації й підтримки демократичного дискурсу в системах, яким притаманне співіснування різних думок та ідеологій [345; 214]. Крім цього, зіткнення між різними політичними групами можуть стимулювати інноваційне мислення та розроблення нових підходів до

розв'язання суспільних проблем, а також слугувати інструментом соціальної мобілізації й активізму [323].

Саме орієнтація на кооперативний чи на конфронтаційний принципи взаємодії маркує вибір комунікантами мовленнєвих стратегій і тактик у кожній окремій ситуації, впливаючи на її подальший перебіг та розв'язання [95, с. 72]. Об'єктом дослідження постає саме **конфронтаційна міжособистісна взаємодія**, що спонукає до окреслення семантичних меж поняття «конфронтація», в яких вживатимемо його в дослідженні.

Міжособистісна взаємодія суб'єктів, у якій панують недружні стосунки, сьогодні привертає увагу все більшої кількості науковців – представників таких галузей гуманітарного знання, як філософія, риторика, антропологія, соціологія, психологія та лінгвістика. Попри це онтологічний статус такої взаємодії і досі породжує певні суперечності. Зокрема, проблемним питанням є співіснування широкого кола різних за обсягом і змістом номінацій, які слугують для позначення цього явища в конфліктологічних та мовознавчих джерелах, а саме: *конфронтація, конфлікт, полеміка, диспут, суперечка, ворожнеча, протистояння, незгода* [103, с. 81] (англ. лексеми *confrontation, conflict, disagreement, polemic, argument, dispute*, *clash, quarrel* [258] та словосполучення *conflict framing* [345], *adversative episode* [181]*, oppositional argument* [326], *conflict talk* [213] та ін.). Найповніше та найточніше зазначений тип міжособистісної взаємодії описують два терміни – ***конфлікт*** і ***конфронтація*** [179; 297; 119; 258; 276 та ін.].

Аналіз конфліктологічних студій дає підстави стверджувати, що поняття описують явища різного порядку. Вони перебувають у гіперо-гіпонімічних відношеннях як явища різних рівнів, що позначають поняття різного обсягу [103, с. 90]. **Конфлікт / conflict** – термін із широкою семантикою (*umbrella term*), оскільки позначає цілий спектр різноманітних явищ повсякденного життя людини, починаючи зі збройних зіткнень різних соціальних груп і завершуючи службовими або сімейними сутичками. До них зараховують усі явища, в основі яких лежить *суперечність*: від боротьби власних бажань або зіткнення внутрішніх мотивів до сімейних сварок, воєнних дій, дискусії в парламенті та ін. Семантичну

амбівалентність спричинюють також відмінні трактування терміна різними науковими дисциплінами, які вкладають у нього різний зміст (пор.: *conflict – the arousal of two or more strong motives that cannot be solved together* (психологія) [526]; *conflict – the incompatibility between social systems with regard to the security of a population, the integrity of a territory, or the maintenance of a political, socioeconomic or cultural, and national or international order* (політологія) [531]).

Така інтерференція впливає на тлумачення й використання терміна «conflict» у сучасних іноземних перекладознавчих джерелах. Зокрема, в англомовних перекладознавчих розвідках поєднання лексем «translation / interpreting» і «conflict» використовують насамперед на позначення діяльності перекладача під час воєнних конфліктів. Найприкметнішими працями на цій ниві є дослідження М. Бейкер «Translation and Conflict. A narrative account», присвячене ролі перекладу у формуванні наративів в умовах сучасних збройних конфліктів і загострення соціальної напруги [125], та збірка есеїв «Translating and Interpreting Conflict» за редакції М. Салама-Карр про медіацію та участь перекладачів у ситуаціях воєнних й ідеологічних конфліктів, їхню етичну залученість і відповідальність [313]. Крім цього, автори деяких праць з теорії перекладу вживають термін «conflict», щоб зобразити переклад як «агресивний акт», в основі якого завжди лежать суперечності, як-от: дихотомії вихідний текст / цільовий текст, адекватність / прийнятність, дослівний переклад / вільний переклад, семантичний переклад / комунікативний переклад, формальна відповідність / динамічна еквівалентність тощо [312].

Нас же цікавить саме вербальна конфліктно-орієнтована міжособистісна взаємодія, що реалізована у використанні одним або кількома учасниками комунікації некооперативних мовних і мовленнєвих засобів. Із цих міркувань у дослідженні послуговуватимемося поняттям **конфронтація / confrontation,** яке чіткіше описує комунікативну взаємодію, яка нас цікавить, а також узгоджується з однією з основних вимог до наукового пошуку – відсутністю надмірної багатозначності у вибраному науковому полі.

Серед учених поширена думка, що конфронтація – це антипод гармонійного спілкування, демонстрації доброзичливості, кооперативності, позитивного ставлення [147], а також загальнотеоретичних постулатів теорії ввічливості [211; 143; 204; 255 та ін.], що може слугувати відправною точкою для тлумачення поняття «конфронтація» та опису її тактико-стратегічної реалізації.

Теорія ввічливості була вперше обґрунтована в працях І. Гоффмана, який запропонував концепцію «обличчя», тобто соціально значущого образу індивіда (public self-image) [205]. «Обличчя» І. Гоффмана – своєрідний соціальний капітал, «позитивна соціальна цінність, яку людина фактично привласнює собі завдяки тій позиції, яку, на думку інших, вона обстоює під час конкретного контакту» (переклад наш – М. С.) [205, с. 5]. Цей образ може бути, з одного боку, задоволений, а з іншого – скомпрометований і втрачений унаслідок взаємодії з іншими.

У психологічному контексті ідею «обличчя» переосмислили П. Браун і С. Левінсон, які на основі двох типів бажань виокремили два типи «обличчя»: позитивне та негативне. «*Позитивне обличчя*» – позитивний послідовний самообраз, який охоплює бажання, щоб цей образ був оцінений і схвалений. «*Негативне обличчя*», з іншого боку, передбачає прагнення автономії, свободи й незалежності від інших [143]. Ці два типи обличь відображають основні потреби в кожній соціальній взаємодії; під час будь-якої інтеракції необхідна співпраця між учасниками, щоб зберегти обличчя одне одного. Цього можна досягти, використовуючи позитивну та негативну ввічливість, які зосереджені відповідно на позитивних і негативних потребах комунікантів.

Теорія П. Браун і С. Левінсона стала основоположною та найвпливовішою в дослідженні феномену ввічливості. Це покладено в основу інших теорій, зокрема максим увічливості Дж. Н. Ліча [264] і принципів кооперації П. Грайса [211]. Основу грайсового принципу *комунікативної співпраці* становить ідея про те, що необхідна умова успішної комунікації – наявність в її учасників спільної мети. Кожен комунікант має робити внесок, адекватний до ситуації, завдання та напряму спілкування, а також дотримуватись чотирьох «максим спілкування»: кількості

(*maxim of quantity*), якості (*maxim of quality*), релевантності (*maxim of relation*) і манери мовлення (*maxim of manner*) [211].

Концепція Дж. Н. Ліча охоплює шість максим увічливості:

– максима тактовності (*the tact maxim*): мінімізуй втрати для інших, максимізуй вигоду;
– максима великодушності (*the generosity maxim*): мінімізуй власну вигоду, максимізуй вигоду іншого;
– максима схвалення (*the approbation maxim*): менше осуджуй іншого, більше схвалюй;
– максима скромності (*the modesty maxim*): менше хвали себе, більше осуджуй;
– максима згоди (*the agreement maxim*): мінімізуй незгоду, максимізуй згоду між собою та іншим;
– максима симпатії (*the sympathy maxim*): мінімізуй антипатію, максимізуй симпатію між собою та іншим [264].

Описані теорії заклали засади аналізу міжособистісної комунікативної взаємодії, проте часто зазнають критики, зокрема через відсутність прив'язки до контекстів реалізації [180], що «не відповідає принципу когнітивно-комунікативного дуалізму» [103, с. 106], оскільки залишає поза межами аналізу ситуативні й когнітивні чинники. Однак розвідки у сфері ввічливої комунікації цікаві нам як такі, що стимулюють активне звернення до процесів, які виникають унаслідок порушення правил мовленнєвої поведінки, а саме до неввічливої (конфронтаційної) комунікативної взаємодії [162–164; 240; 176; 242 та ін.]. Якщо дотримання описаних вище максим націлене на підтримання соціальної рівноваги й налагодження ефективної комунікації, їхнім «дзеркальним відображенням» будуть стереотипи **конфронтації,** які передбачають порушення принципів увічливості / кооперації для досягнення певної мети.

До потрактування змісту поняття конфронтації суттєвою мірою залучено напрацювання І. Фролової. Авторка витлумачує конфронтацію як різновид вербальної взаємодії, у якій конструюються негативно позначені (недружні)

стосунки між учасниками. Дослідниця стверджує, що конфронтація пов'язана з низкою інших синонімічних понять інтегральною екзистенційною ознакою – наявністю суперечності, а диференціюється, зі свого боку, за соціальною ознакою – *дисгармонізацією людських взаємин*. Окрім цього, як дискурсивна сутність конфронтація має додаткову репрезентаційну ознаку – вербальну форму вираження [103, с. 93].

Оскільки з позиції перекладознавчого аналізу нас насамперед цікавлять лише вербально репрезентовані конфліктогенні вияви, ми також тлумачимо конфронтацію як *одну з форм вербальної міжособистісної взаємодії, що налагоджують у процесі комунікації, за якої один з її учасників свідомо й активно діє на шкоду протилежній стороні, експлікуючи наявні суперечності за допомогою мовних засобів.* У цьому значенні конфронтація демонструє низку **конституювальних ознак**, до яких відносимо:

– наявність суперечності;
– міжособистісний характер;
– вербальна форма взаємодії;
– свідомий та активний характер дій суб'єкта конфлікту;
– підвищений емоційний фон комунікації;
– необов'язкова наявність «дій у відповідь».

Прагматику політичної комунікації вважаємо одним із основних чинників, що *спрямовує вектор перекладацької дії в політичному перекладі*. У фокусі прагматичного аналізу перебуває значення, яке «конструюється мовцями під час соціальної взаємодії» [112, с. 15], тобто таке, яке не випливає зі значення слів чи висловлень поза контекстом, а вкладається комунікантами у висловлення особисто. Відповідно, адекватний переклад політичного тексту, що передбачає функційну тотожність оригіналові [107, с.150], неможливий без з'ясування специфіки комунікативної ситуації, у якій відбувається переклад, а також відтворення інтенційного змісту висловлювання та його функційної домінанти.

Макроінтенцією політичної комунікації є боротьба за владу [50; 111; 29 та ін.], що впливає на характер комунікативної поведінки політиків і скеровує всі

засоби, які вони використовують, на досягнення мети. З огляду на це, можемо виокремити таку рису конфронтаційної політичної взаємодії, як *інтенційність* (або стратегічність), що перетворює конфлікт у руках політиків на засіб досягнення своєї мети й зумовлює необхідність опису функцій, які конфронтація як одна з провідних стратегій комунікативної поведінки виконує в політичному дискурсі.

Одна з основних **функцій** конфронтації в політичній взаємодії – *дискредитація політичного опонента* [100; 26; 67; 72 та ін.]. Дискредитація спрямована на отримання переваги в конкурентній боротьбі через пониження іміджу супротивника, руйнування його «позитивного обличчя» та репутації, позбавлення довіри третіх осіб до нього [2, с. 26]. «Оцінюючи, автор привласнює собі статус вищого за об'єкт оцінювання» [103, с. 196], тому в ментальних структурах виникає ОПОЗИЦІОНУВАННЯ, яке, профілюючись щодо ментальних просторів ВЛАДИ й ДИСТАНЦІЇ, утілюється у вигляді сценаріїв «Я – ХОРОШИЙ», «ТИ – ПОГАНИЙ»; «Я – ВИЩИЙ», «ТИ – НИЖЧИЙ» [103, с. 196].

Серед інших функцій конфронтації у політичній комунікації варто виокремлювати:

1) *маніпулювання громадською думкою*, що має на меті вплинути на ухвалення рішення або на просування певного наративу;

2) *зміщення відповідальності*, покликане допомогти зняти провину або відповідальність, особливо за рішення, що зазнали критики та несхвалення;

3) *апелювання до емоцій*, мета якого – викликати емоційну реакцію авдиторії, щоб налагодити з нею глибший зв'язок й посилити персуазивний вплив повідомлення;

4) *мобілізація прибічників* для згрупування людей, активізації електорату за допомогою конфронтаційної риторики, яка відповідає їхнім переконанням і цінностям;

5) зміцнення влади та контролю, що має на меті утвердити домінування та зміцнити свій вплив у межах партії чи політичного інституту.

Причиною звернення політиків до конфронтації може стати й непорозуміння між комунікантами або хибне (помилкове) тлумачення ситуації одним зі

співрозмовників, що здатне стимулювати мовця до вибору оборонної позиції чи звернення до вербальної агресії для захисту своїх інтересів або позиції. Ідеться про так званий *конфлікт нерозуміння* (респонсивний конфлікт) [40, с. 74], що заснований на підозрі партнера в некооперативній поведінці, у тому, що той має намір негативно вплинути на мовця або на ЦА. У такому разі основну роль відіграє не об'єктивна наявність суперечності, а суб'єктивне сприйняття ситуації індивідом як такої, що містить суперечність, викликає в нього бажання і намір розв'язати її через конструювання недружніх взаємин зі співрозмовником.

У сучасній політичній комунікації варто назвати ще одну причину використання конфронтаційних стратегій – трансформацію конфлікту зі звичайного засобу досягнення власних цілей на *характерну рису комунікативної поведінки* окремих політичних лідерів. Орієнтація сучасних мовознавчих досліджень на антропологічний вектор дає змогу аналізувати особливості комунікації представників певного (зокрема політичного) дискурсу крізь призму мовної особистості комунікантів [93–95; 82; 77], тобто узагальненого образу мовця, що втілює типові риси людей цієї професії, а також специфічні характеристики, притаманні представникам лінгвокультури [95, с. 92]. Усе більшу кількість політиків можна зіставити з *конфліктним* (*high-conflict personality* [177]) / *інвективним типом* [див., напр., 19] мовної особистості. Промови політиків, які демонструють риси такого типу, вирізняються активним конфронтаційним вектором, зокрема надмірною експресивністю, фамільярністю, елементами агресії, уживанням жаргонізмів, інвективної лексики, що є невід'ємним складником розмовної мови та в минулому вважалася недопустимим явищем для публічних виступів. У промовах таких адресантів помітні егоцентричність мовлення, надмірна емоційність, порушення когерентності теми розмови, відхід від соціальних норм і схем, наявність іронії, сарказму, безпідставних звинувачень, риторичних запитань, нав'язування своєї влади над співрозмовником [19, с. 72].

З інтенціями мовців безпосередньо корелюють стратегії спілкування, які є об'єктивацією комунікативного наміру й надають йому інтерактивного, вербалізованого статусу [103, с. 66].

У нашому дослідженні використовуватимемо термін «**комунікативна стратегія**», що дає змогу звернути особливу увагу на прагматичний аспект перебігу політичної комунікації, трактувати стратегію як інтенційно зумовлений сценарій комунікативних дій [95, с. 66], сукупність зумисних мовленнєвих дій [100, с. 49], найбільш оптимальний спосіб реалізації інтенцій мовця [6, с. 77], спрямований на досягнення глобальної комунікативно-прагматичної мети через вплив на співрозмовника. Іншими словами, стратегія допомагає комунікантам формувати мовлення, враховуючи конкретні обставини комунікації, зумовлює добір і використання ними оптимальних мовних і риторичних засобів.

Комунікативна стратегія передбачає наявність відповідних **комунікативних тактик,** тобто конкретних дій, які сприяють реалізації стратегій. Поняття «комунікативна стратегія» і «комунікативна тактика» перебувають у гіперо-гіпонімічних зв'язках, корелюють між собою як загальне й конкретне поняття, глобальне та локальне [8, с. 67]. Якщо комунікативна стратегія ґрунтована на провідному намірі комунікації, загальній інтенції і комунікативному смислі, то комунікативні тактики відображають конкретні дії, які сприяють реалізації відповідних стратегій.

Комунікативна тактика має динамічний характер, що дає змогу мовцям оперативно реагувати на комунікативну ситуацію. Так, у межах однієї стратегії може одночасно реалізовуватися одразу кілька тактик. Комунікативні стратегії представлені в невеликій кількості, націлені на окреслення основного шляху комунікації – від задуму до його мовної реалізації. Водночас тактик існує велика кількість, що залежить від типу дискурсу, мовленнєвого жанру й навіть від мовної особистості адресанта.

Засобом реалізації комунікативної тактики слугує **комунікативний хід**, тобто вербальні або невербальні дії одного з учасників комунікації, що розвивають взаємодію, просувають спілкування для досягнення загальної комунікативної мети [90, с. 153]. У руслі перекладознавчого дослідження увагу сфокусовано на мовних засобах вираження конфронтації, тому до нижчого щабля ієрархії варто долдати **мовні маркери**, із якими власне працює перекладач.

Отжу, структуру комунікації в цілому й політичної комунікації зокрема можна подати у вигляді ієрархії, що охоплює загальну *комунікативну стратегію*, яка маркує глобальний вектор розвитку комунікації; *комунікативні тактики*, що реалізують її у процесі цієї комунікації; *комунікативні ходи*, тобто певні прийоми та засоби, які конкретизують конкретні тактики і зафіксовані за допомогою *мовних маркерів*. За такого підходу отримуємо 5-компоненту ієрархію мовленнєво-поведінкових категорій, якою послуговуватимемося в дослідженні (рис. 1.3):

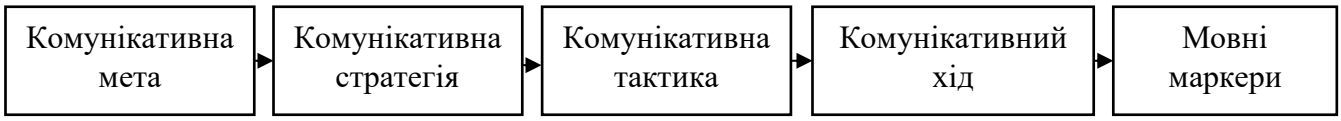

Рис. 1.3. Ієрархія рівнів мовленнєво-поведінкових категорій

На основі представленої інформації проаналізовано підходи вчених до дослідження стратегії конфронтації та класифікації тактик її реалізації. **Стратегію конфронтації** як окрему комунікативну стратегію виокремлюють І. Фролова [102–103], Л. Славова [93–95], Т. Ковальова [50], І. Алєксєєва [2] (*стратегія конфронтації*); І. Шевченко (*дискурсивні стратегії неввічливості*) [114]; О. Дяченко (*стратегія «гри на пониження»*) [37] та ін.

Конфліктно-орієнтовану інтеракцію продуктивно студіюють представники харківської школи. Зокрема, найбільш ґрунтовні студії належать І. Фроловій, яка залучає до аналізу комунікативно-дискурсивний підхід і трактує конфронтацію як глобальну дискурсивну стратегію, реалізовану у вигляді *мовленнєвих стратегій відкритої* чи *прихованої конфронтації*. Авторка розмежовує основні, допоміжні й другорядні тактики, що реалізують ці мовленнєві стратегії. Усі тактики поділено також на актомовленнєві (*тактика емоційної розрядки, негативної оцінки, погрози, переривання спілкування, грубого спонукання*), змістові (*тактики вторгнення в простір іншого, протидії, переривання спілкування, негативної оцінки*), структурно-інтеракційні (*тактика підсилення власної ініціативи, тактика захоплення / утримання / перехоплення ініціативи, тактика розвитку діалогової взаємодії, тактика гальмування / переривання діалогової взаємодії, тактика конверсаційного маніпулювання*). Кожна з тактик зі свого боку представлена

набором *прийомів та засобів*, що мають конфліктогенний потенціал або набувають його [103].

За характером діалогічної взаємодії Л. Славова розмежовує кооперативні й конфронтативні стратегії. Дослідниця описує дві мегастратегії (кооперація і конфронтація), а також третю перехідну групу – «буферну зону». До конфронтативних належать *конфліктна стратегія, стратегія мовленнєвої агресії, стратегія дискредитації* [95].

Як окрему конфронтаційну стратегію *дискредитацію* також розглядають Л. Овсієнко [67], Ю. Судус [100], І. Алєксєєва [2]. Зокрема, І. Алєксєєва критерієм класифікації вибирає поняття позитивного й негативного обличчя. Авторка розрізняє дві провідні стратегії, що загрожують позитивному обличчю – *стратегію інвективи* і *стратегію дискредитації*. Інвективна стратегія передбачає негативний вплив на самооцінку адресата й реалізована за допомогою *тактик образи та глузування*. Дискредитація ж полягає в негативному оцінюванні дій або якостей адресата перед третіми особами [2, с. 22]. Ця стратегія націлена на руйнування позитивного іміджу адресата, його репутації та позбавлення довіри третіх осіб до нього. Тактику дискредитації піддає подальшій диференціації Ю. Судус, зараховуючи до неї тактики *протиставлення, створення негативного образу, іронію, ототожнення, «гру на зниження», тактику «всеохопної правди», погрози* та *викриття* [100].

У дисертації **комунікативна стратегія конфронтації** потрактована як *основна конфліктно-орієнтована стратегія, що є комплексом інтенційно-зумовлених мовленнєвих дій, зорієнтованих на досягнення особистих цілей і дисгармонізацію міжособистісних взаємин*. Безпосередніми носіями конфронтаційних смислів є **тактики конфронтації**, реалізовані в мовленні політиків за допомогою експліцитних та імпліцитних засобів вираження, що мають на меті провокування й розпалювання конфлікту в міжособистісних взаєминах.

У межах розвідки удокладнено основні конфронтаційні тактики. З огляду на відібраний ілюстративний матеріал, їх використано як каркас для подальших емпіричних досліджень. Виокремлюємо тактики *звинувачення / безособового*

звинувачення, осуду, протиставлення, погрози, «навішування ярликів», висміювання, *образи*. Кожна з тактик має свої прагмалінгвістичні характеристики і реалізована за допомогою певного набору мовних одиниць-носіїв конфронтації – **маркерів конфронтації,** що витлумачені як конкретні мовні засоби, які втілюють конфронтаційні тактики на різних рівнях організації мовної структури та постають об'єктом концентрації уваги перекладача під час перекладу конфронтаційних політичних текстів.

Тактика звинувачення (*accusation*) спрямована на негативну характеристику дій, поведінки або особистості політичного опонента, реалізовану в експліцитній формі. Її інгерентною характеристикою є вказівка на негативні наслідки, спричинені діяльністю суб'єкта конфронтації. На мовному рівні тактика імплементується в дискурс політиків через розгалужену систему лексичних, морфологічних і синтаксичних маркерів, які покликані створити або посилити негативну оцінку. Ю. Судус зазначає, що не існує універсальної формули для побудови звинувачень [100, с. 54]. Реалізуючи цю тактику, Мовець А (політик) спрямовує звинувачення на об'єкт дискредитації, яким може бути його політичний опонент, потенційний виборець, журналіст або медійна фігура. Такі висловлювання передусім виражені за допомогою прямих асертивних мовленнєвих актів та актуалізовані лексичними одиницями, зокрема дієсловами (напр., *to attack, to betray, to lie, to undermine, to deceive, to manipulate, to exploit* тощо), що містять негативний оцінний компонент на позначення дій або намірів із боку опонента:

Joe Biden is a servant of the radical globalists, wealthy donors, and big money special interests who ***shipped away*** *your jobs,* ***shut down*** *your factories,* ***threw open*** *your borders, and* ***ravaged*** *our cities while* ***sacrificing*** *American blood and treasure in endless foreign wars* [447].

Наміри мовця, який висловлює звинувачення, зазвичай очевидні з контексту й залежать від змінних комунікативної ситуації кожної окремої інтеракції. У спілкуванні віч-на-віч метою стає насамперед вплив на самооцінку адресата та провокування певної реакції. Однак у політичній комунікації ця тактика переважно застосована в присутності третіх осіб, наприклад, авдиторії виборців, для

дискредитації опонента та завдання шкоди його позитивному іміджу в соціальному середовищі. В обох випадках звинувачення спрямоване на «позитивне обличчя» опонента, тобто бажання бути добре сприйнятим у суспільстві.

Тактика безособового звинувачення (impersonal accusation), на відміну від попередньої, не називає об'єкт звинувачення, а лише імпліцитно на нього вказує. Цю тактику політики використовують для того, щоб висловити підозру або звинуватити опонента, не назвавши конкретних осіб. Такий непрямий підхід допомагає обвинувачам зберігати певну дистанцію від своїх тверджень, що ускладнює для опонентів надання конкретних доказів або захист від звинувачень. Замість того, щоб націлюватися на окремих осіб, безособові звинувачення часто спрямовані на ширші об'єкти – цілі системи чи інститути. Зберегти дистанцію від слів на мовному рівні допомагають пасивні й безособові конструкції, непряма мова. На лексичному рівні імплементації цієї тактики сприяють засоби створення умисної двозначності, зокрема геджі, евфемізми, лексеми із ситуативно негативними конотаціями тощо:

Those in powers *seek to undermine every institution or norm that gives democracy meaning* [498].

Тактика осуду (condemnation) у політичному дискурсі передбачає вираження несхвалення, засудження або морального обурення стосовно об'єкта конфронтації. Осуд та звинувачення мають схожі прагмалінгвістичні характеристики, оскільки обидві тактики передбачають висловлення негативних суджень та оцінок щодо об'єкта конфронтації. Однак, якщо звинувачення посилається переважно на зовнішні джерела (як-от закон, соціальні норми, професійні стандарти тощо) і підкріплюється фактологічною інформацією, то осуд спирається насамперед на морально-оцінні твердження, що ґрунтуються на власних уявленнях мовця про правильне і неправильне. Мотивами до використання тактики можуть бути прагнення вплинути на психологічний стан адресата, примусити його відчувати сором, провину; прагнення спонукати адресата припинити осуджувані дії; бажання оприлюднити негативну оцінку адресата, представити справжнє «обличчя» об'єкта оцінювання; прагнення суб'єкта

висловлення зняти з себе відповідальність за неприємну ситуацію, виправдати свою поведінку тощо [109, с.12]. Вважаємо, що основна мета цієї тактики в політичній комунікації – дискредитувати або морально засудити об'єкт, представивши його дії чи рішення як морально неправильні, неетичні або неприйнятні, вплинувши на громадську думку. Отже, тактика апелює переважно до спільних суспільних або культурних цінностей, норм і принципів, покликана наголосити, що дії або рішення об'єкта порушують цінності, а тому заслуговують на осуд. На мовному рівні тактика найчастіше виражена через негативно-оцінні епітети й метафори. Загальне емоційне навантаження висловлювань посилюють інтенсифікатори. Реалізована переважно асертивними й експресивними мовленнєвими актами:

*The United States **strongly condemns** Russia's latest missile attacks against Ukraine, which appear to have struck residential buildings in Kyiv and additional sites across the country* [488].

Тактика протиставлення (contrasting) грає на протиставленні «Я – ТИ» («МИ – ВОНИ») і слугує для того, щоб за допомогою очевидного порівняння між політиками, ідеями чи ситуаціями увиразнити недоліки, притаманні опонентові. Політики стратегічно використовують тактику для формування бажаного сприйняття та переконання авдиторії в переважанні одного варіанта («Я», «МИ») над іншим («ТИ», «ВОНИ»). Протиставлення зазвичай представляє одну сторону контрасту більш сприятливо, акцентуючи її позитивні аспекти, натомість інша сторона зображена менш сприятливо, маркує негативні аспекти. Т. А. ван Дейк наголошує, що протиставленню притаманні риторична (структурування інформації) і семантична (увиразнення якостей об'єктів оцінювання) функції [170]. Тактика протиставлення виражена за допомогою насамперед синтаксичних маркерів, як-от антитези, синтаксичний паралелізм, хіазми, тощо. На лексичному рівні тактика часто послуговується антонімічними одиницями (передусім із протилежними оцінними конотаціями) для привернення уваги до контрастних елементів:

MAGA Republicans *look at America and see* ***carnage and darkness and despair****.* ***They*** *spread* ***fear and lies*** *– lies told for profit and power. But* ***I*** *see a very different America – an America with an* ***unlimited future****, an America that is* ***about to take off*** [448].

Тактика погрози (threat) використовувана політиками, щоб передати відчуття неминучої шкоди, небезпеки або негативних наслідків, пов'язаних із певною дією. Погроза має на меті керування діяльністю адресата: мовець однозначно декларує свою комунікативну мету, яка потенційно матиме негативні для опонента наслідки, з інтенцією змінити намір адресата виконати якісь дії [54, с. 141]. Погроза – гібридний мовленнєвий акт, що об'єднує ознаки директивів (змусити адресата виконати дію) і комісивів (зобов'язання виконати майбутню дію, яка може призвести до негативних наслідків) [60, с. 70]. Мовними маркерами тактики є умовні конструкції, використання майбутнього часу або спонукальні речення з імперативами.

Умовні конструкції «*if…, then…*»: *It's time for these companies to stop their war profiteering.* ***If they don't, they're going to pay*** *a higher tax on their excess profits,* ***and face*** *other restrictions* [463].

Майбутній час: ***There will be no*** *longer a Nord Stream 2.* ***We will*** *bring an end to it* [476].

Тактика «навішування ярликів» (name-calling / labeling) полягає в наділенні свого політичного суперника дерогативною кличкою, епітетом, які підривають авторитет. Такі ярлики створюють емоційно негативне ставлення до опонента, породжують неприємні асоціації. Це призводить до формування в адресата негативного ставлення до явища, яке позначається за допомогою ярлика. Навішування ярликів часто спирається на емоційний складник, щоб викликати в авдиторії негативні емоції, такі як гнів, презирство чи зневагу до особи, на яку спрямована ця тактика.

Варто зазначити, що в англомовних джерелах розмежовують два поняття, які описують комунікативні тактики зі схожими прагмалінгвістичними характеристиками: *name-calling* і *labeling*. У вітчизняних студіях трактування

тактики «навішування ярликів» найбільше перегукується з семантичним наповненням терміна «*labeling*», оскільки передбачає використання лексем (зазвичай іменників, що виражають упереджене ставлення й фіксують стереотипи набагато сильніше, ніж прикметники або дієслова [140, с. 79]; епітетів і метафор) для дискредитації конкретної ідеї, людини або соціального явища [див., напр., 17; 57]. Прикладами таких ярликів у політичній комунікації можуть слугувати лексеми *racist, terrorist, faschist, tyran, extremist, warmonger, xenophobe, misogynist, sexist* та ін. Перетворитись на інвективний ярлик здатна й нейтральна лексема, якщо вона буде багаторазово згадана в негативному контексті (напр., *democrat, republican, establishment, globalist, elite, liberal, technocrat, lobbyist* тощо). Завдяки цьому лексема буквально «закарбовується у свідомості», конденсуючи в собі привнесені контекстом негативні асоціації [124, с. 66]. Ярлик апелює насамперед до соціальних стереотипів і акцентує лише якусь одну з ознак об'єкта. Виражена оцінка спотворює сприйняття об'єкта конфронтації – гіперболізує або спрощує якусь його якість.

У другому значенні, синонімічному до англійської лексеми «*name-calling*» (дражнення), ця тактика використовувана в англомовних мовознавчих джерелах здебільшого стосовно риторики політиків з інвективним типом мовної особистості (напр., розвідки, присвячені вивченню риторики Д. Трампа [139; 192; 175; 178; 210 та ін.]), оскільки передбачає залучення сильніших емоційних, експресивних і стилістичних конотацій. У цьому значенні термін «ярлик» функціює на позначення дерогативних прізвиськ (nicknames), направлених на приниження або підрив репутації опонентів. Тактика реалізована за допомогою негативно-забарвлених лексем, зокрема власних імен (онімів) та епітетів із негативними конотаціями. З огляду на високий емоційний потенціал цієї тактики, загальний експресивний рівень часто посилений за допомогою фонетичних (алітерації, асонанси, рими) або лексичних засобів (інтенсифікатори):

Crooked Hillary *wants far left activities judges forced over there by* ***Bernie*** *and by* ***Pocahontas****. Who will destroy our Constitution* [471].

Під терміном «навішування ярликів» розглядатимемо обидва випадки використання цієї тактики, оскільки вони, на нашу думку, передбачають реалізацію одного комунікативного наміру – присвоєння об'єктові конфронтації імені або якості, які покликані породити неприємні асоціації, створити негативне емоційне ставлення до об'єкта дискредитації.

Тактика висміювання (ridiculing) реалізована в промовах політичних лідерів переважно за допомогою прийомів іронії та сарказму. Іронія – непрямий спосіб вираження негативної оцінки [110]. У ситуації конфліктної взаємодії вона передає негативне чи критичне ставлення мовця до адресата і розцінюється як агресивна комунікативна поведінка [25]. Сарказм близький до іронії і передбачає уїдливе та дошкульне висміювання особи або явища для їх викриття. Тактика висміювання має на меті підірвати довіру й легітимність об'єкта за допомогою гумору чи сатири. Висміювання часто використовуване для того, щоб зменшити серйозність проблеми, тривіалізувати аргументи опонентів, принагідно розважившись й залучивши авдиторію. Посилити комунікативний ефект висміювання часто допомагають пейоративи та просторіччя:

*And I had Brian Kemp, who weighs 130 pounds. He said he played offensive line in football. I'm trying to figure that out. I'm still trying to figure that out. He said that the other night, «I was an offensive lineman.» I'm saying: «**Really? That must have been a very small team*** [470].

Тактика образи (insult) полягає у висловленні образи, приниженні політичного опонента, що «супроводжується експлікацією емоційної складової замість наведення доказів» [42, с. 85]. У контексті політичної комунікації для тактики характерне інтенційне, цілеспрямоване заподіяння шкоди іміджу й почуттям опонента, на якого спрямована комунікативна дія, демонстрація зневаги до нього через використання різко конфронтаційних вербальних засобів, які замінюють докази й факти. Образа ґрунтована на використанні принизливої, образливої або вульгарної лексики. Вона може містити обзивання, використання ненормативної лексики або випади проти особистості, поглядів, зовнішності, або інтелекту опонента:

This guy's dumb on his best day. *And he's not having his best day right now. He's* ***dumb as a rock*** [437].

Якщо в усіх попередніх тактиках ступінь конфронтації (ступінь агресії та дискомфорту, що відчувають учасники комунікації) може коливатися в межах завищеного до вкрай незначного, то у двох останніх тактиках ідеться про найвищий вияв прямої *вербальної агресії*, що робить тактики висміювання й образи найбільш експресивними в межах політичного дискурсу (особливо з огляду на їхню дивергентність інституційному характеру політичної комунікації).

Основні комунікативні тактики конфронтації, виокремленні й проаналізовані в дослідженні, разом із їхніми прагмалінгвістичними характеристиками й маркерами реалізації, систематизовано в табл. 1.2.

Таблиця 1.2.

Тактики реалізації комунікативної стратегії конфронтації.

Комунікативна стратегія конфронтації (СК)				
Тактика	**Звинувачення**	**Безособове звинувачення**	**Осуд**	**Протиставлення**
Хар-ка	Негативна характеристика вчинків, поведінки або особистості політичного опонента, що реалізується експліцитно.	Висунення звинувачень без чіткої ідентифікації обвинуваченого або без прямої вказівки на конкретну особу чи групу осіб.	Вираження різкого несхвалення або морального осуду певної дії, особи чи групи осіб, часто з метою делегітимізації або дискредитації.	Акцентування відмінностей між політиками або їх ідей, щоб підкреслити якусь думку або аргумент.
МА	Прямі асертиви	Прямі і непрямі асертиви	Прямі асертиви і експресиви	Прямі асертиви
МК	Мовні засоби з інгерентно негативною оцінністю: лексеми з негативними конотаціями (дієслова, прикметники, іменники), метафоричні, фразеологічні одиниці тощо.	Пасивні конструкції, непряма мова та засобм умисної двозначності (хеджі, евфемізми, лексеми із ситуативно негативними конотаціями) тощо.	Негативно-оцінні епітети, метафори, риторичні питання та ін. Часто посилюється інтенсифікаторами.	Синтаксичні прийоми, які допомагають створити опозицію «ми»-«вони»: антитези, паралелізм, хіазми тощо.
Тактика	**Погроза**	**Навішування ярликів**	**Висміювання**	**Образа**
Хар-ка	Мовець інформує про свої майбутні дії, які потенційно матимуть негативні наслідки для його опонента.	Присвоєння політичним суперникам дерогативних ярликів – кличок, епітетів, які підривають їхній авторитет та породжують неприємні асоціації	Передбачає вираження комічно оформленої негативної оцінки опонента, часто з метою зменшити їхню значущість, авторитет або повагу до них.	Використання образливих висловлювань, особистих нападів або принизливих ремарок з метою навмисно образити, принизити або спровокувати гнів чи обурення опонента
МА	Асертиви і директиви	Експресиви і асертиви	Експресиви і асертиви	Експресиви і асертиви
МК	Умовні конструкції, форми майбутнього часу, спонукальні речення з імперативами тощо.	Реалізується за допомогою негативно забарвлених лексем-«ярликів» (зокрема онімів та епітетів) з негативними конотаціями. Часто посилюється за допомогою фонетичних засобів (алітерації, асонанси, рими).	Мовні засоби вираження іронії і сарказму, а також порівняння. Пейоративи і просторіччя допомагають посилити комунікативний ефект висміювання.	Інвективи (пейоративи і вульгаризми), що критикують особистість опонентів, їх погляди, зовнішність, інтелект або здібності. Часто посилюється завдяки інтенсифікаторам і лексемам розмовного стилю.

Варто зазначити, що створити точний та чітко структурований список усіх стратегій і тактик конфліктної комунікації неможливо. Ця структура відображає всю багатогранність процесів міжособистісної взаємодії, яка часто має непередбачуваний і навіть алогічний характер [100, с. 98]. Нашою метою було запропонувати спрощену класифікацію, яка могла б лягти в основу подальшого емпіричного дослідження, а саме – зіставного перекладацького аналізу. В основу виокремлення конфронтаційних тактик покладено комунікативний намір, який уважаємо інваріантом політичного перекладу. Таке розмаїття конфліктно-орієнтованих стратегій і тактик, а також потужний арсенал засобів їх вираження порушують проблему відтворення стратегічного потенціалу політичних текстів у перекладі. Це утверджує необхідність вироблення системи перекладацьких стратегій відтворення конфронтації в англійсько-українському політичному перекладі, що викладено в наступному підрозділі.

1.4. Перекладацькі стратегії відтворення конфронтації в політичному перекладі

Поняття «стратегії перекладу» є одним із центральних у перекладознавстві, що, однак, не забезпечує чіткості й універсальності його теоретичного обґрунтування. Смислове наповнення терміна разом із підходами, залученими до його вивчення, змінювалося залежно від розвитку перекладознавчої думки та тенденцій, що домінували в науковому колі. У різні періоди теоретики і практики перекладу по-своєму окреслювали змістовий обсяг цього поняття, акцентуючи різні аспекти досліджуваного явища (див., наприклад, трактування «стратегії перекладу» представниками лінгвістичної теорії перекладу [150; 350; 282], маніпуляційної школи [131], когнітивного перекладознавства [247; 262] та ін.).

Смислову варіативність учені пояснюють щонайменше «двома рівнями втручання в семантичне наповнення цього терміна» (переклад наш – М. С.) [200, с. 412]. На суперечливе тлумачення впливає насамперед використання в перекладознавчих джерелах низки інших дотичних понять, що не мають чіткого розмежування: «*прийоми пристосування*» (techniques of adjustments) [282], «*зсуви в*

перекладі» (translation shifts) [150; 259], «*траєкторії*» (trajections) [264], «*техніки перекладу*» (translation techniques) [268], «*процедури*» (procedures) [350; 278], «*стратегії*» (strategies) [153; 126] тощо. В основі зазначених типологій перебувають здебільшого способи та глибина перетворень ВТ у перекладі. Однак більшість типологій не пояснює критеріїв, на яких вони базовані, а також не обґрунтовують назви й кількість запропонованих типів стратегій [201, с. 64].

Так, в одній із перших класифікацій Ж.-П. Віне і Ж. Дарбельне використовують термін «**процедури перекладу**» (procédés techniques de traduction) і трактують їх як процеси, до яких вдаються під час переходу з однієї мови на іншу. Учені описують 7 процедур, що здійснюються в межах дихотомії прямого («direct translation») (буквальний переклад, запозичення, калькування) і непрямого перекладу («oblique translation») (адаптація, модуляція, транспозиція, еквівалентний переклад) [350, с. 84–91], який застосовують, коли перший неможливий з огляду на структурні відмінності мов. Ці процедури реалізуються на трьох рівнях: лексичному, семантичному та морфосинтаксичному.

П. Ньюмарк, оперуючи терміном «**процедури перекладу**», розмежовує 15 процедур, реалізованих на рівні речення та менших одиниць (перенесення, натуралізація, культурний еквівалент, функційний еквівалент, описовий еквівалент, синонімічна заміна, наскрізний переклад, заміни або транспозиція, модуляція, визнаний переклад, перекладацький ярлик, компенсація, компонентний аналіз, скорочення чи розширення, перифраза). Дослідник протиставляє їх **методам перекладу**, які застосовують до всього тексту (8 методів: дослівний переклад, буквальний переклад, наслідувальний переклад, семантичний переклад, адаптація, вільний переклад, ідіоматичний переклад, комунікативний переклад) [278].

Удосконалену класифікацію **стратегій перекладу** пропонує британський лінгвіст і перекладознавець Е. Честерман в своїй основній праці з теорії перекладу «Memes of translation» [153]. Учений апелює до класифікацій своїх колег і прагне структурувати різні пропозиції в єдину систему. Е. Честерман витлумачує стратегії як концептуальні інструменти маніпуляції з мовним матеріалом, де закладений

принцип змін або зсувів, що відбуваються на трьох рівнях: на рівні слова, структури речення та комунікативної ситуації. Відтак автор поділяє стратегії також на три категорії: синтаксичні, семантичні та прагматичні, кожна з яких охоплює 10 типів змін.

Доцільно згадати також про класифікацію **прийомів пристосування** Ю. Найди. Дослідник акцентував на відтворенні комунікативного ефекту і прагматичного впливу оригіналу в перекладі, інтерпретуючи виокремлені прийоми як засоби створення «найбільш близьких природних еквівалентів» [282]. Автор пропонував розмежовувати три основні прийоми (додавання, вилучення, перестановки), які допомагають пристосувати вихідне повідомлення до структурних вимог МО, створюючи семантично еквівалентні структури. Використання виокремлених прийомів уможливлює досягнення динамічної еквівалентності, яка покликана забезпечити рівність впливу ТП і ВТ на цільову авдиторію.

Другий рівень двозначності зумовлений паралельним існуванням двох основних підходів до окреслення та вивчення перекладацьких стратегій, а саме процесуального й текстового [268, с. 507].

Якщо всі класифікації, представлені раніше, інтерпретують поняття «перекладацької стратегії» **у текстовому значенні**, апелюючи до змін, що сталися з ВТ унаслідок застосування перекладачами певних процедур, то другий варіант використання цього терміна – **у процесуальному значенні** – стосується радше опису самих процедур, а не їхніх результатів.

У процесуальному сенсі термін «стратегія» часто постає в площині психолінгвістичних і когнітивних перекладознавчих студій [262; 230]. Поняття використовують для окреслення своєрідних операцій, що відбуваються в мисленні перекладача під час перекладу. В. Льошер [262] пропонує дескриптивне визначення стратегії перекладу як «потенційно свідомої процедури («potentially conscious procedure») із розв’язання проблеми, перед якою тлумач постає під час перекладу сегмента тексту з однієї мови на іншу» (переклад наш – М. С.) [262, с. 76]. Як «потенційно усвідомлений план дій перекладача» («translator’s potentially

conscious plan») розуміє стратегію перекладу й Ґ. П. Крінґз [247], наголошуючи на діяльнісній природі цього ментального конструкту, який слугує меті розв'язання конкретної перекладацької проблеми в межах конкретного перекладацького завдання. Однак науковці трактують стратегії не лише як щось контрольоване та свідоме. Наприклад, Р. Яскелайнен пропонує, крім свідомих, розмежовувати також потенційно свідомі й повністю неусвідомлені стратегії [230]. Крім того, дослідниця наголошує на поступовій автоматизації деяких видів оброблення інформації та продукуванні тексту під час перекладу разом із набуттям компетенцій і досвіду перекладачем, що відрізняє характер та природу стратегічних рішень досвідчених перекладачів і перекладачів-початківців [233].

Після досліджень В. Льошера і Ґ. П. Крінґза поняття «стратегія» набуло широкого поширення в перекладознавстві, особливо разом зі зростанням інтересу до емпіричних досліджень перекладу як процесу в 1990-х роках. Стратегії як когнітивний феномен не піддаються безпосередньому спостереженню, хоч можуть бути реконструйовані дослідниками за допомогою аналізу певних індикаторів [239, с. 283].

Кваліфікуючи переклад як процес ухвалення рішень, стратегію перекладу вважаємо насамперед інструментом для розв'язання можливих проблем і труднощів. **Проблема перекладу** – динамічне і відносне поняття, оскільки в більшості студій акцентовано здебільшого на особистісному факторі перекладача [див. 286; 219; 270; 347]. Те, що може бути проблемою для професійного перекладача, не обов'язково створює виклик для перекладача-початківця або навпаки. Із цього погляду питання ґрунтоване на особливостях ВТ (наприклад, використання метафор, фразеологізмів, каламбурів, гумору, власних імен, топонімів, алюзій, інвектив тощо), а здатність розв'язувати проблеми лежить в основі перекладацької компетенції. Крім цього, деякі дослідники пропонують розмежовувати *перекладацькі проблеми* (translation problems) і *труднощі* (translation difficulties). К. Норд трактує проблеми перекладу як «об'єктивні задачі, які кожен перекладач (незалежно від рівня своєї компетенції і технічних умов роботи) має розв'язувати в процесі виконання конкретного перекладацького

завдання» (переклад наш – М. С.) [286, с. 174]. Труднощі перекладу – суб'єктивні й безпосередньо пов'язані з перекладачем і конкретними умовами його роботи [286, с. 166]. Труднощі долаються за допомогою відповідних інструментів пошуку та підвищення компетентності й досвіду. Перекладацькі проблеми завжди будуть наявні в будь-якому перекладацькому завданні, навіть якщо перекладач навчився розв'язувати їх швидко й ефективно. Відповідно, аналіз проблем, які може становити ВТ, допомагає розробити оптимальну стратегію перекладу.

Проблеми, що постають перед перекладачами під час виконання перекладацького завдання, класифікують здебільшого згідно з рівнем, на якому вони реалізовані (див. експериментальну роботу групи PACTE в Барселоні, починаючи з 2000 року [напр., 292]; К. Норд [286]). К. Норд пропонує поділяти всі перекладацькі проблеми на 4 групи:

– *прагматичні перекладацькі проблеми* (pragmatic translation problems), пов'язані з відмінностями в комунікативних ситуаціях вихідної та цільової мов;

– *міжкультурні перекладацькі проблеми* (culture-pair specific, behaviour-related translation problems), пов'язані з конвенційними відмінностями в традиціях і звичаях вихідної та цільової культур;

– *власне мовні перекладацькі проблеми* (language-pair-related translation problems), пов'язані з відмінностями синтаксичних та лексичних систем мов оригіналу та перекладу;

– *перекладацькі проблеми, зумовлені специфікою вихідного тексту* (text-specific translation problems) [286].

Вважаємо, що одним із джерел появи проблем у політичному перекладі є відтворення стратегії конфронтації, яка може створювати виклики для перекладачів на всіх рівнях запропонованої класифікації. Зокрема, стратегія конфронтації становить проблему насамперед **на мовному рівні**, з огляду на велику кількість мовних і виражальних засобів, які є маркерами конфронтаційних тактик у політичних текстах і не мають прямих еквівалентів у МП. **На прагматичному рівні** джерелом перекладацьких помилок стають відмінності в комунікативних ситуаціях МО і МП, хибна інтерпретація комунікативного наміру

або використаних мовцем комунікативних стратегій і тактик, а також розбіжності в прагмалінгвістичних характеристиках конфронтаційних тактик у вихідній та цільовій лінгвокультурах. Щодо перекладацьких проблем, пов'язаних із **культурним рівнем**, то відтворення конфронтаційних політичних текстів ускладнюється через етноспецифічне забарвлення деяких конфронтаційних тактик і дивергентного набору засобів, що їх реалізують у вихідній і цільовій культурах, відмінностей у традиціях політичної риторики, а також конвенційних відмінностей у нормах та очікуваннях реципієнтів ВТ і ТП (наприклад, чутливі теми й табу). Остання група перекладацьких проблем пов'язана зі специфікою перекладу політичних текстів, окреслює перед перекладачем вимогу щодо врахування можливих політичних наслідків перекладу та великої ваги перекладацької помилки, що підвищують роль емоційних і психологічних чинників у процесі перекладу.

Отже, відтворення стратегії конфронтації та засобів її вираження в політичних текстах розглядаємо як одну з *прикладних (актуалізованих реальною перекладацькою практикою) проблем перекладу* і, відповідно, як *підсистему* в *системі політичного перекладу*. Аналіз проблем, які може становити такий ВТ, допомагає розробити оптимальну стратегію перекладу.

У сучасній науці перекладацьку діяльність представляють як цілісну систему [182], що складається з ієрархічно організованих компонентів, кожен з яких на своєму рівні забезпечує здійснення перекладу як процесу та результату. Перш ніж перейти до виокремлення й опису перекладацьких стратегій відтворення конфронтації, необхідно зупинитися на ще одному важливому поділі – на глобальні і локальні стратегії [230; 325; 262].

Глобальна стратегія перекладу (макростратегія перекладу) спрямована на відтворення цілісного концептуального образу ВТ. Вона регулює загальні питання, пов'язані зі стилем, жанром, типом тексту, приховуванням або з підсиленням певних аспектів вихідного тексту [239]. Глобальна стратегія формується залежно від взаємодії цілого комплексу позамовних (соціальних, культурних, політичних, ідеологічних та ін.), комунікативних і текстових чинників. Вибір на цьому рівні

зумовлений здебільшого *перекладацьким замовленням* (translation brief), перебуває в широкому спектрі між неперекладом і повним переписуванням (non-translation / complete rewriting), повним та анотованим перекладом (full / summarized translation), буквальним і вільним перекладом (literal / free translation), адекватністю (орієнтованою на ВТ) та прийнятністю (орієнтованою на ТП) (adequacy / acceptability), експресивно-стилістичною тотожністю (одомашненням) й екзотичністю (очуженням) (fluency / exoticism), а також між формальною і динамічною еквівалентністю [200, с. 416]. Усі названі дихотомії окреслюють загальний вектор перекладу, стосуються того, якою мірою надалі вибрані стратегії можуть передбачати маніпуляції з ВТ під час його переходу до ТП, тобто його адаптації до потреб цільового реципієнта. Відтак глобальна стратегія є основним регулятивом перекладацької діяльності, що організовує та маркує перекладацьку діяльність загалом.

Локальні стратегії слугують для розв'язання окремих перекладацьких проблем. Якщо глобальна стратегія орієнтована на зміст і форму тексту загалом, то локальні стратегії спрямовані на відтворення конкретних фрагментів тексту, які становлять проблему для перекладу, наприклад, «неперекладність» певного фрагменту, можливість множинних рішень, результати яких по-різному корелюють із вибраною глобальною стратегією [3, с. 121]. Деякі з таких рішень внутрішньотекстові (експлікація, додавання, вилучення тощо), інші – позатекстові (написання перекладацької передмови, додавання коментарів, приміток або глосарію) [200, с. 416]. Звернення до локальних стратегій відбувається на етапі власне перекладу, починається з ідентифікації проблеми, її аналізу та реалізується в пошуку найоптимальнішого шляху розв'язання, з огляду на загальний обраний вектор (глобальну стратегію).

Серед компонентів перекладацької діяльності, крім глобальних і локальних стратегій, диференціюють також *принципи перекладу*, *перекладацькі тактики* та *прийоми/методи перекладу* [див., напр., 3]. Усі вони перебувають у гіперо-гіпонімічних зв'язках, керуючи процесом перекладу на кожному окремому етапі та впливаючи в кінцевому підсумку на його результат (рис. 1.4). Принципи перекладу

як найзагальніші теоретичні постулати, які існують у свідомості перекладача незалежно від конкретного перекладу (наприклад, переклад змісту, а не букви оригіналу; відтворення художньо-національної своєрідності оригіналу, поєднання в перекладі точності з творчістю тощо), формують основу для ухвалення рішень перекладачем. Окреслена на підставі принципів перекладу глобальна стратегія детермінує вибір локальної стратегії, що зумовлює вибір тактики, орієнтує, «які саме смислові або формальні характеристики мовних одиниць оригіналу (денотативного, сигніфікативного, конотативного смислу, прагматичних чи формальних характеристик) підлягають відтворенню в перекладі» [3, с. 30].

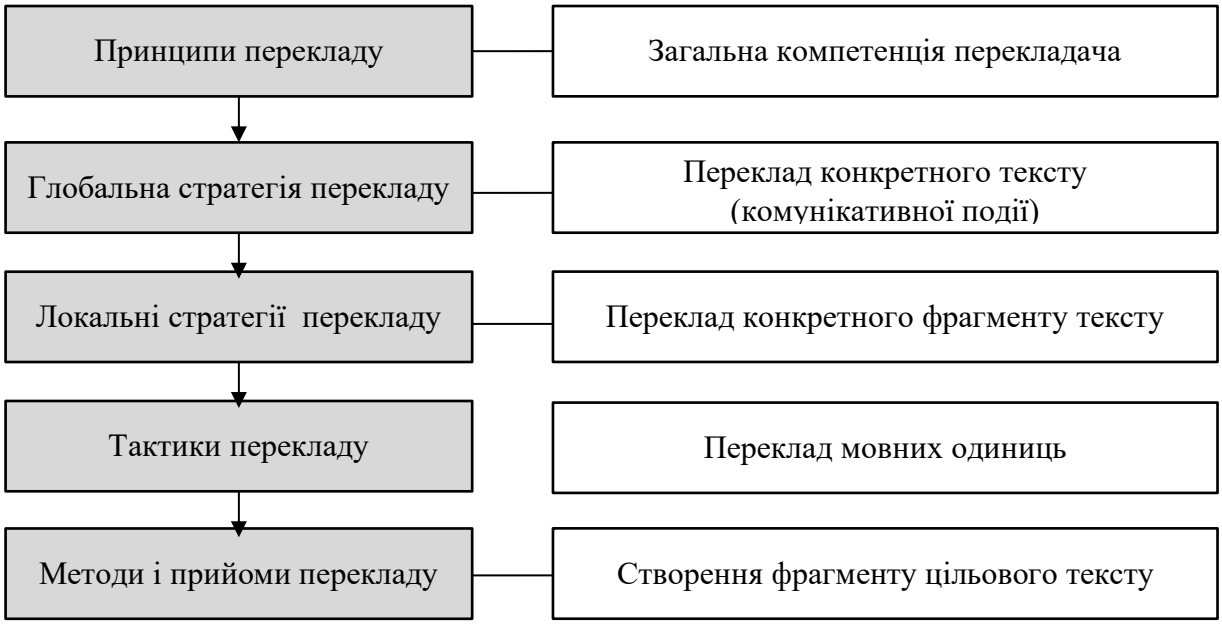

Рис. 1.4. Ієрархічна система перекладацької діяльності (за Т. Андрієнко)

Конкретизуючи описану ієрархію сценарієм відтворення конфронтації в політичному перекладі, отримуємо таке співвідношення між компонентами перекладацької діяльності та їхніми характеристиками: *глобальна стратегія* впливає на загальний підхід до ретрансляції всієї текстової концепції, представляє рішення про те, чи зберігати конфронтаційність, інтенсивність і риторичний стиль ВТ. Під час вибору глобальної стратегії перекладач керується чинниками комунікативної ситуації перекладу, характером перекладного матеріалу, потребами й очікуваннями ЦА або іншими психологічними чи соціокультурними чинниками. Залучаючи *локальну стратегію* перекладач вибирає вид і ступінь змін,

яких зазнає повідомлення під час перекладу. На рівні *тактик перекладу* тлумач працює вже з конкретним мовним виявом конфронтації – маркерами конфронтаційних тактик, з'ясовуючи денотативні й конотативні смисли, прагматичні та формальні характеристики майбутнього фрагменту ТП. *Прийоми перекладу* відповідають за перетворення виокремлених конфронтаційних маркерів в одиниці ТП за допомогою мовних / мовленнєвих засобів цільової мови.

Категорія адекватності відіграє особливу роль у жанровій теорії перекладу, оскільки безпосередньо детермінує критерії оцінювання якості процесу ретрансляції повідомлення цільовою мовою, а також продукту цієї ретрансляції – письмового або усного тексту [80, с. 167–168]. У політичному перекладі підходи до визначення адекватності можуть варіюватися залежно від цілої низки змінних: особливостей ВТ (жанру політичного дискурсу, домінантної інформації і функцій тексту, ступеня офіційності комунікації), специфіки перекладацької діяльності (жанру політичного перекладу, виду перекладу (усний / письмовий), ініціатора перекладу, вказівок у перекладацькому завданні), ЦА (орієнтації на внутрішнього / зовнішнього адресата), її етнокультурних особливостей та очікувань (конвенційних норм поведінки комунікантів, особливостей цільової культури (етичних норм і табу, чутливих питань, тяжіння до експліцитного або імпліцитного вираження оцінки)) тощо. На нашу думку, основною передумовою адекватного відтворення конфронтаційних політичних текстів (у яких конфронтація має передусім стратегічний характер) є коректне відтворення **комунікативної функції оригіналу**, тобто встановлення «функційної тотожності оригіналу і перекладу» [107, с. 150]. Відтворення цієї функції в перекладі передбачає увідповіднення з цільовою настановою відправника повідомлення, що вбудовується в текст за допомогою мовних одиниць, які мають необхідне предметне й конотативне значення.

У контексті прагматичних досліджень адекватний переклад – це переклад, що викликає рівноцінну з оригіналом реакцію в рецепції. З огляду на це, ще однією функцією, пов'язаною з відтворенням прагматичного навантаження конфронтаційних текстів, уважаємо експресивну. **Експресивна функція**

спрямована на відображення емоційних пластів, прихованих під фактичною інформацією. Поняття експресивності охоплює як емоційність, притаманну всім стратегіям і тактикам конфронтації, так і оцінність, за допомогою якої саме явище конфронтації реалізується в мовленні [58]. Ця функція забезпечує високий ступінь впливу повідомлення адресата на реципієнта, а тому недостатня увага до її передання призводить до створення неадекватного перекладу, послаблюючи вплив на ЦА та спотворюючи наміри автора. Відповідно, виокремлюємо три умови, необхідні для адекватного відтворення маркерів конфронтаційних тактик у перекладі:

1) наближення до *смислової структури оригіналу* за дотримання мовних і узуальних норм мови-реципієнта;

2) відтворення *комунікативної функції* повідомлення;

3) відтворення *експресивності* маркерів конфронтації, що передбачає визначення і передачу їхніх емоційних, оцінних і стилістичних конотативних компонентів у перекладі.

Одним із засобів досягнення адекватності в політичному перекладі вважаємо **прагматичну адаптацію**, що виявляється в ТП у вигляді адаптивних перекладацьких стратегій, орієнтованих на встановлення кращого розуміння і сприйняття перекладу його реципієнтами. Політичні тексти позначені етноспецифічною спрямованістю, вони апелюють до образів і символів, що резонують із певною лінгвокультурою і можуть бути абсолютно незнайомими для іншої культури. Перекладач часто змушений компенсувати таку мовну й культурну асиметрію за допомогою адаптивних стратегій і прийомів, які допомагають адекватно відтворити ВТ для представників цільової культури.

У перекладацьких розвідках поняття «адаптації» уживається здебільшого у двох трактуваннях – як глобальної та локальної стратегії. *Глобальна адаптація* часто асоціюється з такими жанрами, як авдіовізуальний переклад, переклад драматичних творів і дитячої літератури, передбачає масштабне перероблення ВТ, що залежить від факторів, які перебувають поза межами оригінального тексту (наприклад, зміна жанру в перекладі). *Локальна адаптація* спричинена

проблемами, що виникають у самому тексті оригіналу (наприклад, відсутністю лексичних еквівалентів, культурною асиметрією тощо), й обмежується певними його частинами або елементами [202, с. 6–7].

Перше загальновідоме потрактування адаптації як однієї з перекладацьких стратегій належить Ж.-П. Віне і Ж. Дарбельне, які назвали так останню з семи процедур перекладу, описаних ними. Автори інтерпретували адаптацію як локальну стратегію, застосовану в разі неможливості репродуктивного відтворення одиниць ВТ через відсутність у цільовій культурі контексту, про який ідеться в першоджерелі [350].

Підвидами локальної адаптації можна також уважати прагматичні стратегії, наведені Е. Честерманом у класифікації, поданій вище. Якщо синтаксичні стратегії маніпулюють формою, а семантичні – значенням, можна сказати, що прагматичні стратегії маніпулюють самим повідомленням і часто передбачають глобальніші зміни, ніж перші дві групи. До прагматичних стратегій дослідник зараховує: 1) культурне фільтрування (адаптація ВТ до норм та очікувань реципієнтів перекладу; реалізується, зокрема, у стратегіях одомашнення та очуження); 2) зміну ступеня експліцитності («експлікація» / «імплікація»); 3) зміну ступеня інформативності (додавання / вилучення); 4) зміну міжособистісної перспективи (зміна ступеня формальності: формальний / неформальний виклад); 5) зміну виду мовленнєвого акту; 6) зміну когерентності (стратегії «релокації» або «дислокації», які стосуються перестановки інформації на різних рівнях); 7) частковий переклад; 8) зміну ступеня «присутності» перекладача в тексті (додавання коментарів у виносках і пояснення в інших позатекстових елементах); 9) переклад-редагування (зміна організації вихідної текстової інформації, внесення редакторських правок, переформулювання тощо); 10) інші прагматичні зміни [153].

Комплексне дослідження прагматики перекладу пропонує А. Нойберт [277]. Учений убачає в прагматичній адаптації засіб розширення авдиторії та налагодження потенційних взаємин між творцями оригіналу й перекладу. А. Нойберт додає, що переклад є автономним і не залежить від ВТ із погляду граматики й семантики, але завжди зобов’язаний оригіналу своєю прагматикою.

Отже, переклад стає новою версією тексту оригіналу в нових умовах іншої мови та для нової авдиторії, проте його прагматичний аспект, тобто вплив на реципієнта, увідповіднений з оригіналом.

Не можемо не згадати Л. Венуті, який, переосмисливши міркування Ф. Шляєрмахера про вибір перекладача між наближенням читача до автора чи автора до читача, виокремив дві основні перекладацькі стратегії – «одомашнення» (domesticating) та очуження (foreignizing) [346]. Запропоновані стратегії – протилежні вектори втілення єдиної мегастратегії лінгвокультурної адаптації [86, с. 84]. Стратегія одомашнення передбачає більшу міру адаптації, ніж очуження та дає змогу перекладачеві створити текст, який елімінує всі ознаки «чужинності» з оригіналу й без зусиль сприймається реципієнтом-представником іншої культури.

Нам найбільше імпонує підхід В. Демецької, згідно з яким адаптація розглядається як комплементарна стратегія, що не суперечить репродуктивному перекладу. Адекватний переклад можливий лише за умови оптимального поєднання **репродуктивного**, тобто орієнтованого на відтворення лінгвокультурного коду авдиторії відправника, та **адаптивного перекладу**, орієнтованого на мовні й культурні стереотипи реципієнта ТП. Основним чинником визначення співвідношення репродуктивних та адаптивних стратегій у перекладі, за В. Демецькою, є тип ВТ і його прагматична орієнтація [31]: тексти, у яких домінує прагматична функція, вимагатимуть більшого залучення адаптивних стратегій до перекладу-репродукції.

Дослідниця також стверджує, що різні типи текстів можуть зазнавати різного ступеня адаптації. Це виявляється на кількох рівнях: структурно-композиційна адаптація (гіпертекстовий рівень), стилістична адаптація (текстовий рівень), лексико-семантична та граматична адаптація (гіпотекстовий рівень) [31, с. 39]. У нашому дослідженні не розглядатимемо структурно-композиційну адаптацію, а сконцентруємо увагу лише на стратегіях, реалізованих на гіпотекстовому й текстовому рівнях.

З огляду на повноту відтворення негативно забарвлених ОП, а також успішність (або доцільність) спроб перекладача зберегти експресивний і

комунікативний потенціал конфронтаційної тактики в тексті перекладу, зроблено спробу виділити й систематизувати основні локальні стратегії, якими перекладач може керуватися, вдаючись до прагматичної адаптації маркерів конфронтаційних тактик. Вважаємо доцільним диференціювати три типи **прагматичних змін у перекладі** (pragmatic shifts): послаблення, посилення рівня конфронтації або спроба його зберегти через заміну на рівноцінний засіб вираження в МП.

На основі характеру цих змін пропонуємо виокремлювати три основні локальні адаптивні стратегії, якими може керуватися перекладач: нейтралізація, аналогізація та інтенсифікація (рис. 1.5). Реалізувати виокремлені стратегії в процесі перекладу допомагають підпорядковані їм перекладацькі тактики та прийоми.

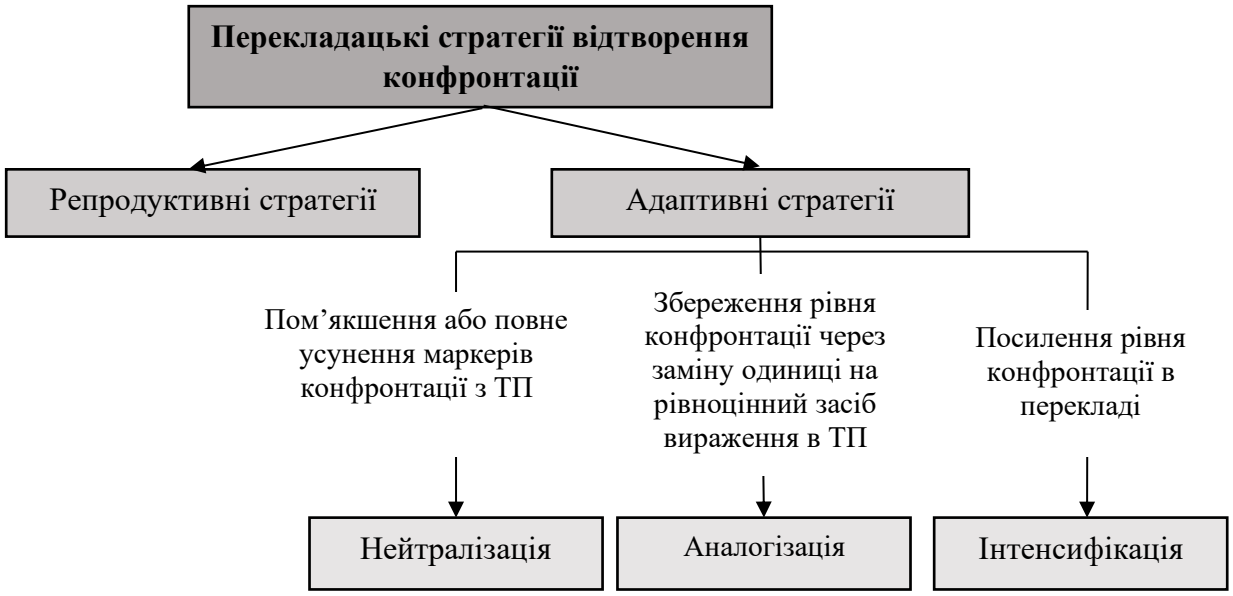

Рис. 1.5. Перекладацькі стратегії відтворення конфронтації в перекладі

Нейтралізація (або нівелювання) виникає тоді, коли в перекладі неможливо або недоречно передавати весь лінгвокультурологічний чи емоційний спектр конфронтаційного повідомлення в оригіналі. Мета нейтралізації – зробити ТП більш прийнятним або менш провокативним для ЦА.

Стратегія нейтралізації має досить суперечливий характер, оскільки, з одного боку, постає як підхід, покликаний знайти тонкий баланс між збереженням емоційної інтенсивності й конфронтаційного запалу ВТ, а також його адаптацією до культурних і мовних норм ЦА, а з іншого – часто сприймається як інструмент маніпуляції з текстом оригіналу, як «зрада автора» [104, с. 90], що може призвести

до руйнування провідної інтенції повідомлення та деформації прагматичного й експресивного навантаження ВТ.

Нейтралізацію як одну з провідних адаптивних перекладацьких стратегій низка українських дослідників-перекладознавців виділяють як, наприклад, локальну стратегію відтворення мовленнєвих аномалій [103] або часової дистанції в художньому перекладі [3]. Учені також розглядають стратегію нейтралізації в діахронному зрізі як інструмент маніпуляції в перекладі творів художньої літератури [45]. На думку В. Воробкало й А. Снітко, основне завдання перекладача, який використовує нейтралізацію, полягає в позбавленні ВТ негативно або позитивно експресивних елементів без спотворення оригінального змісту твору. Дослідники наголошують, однак, і на негативних наслідках застосування нейтралізації, до яких належить втрата національного колориту та емоційного забарвлення ВТ [18, с. 134]. У дотичному з нашим розумінням стратегії нейтралізації Т. Андрієнко використовує поняття *евфемізації* і трактує її як перекладацьку стратегію, що застосовують з огляду на «розбіжність конвенцій вихідної і цільової культур у поведінкових виявах аналогічних емоцій та інтенцій» [3]. Перекладачі вдаються до цієї стратегії внаслідок бажання пом'якшити одиниці ВТ, які вважають занадто образливими або навіть недопустимими, згідно з конвенціями лінгвокультури-реципієнта.

Ми розглядаємо стратегію нейтралізації як одну з адаптивних стратегій перекладу конфронтаційних політичних текстів, що полягає в пом'якшенні інтенсивності маркерів, які реалізують стратегію конфронтації на різних рівнях мовної системи, через заміну їх на одиниці з менш сильним оцінним, емоційним чи стилістичним навантаженням або повне усунення таких одиниць із ТП. Цій локальній стратегії підпорядковані тактики, *спрямовані на відтворення основних смислових характеристик ціною втрати експресивності, емотивності та / або оцінності*, що часто супроводжуване відповідними прийомами перекладу:

– *описовий переклад* (лексична одиниця вихідної мови замінюється в мові перекладу описовою фразою, яка адекватно передає її значення);

– *генералізація* (переклад лексичної одиниці вихідної мови, що має більш вузьке значення, одиницею цільової мови з більш широким значенням);

– *вилучення* (усунення слова або вислову з вихідного тексту в цільовому тексті).

Вважаємо, що нейтралізація може поставати також як неусвідомлена стратегія, наприклад, у разі втрати конотативних значень маркерів конфронтації, унаслідок застосування таких прийомів, як *буквальний переклад* і *калькування*. Причинами цього здебільшого є ендогенні чинники (низький рівень загальної перекладацької компетенції, недостатній рівень володіння робочими мовами, емоційний стан чи рівень стресу під час роботи тощо), які пояснюють нехтування доцільними стратегіями та прийомами в перекладі. Серед причин неусвідомленого застосування нейтралізації варто назвати також помилковий аналіз ОП і хибне тлумачення комунікативної стратегії чи тактики, використаної мовцем. Результатом такого застосування нейтралізації може бути не лише втрата конотацій, а й спотворення змісту оригінального повідомлення.

Аналогізація має на меті створення нових виражальних засобів, які викликають у культури-реципієнта схожі з оригіналом емоції та сприйняття. На відміну від двох інших виокремлених стратегій, аналогізація не передбачає зміни рівня конфронтації в ТП. Перекладач зберігає прагматичний ефект повідомлення через заміну маркера конфронтації на рівноцінний засіб вираження в перекладі. Це можливо лише за повного збігу асоціативних зв’язків, які виникають у ЦА оригіналу й перекладу під час згадування певних експресем чи культурем, що є маркерами конфронтаційних тактик. Така стратегія особливо актуальна, наприклад, для перекладу політичних промов, де всі емоційні та оцінні конотації повідомлення мають бути достовірно відтворені для ЦА, забезпечуючи мовну та культурну відповідність.

Субституцію як один із прийомів відтворення безеквівалентної лексики досліджує М. Бейкер, трактуючи її як заміну культурно зумовленого елемента оригіналу подібним елементом цільової культури. Цей елемент не має такого

самого пропозиційного змісту, але може мати подібний вплив на цільового читача, бо «створює в нього відчуття чогось знайомого та близького» [126].

Тактична реалізація стратегії аналогізації передбачає *відтворення прагматичного ефекту в реципієнтів мови перекладу за допомогою аналогічних* (схожих або зіставних) *засобів, характерних для цільової мови й культури.* Найчастіше ця стратегія імплементована в ТП у вигляді заміни на *функційний аналог*: заміна реалії аналогом, заміна джерела алюзії, заміна образу метафори або повна заміна одного маркера конфронтації іншим (наприклад, відтворення порівняння фразеологізмом МП) тощо. У перекладі може також відбуватися зміна типу мовленнєвого акту або відтворення однієї конфронтаційної тактики іншою, більш характерної для стилю політичної комунікації, лінгвокультурних стереотипів та очікувань носіїв мови перекладу.

Інтенсифікація як одна зі стратегій перекладу конфронтаційних політичних текстів передбачає посилення експресії ВТ або введення в ТП додаткових виражальних засобів, що посилюють його прагматичний вплив на ЦА. Тлумач може вдаватися до інтенсифікації як до додаткового засобу компенсації експресивних, асоціативних чи символічних втрат у перекладі чи як до інструменту подолання принципових розходжень між першоджерелом і транслятом у спробі наближення комунікативного ефекту перекладу до оригіналу.

У розвідках перекладознавців зустрічаємо схожі поняття: *дисфемізація* та *стилістичне підсилення.* Про стратегію *дисфемізації* пише Т. Андрієнко й зазначає, що вона слугує засобом передання повноти й інтенсивності емоційних переживань і реалізується через заміну нейтральної мовної одиниці емотивно-експресивною [3]. Для опису стратегії, що передбачає навмисне увиразнення перекладачем оригіналу, використовують також термін «*стилістичне підсилення*». А. Гудманян підкреслює, що вдале застосування цієї стратегії не порушує жанрової єдності оригіналу, а лише увиразнює текстову тканину перекладу й дає змогу максимально точно передати авторську інтенцію [22, с. 19].

Стратегії інтенсифікації підпорядковані тактики, що *спрямовані на посилення емоційної інтенсивності оригінального повідомлення* завдяки таким прийомам:

– *заміна нейтральної мовної одиниці емоційно-експресивним відповідником* (наприклад, використання розмовних лексем, просторіч, грубої лексики (пейоративів та інвектив));

– *додавання* (уведення в ТП лексичних елементів, що відсутні в оригіналі, для посилення загального емоційного навантаження повідомлення).

Отже, перекладацьку діяльність розглядаємо як цілісну систему, що складається з ієрархічно організованих компонентів, кожен з яких на своєму рівні забезпечує перебіг процесу й гарантує результат перекладу. Однією з основних глобальних стратегій відтворення конфронтації в політичному дискурсі вважаємо прагматичну адаптацію, що використовується разом із перекладом-репродукцією, і реалізується в ТП за допомогою трьох локальних перекладацьких стратегій: нейтралізації, аналогізації та інтенсифікації. Глобальні й локальні стратегії диктують подальший вибір тактик і прийомів перекладу, необхідних для збереження прагматичного впливу ВТ, а також для відтворення емоційного й оцінного навантаження маркерів конфронтаційних тактик у перекладі.

Висновки до розділу 1

1. Політичний переклад як опосередкована міжмовна й міжкультурна комунікація, що передбачає переклад письмових та усних текстів, породжених політиками в контексті інституційної міжособистісної взаємодії, охоплює широке жанрове розмаїття політичних текстів (політичні промови та звернення, офіційні заяви й пресрелізи, парламентські або законодавчі дебати, дипломатичні зустрічі, дописи в соціальних мережах та ін.), які мають характерне функційне призначення та жанрово-стильові особливості. До системи жанрів політичного перекладу відносимо дипломатичний переклад, переклад у медіа й переклад текстів політичної риторики. Кожен із них має свої жанротвірні ознаки (наприклад, прагматичну спрямованість, високий ступінь ризику, культурну чутливість, необхідність реконтекстуалізації повідомлення в перекладі тощо), які впливають на процес перекладу, вибір перекладацьких стратегій, а також критерії якості, що висуваються до тексту перекладу.

2. Серед системотвірних ознак політичного дискурсу диференційовано такі риси, як інституційність, аргументативність, ідеологічність, діалогічність, які суттєвою мірою детермінують жанрово-стильові домінанти політичних текстів, що виявляються на мовному, композиційному, прагматичному рівнях. Однією з основних передумов адекватного відтворення політичних текстів є також увага до функційних домінант вихідного повідомлення в перекладі, що передбачає врахування типу тексту, його домінантної функції, а також адресної спрямованості, яка може зумовлювати зміну функції ВТ у перекладі.

3. Одним із джерел появи проблем у перекладі політичних текстів слугує продуктивне використання політиками комунікативної стратегії конфронтації та широкого спектру засобів, що її реалізують. Поняття «конфронтації» диференційоване серед інших різних за обсягом і змістом номінацій і витлумачено як одну з форм вербальної міжособистісної взаємодії, що встановлюється в процесі політичної комунікації і демонструє низку конституювальних ознак: наявність суперечності, міжособистісний характер, вербальна форма взаємодії, свідомий та активний характер дій суб'єкта конфлікту, підвищений емоційний фон комунікації, а також необов'язкова наявність дій у відповідь. Безпосередніми носіями конфронтаційних смислів є тактики конфронтації, серед яких розмежовано тактики звинувачення та безособового обвинувачення, осуду, протиставлення, погрози, «навішування ярликів», висміювання й образи. Виокремлені тактики відрізняються прагматичною природою, рівнем експресивності, особливостями використання в певній лінгвокультурі, а також набором типових мовних маркерів. Комунікативна ситуація, у якій продукують оригінальне повідомлення, – невід'ємний складник перекладознавчої моделі оригіналу, тому правильна ідентифікація та аналіз тактико-стратегічної реалізації політичних текстів є запорукою успішного відтворення інтенційного змісту та функцій висловлювання.

4. Розуміння прагматики політичних текстів як текстотвірної категорії, яка скеровує вектор перекладацької дії та слугує важливим критерієм якості в політичному перекладі, постулює пріоритетну увагу до комунікативної інтенції автора повідомлення й емоційно-експресивного навантаження вихідного тексту

для адекватного відтворення комунікативної стратегії конфронтації в політичному дискурсі.

5. Прагматичну адаптацію, поряд із перекладом-репродукцією, схарактеризовано як одну з основних глобальних стратегій відтворення конфронтації в політичному дискурсі. Вона реалізована в тексті перекладу за допомогою трьох локальних перекладацьких стратегій, а саме: нейтралізації (нівелювання певного лінгвокультурологічного чи емоційного спектру повідомлення в перекладі), аналогізації (створення нових виражальних засобів, які викликають у культури-реципієнта схожі з оригіналом емоції та сприйняття), інтенсифікації (стилістичне підсилення, що виникає в разі навмисного підкреслення перекладачем експресії маркерів конфронтації оригіналу). Якщо адаптивний переклад увиразнює гнучкість ВТ, допомагає модифікувати маркери конфронтації до мовних, культурних, комунікативних норм та очікувань ЦА, то репродуктивний переклад пріоритезує настанову першорядного збереження денотативної функції і відтворення предметної інформації, закладеної в мовному акті, часто жертвуючи емоційно-експресивними і стилістичними конотаціями маркерів конфронтації в перекладі. Глобальні й локальні стратегії диктують подальший вибір тактик і прийомів перекладу, необхідних для збереження прагматичного впливу ВТ, а також для відтворення емоційного й оцінного навантаження маркерів конфронтаційних тактик у перекладі.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНФРОНТАЦІЇ В ПОЛІТИЧНОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Відтворення конфронтації в політичному перекладі – складний процес, на який усебічно впливають різні мовні, комунікативні, психологічні й когнітивні чинники. Відповідно, дослідження має комплексний характер, що зумовлює використання низки взаємодіючих методів і методик, спрямованих на ретельне й систематичне вивчення стратегій, які покликані розв'язати цю проблему в перекладі.

У дослідженні спираємося на *когнітивно-комунікативну дослідницьку парадигму*, згідно з якою «когнітивний і комунікативний аспекти постають у нерозривній єдності» [3, с. 75]. Залучення такого підходу дає змогу дослідити як *комунікативний* чинник перекладу (тактико-стратегічну організацію ВТ та авторську інтенцію як текстотвірні категорії), так і *когнітивний* (механізми породження перекладу, послідовність дій перекладача під час процесу тлумачення тексту, а також фактори, що спонукають тлумача до вибору певної перекладацької стратегії).

Центральним у пропонованому підході є розуміння перекладу як багатогранного явища, яке охоплює як кінцевий продукт, так і складні процеси, що ведуть до його створення. Отже, переклад інтерпретуємо і як результат, і як процес, визнаючи, що кінцевий перекладений текст є кульмінацією численних рішень, стратегій і когнітивних операцій, виконаних перекладачем. Така дуальна перспектива дає змогу більш повно зрозуміти складнощі і нюанси, притаманні перекладу конфронтаційного політичного дискурсу.

Зіставне перекладацьке дослідження, проведене на матеріалі корпусу відібраних політичних текстів та їхніх українських перекладів, уможливило розгляд задекларованої проблеми з позицій *системно-структурного розуміння* перекладу для того, щоб оцінити, як стратегія конфронтації репрезентована в текстах перекладу. Такий мовоцентричний підхід допомагає виявити й порівняти конкретні випадки використання перекладацьких стратегій, що застосовують під час відтворення конфронтації в політичному перекладі, оцінити якість перекладу

та релевантність використання перекладачем обраних стратегій і тактик. Підхід також сприяє вивченню того, як перекладачі долають мовні й культурні бар'єри для найповнішого відтворення комунікативної та експресивної функцій конфронтаційних текстів у перекладі. Водночас *діяльнісна перспектива*, зокрема через залучення методів психолінгвістики, оптимізувала емпіричне дослідження когнітивних та емоційно-мотиваційних механізмів, що зумовлювали перекладацькі рішення у ході тлумачення конфронтаційних політичних текстів.

2.1. Матеріали та алгоритм дослідження

З огляду на те, що у фокусі дослідження перебуває комунікативна стратегія конфронтації як проблема перекладу, основним критерієм відбору ілюстративного матеріалу послугувала конфронтаційна спрямованість ВТ, що виявлялася у використанні американськими політиками спектру комунікативних тактик, відібраних та описаних у розділі 1 (тактики звинувачення, осуду, погрози, протиставлення, «навішування ярликів», висміювання й образи). Вибір також зумовлювлений контекстом перекладу, оскільки матеріал дослідження був сформований із ВТ, призначених як для зовнішнього, так і для внутрішнього адресата, що зумовлювало специфіку відтворення конфронтаційних тактик у перекладі. Ми зупинились на текстах, виголошених в періоди гострих криз й особливої агонізації політичної комунікації, а саме в контексті *міжнародних конфліктів* і *виборчих кампаній* як макроситуацій, які яскраво відображають політичну конфронтацію та найчастіше супроводжуються перекладом.

Для першої групи (усього 1500 фрагментів) відібрано тексти, створені в контексті війни України з Росією, особливо з початку повномасштабного вторгнення. Це, зокрема, промови та звернення чинного президента США Дж. Байдена, що присвячені питанням, пов'язаним з Україною: виступи на двосторонніх зустрічах України і США, спільних прес-конференціях, засіданнях міжнародних організацій (наприклад, на 77 і 78-му засіданні Генеральної Асамблеї ООН у 2022 і 2023 роках), заяви із нагальних питань (щодо ракетних ударів, спроб анексії, фіктивних референдумів тощо); виступи та інтерв'ю Державного секретаря

США Е. Блінкена; виступи послів, зокрема Надзвичайного та Повноважного Посла США в Україні Б. Брінк та Посла США в ООН Л. Томас-Грінфілд (рис. 2.1). Ці тексти переважно реалізують тактики осуду та звинувачення, рідше – погрози й протиставлення. Тексти перекладів названої групи зазвичай супроводжувані конференційним перекладом і опубліковані на офіційній українськомовній вебсторінці Посольства США в Україні [397].

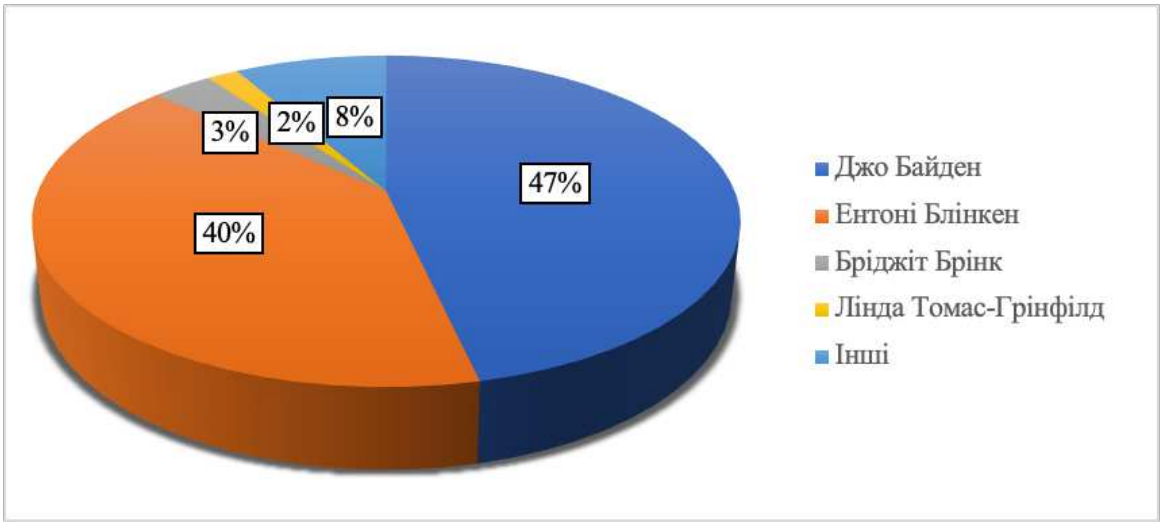

Рис. 2.1. Розподіл у вибірці фрагментів вихідних текстів, призначених для зовнішнього адресата, за критерієм мовця.

Групу текстів, призначених для внутрішнього реципієнта (усього 2705 фрагментів), становлять ВТ, продуковані американськими політиками в межах виборчих кампаній: передвиборчі промови й дебати, тексти інтерв'ю, виступів на мітингах, а також дописи в соціальних мережах. Залучено зразки риторики сучасних американських політиків: чинного президента США Дж. Байдена, колишніх президентів Д. Трампа та Б. Обами, та інших американських політиків, зокрема Г. Клінтон, Р. Десантіса, Т. Круза, Б. Сандерса та ін. (рис. 2.2). Риторика політиків у зазначеному контексті найчастіше реалізує конфронтаційні тактики звинувачення та протиставлення. Особливу увагу зосереджено на текстах політиків, які належать до *інвективного типу мовної особистості* (Д. Трамп, Р. Десантіс, Б. Сандерс та ін.). Дослідження риторики цих політичних діячів дає змогу окреслити особливості відтворення найбільш конфронтаційних тактик, таких як висміювання, образи та «навішування ярликів». Письмові переклади цих текстів мають зазвичай *інформативний* [278] (*документальний* [285]) *характер* та

опубліковані на вебсторінках основних українських інформаційних ресурсів: https://www.unian.ua/, https://tsn.ua/, https://www.obozrevatel.com, https://lb.ua/, https://hromadske.ua/, https://24tv.ua/, https://zaxid.net/, https://nv.ua/, https://tyzhden.ua/, https://zn.ua/ тощо.

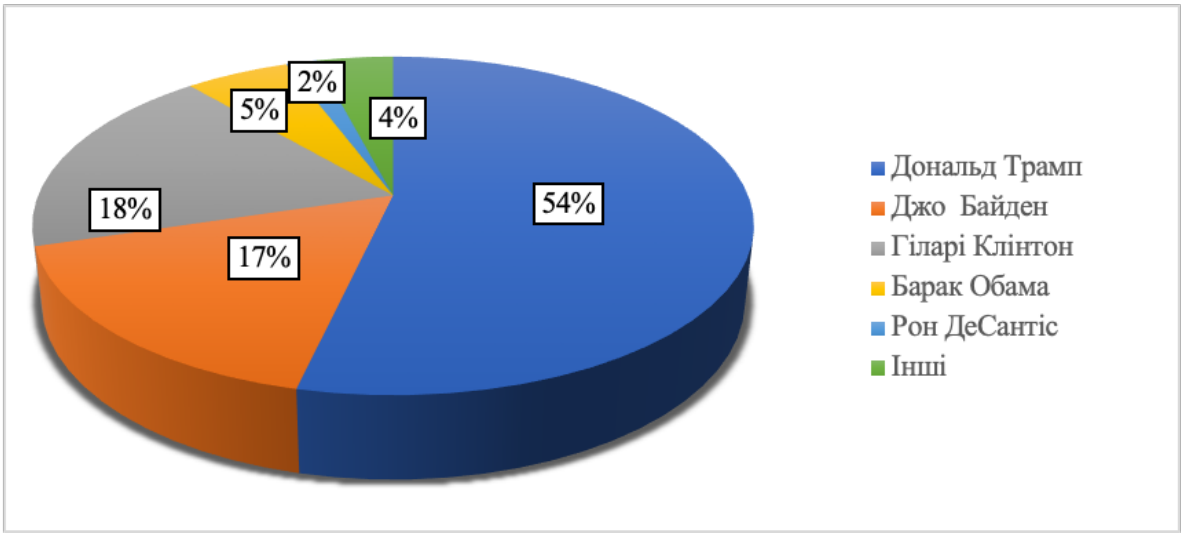

Рис. 2.2. Розподіл у вибірці фрагментів вихідних текстів, призначених для внутрішнього адресата, за критерієм мовця.

Для проведення дослідження було розроблено **алгоритм**, який складається з п'яти етапів, що вмотивовані завданнями дослідження та передбачають застосування різних методів наукового пошуку.

На першому етапі сформовано теоретико-методологічну базу дослідження. Використано *метод аналізу* для виокремлення положень, ключових понять, концепцій та моделей, релевантних до об'єкта і завдань дослідження, а також *метод синтезу* для інтеграції цих положень у теоретичну базу та побудови концептуальної основи дослідження. Зокрема, уточнено зміст й обсяг понять «політичний переклад», «конфронтація», «комунікативна стратегія конфронтації» тощо. *Класифікаційний і типологічний аналіз* застосовано для впорядкування опрацьованого матеріалу, зокрема для створення класифікацій релевантних комунікативних тактик конфронтації та перекладацьких стратегій відтворення конфронтації в політичних текстах.

На другому етапі проведено добір ілюстративного матеріалу дослідження. За допомогою *методу суцільної вибірки* для виокремлення випадків використання провідних комунікативних тактик конфронтації зі зразків політичного дискурсу

зафіксовано фрагменти ВТ, які становили проблеми перекладу завдяки використанню стратегії конфронтації, реалізованої у низці комунікативних тактик і мовних маркерів, а також ТП відібраних фрагментів. За результатами цього етапу складено *паралельні корпуси текстів*, які послугували матеріалом для подальшого перекладацького аналізу.

На третьому етапі проведено перекладацьке дослідження відібраних вихідних і цільових текстів за допомогою методу *зіставного аналізу*, що дав змогу встановити спільні закономірності у використанні перекладацьких стратегій, характерних для більшості перекладів. На цьому етапі також проаналізовано ВТ і ТП за допомогою *структурно-семантичного* й *функційно-прагматичного аналізу*, для всебічного дослідження ОП – мовних маркерів конфронтації, та їхніх відповідників у ТП. Залучення елементів методу *дискурсивного аналізу* вможливило відстеження ситуативно-контекстуальних особливостей відтворення маркерів досліджуваних тактик у перекладі, констатацію не лише мовних форм, а й позамовного плану досліджуваного матеріалу: комунікативні стратегії й тактики мовців, їхні комунікативні наміри, параметри комунікативної ситуації породження текстів оригіналу та перекладу, оцінну інформацію, особистісні й соціальні характеристики комунікантів, тощо. Крім цього, використано елементи *квантитативного аналізу*, зокрема для виявлення співвідношення між комунікативними тактиками конфронтації та перекладацькими стратегіями їх відтворення в перекладі.

На четвертому етапі задіяно експериментальні методики, що дали змогу емпірично встановити психологічні чинники та когнітивні механізми ухвалення рішень та використання перекладацьких стратегій під час відтворення конфронтації в політичному перекладі. *Перекладацький експеримент* із залученням *психометричного тесту «PANAS»* для оцінювання емоційного стану інформантів був проведений із метою дослідження впливу емоцій, спричинених використанням у ВТ стратегії конфронтації, на рішення і стратегії перекладачів. Звернення до методики *ретроспективного інтерв'ю*, підкріпленої *стеженням за рухом очей інформантів*, сприяло аналізові особливостей процесу відтворення

маркерів конфронтації як прикладної проблеми в загальній системі перекладу політичних текстів. Експеримент також допоміг емпірично протестувати сценарій перекладу, розроблений попередньо за допомогою *методу моделювання,* і визначити чинники, які впливають на функціювання етапів перекладацького процесу в межах описаного сценарію.

П’ятий етап полягав у *систематизації* та *узагальненні* результатів проведеного дослідження і формулюванні висновків.

Нижче докладно описано основні методи, використані на різних етапах дослідження.

2.2. Зіставний перекладацький аналіз

Практику зіставлення перекладів й оригіналів можна вважати такою ж давньою, як і власне феномен перекладу. За словами К. Костера, концепція порівняння лежить в основі науки про переклад [245, с. 21]. Справді, порівняння – ключовий інструмент дослідження всіх видів перекладу. На цій підставі можна навіть стверджувати, що «великий спектр пошуків у межах дисципліни перекладознавства є порівняльним за своєю суттю» (переклад наш – М. С.) [346, с. 237]. Однак лише після «парадигмальної зміни» [245, с. 21] із поширенням дескриптивної парадигми в перекладознавстві порівняння вихідних і цільових текстів стало об’єктом систематичного вивчення.

Так, Д. Коллієр вказує, що порівняння є «фундаментальним інструментом аналізу», що покращує нашу здатність до опису і відіграє центральну роль у формулюванні висновків, зосереджуючи увагу на схожості й контрастах між досліджуваними об’єктами [159, с. 105].

У перекладознавстві зіставний аналіз використовують як метод, що передбачає систематичне порівняння ВТ і ТП для виявлення складної мережі подібностей і відмінностей, які підлягають опису.

Дж. Голмс зараховує порівняння перекладів до галузі дескриптивного перекладознавства, де переклад вивчають як результат перекладацької діяльності

[222, с. 72]. Проте сьогодні науковці визнають, що цей метод наявний і в діяльнісних дослідженнях, присвячених процесу перекладу.

Описуючи структуру зіставних досліджень, К. Костер зазначає, що будь-яка розвідка такого характеру обов'язково пов'язана з **корпусом** текстів і має зважати на три взаємопов'язані компоненти: мету, понятійний апарат і певний метод (рис. 2.3) [245, с. 21]. Отже, зіставне дослідження ставить перед собою певну **мету**, ідею, теоретичне уявлення про те, який аспект корпусу підлягає вивченню; передбачає **понятійний апарат**, низку термінів, придатних для опису зв'язків між текстами в корпусі; використовує **певний метод**, який передбачає різні етапи, *tertium comparationis* (критерій порівняння) та одиницю порівняння.

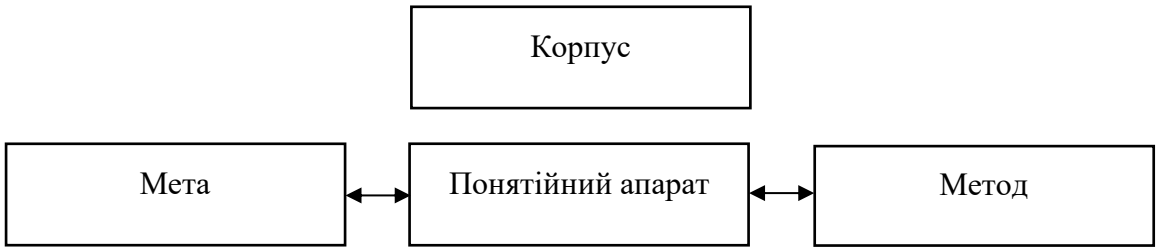

Рис. 2.3. Структура зіставного дослідження (за К. Костером)

Корпуси зіставних досліджень формують відповідно до мети наукового пошуку і зазвичай поділяються на два види: ті, у яких оригінал не залучений, і ті, у яких він представлений [245, с. 21]. Найчастіше корпус складається з вихідного й цільового текстів. У разі ретрансляцій також можна створити корпус паралельних перекладів одного ВТ для їх порівняння між собою; паралельні корпуси можуть охоплювати переклади однією цільовою мовою або кількома мовами. Додавання ВТ до цих видів порівняння дає змогу отримати ще кілька типів корпусів: переклади певного історичного періоду; переклади одного або кількох творів певного автора; переклади з доробку одного перекладача; переклади в межах одного типу або жанру тексту тощо.

Відповідно до **мети** зіставних студій, розрізняють описові (дескриптивні) й оцінні дослідження. Порівняння перекладів з оцінною метою найчастіше трапляються в перекладацькій критиці, у педагогічному контексті або в ідеологічних підходах (наприклад, постколоніальні або гендерні перекладознавчі дослідження). У межах дескриптивних студій також представлено кілька

тематичних відгалужень. Одним із найпродуктивніших напрямів таких досліджень є вивчення перекладацьких стратегій [346; 153], що передбачає зіставний аналіз текстів із подальшим описом перекладацьких рішень, які описують як свідомий вибір перекладача для подолання конкретної проблеми перекладу.

Концептуальна основа – це структурована низка понять, термінів і теоретичних принципів, які забезпечують основу для аналізу й розуміння зв'язків між порівнюваними текстами. Основа слугує «теоретичною лінзою» [245, с. 23], через яку дослідники можуть інтерпретувати й описувати ці зв'язки. Наприклад, Г. Турі окреслює межі дослідження через дихотомію між «адекватністю» (adequacy) (дотримання перекладачем вимог ВТ) і «прийнятністю» (acceptability) (дотримання перекладачем вимог цільової культури) [336]. З іншого боку, Дж. Голмс уводить терміни «ретенційний переклад» і «відтворювальний переклад» як базові стратегії, що детермінують, наскільки точно перекладач повинен дотримуватися ВТ та його культурного контексту [222].

У руслі зіставних досліджень **метод** – це системний підхід і межі, що використовують для проведення порівняння між текстами. Метод охоплює різні етапи порівняння, визначає tertium comparationis та одиницю порівняння [245, с. 24]. *Tertium comparationis* – центральне поняття в цьому методі, воно слугує третім компонентом зіставлення, дає змогу виконувати непряме порівняння між текстами. Це проміжний конструкт або точка відліку, яка забезпечує спільну основу для оцінювання текстів. *Одиницями порівняння* називають конкретні елементи в текстах, які порівнюють. Вони часто перебувають на мікроструктурному рівні, який може варіюватися на різних мовних рівнях (від морфем до семантичних одиниць). На вибір одиниці порівняння впливають конкретні цілі порівняльного аналізу.

Що стосується різних етапів порівняння, то розрізняють методи «зверху – вниз» (низхідний) і «знизу – угору» (висхідний) [245, с. 24]. *Метод «знизу – угору»* починається з мікроструктурного аналізу, порівняння складових частин, потім переходить до макроструктурного аналізу вихідного й цільового текстів як єдиного цілого, нарешті, оцінює, як відмінності на мікроструктурному рівні впливають на

зв'язок між вихідним і цільовим текстами на макроструктурному рівні. На противагу цьому, *метод «зверху – вниз»* починається з окреслення спільної основи між вихідним і цільовим текстами, а потім оцінює, як складові частини текстів корелюють із цією спільною основою.

У нашому дослідженні **зіставний метод** застосовано для з'ясування особливостей використання адаптивних і репродуктивних перекладацьких стратегій у відтворенні різних конфронтаційних тактик політичного дискурсу в перекладі. Для цього сфокусовано увагу на одиницях порівняння – маркерах конфронтаційних тактик, які слугують мовним засобом вираження стратегії конфронтації і реалізовані на різних рівнях мовної системи. Tertium comparationis для нашого дослідження слугуватимуть комунікативна й експресивна функції висловлення, де реалізована одна з виокремлених у межах дослідження конфронтаційних тактик. Відтворення цих функцій уважаємо інваріантом перекладу, якому підпорядкований вибір перекладацької стратегії і подальших ситуативних перекладацьких рішень. Для всебічного аналізу маркерів конфронтації та засобів їх відтворення в перекладі до зіставного дослідження залучено елементи методів **структурно-семантичного** та **функційно-прагматичного** перекладознавчого аналізу. Така структура дослідження допоможе також окреслити чинники використання перекладацьких стратегій під час відтворення конфронтаційних тактик в аналізованому корпусі текстів.

2.3. Експериментальні дослідження в перекладознавстві

Інкорпорація когнітивних досліджень у сферу перекладознавства помітно розширила спектр наукових пошуків і сприяла новому теоретичному осмисленню перекладацької діяльності як складної системи з динамічною та евристичною природою. Це призвело до переорієнтації в галузі, що надало перекладачеві центрального статусу, породило вагомий дослідницький інтерес до когнітивних процесів, які проходять у «чорній скриньці» для більш вичерпного розуміння специфіки функціювання перекладацької свідомості. Зміна парадигми ознаменувала поворот до діяльнісного напряму у дослідженнях [332],

переорієнтувавши увагу науковців від виключно мово- або текстоцентричних студій до когнітивних і психолінгвістичних розвідок. Попри переваги названого підходу, існують певні об'єктивні труднощі в описі процесу перекладу. Пізнання перекладача (разом із такими складниками перекладу, як розуміння, інтерпретація, концептуалізація [86, с. 393]) є закритим для прямого спостереження, що спонукає вчених до широкого використання нових експериментальних дослідницьких методик, запозичених з сусідніх когнітивних дисциплін.

Інтеграція експериментальних методик у перекладознавство активно розпочалася в Європі наприкінці 1980-х років [250, с. 177]. Спочатку такі методи слугували інструментом доповнення тодішніх переважно дедуктивних, а часто й нормативних моделей перекладацького процесу, які зазвичай описували ідеалізовані ситуації перекладу (здебільшого з дидактичними цілями). Експеримент, зі свого боку, допоміг науковцям з’ясувати, що ж насправді відбувається, коли люди перекладають.

Ізраїльський перекладознавець Г. Турі зазначав, що впровадження емпіричних методів до апарату перекладознавчої науки стало справжньою новою віхою в еволюції дисципліни [335]. Проблему використання експериментальних дослідницьких методик активно розробляли зарубіжні автори [див., напр., 134; 357; 203; 233; 223; 250; 246; 234 та ін.], що підтверджене невпинним зростанням кількості експериментальних студій. У вітчизняному перекладознавстві, на нашу думку, теоретична й методологічна база для проведення експериментів ще тільки формується: українські перекладознавці проводять різноманітні експерименти, структура яких увідповіднена з цілями і завданнями конкретних розвідок [див., напр., 3; 43; 30; 36; 60; 88; 304 та ін.], що сприяє набуттю досвіду в цій галузі.

Важливим є питання типології перекладознавчих експериментів. Так, Г. Турі класифікує емпіричні методи перекладознавства за часом їх поширення в межах дисципліни, диференціюючи **методи, орієнтовані на результат перекладу** (product-oriented methods), як такі, що з’явилися раніше, і **методи, орієнтовані на процес перекладу** (process-oriented methods), як ті, що мають більш інноваційний характер. До першої групи дослідник зараховує *тести на заповнення пропусків у*

зв'язному тексті (cloze tests) і використання *опитувальників* (questionnaires). До другої групи входять усі експериментальні методики, які перекладознавство запозичило в таких суміжних дисциплін, як когнітивна психологія, когнітивна лінгвістика, нейрофізіологія та комп'ютерна лінгвістика. Найбільш репрезентативним у цій групі вчений називає методику *протоколів «Міркуй Уголос»* (Think-Aloud Protocols), або ПМУ [335].

На найзагальнішому рівні мета досліджень із залученням ПМУ полягає у поглибленому розумінні психолінгвістичних механізмів, залучених до перекладацької діяльності, зокрема стратегії розв'язання проблем [246; 262], критеріїв ухвалення рішень [333], питання творчості в перекладі [249; 86].

Водночас З. Гьопферіх і Р. Яскеляйнен пропонують поділяти всі сучасні емпіричні методи на «**м'які**», оскільки вони базовані на якісних показниках та є суб'єктивними за своєю природою, та «**жорсткі**», які збирають кількісні й об'єктивні дані [208, с. 172].

До «м'яких» емпіричних методів належать усні вербалізації: *ПМУ*, *діалогові протоколи*, *ретроспекція*, *комплексні й часткові звіти про проблеми та їх вирішення*. Ці методи часто поєднуються з опитувальними методами (анкетування, інтерв'ювання), перекладацькими журналами й щоденниками [див., напр., 193; 265]. Так звані «жорсткі» методи з'являються завдяки поєднанню останніх досягнень технологій та розробленню нового програмного забезпечення. До них, зокрема, належать *кілоґінґ* (запис або моніторинг натискань клавіш на клавіатурі комп'ютера) (keystroke logging), *транслоґінґ* (скорочено від «ведення журналу перекладу» (translation logging), що означає процес запису та збереження взаємодії перекладача з програмним забезпеченням під час перекладу), *відеозаписи* й *записи екрана* (video and screen recording), а також експерименти зі *стеженням за рухом очей* (eye tracking) за допомогою відповідного програмного забезпечення.

К. Сяо, Р. Муньос наголошують на співіснуванні двох взаємодіючих тенденцій у методології емпіричних перекладознавчих розвідок, а саме: (1) широке використання фізіологічних показників та (2) консолідація комплексних стратегій проведення досліджень, що поєднують кілька методів [360].

Так, використання **нейрофізіологічних показників** у перекладознавчих розвідках дедалі більше узгоджується з посиленим інтересом до психологічних чинників, як-от стрес та емоції. Ці методи все частіше можна зафіксувати в дослідженнях усного перекладу [243] й авдіовізуального перекладу [303]. До звичних для сучасного інструментарію дослідження кілоґінґу та відстеження руху очей додано вимірювання таких фізіологічних показників, як температура тіла, частота серцевих скорочень (ЧСС), варіабельність серцевого ритму (ВСР), провідність шкіри (ПрШ) та ін.. Наприклад, промовистим ілюстративним прикладом такого підходу є дослідження А. М. Рохо-Лопес і П. Корпал «Through Your Skin to Your Heart and Brain: A Critical Evaluation of Physiological Methods in Cognitive Translation & Interpreting Studies» [306], де поєднано критичне оцінювання трьох фізіологічних показників: ЧСС, ВСР і ПрШ.

Друга тенденція, що передбачає комбінування кількох емпіричних методів збирання даних, уже стала нормою для сучасних когнітивних перекладознавчих студій [див., напр., 43; 118; 306 тощо]. Комплексними дослідженнями (**тріангуляцією** [117]) можна вважати дослідницькі проєкти, які поєднують щонайменше два методи (лише кількісні або лише якісні) для отримання одного типу даних, щоб нівелювати похибки одного чи кількох методів або заповнити потенційні прогалини [360]. Зокрема, запис екрана можна поєднати з кілоґінґом, відстеження розширення зіниць – з електрошкірною активністю для вимірювання когнітивних зусиль. Автори сучасних дослідницьких проєктів послуговуються переважно комплексною методикою, яка часто поєднує інтерв’ю, звіти, протоколи, кілоґінґ, стеження за очима та вимірювання інших неврологічних і фізіологічних показників. Стартовим чинником для вибору методів слугують вимоги, які окреслює об’єкт дослідження [217].

Усталеним є також поділ методів експериментального дослідження перекладацької діяльності на **інтроспективні** та **ретроспективні** [див., напр., 231; 250; 248; 137; 292]. Інтроспекція вважається традиційним методом вербалізації, який полягає в тому, що суб'єкт проводить самоаналіз своїх розумових процесів паралельно з виконанням завдання. За ретроспекції вербалізація відбувається

одразу після виконання завдання [250, с. 182]. Учені [див., напр., 329] наголошують на різних перевагах і недоліках зазначених методів, а також на доцільності вибору методики залежно від специфіки кожного окремого дослідження.

Так, основною причиною звернення до ретроспективної вербалізації є поширені побоювання про те, що паралельна вербалізація (інтроспекція) може заважати процесові перекладу та впливати на виконання перекладацького завдання. На противагу цьому, ретроспективна вербалізація дає змогу учасникам перекладати без перерв, а потім обмірковувати та звітувати про свій процес, зменшуючи втручання в перекладацьке завдання. А. Якобсен [235] стверджує, що на додаток до уповільнення процесу перекладу інтроспекція може вплинути на сегментацію і змусити перекладачів працювати з меншими фрагментами тексту, що може призвести до створення менш зв’язного перекладу. Натомість, критика ретроспективних протоколів базована переважно на великій вірогідності свідомого чи несвідомого спотворення власних спостережень. Це аргументоване спрямованим характером ретроспективних досліджень [207], де, на відміну від інтроспективних досліджень, які протікають у довільному порядку, респондентів просять вербалізувати конкретну інформацію за запитом, а не загальний потік думок.

Короткий огляд експериментальних перекладознавчих методів унаочнює типологія, що дає змогу систематизувати існуючі емпіричні методи, притаманні сучасній перекладознавчій науці (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Експериментальні методи перекладознавства

Розгляньмо детальніше експериментальні методи, використані у досліджені, а саме: ретроспективне інтерв'ю, стеження за рухом очей респондентів, а також використання опитувальників, які доповнили перекладацький експеримент.

Ретроспективне інтерв'ю – це експериментальний метод перекладознавчого дослідження, який передбачає рефлексію перекладачів щодо проблем, які вони мали розв'язати під час виконання запропонованого перекладацького завдання [247, с. 182]. Респондентів зазвичай просять прокоментувати свої когнітивні процеси після того, як вони виконали перекладацьке завдання. Це зазвичай роблять одразу після виконання завдання, щоб досягти максимальної точності спогадів.

Ретроспективне інтерв'ю має всі переваги, характерні для ретроспективних досліджень у цілому: більша структурованість, мінімізація втручання в перекладацьке завдання [250, с. 182; 235], мінімальний вплив на швидкість перекладу, процеси редагування та сегментації тексту [235], більш «глобальний» характер міркувань респондентів [257, с. 8] тощо.

Основною перевагою цієї методики для нас є його керований характер. Роль інтерв'юера в ретроспективному інтерв'ю полягає в тому, щоб сприяти роздумам

респондентів, не керуючи і не впливаючи на зміст вербалізацій перекладачів, що могло б спотворити результати дослідження. Інтерв'юер має змогу скерувати вербалізацію за допомогою конкретних запитань, спрямованих на розкриття когнітивних процесів, які становлять найбільший інтерес для окремого наукового пошуку. Це важливо в руслі дисертації з кількох причин. По-перше, дослідження сфокусоване саме на проблемі відтворення маркерів конфронтації в перекладі. Відповідно, поза увагою перебувають труднощі, спричинені іншими особливостями ВТ (на кшталт відтворення нетипових для ЦМ синтаксичних конструкцій або перекладу термінів). Після виконання перекладу інтерв'юер може звернути увагу на місця в ТП, які, з огляду на завдання дослідження, цікавлять його найбільше або становили найсуттєвішу проблему для респондента.

По-друге, учені доводять, що неконтрольована вербалізація власних думок може бути складною для респондентів. Зокрема, у професійних перекладачів складність виникає з огляду на рутинізацію процесу перекладу. Як зазначають Р. Яскеляйнен і С. Тіркконен-Кондіт, протоколи, які формують професійні перекладачі, зазвичай містять мало вербалізацій, оскільки розв'язання проблем часто стає для них рутиною [233, с. 91]. На нашу думку, монологічна вербалізація може бути проблемною і для студентів-перекладачів, оскільки, провадячи таку діяльність уперше, вони не завжди можуть чітко структурувати свої думки та з'ясувати, що саме потребує особливої уваги й коментаря. Присутність інтерв'юера може заохотити перекладача розповісти більше, ніж за монологічної вербалізації, оскільки це формує середовище, сприятливе для відкритого обміну думками й інформацією.

Стеження за рухом очей респондентів – порівняно новий метод, який з'явився в науковому апараті перекладознавства нещодавно [див. 287]. Основна гіпотеза полягає в тому, що рухи очей і розширення зіниць корелюють із когнітивними процесами, які відбуваються під час виконання перекладу. Дослідження засвідчили, що розширення зіниць збільшується під час когнітивного навантаження [209, с. 56]. У контексті нашого дослідження відстеження руху очей може допомогти з'ясувати, на що перекладач спрямовує свою візуальну увагу під

час перекладу конфронтаційних політичних текстів, а також виокремити одиниці найбільшого когнітивного навантаження. Отже, відстеження руху очей здатне доповнити інші методи, зокрема ретроспективний протокол або інтерв'ю, підтвердити та збагатити дані, отримані за допомогою вербалізацій, запропонувати додатковий, об'єктивний погляд на досліджуваний процес.

До методики проведення експериментального дослідження залучено також **опитувальники**. Психометричного тесту «PANAS» мав на меті виміряти психологічний стан учасників одного з експериментів на різних етапах перекладу й під час роботи з різними матеріалами. Психометричні тести широко використовують сучасні автори (див., напр., емпіричні розвідки групи іспанських дослідників з університету Мурсії [306–307]; [272–275]; [303] та ін.) як цінний інструмент для оцінювання психологічних та емоційних станів перекладачів і для розуміння того, як ці стани впливають на процес перекладу. Окрім цього, кількісні дані, отримані за результатами психометричних тестів, можуть доповнювати якісні дані, зібрані за допомогою таких методів, як, наприклад, інтроспективні й ретроспективні вербалізації.

Для вивчення проблеми відтворення конфронтації в політичному перекладі розроблено та проведено два перекладацькі експерименти, засновані на описаних методиках. Для реалізації практичної частини дослідження необхідно також запропонувати гіпотетичний сценарій відтворення маркерів конфронтації в політичному перекладі, щоб протестувати його експериментальним шляхом і виявити особливості функціювання запропонованого сценарію на кожному з етапів перекладу.

2.4. Моделювання сценарію «Відтворення маркерів комунікативної стратегії конфронтації в політичному перекладі»

Моделювання слугує одним із фундаментальних методів наукового пізнання. Когнітивні процеси, що відбуваються в «чорній скриньці» перекладача, не підлягають безпосередньому вивченню та спостереженню. Одним із способів дослідити такий об'єкт пізнання є представити його за допомогою подібного

замінника [15] – моделі, властивості якої можуть дати інформацію про об'єкт пізнання або його частини.

У перекладознавстві моделлю називають умовний опис низки розумових операцій, реалізуючи які перекладач може виконати переклад усього оригіналу або його частини [87, с. 61]. Існує багато описів моделей перекладацького процесу (див., напр., *лінгвістичні*, *комунікативні*, *інтерпретативні* моделі перекладу), однак кожна з них зазнавала певної критики за те, що за своєю природою є гіпотетичною та умоглядною. Модель перекладу, зазвичай, має відносний характер й обмежену пояснювальну силу, оскільки описує послідовність дій, що реалізують для виконання перекладацького завдання в конкретних умовах перекладацького процесу. Після переміни змінних перекладацького процесу (типу перекладу, мети, компонентів комунікативної ситуації тощо) корекції потребує й алгоритм дій, яким керується перекладач.

Будь-яка з моделей може виявитися кращою для опису конкретного виду перекладу та його прикладних проблем. Для цього запропоновано прикладні моделі (analogue models [221]), сконцентровані на конкретних видах або проблемах перекладу. Такі моделі використовують для представлення тих характеристик прототипу, які вважають релевантними в певному контексті [221, с. 180], вони візуально акцентують актуальні в цьому контексті характеристики та ігнорують інші. Опис процесу перекладу за допомогою моделі передбачає загальну характеристику моделі із зазначенням можливої *сфери її застосування*, а також виокремлення *перекладацьких операцій*, що відбуваються в межах процесу [87, с. 61]. Спробуємо використати дослідницький потенціал моделювання для того, щоб описати процес розв'язання однієї з прикладних проблем перекладу – відтворення маркерів конфронтації в перекладі політичних текстів, і емпірично протестуємо запропоновану модель для з'ясування особливостей функціювання кожного з етапів описаного процесу.

Для послідовного опису процесу перекладу проблемних фрагментів тексту вибрано категорію **сценарію**, яку використовуємо як парадигму для моделювання процесу відтворення маркерів конфронтаційних тактик у перекладі.

Теорію сценаріїв розвивають і застосовують в широкому спектрі дисциплін: лінгвістика, дослідження штучного інтелекту, когнітивна педагогіка та психологія тощо. У загальному розумінні сценарій трактують як план дій; послідовність інструкцій або команд, призначених для виконання й автоматизації певного завдання [529].

Дж. Лакофф, який розглядає сценарій як вид пропозиційної ідеальної когнітивної моделі [251, с. 284], убачає в сценарії послідовність таких складників: початковий стан, послідовність подій і кінцевий стан, (структурований за схемою «джерело – шлях – мета» у домені часу). Шлях пролягає в часі, а події є пунктами на цьому шляху. Сценарій – ціле, а кожен зі згаданих елементів – частина цього цілого. Онтологія сценарію зазвичай складається з таких елементів, як люди, речі, властивості, відносини й пропозиції. Крім того, між елементами онтології зазвичай існують зв'язки певного типу: причинно-наслідкові, тотожності тощо [251, с. 285-286].

Ми ж тлумачимо **сценарій** як низку стереотипних дій, що мають на меті розв’язання конкретної проблеми – у нашому випадку йдеться про відтворення маркерів комунікативної стратегії конфронтації в перекладі політичних текстів.

Отже, фрагмент тексту оригіналу, який містить проблему перекладу (маркери конфронтації), уважаємо *об’єктом*, а відповідник цільовою мовою – *ціллю* перекладацької діяльності. Розв’язання проблеми перекладу можна поділити на кілька проміжних «кроків», *етапів процесу перекладу*. Виконання кожного проміжного завдання дає змогу перейти до наступного проміжного завдання – на наступний етап перекладу.

У сучасному перекладознавстві процес перекладу найчастіше описують за допомогою трьох етапів:

1) *сприйняття тексту оригіналу* – етап, на якому перекладач сприймає текст, розуміє контекст, робить це осмислено, тобто пропускає його крізь себе й оцінює інформацію та знання в ньому;

2) *етап власне перекладу*, коли відбувається вибір певної стратегії та її реалізація в процесі перекладу.

3) *етап вербалізації*, тобто саме відтворення змісту тексту оригіналу за допомогою мови перекладу, при якому перекладач зважає на сукупність прагматичних, стилістичних і когнітивних чинників [39].

Важливо зазначити, що в роботі переклад конфронтаційного політичного тексту витлумачений як когнітивний процес, який має на меті розв'язання проблеми (problem-solving activity) [301, с. 44]. З огляду на класичну модель розв'язання проблем А. Ньюела та Х. А. Саймона [330], зауважимо, що процес перекладу також можна окреслити за допомогою проміжних етапів, які передбачають два важливі кроки: конструювання проблемного простору та пошук рішень. Отже, виходимо з припущення, що процес відтворення проблемної одиниці складається з етапів, характерних для будь-якої ситуації, спрямованої на розв'язання прикладної проблеми: постановки й аналізу проблеми, формулювання гіпотези, верифікації гіпотези, оцінювання результатів [330]. Кожен із цих етапів можна зіставити з основними етапами процесу перекладу, що описані вище (рис. 2.5).

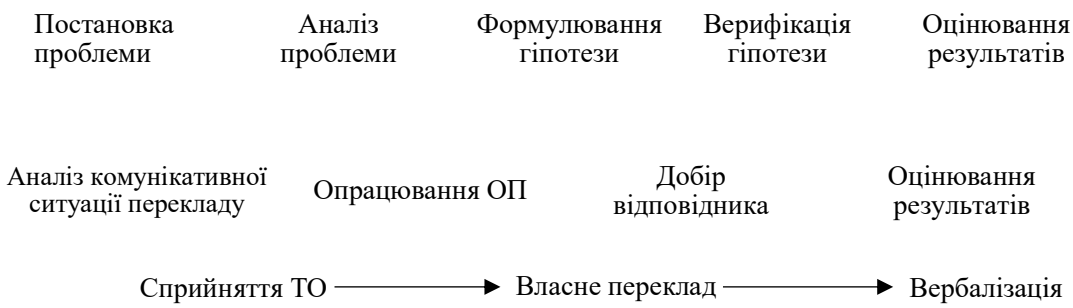

Рис. 2.5. Етапи процесу перекладу як діяльності, спрямованої на розв'язання проблеми

В основу сценарію покладено модель перекладу, запропоновану Л. Калужською в межах вивчення особливостей відтворення аксіологем політичного дискурсу [47]. У дисертації доповнено й адаптовано цю прикладну модель, згідно зі специфікою об'єкта дослідження. Це дало змогу надалі використовувати вироблений сценарій як структурний каркас для емпіричного дослідження.

Перш ніж перейти до опису сценарію перекладу, вважаємо необхідним зазначити, що ми дотримуємося думки про те, що схематично звести перекладацькі проблеми до окремих, чітко визначених кроків, застосовуваних до процесу перекладу, тобто типізувати його у вигляді стандартної програми з точно прописаною послідовністю інструкцій, практично неможливо. Метод розв'язання проблеми, вибраний перекладачем у конкретній ситуації, є лише умовним способом дії, що залежить від численних факторів. Нам імпонує метафора, запропонована Н. Вінером для опису концепції кібернетики (від грец. kybernetes – «керманич», «стерновий») [354]: корабель не може плисти до своєї мети найкоротшим шляхом, оскільки він перебуває під владою вітру, погоди та хвиль, тому керманич повинен постійно самостійно вибирати напрямок руху. Прямий шлях до мети майже завжди недоступний, унаслідок цього з’являється зигзагоподібний курс, який, безперечно, не ідеальний, але в кожному окремому випадку здається оптимальним рішенням і залежить від суб’єктивного досвіду керманича.

Попри це, моделювання має низку переваг, які влучно описує В. Віллс у розвідці «Cognitive aspects of the translation process» [357]. Автор зазначає, що, крім теоретичної цінності й пояснювального потенціалу, моделювання використовують із дидактичною метою для навчання студентів-перекладачів. Моделювання також застосовують перекладачі-практики, що допомагає їм зменшити час, стрес і зусилля, витрачені на процес перекладу. На практиці перекладач може досягти бажаного результату, не дотримуючись жодної з усталених моделей перекладу, однак ознайомлення з ними здатне допомогти йому у виконанні складних перекладацьких завдань. Переклад – це процес, який часто відбувається в умовах суттєвого ризику (невизначеність обставин і критеріїв оцінки якості, недостатня кількість часу на підготовку, брак фонових знань, спеціальна термінологія, емоційний стан перекладача тощо). Моделювання допомагає рутинізувати процес перекладу в частині ухвалення рішень, і слугує «курсом / планом дій», який орієнтований на весь текст і унеможливлює довільне присвоєння смислів [357,

с.28]. Це мінімізує чинник імпровізації та інтуїції, але залишає простір для творчості.

Вважаємо, що моделювання процесу відтворення досліджуваної проблемної одиниці за допомогою категорії сценарію має низку переваг, оскільки пропонує структуровану основу для аналізу перекладацького процесу та проведення емпіричного дослідження; дає змогу найкраще врахувати орієнтацію перекладацького процесу як діяльності, що має на меті розв'язання конкретних прикладних проблем; надає дослідженню певного рівня адаптивності й гнучкості, оскільки дозволяє додавати (або вилучати) до умов наукового пошуку різні змінні, продиктовані комунікативною ситуацією перекладу; а також може слугувати дидактичній меті, сприяючи розвитку стратегічної компетенції студентів-перекладачів через ознайомлення їх з потенційними проблемами досліджуваного жанру перекладу.

Власний **сценарій «Відтворення маркерів комунікативної стратегії конфронтації в політичному перекладі»** (рис. 2.6) змодельовано за допомогою таких основних етапів: 1) *Аналіз комунікативної ситуації перекладу*, що суголосний доперекладацькому та частині перекладацького аналізу і, хоч і не є компонентом власне перекладу, ініціює переклад та визначає дії перекладача на наступних етапах; 2) *Опрацювання одиниці перекладу* та 3) *Добір відповідника,* що разом становлять етап власне перекладу; завершальний етап 4) *Оцінювання результатів*, що в разі успішності попередніх кроків завершується 5) *Вербалізацією*.

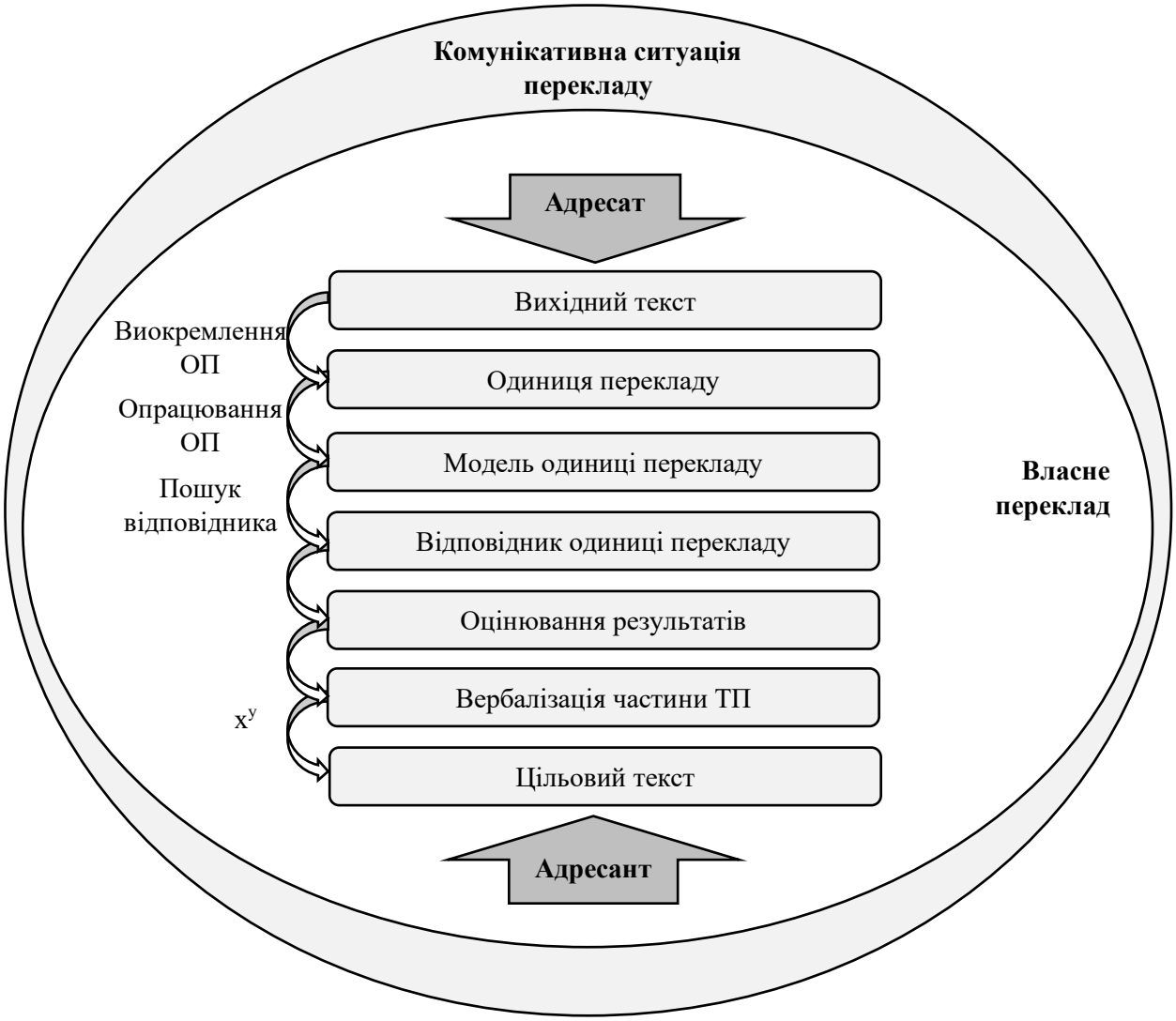

Рис. 2.6. Модель сценарію «Відтворення маркерів комунікативної стратегії конфронтації в політичному перекладі»

Розгляньмо детальніше кожний з компонентів обраного сценарію.

Аналіз комунікативної ситуації перекладу передує процесу власне перекладу та окреслює (слугує підґрунтям) дії перекладача на всіх його етапах. Це передбачає до-перекладацький аналіз усіх релевантних особливостей ситуативного контексту (прагматичних, соціокультурних, психологічних чинників тощо), у якому відбувається переклад і які впливають на отримання та розуміння повідомлення реципієнтом.

Специфіка комунікативної ситуації перекладу, на відміну від інших комунікативних ситуацій, полягає в тому, що вона уособлює фрагмент міжкультурного опосередкованого спілкування. Посередником у ній є перекладач,

який в ідеалі прагне бути обізнаним про неї більше, ніж будь-хто з учасників спілкування.

Зазвичай, для достатнього розуміння тексту перекладачем йому необхідно мати чітке уявлення про зміст тексту, комунікативну мету і про те, для якого читача або групи читачів призначений ТП [357, с. 27]. Для цього достатньо здебільшого приблизної орієнтації, для якої цілком підходить формула Г. Д. Лассвелла з її п'ятьма детермінантами (Who? Says what? In which channel? To whom? With what effect?) [254]. Однак політичну конфронтацію варто аналізувати як ситуацію підвищеної складності для перекладу, де є багато змінних, які має брати до уваги перекладач.

З огляду на характер мовленнєвих жанрів, описаних у дослідженні, пропонуємо докладну схему аналізу комунікативної ситуації політичного перекладу (Додаток Б). Зазначимо, що потреби в обов'язковій активації всіх компонентів у кожній ситуації перекладу, на нашу думку, немає. Однак особливості ситуативного контексту можуть спонукати перекладача до вивчення чинників, релевантних для кожної окремої ситуації перекладу.

Вважаємо, що ідентифікація перекладачем конкретних завдань і проблем у перекладі, а також з'ясування оптимального способу їх розв'язання, суттєвою мірою залежать від особливостей комунікативної ситуації, у якій відбувається переклад. Отже, доперекладацький аналіз зазначених компонентів ситуації перекладу (навіть *інтуїтивний*) як етап, що ініціює сценарій перекладу, помітно впливає на вибір тлумачем глобальної перекладацької стратегії і на застосування локальних стратегій у кожному конкретному випадку.

Посутнє місце в доперекладацькому аналізі посідає огляд прагматичних факторів ситуації перекладу. Важливими компонентами цього етапу є *Ідентифікація комунікативної мети повідомлення* та *Ідентифікація комунікативних стратегій і тактик мовця*. *Ідентифікація комунікативної мети повідомлення* є підґрунтям успішної реалізації сценарію і чималою мірою визначає успішність процесу перекладу на подальших етапах. Відтворення комунікативної функції в перекладі передбачає найповніше передання комунікативних цілей,

намірів і мотивів комунікантів, що закладені в текст за допомогою мовних одиниць, які мають підпорядковане їм предметно-логічне й конотативне значення. Отже, достовірне відтворення комунікативної функції оригіналу варто взяти як інваріант перекладу, якому підпорядкований вибір перекладацької стратегії та подальший вибір способів перекладу. *Ідентифікація комунікативних стратегій і тактик мовця* слугує логічним продовженням сценарію, оскільки саме комунікативна стратегія втілює комунікативну мету автора, а тактика – конкретні дії з її реалізації. Неправильна ідентифікація глобального наміру мовця (комунікативної мети повідомлення) і засобів його вираження (стратегій і тактик комунікації) може призвести до спотворення смислу в перекладі і, у разі політичної комунікації – до непередбачуваних наслідків, що ускладнюють медіацію політичних відносин.

На цьому етапі може також бути доречним залучення *Аналізу мовної особистості комунікантів*, який може стати однією з потенційних передумов для прогнозування використання політиками певного набору комунікативних тактик і мовних засобів у ВТ.

Загалом, активація описаних компонентів сценарію (*Ідентифікація комунікативної мети повідомлення, Ідентифікація комунікативних стратегій і тактик мовця, Аналіз мовної особистості комунікантів*) може відігравати надзвичайно важливу роль, зокрема лягти в основу прогнозування перекладачем подальшого розвитку тексту, що становить суть *антиципації*. Саме на цьому етапі на основі аналізу перекладачем ситуативного контексту інтеракції, у якому відбувається переклад, особистісних характеристик перекладача, його досвіду, відбувається *Визначення глобальної стратегії перекладу*, що детермінує загальну тенденцію відтворення маркерів конфронтації в перекладі.

Вибрати стратегію відтворення маркерів конфронтації на цьому етапі перекладу допомагає такий компонент сценарію, як *Перекладацьке завдання*, що в разі наявності може бути надзвичайно корисним для забезпечення точної та ефективної комунікації. Термін «перекладацьке завдання» (нім. – Übersetzungsauftrag, англ. – translation brief), був активно введений у термінологічний апарат перекладознавства К. Норд [284]. Перекладацьке завдання,

по суті, є експлікацією цілей перекладу та інструкцією з їх досягнення. Воно слугує «дорожньою картою» для процесу перекладу, гарантуючи, що перекладач має чітке розуміння вимог проєкту й контексту, де буде використаний переклад. Деталізоване перекладацьке завдання в контексті політичного перекладу може навіть містити вказівки щодо того, як правильно поводитися з «чутливими» питаннями в ЦМ, з огляду на культурні норми, потенційні правові наслідки й загальну прагматичну настанову оригіналу.

Отже, припускаємо, що доперекладацький аналіз компонентів комунікативної ситуації перекладу (навіть інтуїтивний) як етап, що ініціює сценарій перекладу, допомагає уникнути перекладацьких помилок на макроконтекстуальному рівні, має вирішальний вплив на вибір перекладачем глобальної стратегії перекладу, а також на застосування локальних стратегій для розв'язання кожної конкретної проблеми перекладу.

Опрацювання одиниці перекладу. Перекладач, який на етапі доперекладацького аналізу вже з'ясував усі релевантні характеристики цієї ситуації перекладу та на етапі аналізу (інтерпретації, декодування) повідомлення ідентифікував основну інтенцію автора й комунікативну стратегію, яка її реалізує, починає процес власне перекладу, що активується етапом *Опрацювання ОП*.

Цей етап маркований такими компонентами, як *Виокремлення ОП*, *Аналіз ОП*, *Аналіз контексту*.

Під час *Виокремлення ОП* перекладач на основі своїх знань щодо культурних, стилістичних, лексичних і граматичних особливостей вихідної та цільової мови вичленовує в тексті складні для перекладу фрагменти – ОП.

Для окреслення поняття «одиниця перекладу» послуговуємося трактуваннями, запропонованими в межах діяльнісного підходу в перекладознавстві [див., напр., 261; 263 та ін.]. Автори психолінгвістичних і когнітивних розвідок часто трактують **одиницю перекладу** як «відрізок ВТ, на якому перекладач зосереджує свою увагу для того, щоб представити його як єдине ціле в цільовій мові» [263, с. 286]. Проблема виокремлення ОП у дослідженнях, орієнтованих на процес перекладу, поставала, зокрема, у розвідках, що базувалися

на протоколах «Міркуй уголос». Оскільки вербалізації зазвичай виникають лише тоді, коли перекладачі відчувають певні проблеми з відтворенням фрагментів ВТ, то деякі дослідники ототожнюють поняття «одиниця перекладу» із поняттям «проблема перекладу», тобто одиниця ВТ, стосовно якої суб'єкт висловлює «будь-який ступінь сумніву щодо доречного перекладу» [261, с. 129]. У цьому дослідженні ми скоріше розглядаємо **одиниці концентрації уваги перекладача** й припускаємо, що в перекладі конфронтаційних політичних текстів такими одиницями є маркери конфронтаційних тактик на різних рівнях мовної системи. Маємо намір протестувати це за допомогою перекладацького експерименту.

Після виокремлення ОП перекладач переходить до наступного етапу – *Аналізу ОП*, результатом якого стане створення моделі ОП, що зумовлюватиме вибір оптимального відповідника. Диференційовано критерії, за якими може проходити аналіз ОП конфронтаційної стратегії на зазначеному етапі:

– визначення денотата (позначуваний предмет);
– визначення конотацій (додаткові відтінки значення):
  – емоційне навантаження (висловлює якусь емоцію чи почуття),
  – оцінне навантаження (висловлює позитивне чи негативне судження про те, що називає мовна одиниця),
  – експресивне навантаження (образність, яка посилює те, що назване в слові),
  – стилістичне навантаження (характерне для певних функційних стилів мови, визначає сферу вживання);
– мовний контекст (наявність атрибуцій, подальший розвиток, гра слів тощо).

Важливо на етапі побудови моделі ОП окреслити її функції, що дає змогу з'ясувати значення одиниці, зв'язок з іншими частинами тексту, роль у тексті. Під час аналізу одиниці необхідно брати до учаги жанрово-стильові й ситуативні особливості ТП, виявлені на етапі доперекладацького аналізу.

Нижче подано один із фрагментів з корпусу ВТ, відібраних для проведення зіставного перекладознавчого дослідження (див. докладніше підрозділ 3.4). В

одному з виступів на передвиборчих дебатах 2020 року Д. Байден звинуватив Д. Трампа в надмірній лояльності до Росії та її президента, використавши метафору-ярлик «*Putin's puppy*» [466]. Виокремивши маркер конфронтації, який у цьому контексті втілює тактики звинувачення і «навішування ярликів», перекладач перейшов до етапу *Аналізу ОП*, результатом якого гіпотетично може стати створення наведеної моделі ОП:

– денотат (*характеристика опонента: людина, яка перебуває під контролем або сильним впливом іншої особи)*;

– емоційне навантаження (*принизливий і глузливий тон: метафора передає конотацію слабкої/ покірної людини, яка як пес вірна своєму господареві*),

– оцінне навантаження (*негативна оцінка*),

– експресивне навантаження (*яскравий образ, що посилює загальний прагматичний ефект звинувачення, висловленого у фрагменті*),

– стилістичне навантаження (*має неформальний характер, нехарактерна для інституційної комунікації, відповідно, як дивергентний елемент має підвищене стилістичне забарвлення*);

– мовний контекст (*відсутність атрибуцій і подальшого розвитку у найближчому контексті*).

Отже, етап *Аналізу ОП* міститиме такі компоненти: *Виокремлення ОП, З'ясування семантичного значення, Визначення оцінного, емоційного, експресивного* і *стилістичного навантаження, Визначення функції*, а також *Узгодження значення ОП із найближчим контекстом*.

Результатом цього етапу стане створення моделі ОП, зо дасть змогу перекладачеві вибрати доцільну локальну стратегію, тактику та прийом перекладу та згенерує завдання для етапу *Добору відповідника*.

Добір відповідника. На основі інформації, отриманої в процесі аналізу одиниці, тексту й ситуативного контексту, перекладач вибирає або синтезує оптимальні варіанти перекладу. Під відповідником розуміємо варіант перекладу, що гарантує збіг необхідних (формальних, семантичних, експресивних тощо) компонентів вихідної та цільової перекладацьких одиниць у кожному конкретному

випадку. Процес синтезу необхідного варіанта перекладу починається з *Пошуку варіантів перекладу*, що становить процес вибору одиниці ЦМ, увідповідненої з моделлю ОП, що була створена на попередньому етапі, та узгодженої з критеріями, окресленими під час аналізу комунікативної ситуації перекладу, а також з вибраною глобальною перекладацькою стратегією.

Наприклад, відповідником для наведеної вище метафори «*Putin's puppy*» може стати варіант, отриманий за допомогою прямого відтворення, – «*щеня*» / «*цуценя*». Створена на основі аналізу ОП модель може потенційно спонукати перекладача до вибору на користь адаптивного перекладу, наприклад, до використання аналогізації. З метою збереження образу «*підвладної і контрольованої людини*» синтезовано такі ситуативні відповідники українською мовою: «*маріонетка» / «інструмент у руках» / «ставленик» / «пішак»* [519] тощо.

Вважаємо за необхідне зазначити, що вибір відповідника для одиниці, яка становить проблему в перекладі, не може обмежуватися суто алгоритмічним способом розв'язання проблеми, що в нашому випадку полягає в невпинному дотриманні алгоритму, розробленого в межах сценарію перекладу. Перекладацька діяльність часто демонструє евристичний характер. Це означає, що добір відповідника нерідко вимагає інтуїтивних або творчих рішень, які перекладач ухвалює на основі мовних та інструментальних знань і компетенцій, якими оперує.

Оцінювання результатів. Дані сформованої структури «*Відповідник*» формулюють завдання для наступного етапу – *Оцінювання результатів*. Основним його компонентом є *З'ясування відповідності окресленим вимогам*, що являє собою процес оцінювання перекладачем вибраного варіанта. Вибраний варіант перевіряють на відповідність висунутим вимогам. Перекладач перевіряє особливості функціювання варіанта перекладу в тексті, ступінь відповідності критеріям, окресленим під час аналізу ОП (відповідність денотативних, конотативних смислів, тощо), комунікативним характеристикам повідомлення та всім релевантним особливостям ситуативного контексту.

На цьому етапі перекладачі застосовують різноманітні фільтри для оцінювання якості та відповідності ТП контексту політичної комунікації. Так, у

перекладознавчих розвідках фігурує поняття «культурного фільтру». Зокрема, Дж. Гауз [227] уводить поняття «культурного фільтру» для оцінювання якості перекладу. Автор представляє функційно-прагматичну модель оцінювання перекладу, що наголошує на важливості використання культурного фільтру. Д. Форассако інтерпретує цю концепцію крізь призму поетичного перекладу та стверджує, що для визначення фільтру, який впливає на перекладацьку діяльність, варто брати до уваги різні аспекти (психологічні, психолінгвістичні, історичні, етнічні, соціополітичні та національно-культурні) [191]. У дослідженні фільтр потрактований як засіб інкапсуляції когнітивних і соціокультурних відмінностей вихідної та цільової культур, що постає у вигляді систематичних критеріїв та методів оцінювання якості й ефективності перекладеного тексту. Такі критерії націлені на гарантію того, що переклад точно передав зміст оригіналу та відповідає очікуванням і вимогам ЦА, а в контексті політичного перекладу – також вимогам політичної міжкультурної взаємодії. Диференційовано семантичний, прагматичний, культурний, етичний та стилістичний фільтри (табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Фільтри оцінювання якості та відповідності цільового тексту контексту політичної комунікації

Семантичний фільтр	Чи точно ТП передає основний зміст ВТ, зберігаючи основну інформацію з огляду на мовні й узусні норми мови-реципієнта?
Прагматичний фільтр	Чи передає ТП запланований прагматичний ефект, зокрема наміри мовця, імплікатури ВТ та очікуваний вплив на авдиторію?
Культурний фільтр	Чи була необхідність адаптувати культурно-специфічні алюзії, ідіоми й вислови до норм і очікувань ЦА? Якщо так, то чи достатньо вони зрозумілі та чи викликають необхідну реакцію у ЦА?
Етичний фільтр	Чи вдалося уникнути в перекладі помилок і спотворень ВТ, які можуть бути сприйняті як неетичні або недоречні в ЦА?
Стилістичний фільтр	Чи збережено стилістичні особливості, притаманні ВТ, які допомагають відтворити його персуазивний ефект у перекладі?

Перекладач оцінює відповідність результату окресленим вимогам. Далі або залучає відповідник до ТП, що активує етап *Вербалізації тексту* (вираження тексту перекладу, що містить дібраний у межах описаного сценарію відповідник, за допомогою мовних засобів), або в разі виявленої невідповідності – повертається на етап *Добору відповідника* (рис. 2.7*)*.

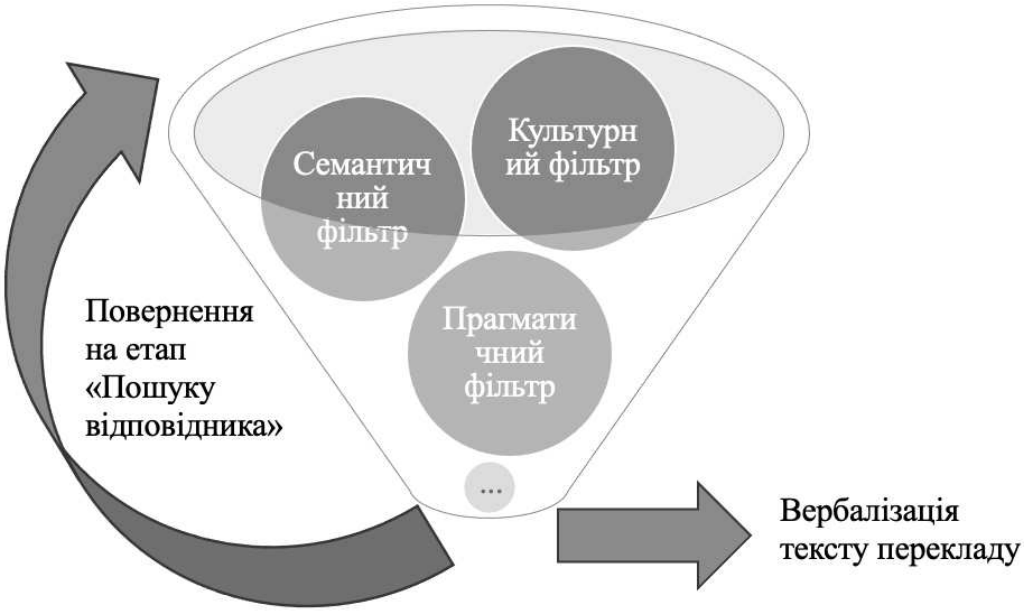

Рис. 2.7. Функціювання етапу Оцінювання результатів

Нарешті, на етапі *Вербалізації тексту* перекладач створює текст як єдиний смисловий конструкт із певним набором лексико-семантичних і синтаксичних елементів, що вибудовані відповідно до мовних норм та узусу ЦМ. Цей текст є підсумковою репрезентацією всіх елементів, закладених у тексті оригіналу мовою перекладу.

У разі з метафорою «*Putin's puppy*» варіант «*щеня Путіна*», отриманий за допомогою буквального перекладу, може бути відкинутий перекладачем через невідповідність семантичному й культурному фільтрам: в українській мові лексема «*щеня*» транслює дещо відміну конотацію, оскільки використовувана для побудови дерогативного образу «*молодої, недосвідченої людини; молокососа*» [520], реалізує в ЦК насамперед сему «недосвідченості», а не «підпорядкування». Такий переклад також не є еквівалентним до оригіналу на прагматичному рівні, оскільки спотворює комунікативний намір мовця. Це змушує перекладача повернутися до етапу *Добору відповідника.*

Можемо також припустити, що перекладач не завжди досягає потрібного результату за одну спробу перекладу, дотримуючись чітко окресленої процедури (наприклад, у хожі роботи зі складним за змістом і формою ВТ), що зумовлює необхідність періодичного повернення до етапу *Добору відповідника* до фінальної

Вербалізації ТП. У таких випадках процес перекладу схожий скоріше на серію рефлексивних спроб перекладу [351], за яких перекладач залучає зворотний зв'язок для самокорекції. Перевага такої процедури полягає в постійному процесі самоконтролю, за якого тлумач порівнює проміжний результат, досягнутий на кожному етапі перекладу, із ментальним конструктом у вигляді гіпотетичної ідеальної кінцевої мети або з власними стандартами роботи [195], крок за кроком покращуючи продукт перекладу.

Висновки до розділу 2

1. Відтворення конфронтації в політичному перекладі схарактеризовано крізь призму когнітивно-комунікативної дослідницької парадигми, що дає змогу враховувати тактико-стратегічну організацію вихідного тексту й авторську інтенцію як основні текстотвірні категорії, а також вивчати механізми породження перекладу, послідовність дій перекладача під час процесу тлумачення тексту, а також інші позамовні й позатекстові чинники, які спрямовують вектор перекладацької дії.

2. Політичний переклад – це багатогранне явище, що водночас постає як складний процес і його кінцевий продукт. З огляду на дуальну перспективу, до пошуку залучено методи, які сприяють вивченню об'єкта дослідження з позицій системно-структурного й діяльнісного підходів. Для комплексного дослідження перекладацьких стратегій відтворення конфронтації в політичному перекладі поєднано зіставний перекладацький аналіз з використанням експериментальних методик, націлених на з'ясування психологічних і когнітивних особливостей перекладу конфронтаційних політичних текстів.

3. Зіставний перекладацький аналіз дає змогу схарактеризувати проблему з позицій системно-структурного розуміння перекладу, щоб оцінити, як стратегія конфронтації репрезентована в текстах перекладу та як перекладачі долають труднощі, пов'язані з роботою з таким матеріалом. Зіставне дослідження підкріплене також елементами дискурсивного, структурно-семантичного і функційно-прагматичного аналізу, що оптимізували всебічний опис об'єкта,

створивши систему, яка враховує мовний, контекстуальний та комунікативний виміри конфронтаційного політичного дискурсу.

4. Діяльнісний підхід, зокрема через залучення експериментальних методів дослідження, уможливив емпіричне дослідження когнітивних та емоційно-мотиваційних механізмів, що детермінують перекладацькі рішеннями в ході тлумачення конфронтаційних політичних текстів. Перекладацький експеримент із залученням психометричного тесту «PANAS» для оцінювання емоційного стану інформантів був використаний для з'ясування впливу емоцій, спричинених використанням у вихідних текстах стратегії конфронтації, на рішення та стратегії перекладачів. Звернення до методики ретроспективного інтерв'ю було орієнтоване на окреслення особливостей процесу відтворення маркерів комунікативної стратегії конфронтації як прикладної проблеми в загальній системі перекладу політичних текстів та на констатацію чинників, які впливають на функціювання етапів описаного перекладацького процесу.

5. За допомогою методу моделювання сконструйовано сценарій «Відтворення маркерів комунікативної стратегії конфронтації в політичному перекладі», який потрактовано як послідовність стереотипних дій, що мають на меті розв'язання конкретної проблеми. Унаслідок поділу процесу перекладу на низку послідовних етапів, у сценарії розмежовано основні компоненти: 1) *Аналіз комунікативної ситуації перекладу*, що суголосний доперекладацькому й частині перекладацького аналізу і, хоч і не є компонентом власне перекладу, ініціює переклад та маркує дії перекладача на наступних етапах; 2) *Опрацювання одиниці перекладу* та 3) *Добір відповідника* разом становлять етап власне перекладу; завершальний етап 4) *Оцінювання результатів*, що в разі успішності попередніх кроків завершується 5) *Вербалізацією тексту перекладу*. Водночас кожен з основних етапів складається з проміжних цілей і змінних, які впливають на його перебіг. Запропонований сценарій використано як каркас для емпіричного дослідження з метою з'ясування особливостей функціювання кожного з етапів процесу перекладу та ідентифікації збоїв, що можуть виникати під час відтворення маркерів конфронтації в перекладі політичних текстів.

РОЗДІЛ 3. ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ СТРАТЕГІЇ ВІДТВОРЕННЯ КОНФРОНТАЦІЙНИХ ТАКТИК АМЕРИКАНСЬКОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ: ЗІСТАВНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Переклад конфронтаційних політичних текстів становить особливий виклик для перекладачів передусім через мовні труднощі, які виникають унаслідок активного використання мовцями виражальних засобів, що посилюють експресивне навантаження й риторичний вплив конфронтаційних тактик. Їх відтворення в перекладі допомагає зберегти стилістичні й риторичні особливості ВТ і найповніше передати комунікативний ефект повідомлення.

На мовному рівні відтворення стратегії конфронтації політичного дискурсу становить проблему через використання великої кількості *маркерів стратегії конфронтації*, що реалізовані на всіх рівнях мовної системи й потребують особливої уваги в перекладі. На підставі типологій засобів виразності, запропонованих дослідниками [див., напр., 13-14; 24; 48; 58], виокремлено такі групи маркерів конфронтації за рівневим критерієм:

- *фонетичні маркери* (алітерації, асонанси, римування тощо);
- *морфологічні маркери* (інтенційне використання займенників, вигуків, імперативних конструкцій, спонукальних, підсилювальних і заперечних часток, модальних слів тощо);
- *лексичні маркери* (лексеми з інгерентно негативною оцінністю (ЛІНО), лексеми з ситуативно негативною оцінністю (ЛСНО), інвективи, інтенсифікатори (підсилювачі), просторіччя, ономастичні одиниці, фразеологізми, лексичні засоби геджування тощо);
- *синтаксичні маркери* (інверсія, еліпсис, топікалізація, риторичні запитання, антитези, синтаксичний паралелізм, повтори тощо).

Роль маркерів конфронтації можуть виконувати *стилістичні прийоми*, наприклад, метафори, порівняння, алюзії та ін. Кожна з виокремлених груп має свої особливості функціювання, вирізняється певними засобами вираження і, відповідно, може зумовлювати труднощі і проблеми в перекладі, мотивуючи вибір перекладацьких стратегій.

За допомогою зіставного перекладацького аналізу маємо на меті дослідити особливості використання адаптивних і репродуктивних стратегій у відтворенні маркерів конфронтаційних тактик американського політичного дискурсу в перекладі українською мовою. З цією метою конфронтаційні тактики згруповано в чотири групи за певними критеріями: за прагматичною природою, рівнем експресивності й використанням схожих засобів вираження. Особливості застосування перекладацьких стратегій схарактеризовано окремо на матеріалі тактик а) *звинувачення* та *осуду*, б) *погрози* і *протиставлення*, в) «*навішування ярликів»,* г) *висміювання* та *образи*. Маємо на меті також окреслити чинники використання перекладацьких стратегій під час відтворення конфронтаційних тактик у досліджуваному корпусі текстів.

3.1. Перекладацькі стратегії відтворення комунікативних тактик звинувачення та осуду

Дослідження стратегічного інструментарію сучасних американських політиків засвідчило, що в конфронтаційному політичному дискурсі Сполучених Штатів превалюють тактики обвинувачення та осуду, які у нашій вибірці становлять відповідно 22,5 % і 12 %. Перекладознавчий аналіз відтворення комунікативних тактик конфронтації виявив певні спільні тенденції та закономірності, які дають змогу поєднати ці дві тактики для аналізу особливостей їх відтворення в перекладі. По-перше, тактики звинувачення та осуду виявляють певну схожість у своїй прагматичній природі й риторичних функціях. Однак вони можуть дещо відрізнятися ступенем інтенсивності: якщо звинувачення, зазвичай, зосереджене на конкретних фактах або на твердженнях, осуд охоплює ширше несхвалення чи критику дій, поведінки опонента. Обидві тактики слугують потужним засобом критики, дискредитації або притягнення до відповідальності окремих осіб чи груп. Вони спрямовані на формування громадської думки, згуртування прихильників і вплив на процеси ухвалення рішень. Звинувачення та осуд часто демонструють схоже оцінне, експресивне, стилістичне навантаження й

риторичну силу, а також актуалізуються за допомогою схожого набору мовних маркерів, що породжує подібні проблеми в перекладі.

Зіставний аналіз текстів, які становлять нашу вибірку, на морфологічному, лексичному і синтаксичному рівнях дав змогу окреслити співвідношення мовних маркерів конфронтації, які втілюють ці тактики на різних рівнях мовної системи (рис. 3.1 і 3.2).

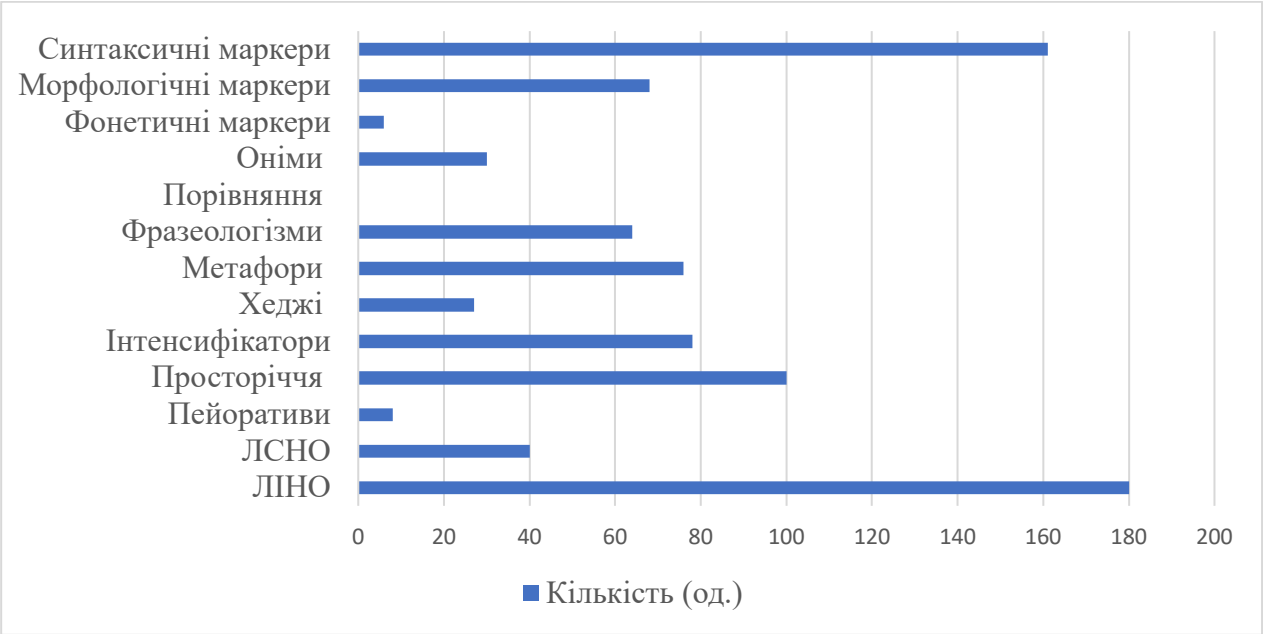

Рис. 3.1. Мовні маркери комунікативної тактики звинувачення в американському політичному дискурсі

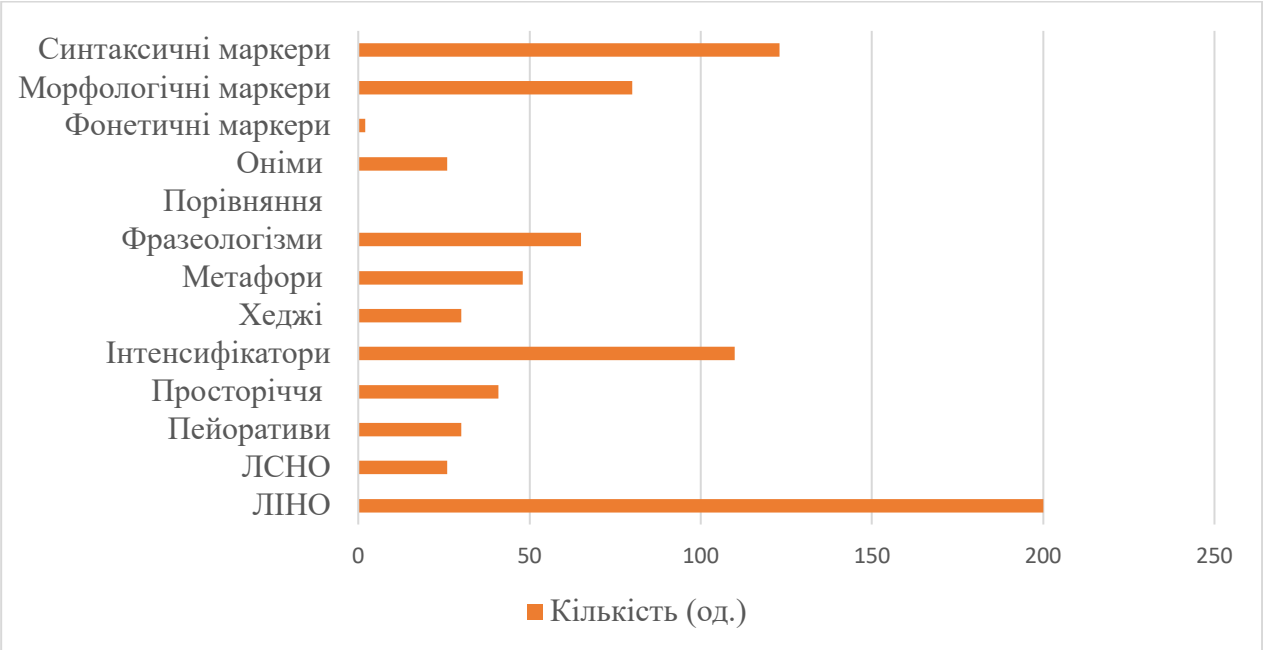

Рис. 3.2. Мовні маркери комунікативної тактики осуду в американському політичному дискурсі

Основні засоби вираження звинувачення та осуду – *лексичні маркери* (особливо лексеми з інгерентно негативною оцінністю, метафори, фразеологізми, просторіччя, інтенсифікатори). *Синтаксичні маркери*, зокрема еліптичні конструкції, топікалізація, інверсії, повтори, також відіграють важливу допоміжну роль в успішному функціюванні цих тактик і значно посилюють їхній риторичний вплив. Зазначимо, що в аналізованих тактиках зафіксовано досить малий відсоток *фонетичних маркерів* конфронтації, а також одиниць із високим рівнем експресивності, як-от пейоративів і порівнянь. Пояснюємо це комунікативною природою тактик, оскільки ці засоби мають сильно виражений інвективний характер, тому частіше актуалізують інші комунікативні тактики, наприклад, образи або висміювання.

Порівняння використаних перекладацьких стратегій у відтворенні звинувачення та осуду дало змогу простежити співвідношення в застосуванні репродуктивних й адаптивних стратегій у перекладі (рис. 3.3), а також дослідити особливості відтворення мовних маркерів цих тактик в українському перекладі.

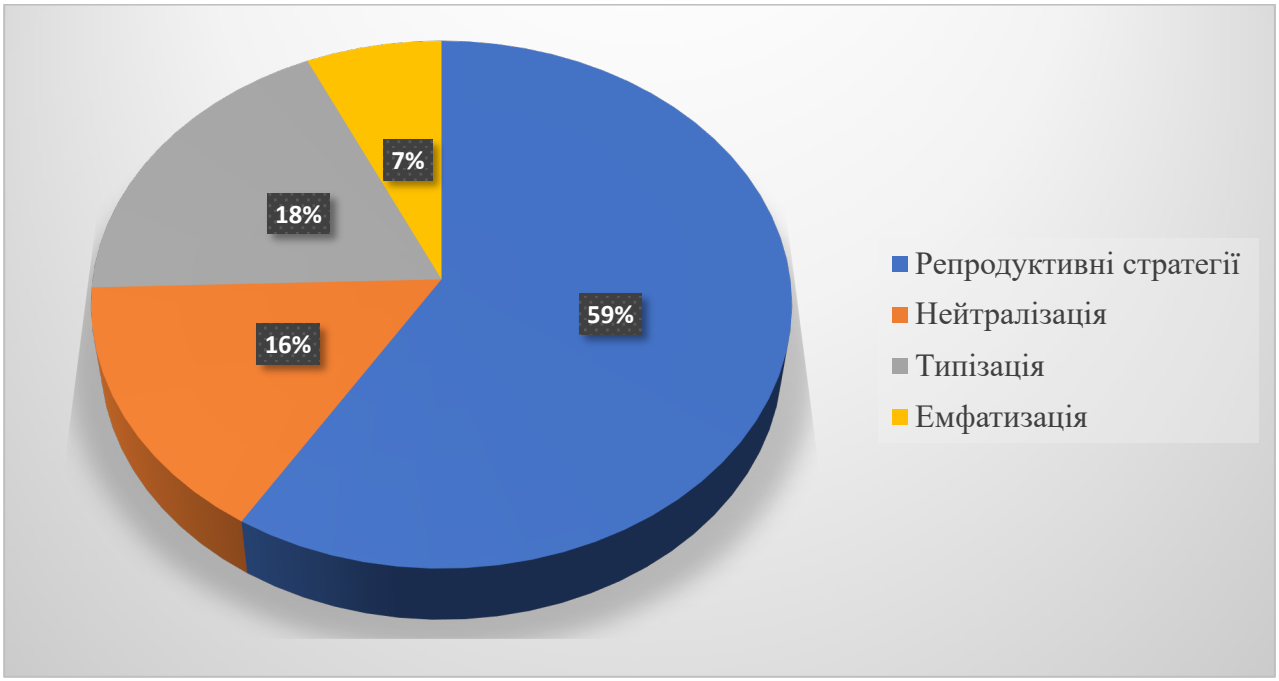

Рис. 3.3. Перекладацькі стратегії відтворення комунікативних тактик звинувачення та осуду політичного дискурсу США українською мовою

Доцільно на прикладах схарактеризувати основні труднощі у відтворенні мовних маркерів цих тактик та особливості, що зумовлюють використання різних перекладацьких стратегій.

Найпоширенішим лексичним маркером аналізованих тактик є **лексичні одиниці, яким притаманна інгерентна негативна оцінка** (25 %). Такі лексеми не просто вказують на предмети, явища чи поняття, вони володіють постійними емоційними конотаціями, сигналізують у свідомості комунікантів про негативні асоціації, тобто незалежно від контексту дають негативну оцінку описуваним подіям.

Стратегічне використання лексем з інгерентно негативною оцінкою допомагає політикам утвердити почуття моральної вищості та створити наратив звинувачення. Такі лексеми допомагають утілити основну прагматичну мету описуваних тактик, а саме дискредитувати опонентів, створивши відчуття провини, некомпетентності або моральної неповноцінності, тим самим підриваючи довіру й їхню репутацію. Переклад негативно-оцінних лексем вимагає ретельної уваги до культурних нюансів, оскільки негативні конотації, пов’язані з певними словами, можуть відрізнятися в різних мовах і культурах. Деякі лексеми не мають прямих еквівалентів у МП або їхні негативні конотації можуть бути слабшими чи навпаки сильнішими ніж у МО. Перекладачі повинні зважати на ці відмінності, щоб зберегти бажаний вплив і риторичну силу оригінального тексту.

Одним із найчастотніших маркерів, які реалізують тактики обвинувачення та осуду, є використання **оцінних дієслівних лексем**. Ці тактики вирізняються широким використанням негативно забарвлених дієслів, оскільки найчастіше їхня прагматична мета – надання негативної характеристики саме вчинкам і поведінці опонентів.

Наприклад, у своєму зверненні з нагоди річниці повномасштабного вторгнення Росії на територію України державний секретар США Е. Блінкен використовує сильні емотивні лексеми для звинувачення В. Путіна в підриві міжнародного миру та безпеки:

President Putin's decision has ***ripped apart*** *families,* ***forced*** *millions from their communities,* ***destroyed*** *homes, schools, hospitals, and other civilian infrastructure,* ***exacerbated*** *a global food crisis,* ***destabilized*** *energy markets, and* ***undermined*** *international peace and security. This war has* ***shredded*** *Russia's international reputation, left Russia weakened and isolated, and* ***decimated*** *its economy* [486].

Рішення президента Путіна ***призвело до розлучення*** *сімей,* ***змусило*** *мільйони людей* ***покинути*** *свої громади,* ***спричинило знищення*** *будинків, шкіл, лікарень та іншої цивільної інфраструктури,* ***загострило*** *глобальну продовольчу кризу,* ***дестабілізувало*** *енергетичні ринки та* ***підірвало*** *міжнародний мир та безпеку. Ця війна* ***знищила*** *міжнародну репутацію Росії, залишила Росію ослабленою та ізольованою й* ***зруйнувала*** *її економіку* [404].

Політик використовує цілу низку дієслівних лексем з інгерентно негативною оцінкою, щоб акцентувати руйнівні наслідки дій В. Путіна. Лексеми стратегічно дібрані так, щоб створити вкрай критичний й осудливий тон висловлювання. Ланцюжок вибраних лексем («*ripped apart*», «*destroyed*», «*exacerbated*», «*destabilized*», «*undermined*», «*shredded*», «*decimated*») містить сильне негативно-оцінне забарвлення, викликає відчуття руйнування, страждання та втрати. Під час відтворення таких одиниць українською мовою одна з проблем полягає в тому, щоб знайти еквівалентні лексеми або вислови, які ефективно транслюватимуть рівноцінний рівень негативного забарвлення, викликатимуть потрібну емоційну реакцію в ЦА. У перекладі загальна конфронтаційна тональність висловлення передана за допомогою відповідників, еквівалентних оригінальним лексемам за семантикою і закладеними конотаціями, зокрема за використання низки лексичних трансформацій («*destroyed*» – «*спричинило знищення*» (додавання і транспозиція), «*forced*» – «*змусило покинути*» (додавання)). Еквіваленти: «*ripped apart families*» – «*призвело до розлучення сімей*», «*shredded Russia's international reputation*» – «*знищила міжнародну репутацію Росії*» – демонструють слабше емоційне навантаження, ніж їхні відповідники в оригіналі. Обидві лексеми використовують метафоризовані образи, мають сильне негативне забарвлення: «*to tear apart*» – to completely destroy something by tearing it into pieces [529]; «*to shred*» – to demolish by

cutting or tearing into shreds [529]. У перекладі вони передані більш нейтральними відповідниками: «*призвело до розлучення сімей*» і «*знищила міжнародну репутацію Росії*». Крім цього, лексема «*to decimate*» належить до більш формального, підвищеного регістру, ніж відповідник «*знищити*». Такі зсуви на експресивному рівні дають змогу говорити про мінімальний рівень нейтралізації в перекладі.

Поширеним маркером конфронтаційних тактик у політичному дискурсі також є **негативно-оцінні прикметники**, що виконують роль **епітетів**. Їх використання вмотивоване прагматичними настановами адресанта: дати виражено негативну оцінку особистості опонента і його діям, підірвати довіру через асоціювання опонентів із небажаними рисами чи якостями, наприклад, *corrupt – корумпований, inept – бездарний, untrustworthy – ненадійний* тощо.

Переклад прикметників із негативними конотаціями має свої особливості. Якщо деякі прикметники майже завжди відтворюються в тексті перекладу за допомогою постійного відповідника (напр., *unpatriotic stand – непатріотична позиція; repressive regime – репресивний режим, corrupt politician – корумпований політик*), то деякі вимагають перекладу за допомогою одного з аналогів, який найточніше передає емоційне та оцінне навантаження лексеми, а також найкраще сполучається з іншими частинами речення для отримання висловлювання, яке максимально природно й точно передає конотаційні значення лексем оригіналу: *false claims – неправдиві (безпідставні, недостовірні, хибні) заяви; false news – фейкові (брехливі) новини,* або *outrageous election theft – обурлива фальсифікація виборів, the outrageous lie – нахабна брехня*.

На одній зі спільних пресконференцій Дж. Байдена та В. Зеленського, президент США використав ланцюжок негативно-оцінних епітетів, щоб засудити напад Росії на Україну:

This visit also falls on the 300-day mark of Russia's ***brutal*** *invasion of Ukraine. Three hundred days since Putin launched an* ***unprovoked***, ***unjustified***, ***all-out assault*** *on the free people of Ukraine* [477].

Цей візит також припадає на 300-денний рубіж ***жорстокого*** *вторгнення Росії в Україну. Триста днів відтоді, як Путін почав* ***неспровокований, нічим не виправданий, тотальний наступ*** *на вільний народ України* [372].

Переклад уривку належним чином передає конфронтацію в межах комунікативної тактики осуду. Негативно оцінні прикметники «*brutal*» і «*unprovoked*» вдалося відтворити за допомогою відповідників «*жорстокий*» і «*неспровокований*». Лексема «*unjustified*» була відтворена за допомогою трансформації додавання «нічим не виправданий», що увиразнює емоційний посил оригіналу. Однак для відтворення останнього прикметника, який будує словосполучення «*all-out assault*», в українськомовному військовому, політичному та медійному дискурсі закріпився відповідник «*масований*» – «*масований наступ*» (або «*масована атака*») [527], що функціює поряд (або інколи взаємозамінно) із поняттям «*повномасштабне вторгнення*» (англ. «*full-scale invasion*»), переважно для акцентуації різних відтінків значення та на позначення явищ різного порядку. Використання кальки «*тотальний наступ*» сприяє відчуттю неприродності в сприйнятті перекладеного тексту, іде в розріз із категорією «точності», яка є важливим критерієм якості в політичному перекладі. Загалом, використання вибраних відповідників у перекладі зберігає конфронтаційний тон оригінального тексту, однак ілюструє важливість обізнаності перекладача політичних текстів з актуальною термінологією.

Під час аналізу мовного матеріалу констатовано, що окремі негативно-оцінні епітети часто повторюються в межах дискурсу певних американських політиків. Цей факт дає змогу стверджувати, що такі лексеми притаманні мовним особистостям політиків. Зокрема, у промовах Д. Трампа «сталими» епітетами є негативно-оцінні прикметники «*fake», «crooked*» і «*weak*»:

(1) If you want to discover a source of division in the country, look at fake news and ***crooked media*** [470].

Якщо ви хочете знайти джерело розколу в нашій країні, придивіться до фейкових новин та ***продажних ЗМІ*** (переклад наш – М. С.).

(2) We have a corrupt, compromised President ***crooked Joe Biden****, who is dragging us into World War III* [436].

Наш корумпований, скомпрометований президент, ***шахрай Джо Байден,*** *втягує нас у Третю світову війну* (переклад наш – М. С.).

Для передвиборчого дискурсу Гіларі Клінтон було характерне широке використання епітета «*deplorable*», прагматична мета якого – створити імідж опонента як морально неприйнятної, малоосвіченої людини, що заслуговує на осуд:

(3) There's so much more than I find ***deplorable*** *in his campaign* [465].

Ще багато що в його кампанії ***я вважаю принизливим*** (переклад наш – М. С.).

(4) It's ***deplorable*** *that Trump has built his campaign largely on prejudice and paranoia* [452].

Це ***ганьба****, що Трамп побудував свою кампанію суттєвою мірою на упередженнях і параної* (переклад наш – М. С.).

Відтворення таких лексем у кожному конкретному випадку може відрізнятися, з огляду на мовний контекст та комунікативні настанови, закладені у різних мовленнєвих актах (пор.: *crooked* – «*продажний*», «*шахрай*»; *deplorable* – «*ганьба*», «*принизливо*»). У продемонстрованих прикладах, що слугують зразками риторики Д. Трампа, переклад епітета «*crooked*» (dishonest [529]) у двох висловлюваннях відрізняється через надання переваги відтворенню конкретних конотацій та імплікацій цього слова в кожному контексті.

У першому висловлюванні (1) словосполучення «*crooked media*» реалізує звинувачення в причетності до поширення дезінформації або упередженого висвітлення подій, що сприяє розколу всередині країни. За допомогою цього словосполучення Д. Трамп часто реалізує ще одну додаткову конотацію у своїх звинуваченнях, а саме те, що на американські ЗМІ впливають зовнішні сили – політичні інтереси або фінансові стимули, що ставить під загрозу їхню об'єктивність і достовірність. Саме цю конотацію і допомагає експлікувати відповідник «*продажні ЗМІ*».

У другому звинуваченні (2) ярлик «*Crooked Joe Biden*» відтворений у перекладі як «*Шахрай Джо Байден*». Цей еквівалент допомагає передати основну прагматичну мету оригіналу – зобразити Дж. Байдена в негативному ракурсі, наголошуючи на тому, що він не заслуговує на довіру або причетний до нечесної діяльності. Через номіналізацію такий відповідник ще й посилює емоційне навантаження ТП, що дає змогу успішно реалізувати всі необхідні функції оригіналу в перекладі.

Обізнаність перекладача з постійними епітетами, характерними для мовних особистостей політиків (особливо якщо політик виявляє риси інвективного типу мовної особистості), поглиблює їхнє розуміння ВТ та дає змогу ухвалювати обґрунтовані рішення під час перекладу. Це може допомогти уникнути неправильного тлумачення або спотворення інформації, точно передати тон політика, його риторичні стратегії, досягти передбачуваного впливу на авдиторію, що призводить до отримання прагматично еквівалентного та більш точного перекладу.

Переважної нейтралізації (85 %) у перекладі зазнають **розмовна лексика та просторіччя** (7 %). Розмовні лексеми не притаманні інституційному спілкуванню, однак широко використовувані сучасними американськими політиками в межах конфронтаційних тактик. Вони допомагають мовцям бути більш зрозумілими та доступними для широкої громадськості. Такий вибір лексичних засобів руйнує бар'єр елітарності, робить політиків більш схожими на «одних із нас», підвищуючи прагматичний та емоційний вплив реалізованого висловлювання. В українському перекладі політичних текстів розмовні лексеми зазвичай відтворюють за допомогою нейтрального відповідника, що знижує загальний конфронтаційний тон оригіналу:

She lies and she smears *and she paints decent Americans as racists. She* ***bullies*** *voters who only want a better future and tries to* ***intimidate*** *them out of voting for a change* [514].

Вона бреше *і виставляє порядних американців расистами. Вона* ***залякує*** *виборців, які лише хочуть кращого майбутнього, і намагається* ***переконати*** *їх не голосувати за зміни* [416].

У наведеному прикладі Д. Трамп використовує дві розмовні дієслівні лексеми «*to smear*» і «*to bully*». Обидві відтворені в перекладі через повну нейтралізацію їхніх стилістичних конотацій. Крім того, вихідні одиниці «*to lie*» і «*to smear*» мають досить близьке денотативне значення, що, імовірно, спонукало перекладача до вилучення однієї з лексем для уникнення повтору («*she lies and she smears*» – «*вона бреше*»). На нашу думку, нейтралізації експресивного забарвлення зазнала й лексема «to intimidate», яка в оригіналі реалізує негативну оцінку, що сприяє формуванню прагматичного ефекту звинувачення. У перекладі ж вона відтворена нейтральним ситуативним відповідником «переконати».

Викликом для перекладача з погляду відтворення прагматичного потенціалу і збереження експресивно-образного маркування оригінального повідомлення є **переклад метафоризованих одиниць** (9 %), які допомагають утілити негативну оцінку в межах аналізованих тактик.

Результати дослідження продемонстрували, що збереження оригінальних метафоричних висловів та їхнього конфронтаційного навантаження в МП можливе в половині всіх випадків за використання **репродуктивних стратегій** перекладу (57 %). Однак досить високі показники використання адаптивних стратегій (43 %) засвідчують, що перекладачі також роблять свідомий вибір на користь адаптації метафор до цільової культури чи мови, або певної зміни конфронтаційного навантаження, вираженого метафоризованими одиницями. Під час відтворення метафоричних одиниць *нейтралізація* передбачає пошук еквівалентних за формою висловів, які, однак, не мають у цільовій культурі негативно-оцінного навантаження. Ще одним прикладом є відтворення метафор ВТ через описовий переклад чи деметафоризацію, що призводить до втрати стилістичного маркування вихідної одиниці. *Аналогізація* передбачає заміну метафор на рівноцінні, які мають зіставні функції в цільовій культурі. *Інтенсифікація*, з іншого боку, спрямована на збільшення стилістичного або емоційного впливу вихідної одиниці завдяки

посиленню образу чи свідомому використанню виражальних засобів там, де вони відсутні в тексті оригіналу.

Виявлено, що достатньо великій кількості висловлювань, у яких реалізовані негативно-оцінні метафори, вдалося зберегти своє стилістичне маркування за використання того самого образу в українській мові. Услід за П. Ньюмарком [278, с. 108] також уважаємо цей спосіб найефективнішим для відтворення метафор, частотність і вживаність яких збігаються в цільовій та вихідній мовах. За умови засвоєння образу обома мовами такий підхід гарантує збереження символічних та образних якостей оригінальної метафори, що дає змогу перекладеному тексту викликати таку саму емоційну реакцію і риторичний вплив на авдиторію.

Переважно за допомогою перекладу-репродукції відтворено метафори, використані в межах тактик звинувачення і осуду для засудження політиками репресивних дій ворогів і їхніх руйнівних наслідків. Наприклад, генеровану в тексті промови Дж. Байдена до польського народу у Варшаві метафору «*to strangle democracy*», що використана для посилення засудження злочинних дій з боку Росії, відтворено зі збереженням образу в українській мові – «*придушити*» (перешкоджати розвитку або зовсім його припиняти; нищити силою [520]):

Today, ***Russia has strangled democracy*** *— has sought to do so elsewhere, not only in its homeland. Under false claims of ethnic solidarity, it has invaded neighboring nations* [481].

Сьогодні Росія ***придушила демократію*** *і спробувала зробити це не лише у себе на батьківщині, але й в інших країнах. Прикриваючись фальшивими заявами про етнічну солідарність, вона вторглася в сусідні країни* [371].

У цьому ж зверненні Дж. Байден використовує метафору «*starve the world*», яка реалізує пряме звинувачення, об’єктом якого є В. Путін, чиї злочинні дії могли призвести до загострення продовольчої кризи у світі. Переклад зберігає образ, закладений у метафорі, дещо змінюючи її структуру через використання трансформації додавання («*to starve the world*» – «*морити світ голодом*»):

Putin tried to ***starve the world****, blocking the ports in the Black Sea to stop Ukraine from exporting its grain, exacerbating the global food crisis that hit developing nations in Africa especially hard* [486].

Путін намагався ***морити світ голодом****, блокуючи порти в Чорному морі, щоб Україна не експортувала свого зерна, посилюючи глобальну продовольчу кризу, що особливо сильно вдарила по країнах Африки, які розвиваються* [404].

Цікавим прикладом відтворення метафор, засвоєних обома мовами, є уривок із промови Дж. Байдена, де він висловлює обурення діями республіканців, що призвели до насильницьких протестів у Вашингтоні. Перші дві метафори «*to embrace anger*» і «*to thrive on chaos*» – своєрідні антитези, поєднують лексеми з внутрішньою негативною оцінністю «*anger*» і «*chaos*» із дієсловами, які зазвичай актуалізують позитивні конотації «*to embrace*» і «*to thrive*». Це демонструє, що прибічники республіканської партії не вважають такі негативні явища, як гнів і хаос, негативними, навпаки, охоче їх сприймають та інкорпорують у свою політичну ідеологію. Третя метафора «*to live not in the light of truth but in the shadow of lies*» також сприймається на протиставленні правди й брехні, які репрезентовані в опозиції «світло / тінь». У перекладі можливо відтворити семантику й негативні імплікації оригіналу, не вдаючись до адаптації за допомогою добору ситуативних відповідників, що передають необхідне протиставлення:

MAGA Republicans have made their choice. They ***embrace anger****. They* ***thrive on chaos****. They* ***live not in the light of truth but in the shadow of lies*** [480].

Республіканці MAGA зробили свій вибір. Вони ***плекають гнів****. Вони* ***процвітають у хаосі.*** *Вони* ***живуть не у світлі правди, а в тіні брехні*** (переклад наш – М. С.).

Репродуктивні стратегії доводять свою ефективність і в ході відтворення оригінальних (авторських) метафор. Такі одиниці – дивергентні, вирізняються високим рівнем стилістичного забарвлення, що діє змогу посилити дію конфронтаційних тактик. Прямий переклад часто допомагає зберегти образ (інколи більш експресивний, ніж у стандартних метафорах), що лежить в основі метафори,

уможливлюючи відтворення різних стилістичних прийомів, які побудовані на цьому образі, або подальший розвиток метафори в тексті.

Схожі тенденції простежувані й у ситуації з розвитком метафори. Під розвитком метафори розуміємо розширення або деталізацію метафори в межах найближчого контексту через надання додаткових деталей, пояснень або акцентування передбачуваного значення. Відтворення такої метафори продемонстровано в прикладі, що описаний нижче. Звинувачуючи Г. Клінтон у корумпованості, Д. Трамп використовує поширену в американському політичному дискурсі метафору «*puppet*». Комунікативною інтенцією висловлювання є засвідчити, що дії Г. Клінтон залежать від бажань її впливових прихильників, а зумовлені інтересами її електорату. Метафора набуває подальшого розвитку в найближчому контексті: «*she is their puppet*» і «*they pull the strings*». Завдяки зрозумілому образу «маріонетки», тобто «людини, що сліпо виконує чиюсь волю», [522] яку «сіпають за ниточки» – «маніпулюють; використовують свій вплив і владу» [521], у перекладі вдається передати необхідні конотації та зберегти метафору:

Clinton has «big business» and «elite donors» who know she will keep our rigged system in place. They are throwing money at her because they have total control over every single thing that she does. ***She is their puppet, and they pull the strings*** [493].

У Клінтон є «великий бізнес» та «елітні спонсори», які знають, що вона збереже нашу роздовбану систему. Вони закидують її грошима, бо мають повний контроль над кожною її дією. ***Вона – їхня маріонетка, а вони смикають за ниточки*** [395, с.35].

Наступний приклад також демонструє вдале відтворення оригінальної метафори через калькування. У висловлюванні Д. Трамп використовує поширену в конфронтаційному американському дискурсі метафору «*to drain the swamp*», яка актуалізує безособове звинувачення. Із 1980-их років вислів часто використовується в контексті критики політичної корупції та бюрократії [530]. Політик оперує цим символом для критики масштабів наявної корупції, до якої призвели дії його попередників. У висловлюванні метафора отримує розвиток

завдяки повтору лексеми в прилеглому реченні та її модифікації (розвитку) за допомогою негативно-оцінних епітетів «*dirty*», «*disgusting*», і «*deep*», посилених інтенсифікатором «*that*». У перекладі зберігається оригінальний образ – «осушити болото», що дає змогу відтворити й подальший розвиток метафори в тексті:

*But when I said **drain the swamp**, I had no idea **the swamp** was that dirty, that disgusting, and that deep* [444].

*Але коли я говорив, що ми маємо **осушити болото**, я насправді й гадки не мав, що **болото** настільки брудне, огидне і глибоке* (переклад наш – М. С.).

Достатньо високі показники використання **адаптивних стратегій** під час відтворення метафоризованих одиниць (43 %) підтверджують необхідність адаптації метафоричних висловів до цільової культури та мови для адекватного відтворення всіх конотацій, які вони реалізують у межах конфронтаційних тактик.

Перше місце серед адаптивних стратегій за частотністю використання в перекладі негативно маркованих метафор посідає нейтралізація (23 %), реалізована за допомогою описового перекладу чи деметафоризації.

У поданих нижче висловлюваннях американські політики використовують дієслівні лексеми, побудовані на метафоричних образах, для реалізації тактики звинувачення:

(1) *She even has a phony foundation that **rakes in** millions of dollars a year, pays no taxes* [497].

*Вона навіть має фальшивий фонд, який **заробляє** мільйони доларів на рік, не сплачуючи жодних податків* [420].

(2) *These officials and oligarchs have **reaped** enormous benefit from the corruption connected to the Kremlin, and now they have to share in the pain* [481].

*Ці чиновники та олігархи **отримали** величезну користь від корупційних зв'язків із Кремлем, і тепер їм доводиться болісно платити за це* [371].

У першому прикладі метафора «*to rake in money*» використовує образ граблів у значенні швидкого й легкого збагачення, щоб звинуватити опонента в незаконному привласненні великої кількості грошей. В українському перекладі метафора нейтралізована, відтворена за допомогою нейтральної лексеми

«заробляти», яка, хоч і передає частину семантики вихідної метафори, повністю нівелює всі оцінні та емоційні конотації.

Друге звинувачення містить метафору «*to reap enormous benefit*». Цей метафоричний вислів доводить, що чиновники й олігархи отримали («пожали») величезні прибутки від корупційної діяльності, пов'язаної з Кремлем. В українському перекладі метафора нейтралізована й передана описово: «*отримали величезну користь*», що також знижує емоційний вплив вихідного висловлення в перекладі.

Наступною за критерієм частотності використання є стратегія аналогізації. Аналогізація (17 %) демонструє прагнення перекладачів замінити метафоризовані одиниці культурно прийнятними та функційно еквівалентними мовними висловами або образами в цільовій культурі. Використання цієї стратегії може бути зумовлене прагматичними й семантичними невідповідностями між метафорами в МО та їхніми прямими еквівалентами в МП. У класифікації П. Ньюмарка ця стратегія увідповіднена із заміщенням образу вихідної мови стандартним образом цільової мови або перевираженням за допомогою інших образних засобів (наприклад, порівняння) [278, с. 109-110]. Ці одиниці можуть бути еквівалентними в певному контексті, але мати різні традиції вживання в різних культурах, набувати різних конотацій в одному контексті або просто звучати неприродно для ЦА.

На президентських дебатах Дж. Байден звинуватив Д. Трампа в тому, що він не зміг протистояти тиску Росії, назвавши колишнього американського лідера «*Putin's puppy*». Ця метафора має на меті зобразити Д. Трампа як слабкого, покірного й підконтрольного президентові Росії політика, активізувати основну конотацію – відсутність незалежності в ухваленні рішень і перебування під впливом Путіна:

The fact is that I've gone head-to-head with Putin and made it clear to him, we're not going to take any of his stuff. ***He's Putin's puppy.*** *He still refuses to even say anything to Putin about the bounty on the heads of American soldiers* [466].

Зафіксовано два варіанти перекладу висловлювання Дж. Байдена українською мовою, які пропонують різне відтворення цієї метафори. У першому перекладі метафора передана через калькування оригінального образу:

Я стояв обличчям до обличчя з Путіним, і дав чітко зрозуміти йому – що ми не збираємося дозволяти це. ***Він щеня Путіна****. Він досі відмовляється навіть сказати Путіну про нагороду за голови американських солдат* [434].

Між вихідною метафорою і її відповідником у цьому перекладі є певні семантичні зсуви, оскільки український відповідник «*щеня Путіна*» транслює дещо відмінну конотацію – лексема «*щеня*» використовувана для побудови дерогативного образу «дуже молодої, недосвідченої людини; молокососа» [520], тобто реалізує насамперед сему «недосвідченості», а не «підпорядкування» або «покірності». Більш еквівалентним до всіх конотацій оригіналу вважаємо другий переклад за допомогою стратегії аналогізації:

Справа в тому, що я зустрічався з Путіним віч-на-віч і дав йому зрозуміти, що ми не збираємося забирати нічого з його майна. ***Він – путінська маріонетка.*** *Він досі навіть відмовляється сказати Путіну щось про винагороду за голови американських солдатів* [429].

Образ «маріонетки» не є словниковим еквівалентом вихідної лексеми, однак передає семантику оригінальної метафори, а саме безвольної, боягузливої людини, яка легко піддається обману або маніпуляціям, що зберегло закладену у звинуваченні негативну оцінку та експресивність.

Цікавим випадком перекладу метафоризованих одиниць у відтворенні тактики звинувачення вважаємо фрагмент з емоційної промови Дж. Байдена щодо громадянських заворушень і загальнонаціональних протестів, підбурюваних Д. Трампом. Дієслово «*to preen*» ужито в репліці Байдена метафорично, щоб експресивно посилити звинувачення в бік опонента. Ця лексема іронічно використовувана стосовно людей, які приділяють забагато часу самомилуванню і приведенню себе до ладу, подібно до того, як птах доглядає своє пір’я. У цьому контексті метафоризована лексема реалізує звинувачення в тому, що Д. Трамп

надмірно зосереджений на власному іміджі або на власних інтересах, що негативно впливає на ситуацію в країні і становище громадян:

Donald Trump isn't interested in doing that work. Instead, ***he's preening*** *and sweeping away all the guardrails that have long protected our democracy, guardrails that have helped make possible this nation's path to a more perfect union. A union that constantly requires reform and rededication – and yes the protests from voices of those mistreated, ignored,* ***and left behind*** [456].

Дональд Трамп не зацікавлений у цьому. Замість цього він ***випинає груди*** *і змітає всі огородження, що довгий час захищали нашу демократію. Огородження, які допомогли зробити можливим шлях цього народу до більш ідеального союзу. Союзу, який постійно вимагає реформ і підтвердження своєї самовіддачі – і так, протестів з боку тих, з ким погано поводилися, кого ігнорували і* ***залишали за бортом*** [423].

У перекладі замінено оригінальний образ. Негативна оцінка передана за допомогою вислову, який зазвичай не є словниковим еквівалентом вихідної метафори, однак у цьому контексті реалізує схожі конотації в українській мові – «*випинати груди*», тобто демонструвати самовдоволення та самовпевненість [520]. На нашу думку, такий переклад передає конфронтаційний тон оригіналу, однак не повністю відтворює семантику вихідної метафори, яка точніше передана розмовною лексемою «красуватися» або фразеологізмом «розпускати пір'я». У перекладі використана також стратегія інтенсифікації у відтворені лексеми «*to leave behind*», яка вжита для того, щоб акцентувати поточний стан громадян, до якого призвели дії Д. Трампа, наголосити на необхідності змін і вдосконалення. Лексема відтворена за допомогою фразеологізму «*залишати за бортом*», що посилює стилістичне навантаження висловлення, а отже, інтенсифікує прагматичний ефект конфронтаційної стратегії.

Схожі тенденції простежувані у відтворенні **фразеологізмів** (9 %), які є маркерами конфронтаційних тактик в американському політичному дискурсі. 40 % усіх досліджених фразеологізмів, які переважно реалізували конфронтаційну тактику звинувачення, відтворено за використання репродуктивних стратегій, а

саме за допомогою калькування та повного відповідника в МП. Інші фразеологізми підлягали адаптації, з огляду на культурну зумовленість або стилістичні модифікації.

Найбільшу групу фразеологізмів, відтворених за допомогою повних еквівалентів у перекладі, становлять фразеологізми з інтернаціональним характером (наприклад, які походять із текстів універсальної енциклопедії). Такі одиниці не мають особливих культуроспецифічних конотацій і засвоєні здебільшого обома мовами.

У наступному висловлюванні використано фразеологізм «*a wolf in sheep's clothing*», який є загальновідомим і широко вживаним у політичній комунікації. У цьому контексті вислів використаний метафорично, щоб передати думку про те, що нинішня ітерація заборони на в'їзд оманлива (на перший погляд, здається нешкідливою (образ «вівці»), однак, по суті, має злісні або обманні наміри (образ «вовка»)). Фразеологізм добре засвоєний українською мовою, тому можливий переклад за допомогою повного відповідника «*вовк в овечій шкурі*», який цілком відтворює необхідну негативну оцінку в межах комунікативної тактики:

The legal grounds of the first travel ban were questionable at best, and today's iteration is nothing more than ***a wolf in sheep's clothing*** *– different packaging intended to achieve the same result* [490].

Правові підстави першої заборони на в'їзд були в кращому випадку сумнівними, а сьогоднішня ітерація є фактично ***вовком в овечій шкурі*** *– інша обгортка для досягнення того ж результату* (переклад наш – М. С.).

У наступному прикладі наведений фразеологізм модифікований для посилення риторичного ефекту тактики звинувачення. Фразеологізм «*a wolf in wolf's clothing*» засвідчує, що реформа системи охорони здоров'я Б. Обами навіть не намагається приховати свою справжню природу чи наміри – відкрито позиціонує себе як вовк, утілюючи приписувані їй негативні аспекти. Фраза імпліковано інформує, що негативні якості реформи очевидні й не потребують подальшої інтерпретації. Калькування оригінального вислову в перекладі через

аналогічну модифікацію фразеологізму цільової мови є зрозумілим ЦА та повністю передає всі необхідні конотації:

Obamacare is ***a wolf in wolf's clothing*** *– it's expensive, intrusive and unconstitution* [472].

«Обамакер» – це ***вовк у вовчій шкурі****: вона дорога, агресивна і не відповідає Конституції США* (переклад наш – М. С.).

Метод калькування дає змогу також відтворити фразеологічні одиниці, які потрапили в політичний дискурс з інших галузей, зберігаючи й увиразнюючи необхідні смисли, характерні для цієї царини. Так, наступний приклад узятий зі сумнозвісного висловлювання республіканця Р. Десантіса щодо недоцільності втягнення Сполучених Штатів у війну в Україні. Вислів містить характерну для економічної сфери ідіоматичну одиницю «*blank check*», що, попри відсутність інгерентно негативної оцінки, використана для звинувачення адміністрації Байдена у фінансуванні України у великих розмірах, без чітких меж або без умов, замість розв'язання більш нагальних проблем в Америці. Калькування вислову допомагає зберегти семантику оригінального фразеологізму, а трансформація додавання, використана для часткової експлікації («*виписати чистий чек*»), – наблизити образ до ЦА й відтворити необхідні імплікації оригіналу:

The Biden administration's virtual ***'blank check'*** *funding of this conflict for 'as long as it takes,' without any defined objectives or accountability, distracts from our country's most pressing challenges* [442].

Те, що адміністрація Байдена фактично ***виписала «чистий чек»,*** *фінансуючи цей конфлікт доти, доки це буде потрібно, без жодних визначених цілей чи підзвітності, відволікає увагу від найнагальніших проблем нашої країни* [387].

У перекладах деяких видань зафіксовано також розв'язання цієї перекладацької проблеми за допомогою експлікації в позатекстовому елементі, а саме через додавання коментаря: *«чистий чек (підписаний чек, на якому не вказано суму грошей – ред.)»* [386] або *«порожній чек (тобто такий, куди можна вписати будь-яку суму на допомогу Україні. – Ред.)»* [375]. Таке рішення здається достатньо

мотивованим, зважаючи на жанр політичного перекладу – переклад у медіа. З огляду на реконтекстуалізацію повідомлення, а також на пріоритет відтворення інформативної функції в перекладі, перекладачі, працюючи з таким матеріалом, часто надають перевагу буквальному перекладові. Однак свобода в поводженні з текстом (перекладач постає і як автор медійного тексту, і як перекладач) усе ж сприяє переданню всіх необхідних відтінків значення через зміну ступеня «присутності» перекладача в тексті.

Перекладознавчий аналіз випадків відтворення фразеологізмів у межах тактик звинувачення й осуду продемонстрував, що з усіх адаптивних стратегій нейтралізація посідає перше місце за частотністю використання (41 %).

Ще одним поширеним лексичним маркером досліджуваних тактик (особливо тактики звинувачення) є **лексичні інтенсифікатори** (підсилювачі) (7 %). Це мовні засоби, які додають висловлюванням акцентності, інтенсивності та емоційної ваги, допомагаючи політикам більш ефективно висловлювати свою конфронтаційну позицію, впливати на громадську думку. Найпоширенішим класом інтенсифікаторів, які були виявлені в аналізованому матеріалі, стали прикметники, що модифікують іменники (*enormous, complete, immense*), прислівники, які посилюють дієслова (*very, greatly, rather, too, extremely, violently, desperately, passionately*), а також іменники-просторіччя (*hell, damn*). Такі лексичні одиниці можуть функціювати в будь-якому контексті, що спричинює *десемантизацію* їхніх значень [58, с. 131]. У сполученні з іншими лексемами інтенсифікатори не тільки посилюють їх, а й надають додаткових властивостей, спричинюють появу в слів певної емоційної оцінки.

У межах політичного дискурсу інтенсифікатори ретельно дібрані для посилення впливу певних слів, висловів чи ідей. Вони слугують для посилення ваги повідомлення, створюють відчуття терміновості, переконаності або обурення. Використовуючи мовні засоби в межах тактики осуду, політики прагнуть викликати сильні емоційні реакції та інтенсифікувати свої переконливі аргументи.

Зазвичай інтенсифікатори тактики осуду вдається відтворити за допомогою репродуктивних стратегій, а саме за використання в тексті перекладу одного з

лексичних відповідників цільової мови, для яких також характерна семантика надмірності. Пор.:

(1) ***Extraordinary*** *brutality from Russian forces and mercenaries* [475].

Надзвичайна *жорстокість з боку російських військ та найманців* [404].

(2) *Russia's referenda are a sham – a false pretext to try to annex parts of Ukraine by force in* ***flagrant*** *violation of international law, including the United Nations Charter* [491].

Російські референдуми є фікцією – фальшивим приводом для спроби анексувати частини України силою, що є ***кричущим*** *порушенням міжнародного права, в тому числі Статут Організації Об'єднаних Націй* [382].

(3) *Russia has* ***blatantly*** *violated the principles enshrined in the UN Charter* [449].

Росія ***грубо*** *порушила принципи, закріплені в Статуті ООН* [379].

У наведених прикладах інтенсифікатори відтворені за допомогою відповідників: «*extraordinary brutality*» – «*надзвичайна жорстокість*», «*fragrant violation*» – «*кричуще порушення*», «*blatantly violated*» – «*грубо порушити*». Ці словникові відповідники дібрані з огляду на лексичну сполучуваність інтенсифікаторів із кожною окремою лексемою, повністю передають емоційну оцінку, притаманну оригіналові.

Відтворення таких інтенсифікаторів здебільшого не становить суттєвих труднощів для перекладача. Однак трапляються випадки, коли словниковий відповідник не відтворює значення інтенсифікатора, тоді перекладачеві доводиться застосовувати перекладацькі трансформації. Найчастіше ідеться про транспозицію, пермутацію, контекстуальні відповідники тощо. Уважаємо, що це частково засвідчує використання стратегії аналогізації, оскільки призводить до тлумачення вихідного інтенсифікатора за допомогою нового з дещо відмінною семантикою, який викликає в культури-реципієнта схожі з оригіналом емоції.

У ході відтворення інтенсифікаторів перекладачеві доводиться брати до уваги контекст, оскільки він може змінити значення вихідної одиниці, порівняно з її словниковими відповідниками. Словниковими відповідниками до основного значення англійського інтенсифікатора «*strongly*» (with strength or in a strong manner

[522]) є 1) сильно, 2) міцно. В українському перекладі заяви Дж. Байдена, де політик засуджує злочинні дії Росії, зафіксовано контекстуальний відповідник «рішуче»:

*The United States **strongly** condemns Russia's missile strikes today across Ukraine, including in Kyiv* [496].

*Сполучені Штати **рішуче** засуджують сьогоднішні ракетні удари Росії по Україні, включно з Києвом* [381].

Вартий уваги ще один характерний приклад зі звернення президента Сполучених Штатів. Для посилення всеосяжного й усеохопного характеру жорстокості В. Путіна Дж. Байден використовує інтенсифікатор «*utter*», словниковими відповідниками якого в українській мові слугують лексеми 1) абсолютний, 2) категоричний, 3) крайній [518]. У цьому випадку перекладач зберігає емотивний заряд через смисловий розвиток: «*utter brutality*» – «*уся жорстокість*». Уважаємо, що використання аналогізації в таких випадках допомагає передати найважливіше у відтворенні таких одиниць, а саме емоційні конотації, а не денотативну інформацію:

*They once again demonstrate the **utter** brutality of Mr. Putin's illegal war on the Ukrainian people* [489].

*Вони ще раз демонструють **усю** жорстокість незаконної війни пана Путіна проти українського народу* [381].

Випадки відтворення інтенсифікаторів у вибірці демонструють, що нерідко в українському перекладі може функціювати іменник або дієслово, які передають сему інтенсивності у своєму значенні. Тоді інтенсифікатор вилучається з ТП. Водночас констатовано випадки додавання інтенсифікатора, відсутнього в тексті оригіналу, до ТП (наприклад, у разі потреби компенсувати експресивні, асоціативні чи символічні втрати конфронтаційного навантаження оригіналу в перекладеному тексті). Це призводить до посилення стилістичного забарвлення оригінального тексту в перекладі.

Наприклад, використання стратегії інтенсифікації простежуване у висловлюванні:

*We **condemn** these attacks and recall that indiscriminate attacks on innocent civilian populations constitute a war crime* [449].

*Ми **рішуче засуджуємо** ці напади та нагадуємо, що невибіркові атаки на ні в чому не винне цивільне населення є воєнним злочином* [379].

Лексема «*condemn*» слугує основним маркером тактики осуду. У тексті перекладу додано інтенсифікатор «*рішуче*», що посилює стилістичний та емоційний вплив оригіналу.

Варто зазначити, що досліджувані тактики в американському політичному дискурсі часто супроводжувані низкою **синтаксичних маркерів** (16 %), покликаних посилити ефективність і прагматичний вплив конфронтаційної стратегії. Синтаксичні засоби створення експресії хоч і не поставали основним інструментом втілення звинувачення й осуду, однак часто супроводжували інші маркери конфронтації, відігравали важливу допоміжну роль в успішному функціюванні цих тактик. Серед аналізованого матеріалу виокремлено найпоширеніші засоби: інверсія, еліпсис, риторичне запитання, топікалізація, синтаксичний паралелізм, повтори.

Майже 80 % усіх синтаксичних маркерів, що реалізують тактики звинувачення й осуду, вдається відтворити за допомогою репродуктивних стратегій.

Один із синтаксичних засобів виразності в аналізованому корпусі текстів – синтаксичний прийом **топікалізації**, тобто емфатичного виділення одного з елементів речення з його подальшою тематизацією. Топікалізуються здебільшого лексеми, ужиті на позначення опонентів, ключових контроверсійних запитань, критичних зауважень або розбіжностей. Працюючи з такими фрагментами, перекладач має зберегти бажаний прагматичний вплив та акценти. Переклад топікалізованих структур вимагає ретельного вивчення синтаксичних і стилістичних норм мови перекладу.

Прикладом використання прийому топікалізації є слова Дж. Байдена, що реалізують тактику звинувачення на адресу президента Росії:

These international sanctions are sapping Russian strength, its ability to replenish its military, and its ability – its ability to project power. ***And it is Putin, Vladimir Putin who is to blame,*** *period* [481].

Ці міжнародні санкції підривають могутність Росії, її здатність поповнювати свої військові спроможності та її здатність застосовувати силу. ***І винен у цьому Путін – Володимир Путін****, і крапка* [371].

Топікалізація виражена в цьому прикладі завдяки підхопленню імені Путіна з посиленням, через емфатичну конструкцію «It is [X], who…». У перекладі повністю збережено цей прийом («*І винен у цьому Путін, Володимир Путін*») за допомогою повторного емфатичного виділення імені об'єкта звинувачення та використання синтаксичної трансформації перестановки для підлаштування синтаксису оригінального повідомлення до норм української мови.

Продуктивний стилістичний маркер конфронтації в тактиках звинувачення та осуду – **еліптичні конструкції.** У наступному промовистому прикладі Дж. Байден за допомогою еліпсису підмета увиразнює серйозність звинувачень і жорстокість дій, вчинених російськими військами на території України:

They have committed *depravities, crimes against humanity, without shame or compunction.* ***They've targeted*** *civilians with death and destruction.* ***Used*** *rape as a weapon of war.* ***Stolen*** *Ukrainian children in an attempt to — in an attempt to steal Ukraine's future.* ***Bombed*** *train stations, maternity hospitals, schools, and orphanages* [475].

Вони скоювали *зґвалтування, злочини проти людяності без сорому і докорів сумління.* ***Вони принесли*** *мирним жителям* ***смерть і руйнування****.* ***Використовували*** *зґвалтування як знаряддя війни.* ***Викрадення*** *українських дітей – це спроба вкрасти майбутнє України.* ***Вони бомбили*** *вокзали, пологові будинки, школи й дитячі будинки* [410].

Дж. Байден використовує низку еліптичних конструкцій, які утворюють своєрідну анафору – кожне нове речення є неповним і розпочинається з дієслів, що вказують на злочини, які скоїло російське військо. Перші речення розпочинаються з частини предикату «*They have*…», вилученого в кожному наступному реченні:

«*they have committed*…», «*they have targeted*», «(*they have) used*…», «(*they have) stolen* …», «(*they have) bombed*».

У ТП ланцюжок предикатів, виражених активними дієсловами минулого часу, розірваний через номіналізацію лексеми «(*they have) stolen*» – «*викрадення*» і використання повного речення «*Вони бомбили…».* Крім того, у перекладі зміст негативно-оцінної лексеми «*depravities*» сильно звужено: за словниковими дефініціями ця лексема має досить широку семантику, що стосується будь-яких дій, які можна вважати морально неприйнятними, як, наприклад, у сполуці «*the depravities of war*» [529]. Використання в перекладі відповідника «*зґвалтування»* уважаємо недоцільною конкретизацією, яка йде в розріз із фактичним змістом ВТ. Крім спотворення змісту повідомлення, ігнорування синтаксичних і лексичних маркерів конфронтації в перекладі призводить до втрати смислових акцентів та конфронтаційного тону політичних текстів.

Вважаємо, що стилістичне навантаження маркерів конфронтації у ВТ можливо відтворити українською мовою за допомогою репродуктивного перекладу – через низку лексичних і синтаксичних трансформацій, напр.:

Вони чинять *звірства, злочини проти людства без сорому і кари.* ***Вони цілеспрямовано несуть*** *смерть і руйнування цивільному населенню.* ***Використовують*** *зґвалтування як знаряддя війни.* ***Викрадають*** *українських дітей у спробі вкрасти майбутнє України.* ***Бомблять*** *вокзали, пологові будинки, школи та сиротинці* (переклад наш – М. С.).

Цікавий приклад відтворення синтаксичних маркерів у досліджуваних тактиках – використання інтенсифікації у відтворенні **повторів.** Висловлюючи осуд злочинним діям Росії, пов’язаним із фільтраційними операціями на тимчасово окупованих територіях України, посол США Л. Томас-Грінфілд на засіданні Ради Безпеки ООН використала лексичний повтор:

We know what Russia will say about all of this. They will ***deny, deny, deny***. [473]

Ми знаємо, що на все це скаже Росія. Вона буде ***відмовлятися, заперечувати, нехтувати*** [369].

В українському перекладі експресивне навантаження оригіналу було підвищене через відтворювання повторюваного слова «*deny*» за допомогою трьох різних лексем: «*відмовлятися*», «*заперечувати*», «*нехтувати*». На нашу думку, таке перекладацьке рішення не зумовлене жодними мовними викликами, а отже, могло бути спричинене бажанням перекладача увиразнити важливий зміст повідомлення, реалізованого в межах тактики осуду. Вихідне повідомлення мало підвищений рівень експресивності, зумовлений темою та комунікативною метою звернення, посилений використанням великої кількості слів із вираженим емоційним забарвленням, а також рішучою інтонацією мовця. З огляду на загальне експресивне навантаження ВТ, така свобода в поводженні з оригіналом, на нашу думку, не порушує семантичного наповнення, а лише посилює прагматичний ефект ТП, дає змогу максимально точно передати авторську інтенцію – заклик до підтримки України й рішучого засудження злочинів Росії.

Отже, у відтворенні тактик звинувачення та осуду репродуктивні стратегії засвідчили достатньо високу ефективність, зокрема для збереження негативних конотацій більшості лексем з інгерентно негативною оцінкою, а також для відтворення експресивності інтенсифікаторів, більшості синтаксичних маркерів. Адаптивні стратегії успішно впоралися з мовною та культурною асиметрією. Нейтралізація та аналогізація використані для відтворення негативно-оцінних метафор і фразеологізмів, а інтенсифікація – для компенсації експресивних втрат (наприклад, завдяки додаванню інтенсифікаторів і відтворенню нейтральних лексем за допомогою емотивних чи стилістичних відповідників).

3.2. Перекладацькі стратегії відтворення комунікативної тактики протиставлення і погрози

Тактика протиставлення достатньо поширена в американському політичному дискурсі (10,8 %). Аналіз мовного матеріалу засвідчив, що найчастіше вона реалізована за допомогою мовних маркерів (рис. 3.4), які допомагають створити опозицію «МИ – ВОНИ», увиразнити відмінність між двома протилежними групами, виставити опонентів у негативному ракурсі, а себе, на

противагу, – у позитивному. Реалізувати таку прагматичну мету допомагають лексеми з інгерентно негативною оцінкою і фразеологізми (9 %), які яскраво акцентують негативні якості опонентів; морфологічні маркери (8 %), зокрема повторюване використання займенників «we» / «they», заперечних і підсилювальних часток; синтаксичні прийоми (17 %), а саме антитези, паралельні конструкції і хіазми, які створюють протиставлення на синтаксичному рівні, риторичні запитання і повтори, ужиті для підвищення загального стилістичного навантаження висловлення. Емоційний рівень повідомлення часто посилений за допомогою інтенсифікаторів і фонетичних засобів, наприклад анафор.

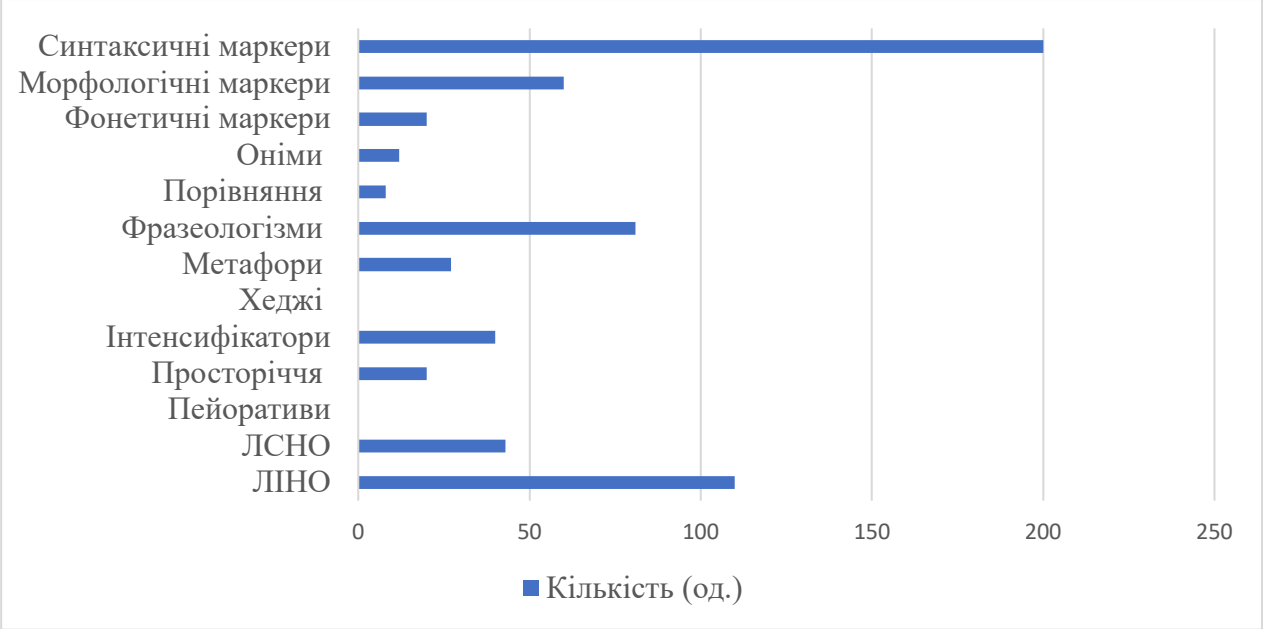

Рис. 3.4. Мовні маркери комунікативної тактики протиставлення в американському політичному дискурсі

Тактика погрози (або прихованої погрози) використовувана американськими політиками рідше, порівняно з іншими конфронтаційними тактиками (4,3 %). Прагматичний аналіз текстів суцільної вибірки дав змогу зробити висновок, що тактика відкритої погрози нетипова для американських політиків, особливо для дипломатичних текстів, з огляду на її високий конфронтаційний потенціал. Частота її використання залежить від багатьох чинників: політичного клімату, характеру обговорюваного питання, а також від мовної особистості політика. Так, у найбільшій кількості тактику погрози виявлено в політиків з інвективним типом мовної особистості. Частіше політики

застосовують приховані погрози, які дають змогу передати необхідну прагматичну мету імпліцитно. Імпліковані погрози натякають на негативні наслідки, не називаючи їх безпосередньо.

Серед найчастотніших мовних маркерів тактики погрози (рис. 3.5) умовні речення та дієслова майбутнього часу. Такі конструкції транслюють прагматичний намір мовця – залякати або попередити опонента про потенційні негативні наслідки, що можуть на нього чекати. Для реалізації схожої мети американські політики використовують й імперативні конструкції та модальні слова. Серед лексичних маркерів найбільший відсоток використання (26 %) становлять лексеми з інгерентно негативною оцінкою (особливо дієслова) і фразеологізми, які мають на меті посилити ефект погрози в конфронтаційному дискурсі. У межах цієї тактики зафіксовано певну кількість просторіч (6 %) та інтенсифікаторів (9 %), покликаних посилити конфронтаційне навантаження висловлення.

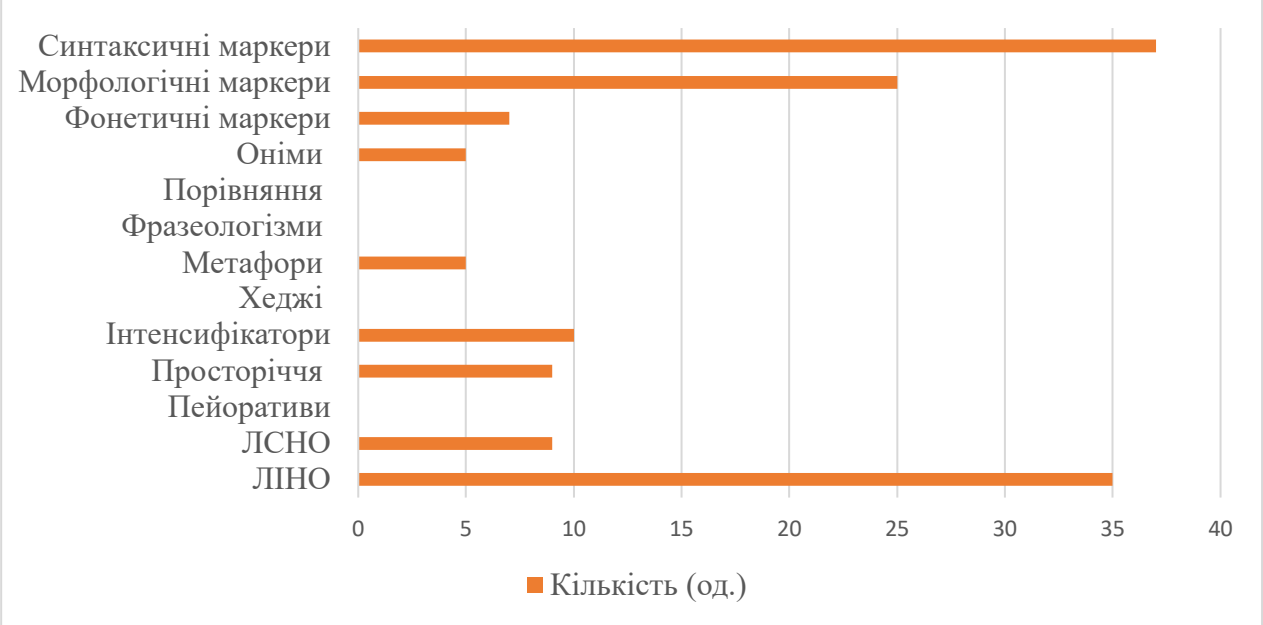

Рис. 3.5. Мовні маркери комунікативної тактики погрози в американському політичному дискурсі

Тактики протиставлення і погрози поєднує високий рівень відтворюваності у перекладі за допомогою репродуктивних стратегій (рис. 3.6). Це аргументоване тим, що протиставлення і погроза як комунікативні тактики не детерміновані етноспецифічними рисами. Механізми їх побудови й засоби реалізації часто

виявляють спільні риси в англійській та українській мові, а тому не потребують адаптації в перекладі.

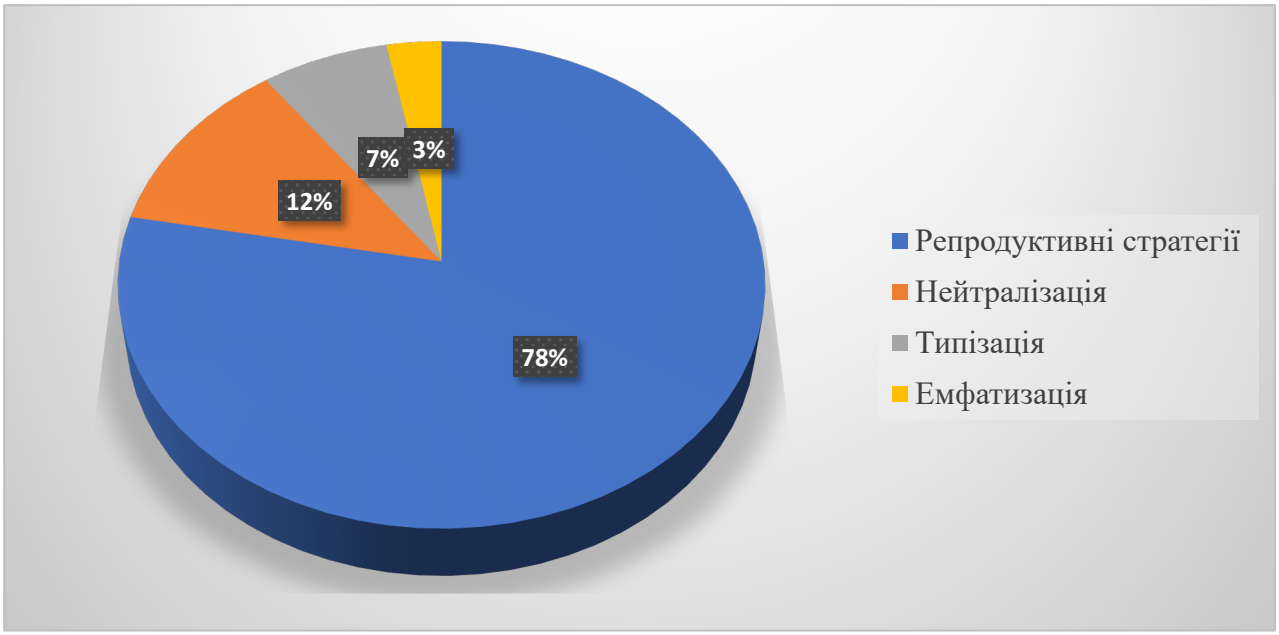

Рис. 3.6. Перекладацькі стратегії відтворення комунікативних тактик протиставлення і погрози в політичному дискурсі США українською мовою

Доцільно схарактеризувати особливості використання перекладацьких стратегій для відтворення тактик протиставлення і погрози американських політиків, а також труднощі, що виникають під час передання маркерів цих тактик українською мовою.

Найпоширеніший лексичний маркер **тактики протиставлення** – **синтаксичний паралелізм,** який слугує основою для побудови протиставлення і часто використовуваний у політичних текстах як засіб ритміко-синтаксичної організації текстів. У контексті конфронтації синтаксичний паралелізм допомагає акцентувати контрастні ідеї, привернути увагу до позиції мовця, кинути виклик протилежній думці. Повторення схожих граматичних структур створює своєрідний ритмічний візерунок, який посилює аргументи оратора та увиразнює зміст його повідомлення.

У відтворенні синтаксичного паралелізму в межах тактики протиставлення дуже важливо зберегти паралельну структуру, передати контрастність елементів, наявних в оригінальному висловлюванні. Перекладач політичних текстів має також

прагнути відтворити ритмічний та емфатичний вплив паралелізму в МП, адаптувати його до культурного й мовного контексту.

Наступний приклад демонструє використання паралельних конструкцій, за допомогою яких чинний президент створює протиставлення між Д. Трампом та його прибічниками, які штурмували Капітолій на знак невизнання виборів, з одного боку, та американцями на чолі з Дж. Байденом, які підтримують ключові принципи демократії, з іншого. Паралельні конструкції посилені неодноразовим використанням займенників «*they*» та «*we*», які створюють ефект анафори, підвищуючи стилістичне навантаження висловлювання:

They ***refuse*** *to accept the results of a free election. And* ***they****'re working right now, as I speak, in state after state to give power to decide elections in America to* ***partisans and cronies****, empowering* ***election deniers*** *to* ***undermine*** *democracy itself.* ***They promote authoritarian leaders****, and* ***they fan the flames of political violence*** *that are a* ***threat*** *to our personal rights, to the pursuit of justice, to the rule of law, to the very soul of this country.* ***They*** *look at the mob that* ***stormed*** *the United States Capitol on January the 6th—brutally* ***attacking*** *law enforcement—not as* ***insurrectionists who placed a dagger to the throat of our democracy****, but* ***they*** *look at them as patriots.*

We *are still an America that* ***believes*** *in* ***honesty*** *and* ***decency*** *and* ***respect*** *for others,* ***patriotism, liberty, justice*** *for all,* ***hope, possibilities****.* ***We*** *are still, at our core, a* ***democracy****.* ***We*** *have to* ***defend*** *it,* ***protect*** *it,* ***stand up for*** *it—each and every one of us* [480].

Вони ***відмовляються*** *визнавати результати вільних виборів. І вони працюють просто зараз, у цей момент, коли я говорю, в одному штаті за іншим, щоб передати управління виборами в Америці своїм* ***партійним призначенцям і наближеним****, даючи можливість заперечувачам виборів* ***підірвати*** *саму демократію. Вони просувають* ***авторитарних лідерів*** *і* ***розпалюють полум'я політичного насильства****, яке становить загрозу для наших прав, як особистостей, для нашого прагнення до справедливості, для верховенства закону, для самої душі цієї країни. Вони дивляться на натовп, який увірвався до Капітолію США 6 січня, жорстоко розправившись із правоохоронцями, не як на*

***заколотників**, що «**приставили кинджал до горла нашої демократії**», а як на патріотів.*

***Ми** все ще Америка, яка вірить у чесність, у порядність і повагу до інших, у патріотизм, у свободу, у справедливість для всіх, у надію і можливості. У своїй основі ми, як і раніше, є демократією. Ми повинні захищати її, охороняти, відстоювати – кожен із нас* [400].

У перекладі не виникає проблем із відтворенням синтаксичних засобів, вони успішно трансльовані за допомогою перекладу-репродукції. Важливу роль у побудові опозиції відіграють негативно-оцінні дієслівні лексеми (*refuse, undermine, storm, attack, nullify, thwart*), ужиті паралельно з позитивно-оцінними (*believe in, defend, protect* та *stand up for*). Так само сильно підвищують оцінне й експресивне навантаження висловлювання негативно-оцінні іменники-ярлики *cronies, partisans, authoritatian leaders, mob, insurrectionists, election deniers, extremists*. Більшість із них успішно відтворенні за допомогою прямих відповідників у мові перекладі. Однак відтворення деяких лексем за допомогою калькування, на нашу думку, призвело до їхньої невідповідності нормам української мови та неприродного звучання в тексті перекладу. Наприклад, політичний неологізм із негативно-оцінними конотаціями «*election deniers*» (використано для радикальних прихильників Д. Трампа, які переконані в тому, що під час виборів 2020 року траплялися фальсифікації [532]) був перекладений за допомогою кальки «*заперечувачі виборів*», який не відповідає узусу української мови. На нашу думку, неологізм доцільніше відтворити через експлікацію в перекладі, яка краще передає його семантику: «*ті, хто заперечує / не визнає результати виборів*».

Для реалізації звинувачення в межах тактики протиставлення у висловленні вжиті також метафори «*fan the flames of political violence*» і «*to place a dagger to the throat of our democracy*». Обидві метафори відтворені зі збереженням образів: «*розпалювати полум'я політичного насильства*», «*приставити кинджал до горла нашої демократії*». Перша метафора використовує образ полум'я, щоб наголосити на ролі Д. Трампа в провокуванні та загостренні політичного насильства. Образ резонує і з ЦА, тому збереження його в перекладі повністю передає всі необхідні

конотації. Друга метафора відтворена за допомогою калькування. Уважаємо за доцільне замінити образ «кинджала» на його еквонім – «ніж», оскільки метафора саме з цією лексемою, «приставити ніж до горла», утвердилась в українській мові для передання необхідного значення – «становити значну небезпеку» [521].

У тому самому зверненні президент Дж. Байден використовує ще один комунікативний хід, побудований на тактиці протиставлення. У цьому прикладі протиставлення побудоване на трьох антитезах, які реалізовані в межах риторичних запитань:

And now America must choose: to ***move forward*** *or to* ***move backwards****? To* ***build the future*** *or* ***obsess about the past****? To be* ***a nation of hope and unity and optimism****, or* ***a nation of fear, division, and of darkness*** [480].

І тепер Америка стоїть перед вибором: ***рухатися вперед*** *чи* ***рухатись назад****?* ***Будувати майбутнє*** *чи* ***зациклюватися на минулому****? Бути* ***нацією надії, єдності та оптимізму*** *чи* ***нацією страху, розколу та темряви*** [400].

Комунікативна мета висловлення полягає в тому, щоб представити чіткий контраст між двома протилежними варіантами розвитку майбутнього (позитивний – Дж. Байден; негативний – Д. Трамп) і переконати авдиторію вибрати правильний. Формулюючи варіанти в таких контрастних термінах, президент Байден прагне залучити слухачів, акцентувати важливість ухвалення ними рішення. Для адекватного відтворення цієї комунікативної мети необхідно зберегти в перекладі експресивність антитез, зокрема через добір еквівалентних за всіма конотаціями відповідників до опозицій «*forward / backwards*», «*future / past*» та «*hope, unity and optimism / fear, division and darkness*». На нашу думку, відповідники «*вперед / назад*», «*майбутнє / минуле*», «*надія, єдність та оптимізм / страх, розкол та темрява*» повністю узгоджені з цією метою. До того ж у перекладі зберігається структура риторичних запитань, а також ритмічний та емфатичний вплив паралельних конструкцій, поєднаних сполучниковим зв'язком (повторюваним сполучником «*or» – «чи»*).

Цікавим прикладом використання тактики протиставлення є наступне висловлювання, у якому Д. Трамп на основі двох лексем із різко протилежною

оцінкою будує чіткий бінарний вибір між потенційним розвитком майбутнього американської економіки після виходу з кризи, спричиненої Covid-19:

This election is a choice between a Trump ***super-recovery*** *or a Biden* ***depression*** [445].

Ці вибори – це вибір між ***супервідбудовою Трампа****, яка відбувається вже зараз, і* ***депресією Байдена*** [430].

Опозиція побудована на лексемах «*super-recovery*» і «*depression*», обидві з яких були відтворенні за допомогою репродуктивних стратегій, а саме через калькування і прямий переклад. Лексема, яка реалізує позитивну оцінку, «*super-recovery*», є неологізмом, який має високе емоційне навантаження і покликаний спричинити сильний риторичний ефект. Відтворення за допомогою кальки «*супервідбудова*» уважаємо обґрунтованим рішенням, яке зберігає експресивність неологізму в перекладі. Однак прямий переклад негативно-оцінної лексеми «*depression*» дещо зміщує смислові акценти, губить важливу сему (яка найповніше відтворена за допомогою експлікації «економічна криза» або «економічний спад»), що призводить до певної нейтралізації опозиції в перекладі та до появи семантичних зсувів.

Протиставлення розвивається далі в тексті. Для побудови опозиції Д. Трамп використовує лексему «*lockdown*», яка в межах цього комунікативного ходу набуває ситуативно негативного значення:

It's a choice between a ***Trump boom*** *or a* ***Biden lockdown****.* ***Let's lock it all down*** *and by the way speaking of lockdowns, let's get your governor to* ***open it up.*** *Let's get them to* ***open it up*** [445].

Словосполучення «*Trump boom*» означає період швидкого економічного зростання і процвітання, який політик обіцяє американцям, якщо його повернуть до влади. З іншого боку, словосполучення «*Biden lockdown*» містить термін «*локдаун*», вказуючи на пандемію COVID-19 і заходи, ужиті для обмеження пересування та економічної активності з метою контролю за поширенням вірусу. За допомогою такого протиставлення Д. Трамп натякає, що обрання Дж. Байдена призведе до посилення заходів локдауну. Переклад ускладнює той факт, що

лексема «*lockdown*», а саме її дієслівний дериват «*lock smth down*», лягає в основу гри слів: «*Let's lock it all down»*. Для протиставлення використане антонімічне фразове дієслово «*open smth up*», яке виражає його позицію стосовно послаблення карантинних обмежень. Еквівалентне відтворення гри слів за допомогою репродуктивних стратегій неможливе через відсутність в українській мові дієслівної лексеми до терміна «*локдаун*». До того ж для відтворення всіх смислових відтінків необхідно застосовувати експлікацію (у вигляді трансформації додавання), що допоможе передати деякі лексеми оригіналу: «boom» – «економічний бум», «open it up» – «послабити обмеження». Отже, риторичний ефект від гри слів втрачений у перекладі, що призводить до певної нейтралізації прагматичного впливу протиставлення на потенційну ЦА:

Це вибір між ***економічним бумом*** *Трампа і* ***локдауном*** *Байдена. З****акриймо все****, що можливо. І до речі, говорячи про локдаун, змусьмо вашого губернатора* ***послабити його****. Змусьмо їх* ***послабити обмеження*** (переклад наш – М. С.).

Пошук творчих методів для відтворення прагматичної мети висловлення, що реалізує тактику протиставлення, засвідчує приклад:

Both at home and abroad, we're engaged anew in a struggle between ***democracy*** *and* ***autocracy****, between the* ***aspirations of the many*** *and the* ***greed of the few****, between the* ***people's right of self-determination*** *and self- – the* ***self-seeking autocrat****. And they're betting – they're betting America will become* ***more like them*** *and* ***less like us****. They're betting that America is a place for* ***the autocrat, the dictator, the strongman*** [482].

І вдома, і за кордоном ми заново втягнуті в боротьбу між ***демократією*** *та* ***автократією****, між* ***прагненнями багатьох*** *і* ***жадібністю небагатьох****, між* ***правом народу на самовизначення*** *і* ***самодурством автократа****... І вони роблять ставки – вони роблять ставки на те, що Америка стане* ***більше схожа на них*** *і* ***менше на нас.*** *Вони роблять ставку на те, що Америка – це місце для* ***автократа, диктатора, «сильної людини»*** [399].

Більшість дихотомій, на яких побудовано протиставлення, вдається успішно відтворити за допомогою репродуктивних стратегій: *democracy / autocracy – демократія / автократія; aspiration of the many / greed of the few – прагнення*

багатьох / жадібність небагатьох; more like them/less like us – більше схожа на них / менше на нас. Певна адаптація знадобилася для відтворення опозиції *the people's right of self-determination / the self-seeking autocrat.* Ця дихотомія посилена завдяки повторенню префікса «self» в обох частинах опозиції. Зберегти це повторення вдалося за допомогою смислового розвитку під час відтворення другої частини опозиції: «*a struggle… between the people's right of self-determination and the self-seeking autocrat*» – «*боротьба… між правом народу на самовизначення і самодурством автократа*». Словосполучення «*самодурство автократа*» виявляє набагато сильніші оцінні й емоційні конотації за оригінальну одиницю «*the self-seeking autocrat*», завдяки використанню дерогативної лексеми «самодурство». Загальний експресивний рівень повідомлення підвищений за допомогою експлікації лексеми-ярлика «*strongman*», що контексті реалізує ситуативно негативну оцінку, а саме авторитарного лідера, який покладається на силу й нехтує демократичними принципами. На те, що вона несе негативну оцінку в оригіналі, вказує її використання в одному ланцюжку з ярликами «autocrat» і «dictator». У перекладі негативна оцінка експлікована завдяки написанню відповідника «*сильна людина*» у лапках, що натякає на наявність конотацій, додаткових до його прямого значення.

Дослідження дало змогу виявити, що певний відсоток маркерів тактики протиставлення становлять **алюзії**. За допомогою алюзій мовці можуть створити різкий контраст між різними ідеями чи позиціями, з огляду на культурні й історичні знання авдиторії. Перекладознавчий аналіз засвідчив, що найчастіше алюзії відтворені за допомогою репродуктивних стратегій. Однак інколи перекладачі експлікують їх у перекладі, що вважаємо ознакою застосування стратегії аналогізації. Цікавим прикладом невдалої спроби експлікувати алюзивну аксіологему в перекладі тактики протиставлення є слова Дж. Байдена, якими політик висловлював осуд тодішньому президенту Д. Трампу щодо використання насильницьких методів придушення демонстрацій:

Mr. President: That is America. ***Not horses rising up on their hind legs*** *to push back a peaceful protest. Not using the American military to move against the American*

people. This nation is a nation of values. Our freedom to speak is ***the cherished knowledge*** *that lives inside every American* [456].

Містере президенте, це Америка. Це не та країна, де ***коні стають дибки, щоб відтіснити мирний протест*** *[імовірно, відсилання до кінної статуї, присвяченої сьомому президенту США Ендрю Джексону, розташованої в центрі Вашингтона, – НВ]. Це не та країна, де американські військові виступають проти американців. Це нація цінностей. Наша свобода слова є* ***заповітом****, що живе всередині кожного американця* [423].

Алюзія в наведеному уривку стосується інциденту, пов'язаного з використанням американських військових для придушення мирного протесту. Згадка про «*коней, що стають дибки*» апелює до подій у минулому Сполучених Штатів, коли правоохоронці верхи на конях фізично протистояли протестувальникам і нападали на них. Дж. Байден протиставляє такі дії президента принципам, закріпленим у Конституції США, зокрема Першій поправці, що гарантує право народу збиратися на мирні демонстрації, звертатися до уряду зі скаргами [533]. Перекладач вирішує експлікувати алюзію за допомогою коментаря. Однак йому не вдалося правильно ідентифікувати джерело алюзії, що спричинило помилку в перекладі. Це наголошує на важливій ролі культурної компетенції перекладача в досягненні адекватності в перекладі конфронтаційних політичних текстів як матеріалу, часто позначеного етноспецифічним забарвленням. Другий випадок використання аналогізації зафіксовано в перекладі словосполучення «*the cherished knowledge*», яке відтворено за допомогою метафори «*заповіт*». У межах протиставлення ця метафора слугує для порівняння конституції із заповітом, що передає уявлення про те, що свобода слова є чимось, що глибоко цінують і передають із покоління в покоління. У цьому випадку застосування аналогізації, а саме відтворення алюзії за допомогою метафори, допомагає еквівалентно відтворити прагматичну настанову оригіналу, зберегти високе емоційне навантаження та риторичний вплив.

Одним із найскладніших стилістичних прийомів у відтворенні тактики протиставлення вважаємо **гру слів,** яка допомагає створити яскравий контраст між

двома поняттями або позиціями. Найчастішою стратегією у відтворенні цього маркера була нейтралізація (46 %). Інколи гру слів, однак, усе ж вдавалося відтворити. Серед найвідоміших прикладів застосування цього прийому для створення протиставлення в конфронтаційному політичному дискурсі варто назвати використання неологізму «*deplorable*», який був вигаданий Г. Клінтон і вперше застосований під час передвиборчих дебатів 2016 року. Г. Клінтон використала цей неологізм для опису прихильників свого опонента – «*a basket of deplorables*» (буквально – «*відро або кошик покидьків, нікчемних людей, які заслуговують на осуд*»), яких протиставила своїм прихильникам – «*a basket of adorables*»:

You know, to just be grossly generalistic, you could put half of Trump's supporters into what I call ***the basket of deplorables*** [465].

Знаєте, якщо говорити дуже узагальнено, то можна помістити половину прихильників Трампа в те, що я називаю ***кошиком для безнадійних*** (переклад наш – М. С.).

Зазначимо, що іменникової форми лексем «*deplorable*» і «*adorable*» не існує, що посилює стилістичне навантаження цих іронічних метафор, а гра слів, побудована на протиставлені цих номінацій, посилена схожістю їхнього звучання, вимагає від перекладача творчих зусиль для збереження як смислу висловлення, так і його риторичної функції. Для передання неологізму українською мовою перекладач може вдатися до таких способів: описовий переклад – «*жалюгідні люди, які підтримують Дональда Трампа*»; калька – «*кошик із жалюгідними (людьми)*» (на противагу «*кошику з чарівними людьми*»); аналогізація – «*нікчеми*» (на противагу «*гарнюням*»); нейтралізація – «*жалюгідні*» (на противагу «*чарівні*»). В українських друкованих виданнях знаходимо різні варіанти відтворення неологізму: «*жалюгідні*» [385] (нейтралізація), «*відро покидьків»* [396] (збереження оцінки, структури й образу оригінальної ОП), «*збіговисько нікчем*» [4012] (зорієнтоване на відтворення експресивності оригінальної одиниці методом цілісного перетворення).

Тактика погрози демонструє схожі тенденції з використанням перекладацьких стратегій під час її відтворення з англійської на українську мову. Кількісні показники демонструють домінування репродуктивних стратегій (80 %). Адаптивні стратегії (20 %), як і у відтворенні тактики протиставлення, найчастіше застосовують у ході транслювання культурно-маркованих елементів, таких як фразеологізми, метафори й неологізми, що слугують для посилення прагматичного ефекту висловлення. Певний рівень адаптації зафіксовано у відтворенні дивергентних одиниць, позначених високим рівнем стилістичного забарвлення, наприклад, дерогативних і розмовних лексем.

Загалом, відтворення тактики погрози не становить проблем у перекладі. На морфологічному рівні ця тактика найчастіше реалізована в риториці американських політиків за допомогою умовних конструкцій або майбутнього часу. Умовні речення, часто виражені формулою «If X, then Y», використовують для ілюстрації причиново-наслідкового зв'язку. Вони означають, що якщо певна умова не буде виконана, то настане певний наслідок, або навпаки, якщо якась умова станеться, то наслідки будуть негативними. Ці конструкції допомагають політикам сформулювати своє повідомлення як попередження, чинити тиск на авдиторію, змушуючи її виконати вимогу або ухвалити вигідне для політиків рішення. Така прагматична мета легко відтворювана українською мовою за допомогою аналогічних конструкцій. Пор.:

If *Biden wins, the lawless demonstrators in our streets...* ***will be*** *all over every street* [469].

Якщо *Байден переможе, беззаконні демонстранти на наших вулицях ...* ***будуть*** *на кожній вулиці* (переклад наш – М. С.).

Майбутній час, з іншого боку, використовуваний для того, щоб спроєктувати відчуття того, що станеться, якщо бажані дії не будуть виконані. Обговорюючи потенційні майбутні події або результати у вигляді погрози, політики прагнуть викликати в опонента чи в авдиторії почуття страху або занепокоєння:

The United States is clear: ***We will not allow*** *Iran to acquire a nuclear weapon* [479].

Сполучені Штати чітко заявляють: ***ми не дозволимо*** *Ірану отримати ядерну зброю* [370].

Використання майбутнього часу в перекладі погрози також допомагає викликати відчуття терміновості та потенційних негативних наслідків.

Мовний аналіз матеріалу засвідчив, що, окрім морфологічних і синтаксичних маркерів, тактика погрози інколи посилена за допомогою негативно-оцінних лексем, фразеологізмів і метафор. Проте ці засоби використовувані в межах тактики погрози рідше, ніж в усіх інших.

Наприклад, в одному з висловлювань Д. Трамп використовує тактику погрози, щоб переконати авдиторію виступити проти кандидатури Г. Клінтон, подаючи її потенційне президентство як загрозу національній безпеці та стабільності. Заява має маніпулятивний характер, оскільки покликана спричинити страх і схилити громадську думку в певному напрямі. Погроза посилена ярликом «*crooked Hillary Clinton*», за допомогою якого мовець уводить негативну оцінку, апелює до образу нечесності, корумпованості та ненадійності, а також через лексеми «*destroy*» і «*terrorism*», які мають сильні негативні конотації, акцентують упевненість політика в прогнозованих негативних наслідках:

If ***crooked Hillary Clinton*** *becomes president,* ***terrorism*** *will* ***destroy*** *the inner workings of our country. Believe me* [471].

Якщо президентом стане ***нечесна Гілларі Клінтон****,* ***тероризм зруйнує*** *внутрішній устрій нашої країни. Повірте мені* [402].

У перекладі вдалося легко відтворити стратегію конфронтації завдяки переданню виділених маркерів відповідниками в українській мові, еквівалентними їм за оцінними та емоційними конотаціями.

Посилити конфронтаційне навантаження тактики погрози допомагають фразеологізми, які виражають негативну оцінку. Д. Трамп використовує фразеологізм «*to pay the price*» для того, щоб наголосити на негативних економічних наслідках для Китаю в разі недотримання міжнародних законів:

These are the rules. You play by them, or you're going to ***pay the price*** *for not playing by them, economically* [439].

Ви або граєте за правилами, або ***дорого розплачуєтесь*** [401].

У ТП фразеологізм «*to pay the price*» експлікований завдяки додаванню лексеми «*дорого*», яка відсутня в оригіналі, але пояснена в найближчому контексті, із якого зрозуміло, що фразеологізм стосується економічних санкцій, які будуть очікувати на Китай у разі невиконання домовленостей.

Знаходимо й інший промовистий переклад наведеного висловлення:

Ви або граєте за правилами, або ***заплатите економічну ціну*** *в разі їх порушення* [373].

У цьому варіанті застосовано буквальний переклад, який передає основне значення фразеологізму, однак руйнує стилістичне забарвлення та послаблює риторичну силу повідомлення. Крім того, таке калькування суперечить нормам узусу української мови, посилює неприродність мови, позбавляє висловлення ідіоматичності.

Цікавий приклад нейтралізації зафіксовано у висловленні:

The Senate shall set the time and place of the trial. If the ***Do Nothing Dems*** *decide,* ***in their great wisdom****, not to* ***show up****, they would lose by default!* [512]

Сенат призначить час і місце суду. Якщо ***ледачим демократам*** *вистачить клепки і вони вирішать не* ***з'явитися****, вони програють за замовчуванням!* (переклад наш – М. С.)

За допомогою умовної конструкції Д. Трамп погрожує демократам поразкою в судовому процесі з його імпічменту. Із погляду перекладу, проблему створює відтворення дерогативного ярлика «*Do Nothing Dems*», який зображує демократів як бездіяльних і ледачих. Відтворити ярлик за допомогою репродуктивної стратегії не вдасться, оскільки він створений за допомогою словотвірної моделі, не характерної для української мови. Тому в перекладі він нейтралізований, зберігає лише семантику вихідного ярлика: «*Do Nothing Dems*» – «ледачі демократи». Фразеологічний вислів «*in their great wisdom*» ужито саркастично, одиниця натякає на те, що рішення не з'явитися не буде розумним вчинком для демократів. В українській мові еквівалентним за семантикою, однак відмінним за експресивністю, є вислів «*якщо вистачить клепки*». Використання його в

перекладі підвищує загальне емоційне та стилістичне навантаження оригіналу, однак компенсує експресивність, втрачену через відтворення ярлика «*Do Nothing Dems*» і розмовної лексеми «*show up*» за допомогою нейтральних відповідників у ТП.

Отже, переважання репродуктивних стратегій над адаптивними в перекладі тактик погрози та протиставлення американського політичного дискурсу українською мовою засвідчує настанову перекладача зберегти передусім денотативну інформацію та прагматичний намір мовця в перекладі. Ці тактики вирізняються меншою культурною мотивованістю, ніж інші тактики стратегії конфронтації, що виявляється в схожих механізмах їхньої побудови й засобах реалізації в англійській та українській мові. Також вони реалізовані переважно через синтаксичні й морфологічні маркери, які легко відтворювані українською мовою за допомогою репродуктивних стратегій. Випадки адаптації були простежені у відтворенні дивергентних одиниць, таких як фразеологізми, алюзії і вульгаризми. Останні переважно нейтралізовані в перекладі, з огляду на етичні міркування перекладачів.

3.3. Перекладацькі стратегії відтворення комунікативної тактики «навішування ярликів»

Тактика «навішування ярликів» – одна з найпоширеніших конфронтаційних тактик у сучасному американському політичному дискурсі (13,42 %). Ця тактика демонструє аломорфні риси використання й побудови в традиціях американської і української політичної риторики через відмінності в культурному, історичному, політичному контекстах. Тактика широко застосовувана в обох політичних культурах, проте конкретні ярлики, способи їхньої побудови й використання інших маркерів, характерних для цієї тактики, можуть відрізнятися. Такі ярлики в політичній комунікації американських політиків часто мають високе емоційне, оцінне й ідеологічне навантаження, що потребує відтворення в перекладі для збереження риторичного та прагматичного ефекту ВТ.

Із погляду мовних маркерів, які актуалізують тактику «навішування ярликів» на різних рівнях мовної системи (рис. 3.7), найхарактернішим для неї є використання онімів (26 %), на яких побудований ярлик, і дерогативних лексем (14 %), що допомагають створити стійкі асоціації, сформувати громадську думку про окремих осіб, групи або їхню політику. На відміну від інших тактик, «навішування ярликів» демонструє порівняно високі показники використання фонетичних (7 %) і словотвірних засобів (6 %), відтворення яких може становити проблему для перекладу.

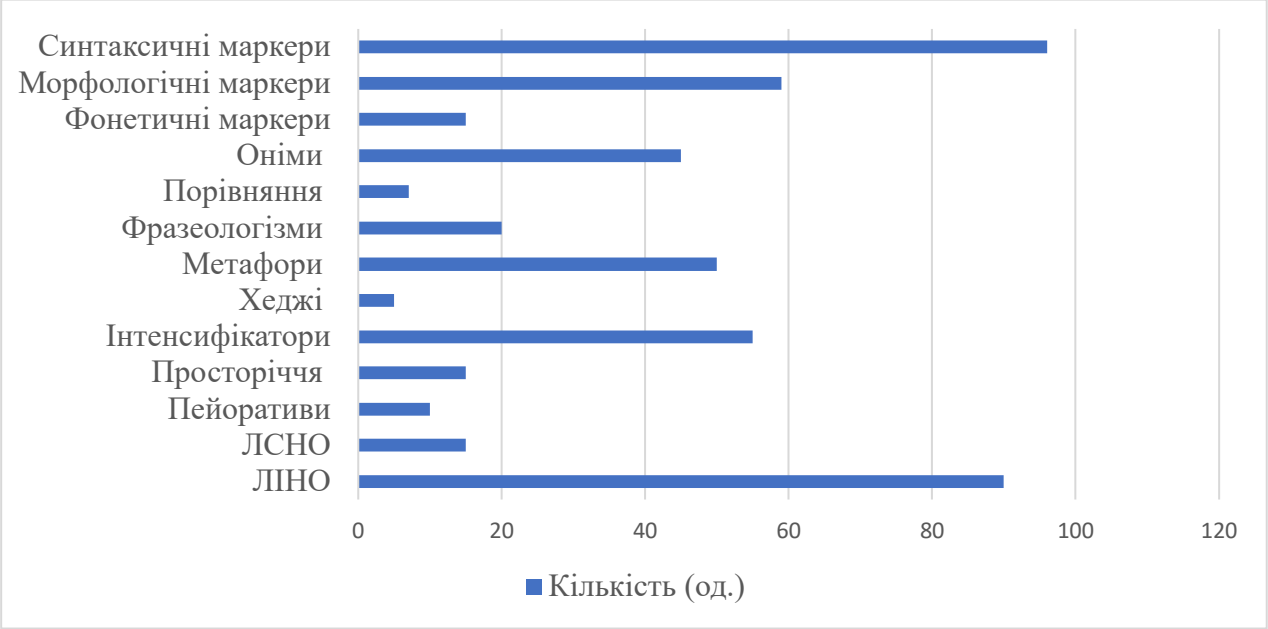

Рис. 3.7. Мовні маркери комунікативної тактики «навішування ярликів» в американському політичному дискурсі

Відтворення тактики «навішування ярликів» демонструє одні з найвищих показників використання адаптивних стратегій (рис. 3.8). Це аргументоване, зокрема, високим рівнем нейтралізації, яка виникає через культурну й мовну асиметрію вихідної та цільової мови.

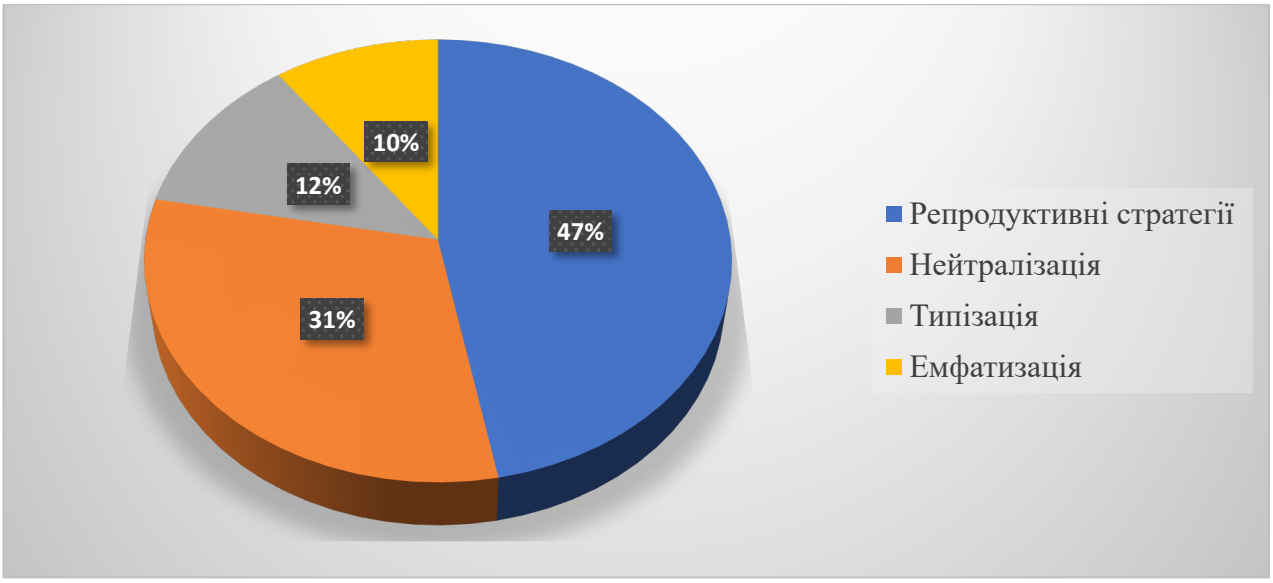

Рис. 3.8. Перекладацькі стратегії відтворення комунікативної тактики «навішування ярликів» політичного дискурсу США українською мовою

Аналіз мовного матеріалу засвідчив, що у ролі ярликів (labeling) найчастіше постають іменники або прикметники, які реалізують негативну оцінку. Зокрема, це можуть бути лексеми, спрямовані на критику реальних подій, рішень, позицій (мають більш об'єктивний характер, оскільки засновані на реальних вчинках чи подіях) або на дискредитацію опонента через критику його особистості (мають суб'єктивний характер, найчастіше реалізовані як інвективи). До першої групи належать такі лексеми, як *left-wing – ліві, protestors – протестувальники, extremists – екстремісти, totalitarian – тоталітарні, tyran – тиран* тощо. Вони мають ідеологічні семи, тому набувають негативних конотацій залежно від ідеологічного спрямування мовця й авдиторії, до якої він апелює. Ярлики, що належать до другої групи (напр., *racist – расист, warmonger – розпалювач війни, bigot – фанатик* тощо), мають сильне негативне навантаження, незалежно від контексту, апелюють до негативної оцінки, заснованої на суб'єктивному сприйнятті мовця.

Такі емотивні лексеми часто застосовувані цілеспрямовано, щоб викликати емоційну реакцію, акцентувати певні негативні явища або сторони опонента. Точний переклад зі збереженням риторичної сили та впливу може вимагати ретельного добору найкращого відповідника для реалізації їхньої комунікативної та експресивної функцій.

У деяких випадках відтворення ярликів не створює проблем і відбувається за допомогою репродуктивних стратегій, а саме через добір прямих відповідників у МП. Наприклад, у поданому нижче висловлюванні американський політик-демократ Б. Сандерс використовує чотири ярлики («*racist*», «*sexist*», «*homophobe*», «*xenophobe*») стосовно Д. Трампа. Асоціюючи Д. Трампа з цими ярликами, мовець має на меті викликати негативну емоційну реакцію авдиторії та сформувати уявлення про політика:

I also think he is ***a racist, a sexist, a homophobe, a xenophobe,*** *somebody who is gaining cheap political points by trying to pick on minorities, often undocumented immigrants* [440].

Я думаю, що він ***расист, сексист, гомофоб, ксенофоб****, який заробляє дешеві політичні бали нападками на меншини, в тому числі на нелегальних мігрантів* [364].

Великий відсоток таких політичних ярликів є інтернаціоналізмами, які мають свої когнати з еквівалентними конотаціями в українській мові, що суттєво спрощує їх переклад.

Цікавим прикладом вибору відповідника для ярлика, який найкраще б відтворював конотації оригіналу, слугує переклад такого висловлювання:

And Putin has the audacity, like all ***autocrats*** *before him, to believe that might will make right* [481].

А Путін так само нахабно, як і всі ***самодержці*** *до нього, вважає, що сила дає йому право говорити такі речі* [398].

У цьому фрагменті Дж. Байден використовує тактику навішування ярликів, використовуючи термін «*autocrat*» для характеристики В. Путіна та його переконань. Ярлик має негативну конотацію, використаний на позначення авторитарного лідера, який має безконтрольну владу [525]. Попри існування в українській мові прямого відповідника «*автократ*», перекладач вирішує відтворити ярлик за допомогою лексеми «*самодержець*», тобто «не обмежений у своїй владі самодержавний правитель; диктатор» [520]. Одна з можливих причин такого перекладацького рішення – обізнаність ЦА з цим терміном. Хоч

«*автократ*» є прямим перекладом лексеми, він може бути не таким загальновживаним терміном в українському політичному дискурсі, як в американському, отже, менш ефективно реалізувати свої конотації в розумінні широкої авдиторії. У цих випадках перекладачі часто роблять вибір на основі принципу функційної еквівалентності, прагнучи відтворити в МП функційну цінність та передбачуваний вплив вихідного повідомлення.

Якщо такий спосіб реалізації тактики «навішування ярликів» достатньо звичний для української політичної риторики, не становить суттєвих проблем у перекладі, то використання ономастичних одиниць у вигляді промовистих імен або образливих прізвиськ для приниження своїх опонентів, критиків і політичних конкурентів (name-calling) – нетипове для українського політичного дискурсу, а отже, вимагає подолання культурної і мовної асиметрії в перекладі.

Аналіз ілюстративного матеріалу дає змогу зафіксувати численну кількість прикладів використання **ономастичних одиниць**, які найчастіше імплементують у мовленні політиків тактику «навішування ярликів». Вони покликані створити певний образ або характеристику особи чи групи осіб за допомогою промовистого імені або прізвиська, які мають негативну конотацію та передбачають сильний риторичний ефект. Ці ярлики можуть принижувати, висміювати опонентів або перебільшувати певні риси чи дії для підриву довіри й дискредитації осіб, проти яких ці одиниці спрямовані.

Частота використання ономастичних одиниць може варіюватися залежно від конкретного політичного контексту (наприклад, від жанру політичного дискурсу) та мовної особистості політика. Найбільший відсоток прикладів використання таких одиниць у нашій вибірці становить риторика Д. Трампа, особливо в межах таких жанрів, як передвиборчі промови, дебати й дискурс соціальних мереж. Зі стрімкою демократизацією політичного дискурсу використання ярликів простежуване й в інших американських політиків, наприклад у сенатора Б. Сандерса, конгресменки Е. Стефанік та ін.. Зауважимо, що згаданим політикам властивий конфліктний (інвективний) тип мовної особистості, це пояснює вибір комунікативних тактик і засобів, якими вони послуговуються.

З огляду на формально-структурні характеристики ярликів, одним із компонентів яких є антропонім, варто класифікувати їх за трьома основними групами, що реалізовані за допомогою формул, поданих нижче.

Епітет + антропонім. Цей тип являє собою найпродуктивніший спосіб реалізації тактики «навішування ярликів» в американському політичному дискурсі, що актуалізований за допомогою поєднання оцінного прикметника (напр., *Crooked*) і особових імен (напр., *Hillary*): *Crooked Hillary* [494] – *Безчесна Гілларі* [432]. Семою, покладеною в основу називання, може слугувати як суб'єктивна оцінка (*Sneaky Dianne* [494]*, Wacky Omarosa* [494]), так і риси зовнішності опонента (*Fat Jerry* [494]). Окрім цього, до створення форми залучають як повне ім'я противника (*Crazy Joe Biden* [494]), так і ім'я або прізвище окремо (*Crazy Joe* [494]). В американській культурі звертання до політичного опонента лише на одне ім'я має більш неформальний характер, однак не звучить так фамільярно і зневажливо, як його відповідник в українській мові, де у сфері політичної комунікації прийнято називати своїх опонентів або на ім'я та прізвище, або на ім'я та патронім. Така невідповідність призводить до підвищення експресивності в перекладі (пор. *Sleepy Joe* [513] – *Сонько Джо* [403]).

Іменник + антропонім. Ця категорія є другою за частотою використання у вибірці, може бути реалізована за допомогою поєднання власних імен з іменниками, що позначають географічні назви (*Texas Ted* [494]), назви організацій, політичних угруповань (*Tim Apple* [494]), інших лексем, що експліцитно (*Slimeball James Comey* [494]) або імпліцитно (*Hightax Andrew Cuomo* [494]) реалізують негативні конотації.

Словосполучення + антропонім. У ролі словосполучень можуть поставати будь-які обставини з політичних чи з особистих відносин політика з об'єктами називання, які здатні передати публіці негативну оцінку й ставлення мовця: *1 percent Biden* [469], *MS-13 Lover Nancy Pelosi* [506] тощо. Найчастіше такі ярлики побудовані на реаліях політичного життя вихідної культури, тому формують найскладнішу групу для перекладу. Часто вони зазнають нейтралізації або, з огляду на незрозумілість політичного контексту для ЦА, втрачають свої конотації в

дослівному перекладі, що послаблює конфронтаційні смисли чи зовсім призводить до втрати оцінки в перекладі.

Найбільший потенціал відтворення за допомогою репродуктивних стратегій мають ярлики першої групи, тобто поєднання епітета з антропонімом. Основний виклик у перекладі таких конструктів пов'язаний із добором відповідника до негативно-оцінного епітета, який би транслював усі необхідні конотації, а також узгодження сполучуваності ярлика з граматикою та узусом української мови.

Способи відтворення таких одиниць продемонстровано на прикладах найчастотніших у риториці Д. Трампа ярликів «*crooked Hillary*» і «*Sleepy Joe*».

В українських медіа зафіксовано три варіанти відтворення ярлика «*crooked Hillary*». Наприклад, варіант, у якому лексема «*crooked*» відтворена за допомогою прямого перекладу:

(1) *Isis is honoring President Obama. He is the founder of Isis. He founded Isis. And, I would say the co-founder would be* ***crooked Hillary Clinton*** [443].

ІДІЛ шанує президента Обаму. Він є засновником ІДІЛ. Він заснував ІДІЛ. Я б сказав, що співзасновником є ***крива Хілларі Клінтон*** [427].

У своєму прямому значенні лексема «*crooked*» означає «irregular in shape or outline» [524], слово перекладають як «кривий», «зігнутий». Однак у цьому контексті одиниця постає у своєму другому, розмовному метафоричному значенні: dishonest, immoral or evasive [524]. Ярлик «*crooked Hillary Clinton*» створений для того, щоб вказати на нечесну або корумповану поведінку. Використовуючи цей ярлик, Д. Трамп прагне підірвати довіру до Г. Клінтон і зобразити її ненадійною або морально сумнівною людиною. Буквальний переклад призводить до помилки, а саме до повної втрати необхідних конотацій і зсуву повідомлення на рівні досягнення прагматичної мети.

Другий варіант перекладу ярлика – відповідник «*нечесна Гілларі Клінтон*»:

(2) ***Crooked Hillary Clinton*** *now blames everybody but herself, refuses to say she was a terrible candidate* [501].

Нечесна Гілларі Клінтон *тепер звинувачує всіх, крім самої себе, відмовляючись визнати, що вона була жахливим кандидатом* [389].

Такий переклад точно відтворює семантику й негативно-оцінні конотації, закладені в оригінал. Однак лексема «*нечесний*» належить до нейтрального пласту лексики в українській мові, отже, у перекладі ярлик дещо втрачає свою метафоричність і розмовний характер, що спричинює зсуви на стилістичному рівні, а також призводить до певного зниження емоційного навантаження повідомлення.

Відтворити стилістичне навантаження ярлика вдалося відповідникові в такому фрагменті:

(3) *FBI director said* ***Crooked Hillary*** *compromised our national security. No charges. Wow*! [502]

Директор ФБР каже, що ***Брехуха Гілларі*** *поставила під загрозу нашу національну безпеку. Жодних звинувачень. Нічого собі!* [396]

Ярлик був відтворений у ТП за допомогою стратегії інтенсифікації («*Брехуха Гілларі*»), адже завдяки номіналізації негативно-оцінного епітета «*crooked*» ярлик отримує вище експресивне навантаження в перекладі. З огляду на перекладацьке рішення, вихідна одиниця краще зчитувана як ярлик – образливе прізвисько в МП.

Відмінні за своїми емоційними конотаціями відповідники зафіксовано і для відтворення ярлика «*Sleepy Joe*», який Д. Трамп використовував, щоб дискредитувати свого опонента Дж. Байдена, вказуючи на його вік, відсутність енергії, сил і гостроти розуму. Відповідник «*Сонний Джо*» зберігає семантику ярлика – втомленої, позбавленої енергії людини, що повністю відтворює всі необхідні конотації. Пор.:

Welcome to the race ***Sleepy Joe****. I only hope you have the intelligence, long in doubt, to wage a successful primary campaign* [508].

Ласкаво просимо в перегони, ***сонний Джо****. Я сподіваюся, ти ще маєш розум, в чому є давні сумніви, щоби провести успішну кампанію на первинних виборах* [426].

Два інші українські еквіваленти «*Соня Джо*» [425] і «*Джо Сонько*» [394] використовують зменшувально-пестливу форму для передання епітета «сонний», що підвищує емоційне навантаження лексеми. Ці ярлики мають більш неформальний і розмовний тон, можуть сприйматися ЦА як більш конфронтаційні

та глузливі. Хоч вони й інтенсифіковані порівняно з оригіналом, але зберігають основну прагматичну мету повідомлення – зобразити Д. Байдена в негативному ракурсі, висміяти й дискредитувати його в очах виборців.

Дещо посилити конфронтаційне навантаження ярлика в перекладі допомагає трансформація заміни, яка надає реченню більш природного граматичного оформлення у випадках використання Д. Трампом одночасно двох епітетів у процесі реалізації тактики «навішування ярликів»: «*Leakin' Lyin' James»* [494] – *«Брехливий* ***стукач*** *Джеймс Комі»* (переклад наш – М.С.)*, «Low I.Q. Crazy Mika»* [494] – *«Божевільна* ***дурепа*** *Міка»* (переклад наш – М.С.).

Перекладознавчий аналіз відтворення тактики «навішування ярликів» засвідчив, що найбільше проблем у перекладачів виникає з відтворенням ярликів, які побудовані на реаліях політичного життя вихідної культури. Такі конструкти часто нейтралізовані в перекладі.

Так, Д. Трамп використовує ярлик проти колеги-республіканця та губернатора штату Огайо Дж. Кейсика:

Lyin' Ted Cruz and ***1 for 38 Kasich*** *are unable to beat me on their own so they have to team up in a two on one. Shows weakness!* [504]

Ярлик «*1 for 38 Kasich*» означає, що на виборах політик зміг отримати достатню кількість голосів лише в одному з 38 необхідних штатів, а саме тільки у своєму рідному штаті Огайо. Для пересічного українського слухача / читача особливості передвиборчих змагань США є незнайомою темою, а тому ці цифри не виконують для них жодного інформативного навантаження. Повне смислове й експресивне навантаження фрази можна передати українською мовою лише за допомогою описового перекладу чи в поясненні позатекстовими елементами. Перекладач вирішує вилучити цей ярлик у ТП, що призводить до послаблення прагматичного потенціалу висловлювання:

У Брехливого Теда Круза і ***Джона Кейсика*** *не вистачило сил, щоб перемогти мене самотужки, тому їм довелося об'єднатись удвох проти одного. Вияв слабкості!* [392]

Ще одним цікавим прикладом є висловлювання Д. Трампа проти своїх опонентів-демократів, які виступали проти новообраного президента:

Phil Bredesen is an absolute total tool of Chuck Schumer. He is a tool of Chuck Shumer and, of course, the ***MS-13 lover Nancy Pelosi****. She loves MS-13. Can you imagine?* [506]

Виступаючи проти спікерки Палати представників Н. Пелосі під час з'їзду в м. Нешвілл (штат Теннессі), Д. Трамп використовує абревіатуру «*MS-13*». Пересічному американцю відомо, що абревіатуру розшифровують як «Mara Salvatrucha», у перекладі з іспанської – «сальвадорські бродячі мурахи» [533]. Вислів уживають для позначення одного з найжорстокіших кримінальних угруповань у світі, яке активно діє на території США, Мексики, Сальвадору та інших країн [532]. Для української авдиторії ця назва, особливо абревіатура, зовсім не промовиста, що потрібно взяти до уваги під час перекладу. У ТП ця реалія частково експлікована:

Філ Бредесен – це інструмент в руках Чака Шумера. Він є інструментом Чака Шумера і, звичайно, ***прихильниці банди головорізів «MS-13» Ненсі Пелосі.*** *Вона любить MS-13. Можете собі уявити?* [38]

Перекладач вдається до аналогізації ярлика за допомогою комбінованої реномінації, подаючи абревіатуру в супроводі з описовою перифразою. Для пояснення невідомого українському читачеві терміна використано лексему «*головорізи*», що має емотивне й негативно-оцінне навантаження. Отже, зберігається як інформативна функція повідомлення, так і експресивна.

Переважній нейтралізації у відтворенні цієї тактики підлягають фонетичні маркери: алітерації, асонанси й римування. Завдяки звуковим прийомам, політики обігрують фонетичну оболонку прізвищ та імен опонентів, поєднуючи їх із негативними характеристиками: ***Shif****ty* ***Schiff*** [494], ***S****loppy* ***S****teve* [494]*,* ***N****ervous* ***N****ancy* [494], ***H****eartless* ***H****illary* [494], *L****amb*** *the Sh****am*** [494]. Дослідження засвідчує, що алітерації та асонанси зберігаються тільки у випадках схожого звучання ярликів-відповідників в українській мові (напр., *Globalist Gary* [494] – ***Г****лобаліст* ***Г****арі* (переклад наш – М.С.)*, Nervous Nancy* [494] – ***Не****рвова* ***Не****нсі* (переклад наш –

М.С.)) або вдалого добору одного з ситуативних відповідників із необхідними за звучанням фонемами (*Sloppy Steve* [494] – ***С**киглій **С**тів* [392]). У більшості випадків перекладачі надають перевагу точному відтворенню семантичних конотацій ярлика над його звуковою формою (***L**eakin' **L**yin' James Comey* [494] – *Брехливий стукач Джеймс Комі* (переклад наш – М.С.)*, L**amb** the Sh**am*** [494] – *Шахрай Лемб* (переклад наш – М.С.)).

Відтворення фонетичних маркерів може бути бажаним для збереження стилістичних і риторичних особливостей оригінального тексту, проте найчастіше вони функціюють не як основний засіб реалізації конфронтаційних тактик, а як супровідний прийом, який посилює загальне експресивне забарвлення оригіналу. Основна ж мета перекладу – передати задуманий зміст і прагматичний вплив у спосіб, що резонує з ЦА. На нашу думку, перекладач повинен зосередитися на досягненні ефективності в комунікації (Levy's minimax strategy), а не на збереженні звукової схожості з оригіналом, яку не завжди можливо (або доцільно) відтворити, з огляду на асиметрію між двома мовами.

Отже, високі показники використання адаптивних стратегій у відтворенні тактики «навішування ярликів» аргументовані передусім високою культурною та контекстною мотивацією. Аломорфні риси використання й побудови ярликів у традиціях американської та української політичної риторики спонукають перекладачів до використання стратегії нейтралізації. Для тактики характерне найбільше використання фонетичних маркерів, що також підлягають переважній нейтралізації в перекладі.

3.4. Перекладацькі стратегії відтворення комунікативних тактик висміювання та образи

Комунікативні тактики висміювання (9,09 %) та образи (8,23 %) – найбільш експліцитні форми вираження вербальної агресії з усіх досліджуваних конфронтаційних тактик. Для них характерний високий рівень відкритої конфронтації, реалізованої за допомогою експлікованої негативної оцінки в різних мовних маркерах.

Найчастотнішу групу маркерів **тактики висміювання** (рис. 3.10) у сучасному політичному дискурсі Сполучених Штатів становлять порівняння (similes) (8 %) та засоби вираження іронії (9 %). Лексеми з інгерентною негативною оцінкою (13 %) і просторіччя (8 %) допомагають посилити ефект висміювання.

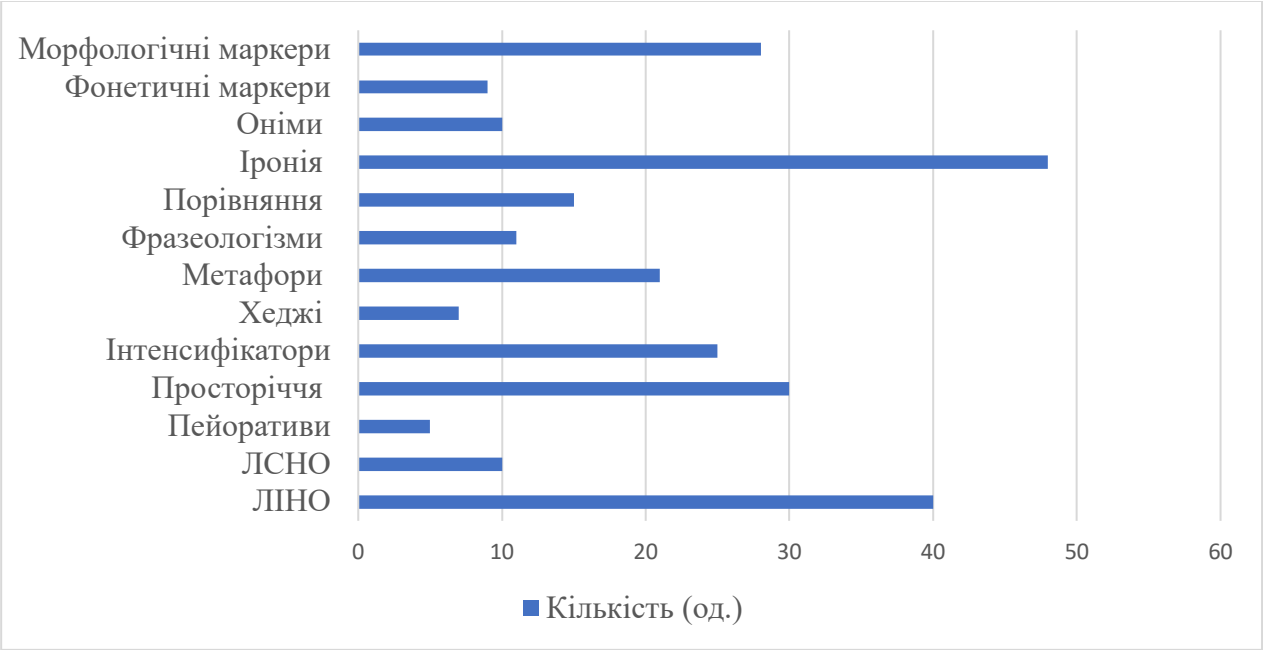

Рис. 3.10. Мовні маркери комунікативної тактики висміювання в американському політичному дискурсі

Тактика образи найчастіше імплементована в мовлення політиків на лексичному рівні за допомогою пейоративів і вульгаризмів (10 %) (рис. 3.11), які реалізовані у вигляді вербальних атак на особистість опонентів, їхні погляди, зовнішність, інтелект або здібності для дискредитації чи для провокування зустрічної реакції.

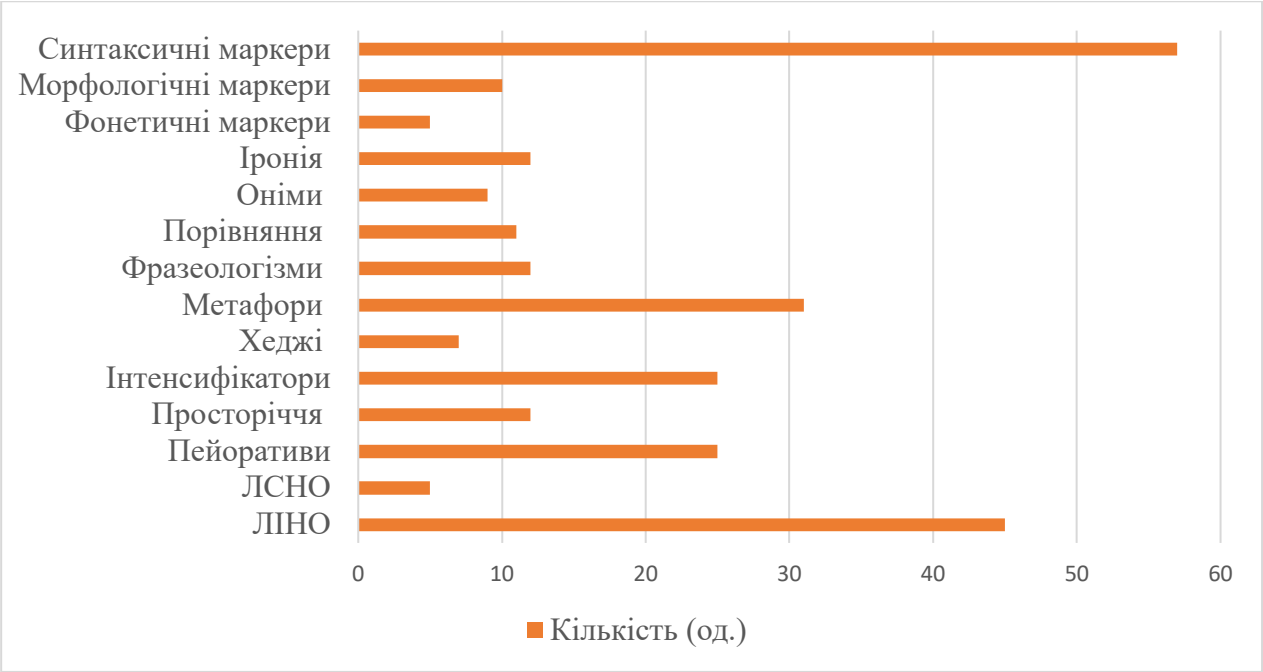

Рис. 3.11. Мовні маркери комунікативної тактики образи в американському політичному дискурсі

Співвідношення репродуктивних та адаптивних перекладацьких стратегій для відтворювання досліджуваних тактик (рис. 3.12) може варіюватися залежно від різних чинників: ситуативний контекст перекладу, мовна особистість політика, жанр політичної риторики, вид перекладу та підхід кожного окремого перекладача. У відтворенні цих тактик в українському перекладі незначною мірою превалюють адаптивні перекладацькі стратегії (54 %). Тактика образи та висміювання часто передбачає використання культурно-специфічних засобів і прийомів, які можуть не мати прямих еквівалентів у МП. Як наслідок, перекладачам нерідко доводиться застосовувати стратегію аналогізації (20 %), щоб передати зміст і вплив оригінального тексту за допомогою засобів, які б резонували аналогічним чином із ЦА. Зафіксовано високий рівень нейтралізації, що полягала переважно у вилученні пейоративів і вульгаризмів у ТП (30 %). Репродуктивні стратегії (46 %), з іншого боку, також доречні в деяких випадках (наприклад, для відтворення оригінальних порівнянь та образів, зрозумілих обом культурами). Водночас їх використання здатне призводити до прагматичних зсувів у перекладі, особливо коли йдеться про відтворення одиниць, інтерпретація яких суттєвою мірою пов’язана з культурними референціями або грою слів.

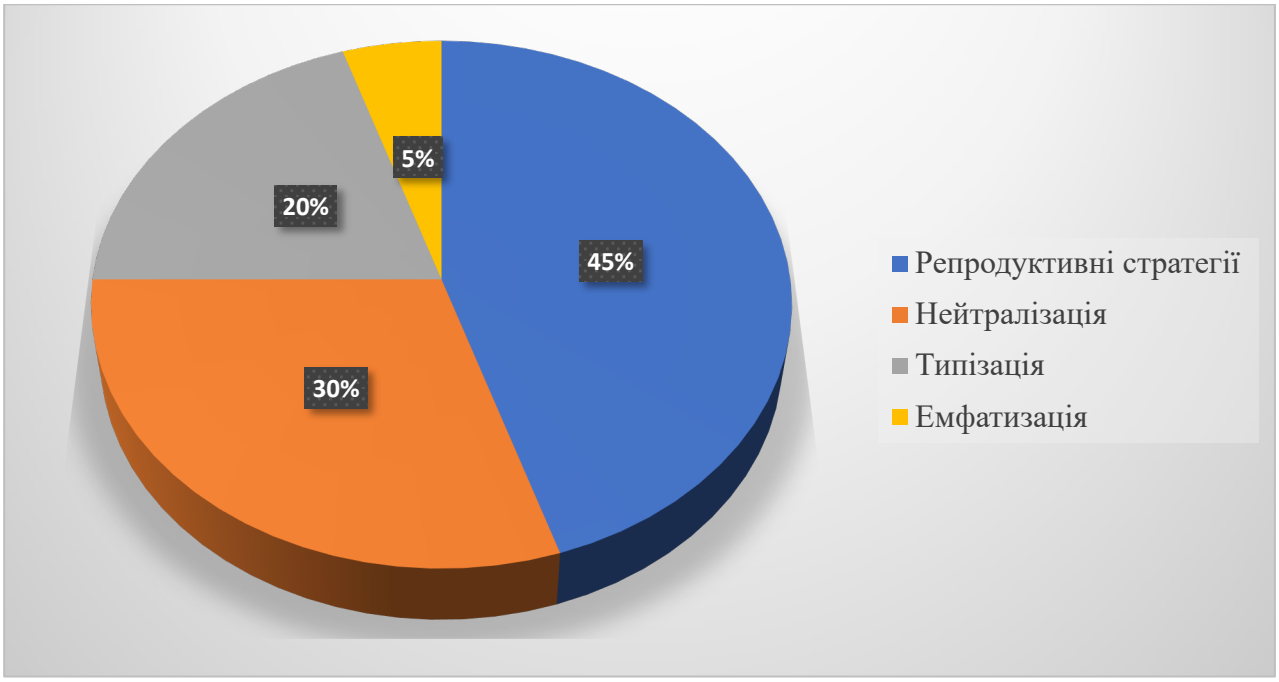

Рис. 3.12. Перекладацькі стратегії відтворення комунікативних тактик образи й висміювання в політичному дискурсі США українською мовою

Переклад **тактики висміювання** в американському політичному дискурсі, що має високу культурну й контекстну зумовленість, становить певні труднощі. У вибірці дослідження **порівняння** (similes) і **засоби вираження іронії** (алюзії, епітети, метафори, оксиморони, каламбури тощо) – одні з найпродуктивніших маркерів реалізації цієї тактики. Порівняння покликане акцентувати недоліки та слабкості опонента, часто з гумористичною або з саркастичною інтенцією. Під час перекладу цих засобів дуже важливо зберегти бажаний ефект висміювання, наблизивши його до мови й культури ЦА. Така мета зумовлює використання адаптивних стратегій у перекладі.

Одна з проблем відтворення порівнянь полягає в тому, щоб знайти еквівалентні образи, які б резонували з авдиторією. Для досягнення максимального ефекту порівняння в політичному дискурсі часто апелюють до культурних референцій, поширених символів і стереотипів. Політики можуть проводити паралелі між об’єктом конфронтації та відомими постатями, предметами чи ситуаціями, апелюючи до спільних знань й уявлень авдиторії, щоб посилити ефект висміювання. В основі порівнянь можливі фразеологічні одиниці, які не мають прямих еквівалентів у МП.

Так, говорячи про здобутки новопризначеного державного секретаря США М. Помпео, Д. Трамп висміює політика Р. Тіллерсона, який обіймав посаду до цього:

Mike Pompeo is doing a great job, I am very proud of him. His predecessor, Rex Tillerson, didn't have the mental capacity needed. He was ***dumb as a rock*** *and I couldn't get rid of him fast enough. He was* ***lazy as hell****. Now it is* ***a whole new ballgame****, great spirit at State!* [505]

У висловлюванні використано два порівняння «*dumb as a rock», «lazy as hell»,* що є сталими в англійській мові, тому легко сприймаються слухачами / читачами, створюють необхідний комунікативний ефект. В одному з українських перекладів зафіксовано таке відтворення:

Майк Помпео (чинний глава Держдепартаменту, ред.) відмінно працює, я дуже пишаюся ним. Його попередник, Рекс Тіллерсон, не мав достатніх розумових здібностей для цього. Він ***був дурним, як камінь****, і я не міг позбутися його досить швидко. Він був* ***пекельно ледачий****. Але тепер це* ***абсолютно нова гра в м'яч,*** *у Держдепартаменті відмінна атмосфера* [418].

У цьому варіанті перекладу два порівняння були відтворені зі збереженням образу («*dumb as a rock*» – «*дурний, як камінь», «lazy as hell» –* «*пекельно ледачий»*). Калька «дурний, як камінь», хоч і здатна донести необхідну інформацію, однак не є типовою для української мови. Для нашої мови в поєднанні зі словом «*дурний*» характерніші такі порівняння, як «*дурний, як пень», «дурний, як корок», «дурний, як обух», «дурний, як довбня», «дурний, як боже теля», «дурний, як Омелько», «дурний, як колесо*» та багато інших [523]. Отже, українська мова й народна творчість багаті на образи для порівнянь, тому знайти необхідний експресивно-забарвлений відповідник не становить проблеми. Трохи інакша ситуація з порівнянням «*lazy as hell»*. У проілюстрованому контексті лексема «*hell*» використана як інтенсифікатор, покликаний посилити негативну характеристику суб'єкта висміювання, акцентувати його ледачість і відсутність мотивації. Використання порівняння додає висловлюванню елемента інтенсивності, привертає увагу авдиторії, увиразнює несхвалення мовця. Перекладачу також не

вдалося ідентифікувати фразеологізм «*a whole new ballgame*», який уживають на позначення нової ситуації, зазвичай набагато складнішої за попередню [524]. За буквального перекладу ця одиниця повністю втрачає своє значення і риторичний ефект у ЦМ.

В одному з варіантів перекладу цей фрагмент конотації оригіналу відтворений за допомогою стратегії аналогізації, що полягала у використанні варіативних відповідників до порівнянь у МП:

Майк Помпео (нинішній держсекретар США, – Ред.*) виконує чудову роботу, я дуже пишаюся ним. Його попередник Рекс Тіллерсон не мав потрібних розумових здібностей. Він був* ***тупим як пень****, і я не міг здихатися його досить швидко. Він був* ***лінивим як чорт****. Зараз* ***усе зовсім інакше****, у Держдепартаменті – великий дух!* [412]

Відтворення образних порівнянь у межах конфронтаційних тактик політичної комунікації може бути складним завданням, оскільки вимагає від перекладача не лише передання денотативного значення, але й відтворення конотацій і персуазивного впливу оригінального вислову в МП. Стратегія аналогізації, за умови наявності в ЦМ еквівалентних за структурою та емоційно-оцінними асоціаціями одиниць, сприяє створенню адекватного перекладу всього тексту, за умови врахування образності, зберігає тон і намір оригінального повідомлення. Використані в наведеному фрагменті аналоги «*тупий як пень*» і «*лінивий як чорт*» зберігають (1) структуру порівняльного звороту, (2) експресивність та оцінку, (3) а також відповідають оригінальним одиницям на стилістичному рівні, оскільки належать до розмовного пласту лексики. Вони не мають вираженої національної специфіки, а отже, не демонструють суттєвих відхилень від норми ВМ, які могли б уважатися надмірними та спотворювати сприйняття з огляду на авторитетність тексту оригіналу.

У МП не завжди наявний доречний відповідник для порівняння, що змушує перекладачів вдаватися до експлікацій. Це часто призводить до нівелювання експресивного потенціалу повідомлення або до пошуку інших творчих методів. Зокрема, Д. Трамп використовує порівняння «*to talk like someone has marbles in*

one's mouth» для висміювання артикуляційних здібностей американського журналіста Т. Брокау:

Brokaw talks ***like he has marbles in his mouth****. Now, he calls me a self-promoter. Not nice – boring guy* [500].

У цьому фрагменті колишній президент використовує авторське порівняння, що базоване на сленговому словосполученні «a marble mouth», яке тлумачать як «a person who possesses a slight speech impediment and are difficult to understand» [532] (людина, яка нерозбірливо говорить, мимрить). Ведучий має сильний південний акцент, що помітно ускладнює сприйняття його мовлення глядачами. В українській мові досить важко знайти сталий вислів, який позначав би цей недолік (крім «говорить, наче клоччя жує», «говорить, наче лемеша йому до піднебіння причеплено», «балакати в ніс» [523], що мають надзвичайно виразні національні конотації, здатні призвести до надмірної емфатизації та одомашнення в перекладі). Пропонуємо переклад, який завдяки експлікації та гіперонімічному перейменуванню частково зберігає образ оригіналу, передає необхідну фактичну інформацію та негативну оцінність:

Брокау говорить так незрозуміло, ***наче набив рота камінням****. Тепер він каже, що я займаюся саморекламою. Неприємний, нудний хлопець.* (переклад наш – М.С.)

Зафіксовано також випадки відтворення порівнянь за допомогою репродуктивних стратегій, яким вдавалося відтворити семантику й експресивність вихідної одиниці. Зазвичай, це були авторські (оказіональні) порівняння або порівняння, які лягали в основу інших прийомів, наприклад, гри слів. Такі одиниці часто позначені високим рівнем дивергентності, що привертає увагу перекладачів і спонукає до пошуку таких способів перекладу, які змогли б відтворити дивергентні одиниці з найменшими втратами та зсувами.

Подане нижче висловлювання містить порівняння «*to fight like a boxer with his hands tied behind his back*», яке Д. Трамп використовує, щоб проілюструвати виклики та обмеження, які постають перед республіканцями в політичних баталіях:

Republicans are constantly ***fighting like a boxer with his hands tied behind his back****. It's like a boxer. And we want to be so nice. We want to be so respectful of everybody, including bad people. And we're going to have to fight much harder* [468].

Республіканці постійно б'ються, ***як боксер зі зв'язаними за спиною руками****. Як боксер, і ми хочемо бути такими приємними. Ми хочемо бути такими шанобливими до всіх, включаючи поганих людей. Нам доведеться битися набагато сильніше* [431].

Порівняння з боксером, якого обмежили в русі, означає, що республіканці у своїй діяльності постають перед перешкодами, які заважають їм ефективно боротися або досягати своїх цілей. Метафора відтворена буквально, з огляду на зрозумілість образу для ЦА.

Буквальний переклад використовують і для збереження гумористичного ефекту порівняння, в основі якого лежить алюзія, що засвідчує фрагмент:

Donald really is ***as healthy as a horse****. You know, the one Vladimir Putin rides around on* [467].

Дональд насправді ***здоровий, як кінь.*** *Ви знаєте, той самий кінь, на якому катається Володимир Путін* [388].

Під час передвиборчої кампанії Д. Трамп часто коментував здоров'я Г. Клінтон, щоб поставити під сумнів її придатність на посаду президента. У наведеному висловлюванні Г. Клінтон висміює свого опонента за допомогою порівняння «*as healthy as a horse*», що експліковане у вигляді гри слів у прилеглому реченні. Насмішка реалізована у вигляді алюзії до відомої фотографії, на якій В. Путін із голими грудьми позує на коні. Алюзія на В. Путіна покликана до того ж імпліцитно звинуватити Д. Трампа у зв'язках із Росією. В українській мові для порівняння з лексемою «здоровий» використовують інший образ, а саме «здоровий, як бик». Однак прямий переклад порівняння дає змогу точно відтворити прагматичний ефект висловлювання, зберегти гумор, іронію, політичну алюзію.

У межах тактики висміювання нейтралізація також є поширеною за частотністю стратегією відтворення порівнянь. Вона передбачає вилучення порівняння або пом'якшення його впливу в МП. Це часто практикують, коли

прямий переклад призведе до втрати сенсу або звучатиме неприродно. Наприклад, якщо порівняння використовує специфічну культурну референцію, яка може бути незнайома ЦА, її можна нейтралізувати, щоб сконцентруватися на відтворенні комунікативної інтенції.

Порівняння вилучене в тексті перекладу такого фрагменту:

Just take a look, take third world countries. Their elections are more honest than what we've been going through in this country. It's a disgrace. It's a disgrace. Even when you look at last night. They're ***all running around like chickens with their heads cut off with boxes.*** *Nobody knows what* ***the hell*** *is going on. There's never been anything like this* [468].

Візьміть до прикладу навіть країни третього світу. Їхні вибори чесніші, ніж ті, які ми маємо в цій країні. Це ганьба. Це ганьба. Навіть коли ви подивитеся на вчорашній вечір. Вони всі ***носяться з цими урнами, наче божевільні.*** *Ніхто не знає, що* ***в біса*** *відбувається. Такого ще ніколи не було* (переклад наш – М. С.).

У цьому висловлюванні Д. Трамп висміює хаос і можливі фальсифікації, які відбуваються на виборчих дільницях, зокрема з урнами для бюлетенів, спершу через протиставлення з країнам третього світу, далі – за допомогою порівняння «*to run around like chickens with their heads cut off with boxes*». Політик звертає увагу на те, що люди поводяться несамовито й неорганізовано, порівнюючи їх із курчатами, які бігають із відрізаними головами. У перекладі порівняння відтворене за допомогою експлікації значення через використання негативно-оцінної лексеми «божевільні», яка передає семи хаосу та розгубленості, однак дещо нівелює інші конотації оригінальної одиниці.

Серед маркерів окреслених тактик варто назвати **іронію**. Іронія суттєвою мірою залежить від контексту, тону повідомлення та тонких мовних нюансів, що робить її особливо складною для повного відтворення в перекладі. Перекладачі повинні ретельно зважати на мовні й культурні нюанси як мови оригіналу, так і мови перекладу, щоб передати бажаний іронічний ефект.

У політичному дискурсі іронія часто використовувана для критики або для висміювання заяв, дій, позицій чи особистості опонентів. Вона здатна акцентувати

абсурдність або непослідовність тверджень, невдачі чи недоліки, викривати нещирість або нечесність. Використовуючи іронію, політики чи оратори створюють розрив між сказаним і тим, про що насправді йдеться, заохочуючи авдиторію до самостійного усвідомлення суперечності, активації критичного мислення.

Іронія часто апелює до культурних референцій, ідіоматичних висловів, спільного розуміння авдиторії. Кваліфікований перекладач повинен орієнтуватися в цих нюансах, щоб гарантувати, що перекладений текст збереже бажаний ефект висміювання.

Нижче представлений фрагмент – промовистий приклад використання іронії для реалізації тактики висміювання:

People look at the Statue of Liberty and they see a proud symbol... a beacon of hope for people around the world. Donald looks at the Statue of Liberty and ***sees a four. Maybe a five*** *if she loses the torch and tablet and changes her hair* [467].

Коли люди дивляться на Статую Свободи, вони бачать символ нашої історії, історії країни іммігрантів, маяк надії для людей у всьому світі. А Дональд дивиться на Статую Свободи і бачить... ***«четвірку»*** *(за десятибальною шкалою – ред.). Ну, може* ***«п'ятірку»****, якщо забрати смолоскип, скрижаль і змінити їй зачіску* [417].

Г. Клінтон висміює свого опонента, іронізуючи над тим, що він часто об'єктивізує жінок. Статуя Свободи уподібнюється в очах Д. Трампа до учасниці на конкурсі краси, якій потрібно поставити оцінку. Для розуміння іронії, закладеної в цю насмішку, необхідне знання екстралінгвального контексту – фактів із біографії Д. Трампа про його стосунки з жінками. У наведеному прикладі перекладач частково експлікує іронію: по-перше, через графічне маркування одиниць, які будують іронію у ВТ, по-друге, через додавання стислого коментаря, який націлений на покращення розуміння ЦА за можливої відсутності необхідних спільних культурних референцій.

Зіставлення політичних текстів, у яких реалізована тактика висміювання, із їхніми перекладами українською мовою продемонструвало велику кількість

помилок у відтворенні іронічних висловлювань. Причиною цього вважаємо те, що перекладачам часто не вдається розпізнати іронію в тексті через низький рівень комунікативної та культурної компетенції. Результатом стає спотворення комунікативної мети висловлення в перекладі. Доцільно навести кілька прикладів перекладацьких помилок у відтворенні іронії в українському перекладі.

У поданому нижче фрагменті Д. Трамп висміює конгресменку М. Уотерс, використовуючи двозначність числа «60» у контексті:

I said it the other day, yes, she is ***a low-IQ individual****, Maxine Waters. I said it the other day.* ***High*** *– I mean, honestly, she's somewhere* ***in the mid-60s****, I believe that* [484].

Я сказав це днями, так, вона людина ***з низьким IQ****, Максін Вотерс. Я сказав це днями.* ***Високий*** *... я маю на увазі, чесно кажучи,* ***вона десь у середині 60-х,*** *я вважаю* [366].

З одного боку, цифру можна інтерпретувати як вказівку на вік (жінці близько 60 років). З іншого боку, цифра може бути розтлумачена як натяк на рівень її розумових здібностей, стверджуючи, що рівень її IQ розташований десь на позначці 60 (що кваліфікується як розумова відсталість). Перекладачу не вдалося не лише відтворити двозначність, а й взагалі правильно розпізнати семантику вислову «*in the mid-60s*». Переклад «*у середині 60-х*» сприймається скоріше на позначення десятиліття, тобто як вказівка на час. Це призводить до втрати необхідних імплікацій й іронічного забарвлення ВТ в перекладі, а як наслідок — спотворення комунікативної мети висловлювання, яке має реалізувати тактику висміювання.

Наступний приклад демонструє зсуви, які трапляються на етапі перевираження іронії засобами ЦМ, навіть за правильної ідентифікації комунікативного наміру мовця:

The Kremlin often claimed it had ***the second-strongest military in the world****, and many believed it. Today, many see Russia's military as* ***the second-strongest in Ukraine.*** *Its equipment, technology, leadership, troops, strategy, tactics, and morale, a case study in failure – even as Moscow inflicts devastating, indiscriminate, and gratuitous damage on Ukraine and Ukrainians* [485].

Кремль часто заявляв, що ***має другу за силою армію у світі****, і багато хто в це вірив. Сьогодні багато хто вважає російську армію* ***другою за міццю після України****. Її обладнання, технології, лідерство, війська, стратегія, тактика та моральний дух є прикладом невдачі для інших – навіть тоді, коли Москва завдає руйнівної, невибіркової та безпідставної шкоди Україні та українцям* [409].

У поданому фрагменті Е. Блінкен вибудовує іронію на контрасті між початковими заявами Кремля про військову могутність Росії і нинішнім станом бойових дій. Йдеться про те, що армія Росії не тільки не відповідає рівню світового лідера, але й поступається українським збройним силам у самій Україні. Перекладачу не вдалося правильно відтворити комунікативну інтенцію висловлювання засобами цільової мови, що призвело до зсувів у перекладі й нівелювання іронії. Уважаємо, що передати іронію можна завдяки збереженню структури речень, через відтворення паралелізму, який покладений в основу іронії:

Кремль часто стверджував, що має ***другу за силою армію у світі****, і багато хто вірив у це. Сьогодні ж багато хто вважає її* ***другою за силою армією в Україні.*** *Її обладнання, технології, керівництво, військо, стратегія, тактика і моральний дух є наочним прикладом невдачі для інших. Навіть попри це, Москва завдає руйнівної, невибіркової і безоплатної шкоди Україні та українцям.* (переклад наш – М. С.)

Отже, збої під час опрацювання маркерів конфронтації та помилка з їх визначенням у вихідному повідомлені спричинюють спотворення комунікативної й експресивної функції, як наслідок, ненавмисну нейтралізацію прагматичного потенціалу повідомлення в перекладі.

Тактика образи має найвищу експресивність з усіх інших конфронтаційних тактик, що відображено в особливостях її відтворення в перекладі.

Одним із поширених маркерів образи є використання інвектив – дерогативних термінів або ярликів, що застосовують для приниження чи для знецінення окремих осіб або груп. Такі ярлики ґрунтовані на особистих якостях, політичній належності або на уявних недоліках особистості. Вони часто мають на меті викликати негативні емоції та емоційну реакцію з боку публіки й опонентів.

Прагматика – основний і часто єдиний критерій еквівалентності у відтворенні інвективних одиниць [253]. Завдання перекладача – зробити так, аби в перекладі інвективи виконували ту саму функцію та сприймалася, як і в оригіналі, незалежно від їхньої етимології в МО.

Найчастіше **інвективи** відтворюють у перекладі за допомогою емоційних, а не буквальних еквівалентів, які максимально точно транслюють експресивність і конфліктність оригінальних лексем, викликають у ЦА реакцію, еквівалентну до вихідної. Наприклад:

Now you have Ireland and Great Britain standing together against a ***murderous dictator****, a pure* ***thug****, who is waging an* ***immoral war*** *against the people of Ukraine* [478].

Ірландія та Великобританія стоять разом проти ***кривавого диктатора****,* ***запеклого бандита****, який веде* ***аморальну війну*** *проти народу України* [362].

Цей фрагмент демонструє важливість добору відповідника для відтворення інвективи, оскільки не кожен словниковий еквівалент передаватиме необхідні конотації інвективи, закладені в оригінал. До того ж різні відповідники викликатимуть у ЦА дещо відмінні реакції й асоціації, які необхідно брати до уваги під час перекладу. На нашу думку, лексеми «*thug*» і «бандит» відрізняються за конотаціями, через що цільова лексема дещо змінює конфронтаційний потенціал оригіналу. Інвектива «*thug*» має сильні негативні конотації, її використовують, щоб описати когось як жорстоку, брутальну та схильну до злочинної діяльності людину. В американській культурі цей термін часто асоціюється з організованою злочинністю маргіналізованих груп, членів банди, які вирізняються своєю агресивністю. Лексема «*бандит*» транслює еквівалентну сему – «озброєний грабіжник, розбійник». Однак вона викликає інші конотації в цільовій культурі, а саме злочинців із «лихих 90-х». Натомість відповідник «*головоріз*» відповідає емоційному навантаженню оригіналу й передає конотації вихідної лексеми:

Зараз Ірландія, Велика Британія стоять проти ***кривавого диктатора****,* ***справжнього головоріза****, який* ***веде аморальну війну*** *проти народу України* [363].

Образу реалізують і за допомогою метафор. На основі гіперболізованих і різко негативних образів політики викликають сильні негативні асоціації та зневагу до опонентів.

Наприклад, за допомогою оказіональної метафори «*to take smb off the trash heap*» Д. Трамп створює принизливий образ, який має на меті висміяти та принизити його опонента Дж. Байдена:

*We call him **1 percent Biden**. Until Obama **took him off the trash heap**, he couldn't do anything. Now he's talking about running.* [484].

*Ми називаємо його **Байден 1 %.** Поки Обама **не витягнув його зі смітника**, він нічого не міг зробити. Тепер він говорить про плани балотуватися* (переклад наш – М. С.).

Переклад-репродукція зберігає образ оригінальної метафори, однак дещо модифікує його через смисловий розвитку: «*trash heap*» (купа сміття) – «*смітник*». Такий відповідник цілком точно відтворює емоційне навантаження оригіналу, дещо адаптуючи його під сприйняття ЦА. Передати конфронтаційність вихідного повідомлення вдається також завдяки відтворенню дерогативного ярлика «*1 percent Biden*» *– Байден 1 %,* який вказує на малий відсоток підтримки політика американськими виборцями. Трансформація перестановки допомагає надати ярлику більш природного граматичного оформлення.

Зафіксовано реалізацію образи за допомогою **морфологічних маркерів**. У поданих фрагментах конфронтація втілена в мовлення за допомогою використання артиклів «a» / «the» та категорії множини зі стилістичною метою:

(1) *And somebody like **a Trump** comes along and says, «I know the answers. The answer is that all of the Mexicans, they're criminals and rapists, we've got to hate the Mexicans. Those are your enemies»* [440].

(2) *The Democrats and **the Hillary Clintons of the world** have done a terrible job. She`s been there for 35 years. She`s done a terrible job!* [451]

Відтворення конфронтаційного навантаження за допомогою аналогічних морфологічних засобів українською мовою неможливе, з огляду на аломорфні риси граматичних систем, зокрема через відсутність такої частини мови, як артикль в

українській мові. Однак передати необхідні конотації можна за допомогою стратегії аналогізації, яка імплементована в цих прикладах через додавання в ТП елементів, які компенсують втрачені відтінки:

(1) *І тут з'являється* ***дехто, такий собі Трамп****, і каже: «У мене є відповіді на всі питання. Відповідь така: всі мексиканці – злочинці і ґвалтівники, ми повинні ненавидіти мексиканців. Це ваші вороги»* (переклад наш – М. С.).

(2) *Люди втомилися від* ***усіх цих*** *Гілларі Клінтон. Одні розмови і жодних дій. Нечесна Гілларі!* (переклад наш – М. С.)

Проблеми в перекладі можуть бути породжені **вульгаризмами.** Використання вульгарної лексики додає елемента інтенсивності, увиразнює нехтування соціальними нормами та пристойністю.

Як засвідчує відібраний матеріал, використання таких високо експресивних лексем у політичному дискурсі характерне майже виключно для інвективного типу мовної особистості політика. З огляду на сильну дивергентність одиниць у межах політичної комунікації та суперечності соціальним нормам, перед перекладачем постає важкий вибір між нейтралізацією й еквівалентним відтворенням вульгаризмів у перекладі. Виявлено відмінні тенденції відтворення вульгаризмів у різних видах політичного перекладу. У письмовому перекладі політичних текстів найчастіше використовують функційні аналоги й варіативні еквіваленти вульгаризмів за наявності їх у МП. В усному перекладі більше як 70 % вульгаризмів нівельовані внаслідок самоцензури, з огляду на морально-етичні міркування перекладача.

Нижче представлено приклади використання вульгаризмів американськими політиками і стратегії їх відтворення українською мовою.

Д. Трамп використовує метафоризований ярлик «*animals*» і вульгаризм «*scum*» для номінації журналістів, які писали викривальні статті про тиск політика на президента України В. Зеленського:

You know these ***animals*** *in the press. They're* ***animals****. Some of the worst human being you'll ever meet. They're* ***scum****. Many of them are* ***scum*** [437].

Ви знаєте цих ***тварин*** *у пресі. Вони ж* ***тварини****, одні з найгірших людських створінь, яких ви зустрічали. Вони* ***покидьки****, багато з них –* ***покидьки*** [419].

Метафора «*animals*» зображує пресу як нецивілізовану, позбавлену моральних принципів групу дикунів. Збереження цього образу в перекладі повністю зберігає необхідні конотації та негативну оцінку. Вульгаризм «*scum*» має в основі образ «нечистот, які плавають на поверхні води». Однак збереження образу не є критерієм якості перекладу інвектив, оскільки основним компонентом їхнього значення слугує емоційно-експресивна інформація, яка має бути перевиражена в матеріальних одиницях мови перекладу. Функційний еквівалент «покидьки» повністю відтворює всі необхідні смисли.

Нейтралізація емоційного забарвлення вульгаризмів наявна й у варіантах перекладів іншого фрагменту. Зафіксовано кілька варіантів відтворення пейоративу «*nut job*», використовуваного для позначення божевільної, дивакуватої або дурної людини, що має розмовний характер:

I just fired the head of the FBI. He was crazy, a real ***nut job*** [513].

(1) *Я щойно звільнив голову ФБР. Він був божевільним, справді* ***ненормальний*** [428].

(2) *Я щойно звільнив голову ФБР. Він був божевільним, справді* ***навіженим*** [383].

Наведені переклади нейтралізують пейоратив, відтворюючи його менш емоційними відповідниками в МП. Сигналізують про наявність дивергентної одиниці в повідомленні (завдяки використанню фразеологізму (3) і розмовної лексеми (4)) такі варіанти перекладу:

(3) *Я щойно звільнив голову ФБР. Він був божевільним, реально* ***з ґлузду з'їхав*** [365].

(4) *Я щойно звільнив главу ФБР, він божевільний, просто* ***пришелепкуватий*** [424].

У дуже рідкісних випадках (<3%) перекладачі підвищують рівень емоційності англомовної інвективи або навіть додають власну інвективу для посилення комунікативного ефекту образи:

While Bette Midler is ***a rather unattractive woman****, I refuse to say that because I always insist on being politically correct* [509].

Хоч Бетт Мідлер і ***повне страховисько****, я все одно цього не скажу, тому що я завжди намагаюсь бути політично коректним* [390].

В оригінальному повідомленні вихідна інвектива «*rather unattractive woman*», яка має на меті образити начебто в імпліцитній формі (через негативно-оцінну лексему, створену за допомогою префікса «un» і геджу «*rather*»), передана українською мовою інтенсифікатором «повне» та лексемою «страховисько», що містить яскраво виражене негативне експресивно-оцінне значення, додатково посилюється завдяки зменшувально-пестливому суфіксу «ськ». З огляду на інвективний тип мовної особистості Д. Трампа, а також на комунікативну мету повідомлення (образити й висміяти об'єкт конфронтації), уважаємо, що така інтенсифікація не призводить до великих прагматичних зсувів у перекладі, дає змогу дещо експлікувати іронію, реалізовану в повідомленні.

Отже, відтворення тактик образи й висміювання передбачає глибоке розуміння мови оригіналу, культури та конкретного контексту. Їх відтворення часто вимагає від перекладача творчого підходу, високого рівня культурної чутливості та здатності адаптувати тактику так, щоб досягти ефективного передання задуманого висміювання або образи мовою перекладу. Завдяки підвищеній експресивності й конфронтаційності цих тактик, можна простежити високий рівень нейтралізації, пов'язаний із морально-етичними переконаннями перекладача та адаптацією текстів до традицій політичної риторики цільової культури.

3.5. Вплив чинників мовного, прагматичного, культурного характеру на використання репродуктивних та адаптивних стратегій для відтворення конфронтаційних тактик у політичному перекладі

Аналіз перекладацьких стратегій, використаних для відтворення конфронтаційних тактик, надає цінну інформацію про особливості відтворення різних маркерів конфронтації, упрозорює співвідношення репродуктивних та

адаптивних стратегій для перекладу конфронтаційних політичних текстів (рис. 3.13).

Співвідношення репродуктивних та адаптивних стратегій у відтворенні текстів конфронтаційного американського політичного дискурсу в українському перекладі може варіюватися залежно від різних чинників мовного, прагматичного, культурного характеру та корелює з конкретними мовними маркерами, які реалізують кожну з тактик на різних рівнях мовної системи (Додаток В). Варто наголосити, що використання адаптивних стратегій не спростовує застосування перекладу-репродукції, вони постають у тандемі, взаємодоповнюючи одне одного й функціюючи для подолання різних проблем перекладу, для яких вони виявляють різну ефективність.

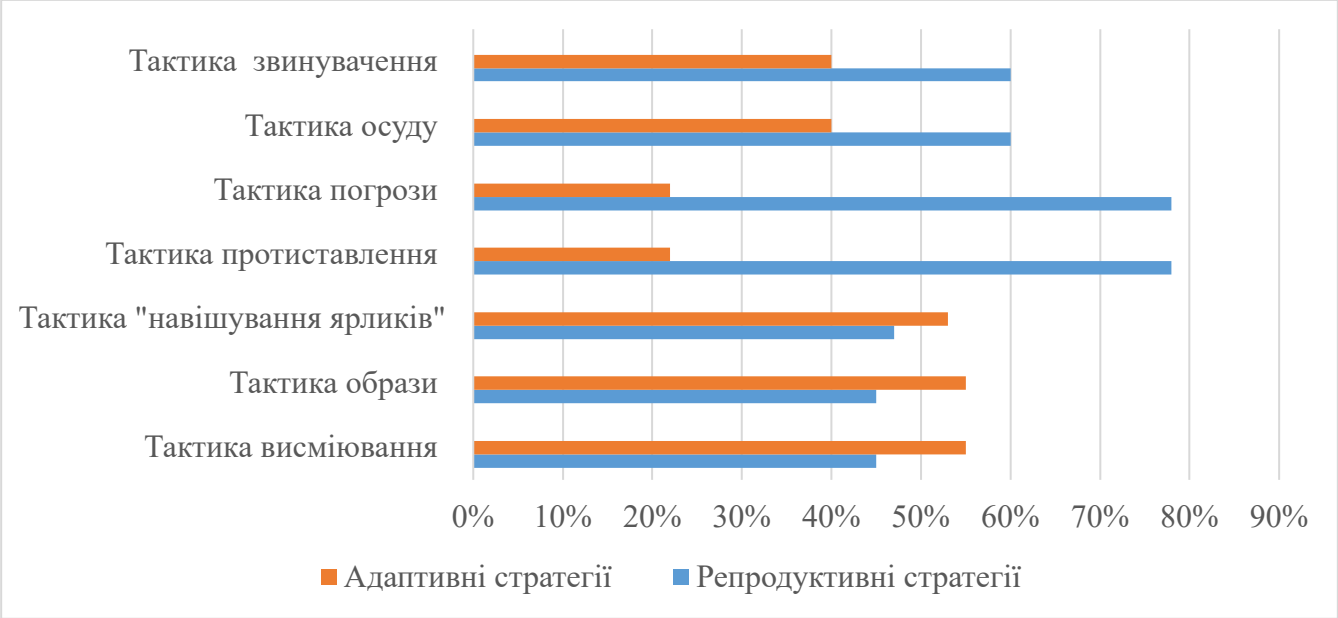

Рис. 3.13. Співвідношення використання репродуктивних та адаптивних стратегій для відтворення конфронтаційних тактик американського політичного дискурсу в українському перекладі

Використання **репродуктивних стратегій** засвідчило різну ефективність, залежно від конкретної тактики конфронтації в риториці політиків, а також від мовних маркерів, які актуалізовували ці тактики. Загалом, репродуктивні стратегії продемонстрували високий рівень ефективності (рис. 3.13) і були домінантним способом перекладу для більшості конфронтаційних тактик. Переклад-репродукція передбачає відтворення конфронтаційного навантаження повідомлення за

збереження оригінальної форми та засобів вираження. Такий переклад покликаний зберегти інтенсивність, експресивне забарвлення й оцінні конотації ВТ без *суттєвих* змін чи пристосувань, що можливо за умови збігу конотацій, які підлягають відтворенню, у вихідній і цільовій культурах.

Виявлено, що репродуктивні стратегії панівні в перекладі комунікативних тактик, які демонструють аналогічні комунікативні характеристики й механізми реалізації в МО та МП. Такими тактиками є погроза та протиставлення (80 %), частково – звинувачення й осуд (60 %).

Серед усіх мовних маркерів найбільший відсоток відтворюваності за допомогою перекладу-репродукції становлять синтаксичні засоби. Майже всі випадки використання еліптичних конструкцій, синтаксичного паралелізму, топікалізації і риторичних запитань у вибірці відтворені за допомогою аналогічних засобів у ТП (94 %).

Цікаві тенденції до використання адаптивних стратегій виявили повтори, які демонструють високий потенціал до репродукції. Попри це зафіксовано тенденції до нейтралізації їхнього ефекту в тексті перекладу. Загалом, уникнення або зменшення кількості повторів є закономірним для ТП. Однією з причиною може бути бажання перекладачів уникнути синтаксичної та лексичної надмірності (пор.: *And I'll repeat tonight what I said last year in this same place: A dictator bent on rebuilding an empire* ***will never, never be able*** *to erase the people's love of liberty. Brutality will never grind down the will of the free. And* ***Ukraine – Ukraine*** *will never be a victory for Russia. Never* [475]. *– І я повторю сьогодні ввечері те, що торік сказав на цьому самому місці: диктатор, який прагне відновити імперію,* ***ніколи не зможе*** *стерти любов людей до свободи. Жорстокість ніколи не зламає волі вільних. І Росія ніколи не переможе* ***України.*** *Ніколи* [410]). Лексичні повтори часто використовують у політичних промовах для увиразнення комунікативно важливих елементів, а також для надання мовленню експресивності, ритмізації тексту. У ході реконтекстуалізації тексту в перекладі (наприклад, письмового перекладу промови політика для публікації на сторінках офіційних представництв) ці функції можуть здаватися перекладачам нерелевантними, що призводить до уникнення лексичних

повторів у ТП (пор.: *Autocrats only understand one word:* ***“No.” “No.” “No.”*** [475] – *Автократи розуміють лише одне слово: «****Ні****»* [410]).

Зафіксовано й протилежну тенденцію до інтенсифікації експресивного навантаження ВТ через заміну повторів на ланцюжок синонімів, які розкривають різні відтінки повторюваної лексеми (пор.: *We know what Russia will say about all of this. They will* ***deny, deny, deny*** [473]. – *Ми знаємо, що на все це скаже Росія. Вона буде* ***відмовлятися, заперечувати, нехтувати*** [369]).

За допомогою репродуктивних стратегій у більшості тактик відтворені й лексеми з інгерентно негативним оцінним навантаженням (85 %). Особливо це стосується іменників-ярликів, оскільки вони переважно мають прямі відповідники в МП, які повністю відтворюють їхні емоційні, оцінні, ідеологічні конотації (пор.: *It’s the behavior of* ***totalitarians*** *and* ***tyrants*** *and* ***people that don’t love our country*** [464]. – *Це поведінка* ***тоталітаристів****,* ***тиранів*** *і* ***людей, які не люблять нашу країну*** [405]). Так само майже не породжують проблем у перекладі негативно забарвлені прикметники й лексеми, утворені за допомогою дерогативних афіксів (пор.: *It has been five weeks – five weeks – though it feels like a lifetime, since Russian President Vladimir Putin launched his* ***premeditated, unprovoked, unjustified,*** *and* ***brutal invasion*** *of Ukraine* [474]. – *Минуло п’ять тижнів – п’ять тижнів – хоча це, здається, ціле життя, відколи президент Росії Володимир Путін розпочав своє* ***умисне, неспровоковане, невиправдане*** *і* ***жорстоке вторгнення*** *в Україну* [368]).

Переклад-репродукція превалює серед стратегій перекладу оригінальних (авторських) метафор і порівнянь (83 %). До цієї групи належать модифіковані виражальні засоби, що експліковані або обіграні в прилеглих синтаксичних конструкціях, становлять основу стилістичних прийомів, наприклад, гри слів (пор.: *But when I said* ***drain the swamp****, I had no idea* ***the swamp*** *was* ***that dirty, that disgusting, and that deep*** [444]. – *Але коли я говорив, що ми маємо* ***осушити болото****, я насправді й гадки не мав, що* ***болото настільки брудне, огидне і глибоке*** (переклад наш – М. С.)).

Репродуктивному відтворенню зазвичай підлягає більшість метафор, які слугують маркерами конфронтаційних тактик звинувачення, осуду та

протиставлення. Зіставний аналіз вибірки демонструє, що серед найбільш поширених семантичних типів політичних метафор, які використовують у межах конфронтаційного політичного дискурсу США, – метафори війни, спортивні й економічні метафори, метафори подорожі та ін. Такі образи достатньо зрозумілі й поширені в українському політичному дискурсі, отже, здебільшого можуть бути відтворені через прямий переклад (*And then, he met the* ***iron will*** *of America and the nations everywhere that refused to accept a world governed by fear and force. He found himself at war with a nation led by a man whose* ***courage would be forged in fire and steel****: President Zelenskyy* [475]. *– Путін зіткнувся із* ***залізною волею*** *Америки та інших народів, які відмовилися приймати світ, де керують страх і сила. Він опинився у війні з нацією, яку очолює людина, чию* ***мужність буде викуто у вогні і сталі****: президентом Зеленським* [410]).

Використання репродуктивних стратегій, хоч і не передбачає суттєвих змін ВТ у перекладі, усе одно вимагає ретельної уваги до добору засобів для подолання мовної асиметрії між МО та МП. Цього досягають за допомогою цілого спектру перекладацьких трансформацій, які покликані створити текст, який має природне звучання, ефективно передає повідомлення, резонує з ЦА.

Адаптація також засвідчила свою ефективність під час відтворення конфронтації в політичному перекладі (рис. 3.13). Ключовим чинником, який зумовлює використання адаптивних стратегій, є культурна асиметрія між МО та МП. Цей фактор особливо релевантний у контексті перекладу текстів політичного дискурсу, що тісно пов’язаний із національними й соціальними особливостями менталітету та психології людей, а також із ціннісними орієнтаціями в суспільстві [9, с. 138]. Якщо мовну асиметрію розв’язують принципово за допомогою засобів власне перекладу [31], то культурна асиметрія вимагає використання певних модифікацій у тексті для подолання розриву між МО та МП, а також для ефективної реалізації конфронтації в спосіб, зрозумілий і прийнятний для ЦА.

Яскравим прикладом культурної асиметрії мовних маркерів конфронтації в різних мовах є інвективи, що як один із найдивергентніших засобів, традиційно не властивих інституційних видам комунікації, мають виражену культурну й

національну специфіку. Нижче подано приклад резонансного висловлення Д. Трампа про іммігрантів з Південної Америки, де за допомогою вульгаризму «*shithole countries*» реалізована тактика образи: «*Why are we having all these people from* ***shithole countries*** *come here*?» [510]. Приклад цікавий з огляду на наявність великої кількості перекладів більшістю мов світу. Це започаткувало активні дискусії у світовій спільноті перекладачів [454], які не могли дійти згоди щодо способу перекладу: чи адаптувати подібні інвективи до норм політичної етики країни мови перекладу, чи передавати весь спектр експресивності, навіть якщо оригінальний вислів настільки неприйнятний для дипломатичної риторики, як у наведеному випадку. У деяких мовах лайку не тільки пом'якшували, але й іноді навіть радикально змінювали символ, що лежить в основі називання. Найпомітнішими були переклади, виконані мовами, що суттєво віддалені від мови-джерела. Китайською мовою одним із варіантів відтворення інвективи став відповідник «*країни, де не гніздяться птахи*», узбецькою – «*країни, що стали лігвом змій*» [454]. Серед численних українських перекладів цього вислову зафіксовано лексеми з різним рівнем експресивності, наприклад, «*будь-які діри»* [411], «*брудні діри»* [414], «*смердючі діри»* [406], «*країни-дірки»* [413], «*забруднені екскрементами країни»* [421], «з *дупи світу»* [433] тощо (подано в порядку зростання експресивності).

Якщо зобразити використання трьох локальних стратегій адаптації під час відтворення різних конфронтаційних тактик, то можна отримати певне співвідношення (рис. 3.14).

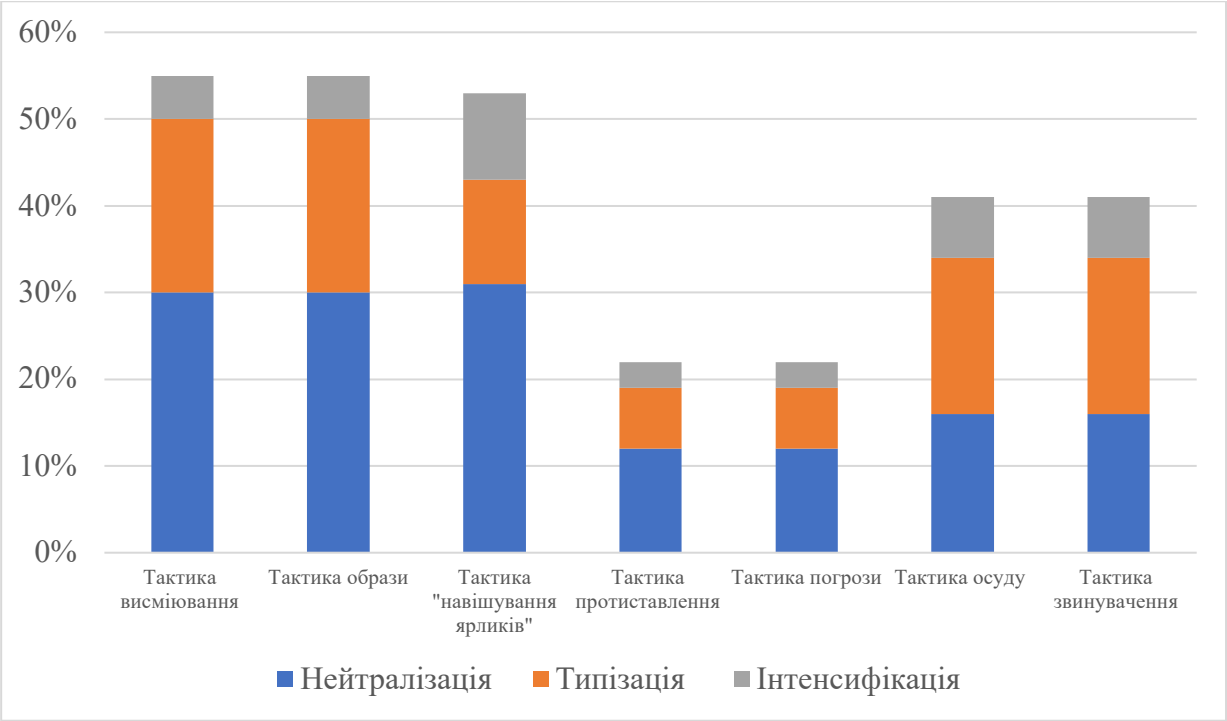

Рис. 3.14. Співвідношення адаптивних стратегій відтворення конфронтаційних тактик американського політичного дискурсу в українському перекладі

Найчастотнішою стратегією адаптації, з огляду на квантитативні показники, є **нейтралізація**, що передбачає часткове пом'якшення або повне нівелювання конфронтаційних елементів оригінального тексту для того, щоб зробити його більш прийнятним і доречним у цільовому мовному й культурному контексті. До нейтралізації належить послаблення емоційного, оцінного або стилістичного забарвлення мовних маркерів (свідоме або несвідоме), що призводить до зниження конфронтаційного навантаження повідомлення.

Найбільший рівень нейтралізації демонструють тактики образи, висміювання і «навішування ярликів» (30 %). Це аргументоване тим, що тактики образи й висміювання являють собою найбільш експліцитні форми вираження вербальної агресії з усіх досліджуваних конфронтаційних тактик. Високі показники нейтралізації у відтворенні тактики «навішування ярликів» натомість зумовлені аломорфним характером цієї тактики у вихідній і цільовій лінгвокультурах, а саме відмінними тенденціями використання й побудови в американській та українській політичній риториці, через що українська мова часто просто не має аналогічних

засобів для побудови рівноцінного за прагматичними й стилістичними характеристиками висловлювання.

Серед мовних маркерів часткової нейтралізації найчастіше зазнають лексеми, які мають високе конфронтаційне забарвлення: розмовні та просторічні лексеми, вульгаризми. В українському перекладі розмовні лексеми часто відтворюють за допомогою нейтрального відповідника, що знижує загальний конфронтаційний тон оригіналу (пор.: *One will* ***wreck*** *our democracy. One violates the law on a regular basis. One appeals to the worst in our collective psyche. The other gets things done* [453]. – *Один з них* ***зруйнує*** *нашу демократію. Регулярно порушує закон. Апелює до найгіршого в нашій колективній психіці. Інший – виконує свої обов'язки* (переклад наш – М. С.)). Вимоги до перекладу в політичній сфері підпорядковані, зокрема, наявним очікуванням ЦА до жанрово-стилістичних властивостей ТП, зумовлених інституційним характером політичної комунікації. Це постулює необхідність дотримання певного рівня офіційності для адекватного сприйняття тексту ЦА зі збереженням його авторитетності й легітимності. Розмовні лексеми з однаковим денотатом можуть мати різний рівень експресивності в МО та МП, що створює асиметрію, яку долають через певний ступінь нейтралізації розмовної лексики та просторіч у МП.

На нашу думку, доцільно виокремити ще один чинник, що зумовлює нейтралізацію таких лексем, який умовно описуємо як *довговічність і позачасовість політичних текстів*. Політичні тексти (особливо високоавторитетні, як, наприклад, політичні промови й дипломатичні заяви) часто архівують та використовують як джерело покликань із плином часу. Розмовна мова може швидко застаріти, тоді як нейтральні відповідники, зазвичай, мають універсальний характер, що забезпечує актуальність тексту.

Нейтралізація – одна з найпродуктивніших стратегій відтворення інвектив (25 %). Перекладачі зазвичай намагаються адаптувати текст до норм і традицій політичної риторики, яка традиційно має зосереджуватися на донесенні ідей, аргументів і позицій, а не на особистих нападах, принизливих висловлюваннях чи

недоречних конструкціях. Зафіксовано випадки використання нейтралізації через вилучення занадто спірних лексем із ТП або часткового зниження загального експресивного рівня повідомлення через відтворення інвективи за допомогою стилістичного аналогу, що вирізняється слабшим емоційно-експресивним забарвленням (пор.: *I just fired the head of the FBI. He was crazy, a real* ***nut job*** [513]. *– Я щойно звільнив голову ФБР. Він був божевільним, справді* ***ненормальний*** [428]).

Якщо в усному перекладі повна або часткова нейтралізація інвектив найчастіше пов'язана з самоцензурою, зумовленою морально-етичними міркуваннями перекладача, то в перекладах політичних текстів, опублікованих в медіа та оприлюднених публічно іншими способами (зокрема в мережі Інтернет), така адаптація найекспресивніших пейоративів (нецензурної лайки або лихослів'я) найчастіше спричинена правилами та стандартами новинних видань або законодавчими обмеженнями, які забороняють чи регулюють використання ненормативної лексики в публічному мовленні й публікаціях (пор.: *If you* ***fuck around*** *with us, if you do something bad to us, we are gonna do things to you that have never been done before* [511]. *– Якщо ви будете* ****** [обманювати]*** *нас, якщо ви зробите нам щось погане, то ми зробимо з вами те, чого ніколи раніше не робили* [422]).

До переважної нейтралізації конфронтаційних смислів у перекладі призводить пряме відтворення деяких лексичних маркерів, наприклад абревіатур, які реалізують негативну оцінку. За використання транскрибування або прямого включення абревіатур, не засвоєних і не зрозумілих у цільовій культурі, у ТП такі лексеми втрачають свою негативну оцінку чи її інтенсивність у МП: *I have many wonderful friends wanting to be Speaker of the House, and some are truly great Warriors.* ***RINO Tom Emmer****, who I do not know well, is not one of them* [503]. *– У мене є багато чудових друзів, які хочуть бути спікером Палати представників, і деякі з них справді чудові воїни.* ***RINO Том Еммер****, якого я погано знаю, не є одним із них* [403].

Знижує загальне експресивне навантаження конфронтаційних тактик й експлікація оригінальних і стандартних метафор, фразеологізмів та порівнянь. Це відбувається тоді, коли збереження образу або певних конотацій у ТП недоцільне

або неможливе (*And you were working – again, I am working and we're all working together because of our passion for this country and our concern that it's being led by a president who may be a nice guy, but just* ***is over his head*** [435]. *– І ви працювали – знову ж таки, я працюю, і ми всі працюємо разом через нашу відданість цій країні і нашу стурбованість тим, що нею керує президент, який, можливо, і є хорошим хлопцем, але просто* ***не справляється зі своїми обов'язками*** (переклад наш – М.С.)).

Нейтралізації зазнає більшість фонетичних маркерів, які посилюють стратегію конфронтації в таких тактиках, як навішування ярликів і висміювання, а також створюють риторичний ефект у політичних промовах (найчастіше у вигляді алітерацій, анафор, епіфор), утілюючи тактики осуду, звинувачення й протиставлення.

Крім стратегічного використання, перекладачі можуть вдаватися до нейтралізації ненавмисно, унаслідок неправильної ідентифікації комунікативного наміру або стратегії мовця, помилкового визначення мовних маркерів конфронтації та їх неправильного аналізу. Особливо релевантними такі прагматичні зсуви є для усного перекладу. Прикладом слугує український переклад іронічного висловлення Д. Трампа на адресу сенатора Р. Пола, який став опонентом майбутнього президента під час дебатів кандидатів від Республіканської партії. Р. Пол звинуватив Д. Трампа в тому, що він не може поводитися гідно, весь час ображає своїх опонентів. Політик відповів: *«I've never attacked him on his looks… and believe me* ***there's plenty subject matter there****…»* [446, 00:01:50-00:01:56]. Тлумач, працюючи над синхронним перекладом цих дебатів, вдався до ймовірнісного прогнозування (anticipation), намагаючись на основі першої частини фрази передбачити зміст і загальну інтенцію її продовження. Очевидно, йому здалося, що в першій частині повідомлення мовець реалізує тактику самозахисту, намагаючись заперечувати свою неналежну поведінку. Помилка в окресленні провідної стратегії мовця призвела до повного спотворення змісту вихідного повідомлення: «*Я ніколи не нападав на нього через його зовнішній вигляд і, повірте мені,* ***я ніколи не хотів його образити****…»* [367, 00:02:25-00:02:36]. Насправді Д. Трамп послуговувався

тактикою висміювання, що втілена в межах властивої йому загальної стратегії конфронтації. Він не тільки не виправдовувався за всі свої образи, а й хотів ще раз висміяти та принизити опонента: «*Я ніколи не критикував його за зовнішній вигляд, але, повірте,* ***приводів для критики там вдосталь****…* (переклад наш – М. С.)» Помилки, допущені перекладачем на етапі ідентифікації комунікативного наміру мовця, можуть призвести до істотного спотворення початкового повідомлення, отже, до невдачі у відтворенні основних функцій та інтенцій оригіналу.

Найбільшу кількість таких прагматичних зсувів виявлено під час відтворення комунікативної тактики висміювання, а саме в перекладі засобів створення іронії, алюзій і гри слів. Іронія нейтралізована в понад 30 % усіх мовленнєвих актів, які втілювали комунікативну мету висміювання. Це відбувалося завдяки тому, що перекладач не розпізнавав іронії і відтворював висловлювання через буквальний переклад, що призводило до повної або часткової нейтралізації конфронтаційних смислів у повідомленні та спотворення комунікативної мети мовця.

Аналогізація – наступна за частотою використання адаптивна стратегія, виявлена в перекладі маркерів тактик конфронтації американського політичного дискурсу українською мовою. Використання аналогізації засвідчило ефективність під час відтворення культурно-маркованих одиниць, забезпечивши ефективне досягнення прагматичної еквівалентності й точне відтворення необхідних експресивних і стилістичних конотацій у перекладі з орієнтацією на специфіку «своєї» авдиторії. Аналогізація передбачає відтворення одиниць-носіїв конфронтації ВТ за допомогою засвоєних цільовою культурою відповідних або дотичних засобів у МП.

Найбільші показники використання стратегії аналогізації простежено в перекладі образних порівнянь та інвектив, фразеологічних одиниць і метафор, які вирізняються високим ступенем національно-культурної маркованості, а отже, потребують подолання культурної асиметрії для реалізації всіх необхідних конфронтаційних відтінків у перекладі.

Найбільший відсоток використання стратегії аналогізації в перекладі продемонстрували образні порівняння (43 %), які послугували засобом

імплементації тактики висміювання. За умови наявності в ЦМ одиниць, еквівалентних за структурою й емоційно-оцінними асоціаціями, використання аналогу у відтворенні негативно-оцінних порівнянь допомагає найкраще передати комунікативну та експресивну функції вихідного висловлювання в перекладі (пор.: *He's* ***dumb as a rock*** [505]. – *Він* ***дурний як пробка*** [378]; *Він* ***тупий як пень*** [412]). Зафіксовано тенденцію до використання в перекладі образів, які не мають яскраво вираженої національної специфіки, а отже, не демонструють суттєвих відхилень від норм ВМ. З огляду на авторитетність ВТ у політичному перекладі, ці втручання можна вважати надмірними й такими, що спотворюють сприйняття повідомлення ЦА.

До застосування аналогізації перекладачів може спонукати існування певних прагматичних і семантичних невідповідностей між подібними маркерами, наприклад, метафорами або інвективами, у МО та МП, що часто унеможливлює їх відтворення за допомогою словникових еквівалентів у МП. Той факт, що автор і рецептори перекладу належать до різних мовних та культурних груп, часто робить точний переклад прагматично нееквівалентним. Перекладачеві доводиться вдаватися до адаптивних стратегій перекладу, підшукувати образ, який найповніше міг би передати заплановану комунікативну інтенцію (пор.: ***He's Putin's puppy.*** *He still refuses to even say anything to Putin about the bounty on the heads of American soldiers* [466]. – ***Він – путінська маріонетка.*** *Він досі навіть відмовляється сказати Путіну щось про винагороду за голови американських солдатів* [429]).

Стратегія аналогізації використовувана для відтворення фразеологічних одиниць, що виражене в ТП переважно в заміні фразеологізму повним або частковим еквівалентом, а також для відтворення контекстуальним аналогом у МП. Ця стратегія орієнтована на збереження ідіоматичності ВТ у перекладі (пор.: *Now that the Democrats and the Fake News Media* ***have gone 'bust'*** *on every other of their Witch Hunt schemes, they are trying to start one just as ridiculous as the others, call it the Ukraine Witch Hunt* [515]. – *Тепер, коли демократи та ЗМІ фейкових новин «****вилетіли в трубу****» з усіма своїми схемами полювання на відьом, вони намагаються ініціювати ще одну, таку саме сміховинну, як і попередні, назвімо її*

«українським полюванням на відьом» [415]. Простежено цікаву тенденцію: якщо в межах тактик звинувачення, осуду, протиставлення й погрози культуроспецифічні фразеологізми переважно нейтралізувалися (>40 %), то у відтворенні образи й висміювання як тактик із найбільшим експресивним забарвленням, зумовленим високим рівнем експлікованої вербальної агресії, перекладачі намагалися зберегти кожну одиницю, що сприяла створенню загального підвищеного рівня експресії у ВТ. Це відбувалося через використання стратегії аналогізації для відтворення фразеологічних одиниць різного типу в межах названих тактик.

Однак, зазначимо, що використання аналогізації не було домінантною стратегією для відтворення культуроспецифічних мовних маркерів конфронтації в перекладі текстів політичного дискурсу (на противагу, наприклад, художньому перекладу або перекладу текстів вокативного типу) і засвідчило меншу ефективність і частотність, ніж ми передбачали до проведення зіставного аналізу. Це може засвідчувати тенденцію до дотримання перекладачем принципу «вірності» ВТ, тобто переважної орієнтації на текст оригіналу, що має відбиток особистості мовця й аргументоване його авторитетним статусом. Відтворення й адаптація культурно маркованих одиниць реалізовані обережно, з огляду на фонові знання реципієнта й настанову на збереження загального експресивного навантаження.

Досліджені приклади продемонстрували також використання адаптивної стратегії **інтенсифікації**, хоч і меншою мірою порівняно з іншими стратегіями. Стратегія передбачала посилення або увиразнення конфронтаційних одиниць у МП для збереження запланованого риторичного впливу ВТ. Інтенсифікація була залучена здебільшого до перекладу як (1) додатковий засіб компенсації втрат або (2) як засіб подолання принципових відмінностей між текстом перекладу та оригіналом, за спроби наблизити комунікативний ефект перекладу ближче до джерела.

У першому випадку відбувається емфатичне посилення наявних у тексті конфронтаційних одиниць або введення нових для компенсації втрати виразності, асоціацій, символічних відтінків, які через мовну або культурну асиметрію не

можуть бути безпосередньо передані в перекладі. Інтенсифікуючи конфронтаційні елементи, перекладач керується загальною комунікативною настановою та прагне зберегти комунікативний ефект оригінального тексту, не спотворюючи його. З цією метою в тексті перекладу використовують, наприклад, більш емоційно заряджену або експресивну лексику для відтворення нейтральних одиниць. Інтенсифікація виражена й у додаванні до ТП інтенсифікаторів або інших одиниць, що посилюють комунікативну інтенцію висловлювання, з огляду на загальне експресивне навантаження оригіналу або для компенсації попередньо втрачених сенсів (пор.: *We* ***condemn*** *these attacks and recall that indiscriminate attacks on innocent civilian populations constitute a war crime* [449]. – *Ми* ***рішуче засуджуємо*** *ці напади та нагадуємо, що невибіркові атаки на ні в чому не винне цивільне населення є воєнним злочином* [379]).

Використання стратегії інтенсифікації у перекладі низки фрагментів сформованої вибірки мотивоване бажанням експлікувати конфронтацію там, де вона залишалася імпліцитною в ВТ. З однієї сторони, експліцитацію можна вважати однією з найпоширеніших перекладних закономірностей, «деформувальним слідом», який перекладачі несвідомо переносять зі стадії розкодування тексту джерела в ТП [43, с. 228]. Вважаємо, що в низці випадків застосування експліцитації в аналізованих текстах стратегія інтенсифікації слугує засобом подолання принципових відмінностей між мовою / текстом перекладу та оригіналу. Одним із прикладів таких відмінностей є різний характер вербальної образи. Якщо українська мова й культура тяжіють до експліцитності, прагнуть максимальної ясності, уникаючи двозначності, то англійська, навпаки, порівняно більш імпліцитна мова, часто залишає образи без пояснень, уважаючи, що реципієнт має достатній життєвий досвід та емоційну сприйнятливість, щоб миттєво вибудувати потрібну асоціацію у своїй свідомості. Зіставний аналіз текстів оригіналів і перекладів уможливлює припущення, що така особливість інколи спонукає до експлікації конфронтації, особливо у відтворенні таких засобів, як іронія, геджі, лексеми із ситуативно негативною оцінністю.

Яскравим прикладом невеликого посилення загального негативного забарвлення слугує зменшення кількості або інтенсивності геджів у ТП (напр., ***I think*** *it's* ***somewhat ironic*** *to see some members of Congress wanting to make common cause with the hardliners in Iran* [483] – ***Дещо іронічно*** *бачити, як деякі члени Конгресу хочуть знайти спільну мову з прихильниками жорсткої лінії в Ірані* (переклад наш – М. С.)). Англомовні політичні тексти (особливо дипломатичні) тяжіють до використання великої кількості геджів (інколи цілого ланцюжка таких лексем різного типу, які можуть пом'якшувати одну комунікативну інтенцію). У разі втілення заслабкої для ситуації конфронтаційного спілкування ілокутивної сили висловлювання для англомовної культури може сприйнятися занадто наполегливим і категоричним (якщо під час перекладу українською перекладач не зменшить кількість засобів геджування, і навпаки, якщо не компенсувати відсутність геджів у перекладі з української на англійську мову). Такі ситуації вимагають від перекладача достатнього рівня прагматичної компетенції для розуміння відтінків та уникнення зсувів у перекладі.

Серед чинників прагматичного характеру, що впливають на вибір перекладацьких стратегій у відтворенні конфронтаційних тактик, названо *прагматичну спрямованість вихідних текстів.* Переклади конфронтаційних політичних текстів для зовнішніх і внутрішніх адресатів демонструють різні рівні перекладності, отже, відмінні тенденції в перекладі. Ці відмінності зумовлені специфікою адресатів, комунікативними цілями й культурним контекстом повідомлення.

Відтворення маркерів конфронтаційних тактик у текстах, спрямованих на зовнішнього адресата, зумовлене власне домінантними особливостями цих текстів. Такі тексти кваліфікують як авторитетні з огляду на високий статус їхніх авторів (очільники держав, уряду, дипломати та ін.). Працюючи з текстами, перекладачі керуються критеріями точності (accuracy) і правильності (fidelity) [285], уникають втрат денотативної інформації, прагнуть зберегти офіційний, об'єктивний і нейтральний тон, підтримують легітимність тексту. Тактико-стратегічна реалізація стратегії конфронтації в текстах, спрямованих на зовнішнього адресата, зазвичай

обмежена тактиками осуду, протиставлення і звинувачення, не залучає тактики, що актуалізовані субстандартно високим рівнем мовленнєвої агресії. Образи, які лежать в основі маркерів цих конфронтаційних тактик, використовують переважно з огляду на іншомовну авдиторію, отже, вони не мають сильної культурної мотивації, часто підлягають репродуктивному відтворенню в перекладі (пор.: *MAGA Republicans have made their choice. They* ***embrace anger****. They* ***thrive on chaos****. They* ***live not in the light of truth but in the shadow of lies*** [480]. *– Республіканці MAGA зробили свій вибір. Вони* ***плекають гнів****. Вони* ***процвітають у хаосі.*** *Вони* ***живуть не у світлі правди, а в тіні брехні*** (переклад наш – М. С.)). Відтворення та адаптація культурно маркованих одиниць за необхідності реалізовані обережно, з огляду на фонові знання реципієнта, настанову на збереження загального експресивного навантаження з переважною орієнтацією на ВТ.

Політичні тексти, орієнтовані на внутрішнього адресата, набагато частіше реалізують такі високо експресивні тактики, як, наприклад, образи й висміювання, нерідко містять гру слів і культуроспецифічні покликання, які не підлягають повному відтворенню за допомогою перекладу-репродукції. Такий факт пояснює потребу в застосуванні адаптивних стратегій, які наближають конфронтаційні елементи ВТ до реципієнта для максимального впливу в цільовій мові та культурі. Це відбувається переважно за допомогою аналогізації, яка передбачає пошук еквівалентних засобів, що резонують із ЦА за умови досягнення експресивно-стилістичної тотожності (пор.: *This guy is mentally retarded. He's this* ***dumb Southerner****… He couldn't even be a one-person country lawyer down in Alabama* [499]. *– Цей хлопець розумово відсталий. Він* ***тупак з півдня.*** *Він не зміг би бути навіть сільським юристом в Алабамі* [391]).

На перекладацькі рішення під час відтворення текстів помітно впливає реконтекстуалізація повідомлення, наявна в перекладі фрагментів промов і заяв політиків для публікації в медіа. Для такого перекладу вибирають найактуальніші та найбільш резонансні тексти, що вимагають відтворення всього спектру експресивних і стилістичних відтінків під час адаптації до жанрових конвенцій новинних наративів. Зафіксовано тенденцію до репродуктивного відтворення

оригінальних одиниць (авторські метафори, порівняння, ярлики тощо), які часто відтворювані буквально, однак додатково супроводжувані пояснювальним коментарем, який експлікує всі втрачені конотації (напр., *The Biden administration's virtual **'blank check'** funding of this conflict for 'as long as it takes,' without any defined objectives or accountability, distracts from our country's most pressing challenges* [442]. *– Те, що адміністрація Байдена фактично **виписала «порожній чек»** (тобто такий, куди можна вписати будь-яку суму на допомогу Україні. – Ред.), фінансуючи цей конфлікт доти, доки це буде потрібно, без жодних визначених цілей чи підзвітності, відволікає увагу від найнагальніших проблем нашої країни* [375]).

Підтверджено думку про низьку якість перекладу в медіа, що, очевидно, виконують нефахівці-журналісти. У деяких випадках ідеться навіть про нередагований машинний переклад, що пояснює широке використання перекладу-репродукції з великою кількістю буквалізмів і неточностей (напр., *So now Crooked Hillary is at it again! She is calling Congresswoman Tulsi Gabbard «a Russian favorite,» and Jill Stein «a Russian asset»* [507]. *– Отже **Крива Хілларі** знову **в цьому**! Вона називає конгресвумен Тулс**а** Габбард «російськ**им фаворитом**», а Джилл Стейн — «російським активом»* [376]).

На використання адаптивних стратегій впливають також особливості мовної особистості політика. Дослідження засвідчило, що особливо це стосується політиків з *інвективним типом мовної особистості*, дискурс яких може вирізнятися конфліктно-орієнтованою риторикою, підвищеною емоційністю та акцентуалізованим уживанням інвектив. Працюючи з висловлюваннями політиків, перекладач може вважати за необхідне посилити певні елементи, щоб передати всю силу та вплив оригінального тексту. Такий підхід передбачає посилення конфронтаційного тону, акцентуацію сильних емоцій через зміну експресивності лексем у перекладі, посилення риторичного ефекту за допомогою інших мовних засобів, наприклад, просторіч та інтенсифікаторів (пор.: *While Bette Midler is **a rather unattractive woman**, I refuse to say that because I always insist on being politically correct* [509]. *– Хоч Бетт Мідлер і **повне страховисько**, я все одно цього*

не скажу, тому що я завжди намагаюсь бути політично коректним [390]). Такий переклад має на меті передати той самий рівень інтенсивності й конфліктності, що й оригінальний текст у цілому, відступаючи при цьому від примату точності в перекладі.

Висновки до розділу 3

1. Одиницями-носіями конфронтаційних тактик є мовні маркери, які реалізовані на різних рівнях організації мовної структури: фонетичному, морфологічному, лексичному та синтаксичному, а також різні стилістичні прийоми, які виконують роль маркерів конфронтаційних тактик у політичних текстах. Кожна з диференційованих груп має свої особливості функціювання, вирізняється певним типовим набором засобів вираження, може створювати різні труднощі для перекладача, мотивуючи вибір стратегій перекладу. Основну групу становлять лексичні маркери, які охоплюють великий арсенал мовних і виражальних засобів, вирізняються найбільшою частотністю використання. Фонетичні, морфологічні, синтаксичні маркери слугують допоміжними засобами, які посилюють експресивне навантаження та риторичний вплив конфронтаційних тактик. Найчастіше вони функціюють у супровідній ролі, їх відтворення бажане для збереження стилістичних і риторичних особливостей оригінального тексту, найповнішого передання комунікативної та експресивної функцій оригіналу.

2. Використання та відтворення мовних маркерів конфронтації залежать від тактики, у якій вони реалізовані. Тактики звинувачення й осуду превалюють серед тактик конфронтації в сучасному американському політичному дискурсі. Основні засоби їх вираження – лексеми з інгерентно негативною оцінністю, метафори, фразеологізми, просторіччя, інтенсифікатори. Репродуктивні стратегії (64 %) довели свою ефективність для збереження негативних конотацій більшості лексем з інгерентно негативною оцінкою (85 %), а також для відтворення експресивності інтенсифікаторів (78 %) та майже всіх синтаксичних маркерів (90 %). Адаптивні стратегії (36 %) успішно впоралися з мовною та культурною асиметрією. Нейтралізація (20,3 %) та аналогізація (10,1 %) використані для відтворення

негативно-оцінних метафор і фразеологізмів, інтенсифікація (5,6 %) – для компенсації експресивних втрат (наприклад, завдяки додаванню інтенсифікаторів і відтворенню нейтральних лексем за допомогою емотивних чи стилістичних відповідників).

3. Тактики погрози та протиставлення демонструють суттєве переважання репродуктивних стратегій (74,4 %) над адаптивними (25,6 %), що засвідчує настанову перекладача зберегти насамперед денотативну інформацію і прагматичний намір мовця в перекладі. Вони відрізняються меншою культурною мотивованістю, ніж інші тактики стратегії конфронтацій, що виявляється в схожих механізмах їхньої побудови й засобах реалізації в англійській та українській мові. Також вони втілені в риториці політиків переважно через синтаксичні й морфологічні маркери, які легко відтворювані українською мовою за допомогою репродуктивних стратегій. Випадки адаптації були простежені у відтворенні дивергентних одиниць, таких як фразеологізми, алюзії та вульгаризми. Останні часто зазнавали нейтралізації (17 %) у перекладі, з огляду на етичні міркування перекладача.

4. Тактика «навішування ярликів» демонструє високий рівень використання адаптивних стратегій (49,5 %). Такі показники аргументовані, зокрема, високим рівнем нейтралізації (25 %), яка спричинена аломорфними рисами використання і побудови ярликів у традиціях американської та української політичної риторики. Для тактики характерне найбільше використання фонетичних маркерів, які також зазнають переважної нейтралізації (95 %) у перекладі.

5. Тактики образи й висміювання демонструють суттєвий рівень нейтралізації (33,3 %) у перекладі завдяки підвищеній експресивності та конфронтаційності. Вибір на користь адаптивних стратегій аргументований морально-етичними переконаннями перекладача (самоцензурою) і намаганням адаптувати тексти до традицій політичної риторики цільової культури. Зафіксовано випадки використання стратегії інтенсифікації (12 %), що покликана експлікувати образу, особливо у відтворенні таких засобів, як іронія, геджі, лексем із ситуативно негативною оцінністю. У відтворенні цих тактик помітна велика кількість

перекладацьких помилок, які допускають перекладачі, передаючи засоби створення іронії, алюзій, гри слів. Це зумовлене неправильною ідентифікацією комунікативної інтенції і стратегії мовця, а також помилковим визначенням засобів конфронтації, подальшим помилковим опрацюванням одиниць.

6. На використання репродуктивних та адаптивних стратегій у відтворенні тактик конфронтації в політичному перекладі впливає низка чинників мовного, прагматичного, культурного характеру, зокрема міжмовна й міжкультурна асиметрія, відмінні прагмалінгвістичні характеристики конфронтаційних тактик у вихідній та цільовій лінгвокультурах, мовна особистість політика, відмінності в традиціях політичної риторики, прагматична спрямованість вихідних текстів тощо. Вибір стратегій залежить від власне перекладацьких чинників (компоненти комунікативної ситуації перекладу, жанр тексту, підхід кожного окремого перекладача). Зафіксовано певну кількість випадків, у яких інформаційні втрати й застосування адаптивних стратегій у письмовому та усному перекладах конфронтаційних політичних текстів не були зумовлені об’єктивними текстоцентричними чинниками. Це питання викладено в наступному розділі, де також схарактеризовано когнітивні й психологічні фактори відтворення конфронтації в політичному перекладі за допомогою експериментального дослідження.

РОЗДІЛ 4. ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ КОНФРОНТАЦІЇ В ПОЛІТИЧНОМУ ПЕРЕКЛАДІ: ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Зіставний аналіз, проведений у попередньому розділі, засвідчив, що переклад конфронтаційного політичного дискурсу – багатогранний процес, результат якого залежить від низки об'єктивних мовних труднощів, які перебувають на поверхні, а також певною мірою маркований глибинними когнітивними та психологічними чинниками перекладацької діяльності. Відтак необхідно проаналізувати проблему відтворення маркерів комунікативної стратегії конфронтації в політичному перекладі з діяльнісної перспективи – не лише як результат, а як процес перекладу. Крім того, потрібно окреслити чинники й процеси, що відбуваються в «чорній скриньці» тлумача, впливають на його рішення, вибір стратегій, зрештою, на кінцевий результат, утілений у тексті перекладу.

Для вивчення діяльнісного складника відтворення конфронтації в політичному перекладі розроблено та проведено два експериментальні дослідження. Результати, отримані внаслідок експериментів, описано й інтерпретовано в наступних підрозділах.

4.1. Використання адаптивних стратегій як наслідок маніпуляцій перекладача з вихідним текстом під дією емоційного чинника: перекладацький експеримент

Прагнучи осягнути багатогранну природу процесу політичного перекладу, ми визнаємо, що особистість перекладача та його емоційне ставлення до подій, описаних у тексті, відіграють важливу роль у формуванні кінцевого ТП. Ці емоційні чинники можуть призвести до маніпуляцій із ВТ у вигляді лексико-семантичних або стилістичних трансформацій, що породжує зсуви в перекладі та інформаційні втрати.

На підставі результатів попередніх досліджень, де запропоновано емпіричний підхід до обґрунтування впливу ВТ як основного емоційного стимулу на процес і результат перекладу [див., напр., 309; 272; 275; 310; 274 та ін.], а також з огляду на висновки, отримані після зіставного перекладацького аналізу

конфронтаційних політичних текстів (див. розділ 3), вирішено провести двохетапний експерименту, що має на меті з'ясувати роль емоцій у процесі перекладу конфронтаційних текстів політичного дискурсу. У підрозділі окреслено методологію експерименту, представлено відібрані тексти, описано профіль учасників, проаналізовано результати експерименту, що дали змогу поглибити розуміння впливу емоційних реакцій на відтворення конфронтаційної стратегії в перекладі політичного дискурсу, а також сприяли формулюванню практичних рекомендацій для перекладачів, які працюють з емоційно забарвленими політичними текстами.

4.1.1. Процедура проведення експерименту

Для дослідження впливу емоцій на відтворення конфронтаційних текстів політичного дискурсу напівпрофесійним інформантам (студентам перекладацького фаху ЗВО) запропоновано перекласти тексти, які демонструють різні комунікативні ситуації політичного спілкування. Для перекладацького експерименту створено 4 тексти, які становили дві опозиції. Тексти згенеровані за допомогою мультимодальної моделі мови «Chat GPT-4» [461] на основі зразків риторики реальних американських політиків з уточнювальними запитами (*prompts*), які мали на меті максимально адаптувати тексти під завдання експерименту, а також запобігти впливу вже наявних перекладів на рішення респондентів. Перша пара текстів демонструвала різні типи емоційних фреймінгів. Під поняттям **емоційний фреймінг** розуміємо своєрідне «обрамлення», у яке автор вкладає свої почуття, емоції та ставлення [271, с. 230], для формування емоційної реакції та сприйняття змісту читачем або слухачем. Для дослідження перекладацьких стратегій респондентів згенеровано два тексти на одну тематику: один базований на *кооперативній* ситуації політичної взаємодії, другий – побудований на *відкритій конфронтації,* містив широкий спектр конфронтаційних тактик. У другій парі текстів обидва зразки побудовані навколо конфронтаційної комунікативної ситуації, демонстрували опозицію *на основі об'єкта конфронтації*. У першому випадку комунікативна ситуація створення тексту була вибрана так, щоб респонденти могли потенційно відчувати симпатію та емпатію до об'єкта

конфронтації. У другому – об'єкт конфронтації був неприємний перекладачам, тому вони відчували антипатію до нього і, навпаки, емпатію до автора тексту.

Мета експерименту – з'ясувати, чи можуть емоції, зумовлені вибраними для експерименту ВТ, вплинути на вибір перекладацьких стратегій. Сформульовано кілька **гіпотез.**

Г1. Різні емоційні фреймінги (позитивний/+ і негативний/-) впливатимуть на оцінювання події або об'єкта учасниками, спонукаючи їх до вибору стратегій перекладу, які виявлятимуть їхнє позитивне чи негативне ставлення через посилення або пом'якшення емоційного змісту ВТ.

Г2. Емоції, спровоковані ВТ із потенційно образливим для перекладачів змістом, спонукатимуть перекладачів до більшого використання стратегій і прийомів, що нівелюють емоційне забарвлення оригіналу.

Г3. Емоції, викликані ВТ, у якому конфронтація реалізована проти об'єкта, до якого перекладачі відчувають антипатію, спонукатиме їх до використання стратегій і прийомів, орієнтованих на збереження або посилення емоційного забарвлення оригіналу.

Пари текстів, згенеровані відповідно до мети й завдань експерименту, запропоновано перекласти студентам 4 курсу спеціальності «Переклад з англійської та другої західноєвропейської мови» і 4 курсу спеціальності «Українська і англійська мови: переклад та редагування» Київського національного університету імені Тараса Шевченка. До вибірки ввійшли 22 респонденти: 4 чоловіки та 18 жінок у віковому діапазоні 19-21 років. Для цілей експерименту учасники були випадковим чином розподілені на дві групи А (для першої пари текстів, яким відповідає Гіпотеза 1) і В (для другої пари текстів, яким відповідають Гіпотези 2 і 3) із 10 та 12 учасниками відповідно. Експеримент проведено протягом березня – квітня 2023 року. Участь була повністю добровільною, респонденти мали право відмовитися в будь-який момент під час експерименту без жодних негативних для себе наслідків.

Тексти для експерименту (див. Додатки Г – Ж) створено з умовою подібності за кількістю слів і рівнем важкості для розуміння. Середня довжина текстів

становила 330 – 332 слова. Індекс читабельності Флеша – Кінкейда (Flesch-Kincaid readability score) [189] підтвердив подібний ступінь складності розуміння текстів (між 11 і 14 балами (показники перебувають у межах одного діапазону, який маркує рівень читацької компетенції студентів закладів вищої освіти)). Крім того, після кожного перекладацького завдання учасникам запропоновано оцінити рівень складності тексту для перекладу за 10-бальною шкалою Лайкерта. Для з'ясування відповідності текстів меті й завданням дослідження застосовано один з інструментів виявлення емоцій на основі тексту (text-based sentiment analysis tool), що практикують із дослідницькою метою, зокрема для вивчення впливу емоційної тональності ВТ на когнітивні процеси перекладу [див., напр., 309]. Використано програму, розроблену Sapling.ai [496], доступну безоплатно он-лайн, засновану на інструментах комп'ютерної лінгвістики й штучного інтелекту, які виявляють домінантні емоції та мовні тони в письмовому тексті.

Під час роботи з другою парою текстів учасникам запропоновано оцінити свій емоційний стан за допомогою психометричної шкали «PANAS» (Шкала позитивного й негативного афекту) [353] (Додаток К), яка дала змогу виміряти психологічний стан учасників на різних етапах перекладу. Після виконання перекладацького завдання учасники мали відповісти на відкриті запитання, самостійно оцінити, чи змінилися їхні емоції після прочитання та перекладу текстів.

Усі результати попередньої діагностики текстів на відповідність завданням експерименту подано в табл. 4.1.

Таблиця 4.1

Характеристики Текстів 1 – 4

	К-сть	Текст	К. слів	ІЧ	Оц. студ.	Ком. установка	Тональність
Група А	10	Текст 1 (Додаток Г)	332	13.1	7,8	**Кооперація**	[approving], [admiring]
		Текст 2 (Додаток Д)	331	11.1	8,1	**Конфронтація**	[disapproving], [angry]
Група Б	12	Текст 3 (Додаток Е)	330	12.1	8,1	**Конфронтація (ОК-емпатія)**	[angry], [disappointed]
		Текст 4 (Додаток Ж)	331	11.1	8	**Конфронтація (ОК-антипатія)**	[sympathetic], [angry]

Експеримент проведено дистанційно без обмежень у часі. Учасники використовували власні ноутбуки або комп'ютери для виконання перекладацьких завдань. Доступ до інтернету був дозволений протягом усього експерименту. Усі матеріали (тексти, тест, анкети) і відповіді учасників представлені та зібрані за допомогою Google-форм.

Учасники були попередньо поінформовані лише про тему тексту й вид перекладу, а також про процедуру виконання завдання. У короткому перекладацькому завданні зазначено, що тексти є зразками риторики сучасних американських політиків, переклад відбувається для публікації на офіційних сторінках інтернет-представництв політиків.

Учасників також проінформували про добровільність їхньої участі в дослідженні та про заходи щодо збирання, оброблення, збереження персональних даних. Респондентам повідомили, що тексти перекладів, психометричні тести та їхні відгуки про текст є анонімними й не будуть оцінені. Це мало мінімізувати тиск або будь-який зовнішній вплив, який міг би позначитися на результатах роботи учасників експерименту.

Після виконання завдання 22 отримані ТП проаналізовано за процедурою та критеріями, що використані в межах зіставного перекладацького аналізу в розділі 3. Зіставлення ТП, виконаних учасниками експерименту, дало змогу виявити універсальні стратегії відтворення досліджуваних одиниць, а також тенденції застосування перекладацьких стратегій у кожному з випадків. Емоційний

фреймінг відображений переважно у використанні оцінної лексики (у разі Текстів 2, 3 і 4 – у маркерах стратегії конфронтації). Основними параметрами оцінної шкали стали випадки зміни інтенсивності емоцій у текстах, а саме посилення чи послаблення емоційності, зокрема завдяки використанню адаптивних стратегій перекладу (нейтралізації, аналогізації та інтенсифікації).

Для перевірки Гіпотези 1 зіставлено вихідні тексти з текстами перекладів, що отримані від учасників групи А. Підсумкові бали виставлено внаслідок підрахунку кількості випадків використання стратегій, диференційованих у межах дослідження та виявлених у кожному з ТП. Для перевірки Гіпотез 2 і 3 спочатку знайдено відмінності між емоційним станом респондентів групи Б на різних етапах перекладу, порівняно середні бали, отримані за допомогою психометричної шкали «PANAS» до ознайомлення з текстом перекладу та після його виконання. Потім проаналізовано показники, отримані для обох текстів цієї групи. На наступному етапі порівняно бали, отримані внаслідок підрахунку кількості випадків посилення чи послаблення емоційного навантаження повідомлення.

4.1.2. Матеріали

Варто докладно проаналізувати першу пару текстів, переклад яких виконувала **група А.** Для формування гіпотези 1 сформульовано припущення про те, що спосіб вираження емоцій може суттєво вплинути на сприйняття та інтерпретацію повідомлення реципієнтом (в аналізованому випадку – перекладачем, який на основі цієї інтерпретації створює ТП) [309, с. 31]. Перша пара текстів побудована навколо однієї теми (оцінювання політичного курсу Президента Сполучених Штатів Дж. Байдена) на опозиції кооперація / конфронтація для перевірки, як позитивний і негативний емоційний фреймінги впливають на сприйняття ВТ перекладачем та вибір стратегій перекладу.

Текст 1 (Додаток Г) згенерований на основі зразків кооперативної політичної риторики американських політиків. Зокрема, основою для тексту стала заява Н. Пелосі, де політик позитивно оцінює роботу Дж. Байдена на посаді президента Сполучених Штатів [462]. **Текст 2** (Додаток Д) створено на основі промови

Д. Трампа, де він критикує президента, різко негативно оцінює його діяльність [438].

У процесі створення текстів узято до уваги той факт, що вони повинні мати зіставні розмір і рівень складності. Розмір текстів становить 331 і 332 слова. Індекс читабельності Флеша – Кінкейда підтвердив подібний ступінь труднощів із розумінням прочитаного – 13.2 і 11.1 відповідно. Для фактичного підтвердження емоційного складника, тональності текстів були виміряні за допомогою аналізатора тональності текстів. Інструмент підтвердив опозицію, схарактеризував тексти за допомогою таких ярликів: Текст 1 – [approving], [admiring]; Текст 2 – [disapproving], [angry].

На мовному й комунікативному рівнях фреймінги реалізовані за допомогою комунікативних тактик і мовних маркерів їх вираження. Текст 1 демонструє виняткове використання комунікативної стратегії кооперації. Позитивний фреймінг найяскравіше актуалізований на лексичному рівні за допомогою мовних засобів, які виражають експліцитну позитивну оцінку: «*outstanding work», «magnificent leadership», «tangible improvements», «landmark achievements», «strong democracy», «extraordinary progress»* та інші.

Текст 2 демонструє використання стратегії конфронтації у вигляді тактик звинувачення, осуду й погрози. Негативний фреймінг виявляється в широкому використанні лексем з інгерентно негативними конотаціями *(«corrupt», «incompetent», «hell», «to bribe», «compromised», «to steal», «to cheat», «to lie»*), лексем із ситуативною негативною оцінкою («*cheap*»), просторіч («*to wreck», «to sneak», «crooked»*) тощо. Усі одиниці-маркери оцінки позначені в текстах жирним шрифтом (Додатки Г, Д).

Нижче подано приклади ОП із Тексту 1 (Додаток Г), а також опис перекладацьких труднощів, які вони становлять.

1. *Today, I want to take a moment to **give a big shout-out** to President Biden for his outstanding work*. Розмовний вислів «*to give a shout-out*» не має відповідника в українській мові з еквівалентними стилістичними й експресивними конотаціями. Щоб відтворити емоційне навантаження оригіналу, перекладачеві можуть

знадобитися адаптивні стратегії в перекладі або інші способи компенсації експресії в тексті перекладу.

2. *Democrats have **fought tooth and nail for** the American people, putting them on a path towards a brighter future.* Переклад одиниці «*to fight tooth and nail for*» породжує потенційні труднощі в перекладі. Це ідіоматичний вислів, який означає «боротися до останнього» або «боротися з великою рішучістю та докладаючи великих зусиль» [529]. Словникові еквіваленти українською мовою (наприклад, «*боротися до останньої краплі крові»)* можуть бути недоречними в контексті фрагменту.

3. … *the Biden Agenda **has skyrocketed** our economy*. «*To skyrocket the economy*» є метафоричним висловом, що реалізує позитивні конотації і гіперболізовано маркує масштаби економічного зростання, якого досягнув Байден за своєї каденції. Лексема не має безпосереднього еквівалента (1-1 equivalent) в українській мові, тому перекладачам потрібно буде вибирати між використанням нейтрального відповідника або застосуванням творчих рішень у перекладі.

4. … *are among his many **landmark achievements***. Епітет «*landmark*» часто використовуваний у політичному дискурсі для опису визначних подій і досягнень, які формують історію, мають глибокий і тривалий вплив на націю, уряд або політичну систему. [528]. Його відтворення потребує добору такого еквівалента, який передавав би всі необхідні конотації і метафоричність.

5. *...President Biden **has been all about the people***. У фрагменті використано розмовний вислів для характеристики президента як людини, яка глибоко віддана служінню та пріоретизації інтересів і потреб широких верств населення. Буквальний переклад українською мовою неможливий. Перекладачам, імовірно, потрібно буде зробити вибір між дескриптивним перекладом або збереженням експресивності через добір еквівалентного за конотаціями вислову мови перекладу.

6. *He's been **bending over backwards** to **get things back on track** and ensuring that the hardworking people of the United States don't **get left behind**.* Вихідний фрагмент містить три фразеологічні вислови, які підвищують експресивний і стилістичний потенціал тексту. Їх відтворення потребує правильної ідентифікації

та тлумачення в тексті перекладу, подальшого відтворення за допомогою еквівалентних засобів української мови.

7. *He has **been utterly bent to** protecting the rights of every American,…* Фрагмент містить ідіоматичний вислів «*to be bent to*», який реалізує в контексті одне зі своїх значень – бути повністю відданим або рішуче налаштованим зробити щось, у цьому випадку – захистити права кожного американця [524]. Він має достатньо сильну емоційну конотацію, додатково посилений інтенсифікатором у ВТ.

Для перевірки гіпотези в Тексті 2 передбачено схожі засоби вираження позитивної і негативної оцінки в зіставній із Текстом 1 кількості. Деякі ОП (наприклад, «*to fight tooth and nail for», «to be bent to», «to skyrocket*») продубльовані в обох текстах, щоб порівняти стратегії перекладачів, використані для відтворення одних і тих самих проблемних одиниць у матеріалі, що реалізують протилежні емоційні фреймінги. Нижче представлено кілька фрагментів Тексту 2 (Додаток Д).

1. *Joe Biden is a totally compromised president because they're **bribing him**. They're **paying him off**.* Обидві одиниці «*to bribe*» і «*to pay sb off*» мають однакову семантику (пропонувати гроші або заохочення, щоб вплинути на чиїсь дії або рішення [529]), використані разом для посилення осуду в бік об'єкта конфронтації. У цьому фрагменті вони семантично дублюють одне одного й потребують добору двох експресивних відповідників в українській мові, які передавали б одне значення.

2. …, *Biden is **a puppet** controlled by the radical left and the globalist elites.* У фрагменті використано метафоричний вислів, який порівнює Байдена з лялькою-маріонеткою, що перебуває під контролем або маніпуляціями інших сил. Переклад цієї метафори українською мовою зі збереженням її переносного значення можливий за добору правильного словникового еквівалента до лексеми «*puppet*» або пошуку еквівалентних за конотаціями метафор у МП (стратегія аналогізації), які передають ту саму ідею відсутності автономії або впливу.

3. *He **dances to their tune**, while the American people suffer the consequences.* Словниковий еквівалент фразеологізму «*to dance to sb's tun*e» в українській мові

(«танцювати / скакати під чиюсь дудку» [521]) більш розмовний та емоційний, ніж його англомовний відповідник, що може спричинити посилення емоційного навантаження ТП, порівняно з оригіналом.

4. *From open borders and* ***skyrocketing crime rates*** *to an* ***economy in shambles****…* У фрагменті ВТ використано два ідіоматичні вислови, які посилюють експресивне навантаження повідомлення. В українському перекладі ці одиниці найчастіше відтворюють за допомогою нейтральних відповідників, що може спонукати перекладачів до пошуку творчих рішень для збереження експресивності тексту в перекладі.

5. … ***wreck*** *our economy and* ***sneak*** *the workplaces from hardworking Americans*. Вихідний фрагмент містить дві розмовні лексеми «*to wreck*» і «*to sneak*». Перед перекладачами постане вибір між частковим нівелюванням експресивного навантаження завдяки перекладу за допомогою нейтральних відповідників та добором стилістичних еквівалентів в українській мові, які є нетиповими для політичної комунікації.

6. … *betrayal of* ***the very people*** *he claims to represent.* Інтенсифікація іменників за допомогою прислівника «дуже» не характерна для української мови. У перекладі необхідно шукати інший спосіб посилення емоційного впливу висловлювання.

7. … *but now we can't be kind anymore because* ***the gloves are off****.* ***The jar has been opened***. У фрагменті використано два метафоричні вислови, які реалізують тактику прихованої погрози. Образи, що використовує автор, досить нетипові для реалізації цієї комунікативної мети в українській мові, що може спонукати перекладачів до пошуку релевантних образів у вихідній культурі.

8. *This is totally* ***cheap.*** За умови буквального перекладу лексема «*cheap*», яка в контексті реалізує ситуативну негативну оцінку, може втратити свої конотації. Збереження інтенсивності оцінки потребуватиме експлікації в перекладі.

Друга пара текстів, що отримали для перекладу учасники **групи Б**, була вибрана для того, щоб перевірити, як особисті переконання та сприйняття впливають на відтворення конфронтації в перекладі. Згенеровано тексти, які

реалізували комунікативну ситуацію конфронтації. Тексти 3 і 4 демонстрували опозицію на основі *об'єкта конфронтації*, а саме потенційної емпатії перекладачів, спрямованої на *об'єкт конфронтації* або на *автора тексту*.

Зважаючи на результати досліджень А. Рохо, які мали на меті вивчити вплив емоцій перекладачів на результат перекладу в контексті кризових ситуацій (зокрема, пандемії COVID-19) [309], уважаємо, що посутній вплив на результати експерименту може мати також глобальний контекст, у якому проводили аналіз. Саме тому центральною темою для текстів вибрана *війна* як надзвичайно емоційна подія, близька учасникам експерименту, яку кожен сприймає особисто. Висловлено припущення, що кризовий контекст війни, у якому перебувають учасники, а не лише тематичне наповнення текстів, матиме вплив на емоційну реакцію перекладачів та результати виконання ними завдання.

Текст 3 (Додаток Е) був створений на основі заяв американського політика-республіканця Р. Десантіса, де він критикує надмірну допомогу, яку Дж. Байден надає Україні у війні з Росією [442]. На нашу думку, ВТ має викликати в респондентів сильні негативні емоції в бік продуцента, зокрема гнів, роздратування і відчуття зради, що може гіпотетично вплинути на використання адаптивних стратегій у перекладі. Очевидно, респонденти, як і з попереднім текстом, будуть відчувати емпатію, однак цього разу до побічного об'єкта конфронтації – України. Такі почуття здатні своєю чергою призвести до бажання підтримати скривджену сторону та покарати автора, через відступи від ВТ.

Загальна кількість слів Тексту 4 подібна до Тексту 3 і сягає 331 слова. Індекс читабельності Флеша – Кінкейда підтвердив подібний ступінь труднощів із розумінням прочитаного – 11 балів. Домінантна тональність тексту описана ярликами [angry], [disappointed].

Основні комунікативні тактики тексту – звинувачення й осуд. Комунікативними маркерами конфронтації слугують негативно-оцінні метафоричні й алюзивні одиниці, фразеологізми, лексеми з інгерентною негативною оцінкою та інтенсифікатори. Текст містить низку одиниць, які посилюють негативний фреймінг і можуть потенційно викликати обурення в

респондентів (наприклад, «*conflict … that holds no significant bearing*», «*territorial dispute*», «*ridiculous war*», «*conflict that serves a mere distraction*»). Нижче подано докладний опис потенційно проблемних для перекладу одиниць із Тексту 3 (Додаток Е).

1. *«Involving ourselves deeper in the **territorial dispute** between Ukraine and Russia certainly does not fall within that realm».* Політик використовує евфемізм «*territorial dispute*», який, завдяки стратегічному використанню в цьому контексті, навпаки, постає як дерогатив, що демонструє зневажливе ставлення до подій. Крім того, він реалізує в тексті маніпулятивну функцію. Завдяки класифікації подій як «територіальної суперечки», мовець намагається применшити серйозність та інтенсивність конфлікту між Україною і Росією в очах слухачів, а також уникнути визнання повного масштабу насильства й людських страждань. З огляду на політичний контекст, такий евфемізм може чутливо сприйматися перекладачем і ЦА, що потенційно вплине на відтворення словосполучення в перекладі. У ВТ неодноразово використано термін «*conflict*» замість «*war*». Перший термін має ширше та менш емоційно забарвлене значення, тому часто використовуваний для опису неоднозначних ситуацій у межах дипломатичного спілкування. З огляду на загальну комунікативну інтенцію мовця та тональність тексту, у цьому контексті сприймається як образа, посилює загальний конфронтаційний тон висловлювання. Це також здатне впливати на емоції перекладачів під час перекладу.

*2. The Biden administration's reckless commitment of **a virtual 'blank check'** to fund this conflict indefinitely…* Висловлювання містить ідіоматичну конструкцію «*a blank check*», що залучена для звинувачення адміністрації Байдена в спрямуванні надмірної кількості грошей та іншої допомоги Україні замість розв’язання проблем в Америці. Перекладачам потрібно буде вибирати між буквальним збереженням вислову в перекладі та заміною образу, зрозумілого, але досить нетипового для ЦА.

*3. It's like they're **playing a game of 'generosity'** with our hard-earned tax dollars, using it as **a bargaining chip**…* Обидва метафоричні вислови «*to play the game of generosity*» і «*a bargaining chip*» використовують для звинувачення президента в нещирості й маніпуляціях. Перекладачі можуть нейтралізувати їх у перекладі або

відтворити за допомогою буквального перекладу чи одного зі словникових еквівалентів.

4. But who ***the hell*** *is really paying the price?* У цьому риторичному запитанні вульгаризм «*hell*» виконує роль інтенсифікатора. Через його високе конфронтаційне навантаження, а також з огляду на жанр тексту й самоцензуру, перекладач може нейтралізувати високе конфронтаційне навантаження репліки завдяки вилученню вульгаризму в перекладі.

*5. It's the hardworking American taxpayers****, left to foot the bill*** *for a conflict that seems to* ***have no end in sight****.* Експресивність висловлювання підвищується завдяки використанню двох ідіоматичних висловів. Вислів «*to foot the bill*» не має фразеологічного еквівалентна в українській мові. Для збереження експресивності перекладачам знадобляться інші креативні способи, наприклад, антонімічний переклад чи смисловий розвиток. Другий вислів може бути відтворений за допомогою одного зі словникових еквівалентів у МП.

6. *President Biden who continues* ***straining*** *the U.S****. to the point of disaster*** *and pushing us further toward a World War Three.* За умови буквального відтворення метафори «*to strain the country*» та ідіоматичного вислову «*to the point of disaster*» висловлювання МП утворює неприродну кальку.

7. *It … risks* ***dragging*** *us deeper* ***into a quagmire that is not our own****.* У висловлюванні реалізована яскрава й виразна метафора, побудована на порівнянні складної політичної ситуації з болотом або трясовиною [530]. За допомогою метафори мовець допускає, що залучення Сполучених Штатів до конфлікту між Україною та Росією може мати погані наслідки для країни, які не потрібні її громадянам, особливо з огляду на те, що конфлікт безпосередньо не пов'язаний з інтересами чи з обов'язками США. Метафора може бути повністю трансльована за збереження образу в МП, однак еквівалентне передання другої частини висловлювання («*that is not our own»)* вимагає креативних рішень у перекладі.

8. *I want people to stop dying over this* ***ridiculous war****…* Використання дерогативного епітета «*ridiculous*» можна вважати образливим, особливо під час обговорення такої серйозної і чутливої теми, як війна. Функціювання слів здатне

тривіалізувати гостроту та серйозність ситуації, демонструвати неповагу до тих, хто безпосередньо постраждав від конфлікту. Такий вибір слів може вплинути на емоції перекладача, спонукати до залучення адаптивних стратегій перекладу.

Основою для **Тексту 4** (Додаток Ж) стали промови Президента Америки Дж. Байдена, виголошені під час його візиту до Варшави у 2022 і 2023 роках [475; 496]. Матеріал вибраний з огляду на його тематичний і комунікативний складники. Обидві промови виголошено з орієнтацією на громадян України та Польщі. Основна комунікативна мета промов – засудження Росії за розв'язання жорстокої війни на території України, висловлення непохитної підтримки Україні. Об'єктом конфронтації стала Росія на чолі з Володимиром Путіним. Текст був вибраний з огляду на гіпотетичну емоційну реакцію респондентів. Ці емоції можуть охоплювати гнів та обурення діями Росії, емпатію і почуття солідарності з українським народом, а також бажання «відновити справедливість» (*restore justice*) [196]. Емоційні реакції учасників здатні впливати на вибір стратегій перекладу. Очевидно, учасники будуть схильні використовувати адаптивні стратегії, щоб зберегти або навіть посилити емоційний вплив оригінального тексту. Крім того, учасники можуть відчувати підвищене почуття відповідальності та мотивації до точного передання конфронтаційного тону й меседжу ВТ, з огляду на чутливість і нагальність ситуації.

Загальна кількість слів Тексту 3 сягає 334 одиниць. Індекс читабельності Флеша – Кінкейда – 10.2. Домінантна тональність: [sympathetic], [angry]. Основними комунікативними тактиками, реалізованими в тексті, є тактики звинувачення, осуду, погрози та протиставлення. Комунікативними маркерами конфронтації слугують негативно-оцінні метафоричні й алюзивні одиниці, фразеологізми, лексеми з інгерентною негативною оцінкою та інтенсифікатори. Нижче подано приклади ОП, що переважно входять до групи лексичних маркерів конфронтації, а також описано перекладацькі труднощі, які вони можуть спричинити в перекладі Тексту 4 (Додаток Ж).

*1. «**The Russian bear has shown its true colors**, **clawing** at the very fabric of peace and stability in this region».* У цьому фрагменті тактика звинувачення

актуалізована за допомогою алюзії, що апелює до стереотипного символу «російського ведмедя», який часто використовують для представлення Росії в політичному й культурному контекстах [533]. У представників російської культури ведмідь асоціюється з силою і владою, однак тут образ реалізує негативну конотацію дикості й агресії. Розвиток алюзії помітний у найближчому контексті за допомогою ідіоматичного вислову «*to show one's true colors*», а також метафори, вираженої лексемою «*to claw*», що посилює агресивні дії Росії, порівнюючи їх із діями дикого звіра, який ніби розриває тканину мирного життя суспільства. Викликом для перекладачів у цьому фрагменті вважаємо правильне розпізнавання всіх ідіоматичних висловів, відтворення образності оригіналу, яке необхідне для передання інтенсивності конфронтаційного навантаження оригінального повідомлення.

2. *«They have **crossed a red line**, **trampling upon the rights** of innocent Ukrainians, **leaving a trail** of devastation **in their wake***». Якщо метафора «*to cross a red line*» передає всі необхідні конотації за буквального перекладу українською мовою, то ідіоматичний вислів «*to trample upon one's rights*» вимагає правильної ідентифікації, добору доречного відповідника в перекладі. Вислів «*leaving a trail of devastation in their wake*» використовує образну мову для зображення наслідків руйнівних дій Росії. Переклад вимагає пошуку образів і висловів в українській мові, які б ефективно передавали відчуття руйнування та негативних наслідків злочинних дій.

3. «*We will not **be cowed** by Russia's aggression*». Анімалістична метафора «*to cow*» є культурно мотивованою, не має безпосереднього еквівалента в українській мові. Переклад цього вислову вимагає пошуку еквівалентної фрази або метафори в МП, яка б передавала імплікації непокори та стійкості, закладені в оригінальному висловлюванні.

4. «*Yet, history has taught us that even the mightiest empires can **crumble** under the weight of their own **hubris***». Метафора «*the empires can crumble…*» використана для позначення поступового й неминучого розпаду або занепаду могутніх імперій. Слово «*crumble*» зазвичай означає фізичний процес розпаду на дрібні шматочки

[529], але в цьому контексті функціює в переносному значенні, щоб передати ідею втрати влади, авторитету або стабільності. Це спонукає перекладача до пошуку еквівалента, що допоміг би створити яскравий образ, увиразнити потенційні наслідки критикованої поведінки. Сильне емоційне навантаження має також лексема «*hubris*», що передає значення зарозумілості та надмірної гордині [529].

5. «*We are in the throes of a long and arduous struggle against an adversary* ***hell-bent on*** *chaos and domination*». Використання вульгаризму «*hell*», який виконує роль інтенсифікатора, може викликати бажання нейтралізувати високе конфронтаційне навантаження репліки, з огляду на жанр тексту та високий статус мовця, шляхом його вилученню з ТП.

6. *«Heinous acts», «vile incursion*». У ВТ використано епітети з достатньо високим рівнем інтенсивності негативної оцінки. Імовірно, перед перекладачами постане вибір: зберігати експресивність оригіналу повністю, щоб висловити негативне ставлення мовця до об'єкта осуду, чи частково її нейтралізувати.

Крім цього, ВТ містить велику кількість лексем, які виражають емпатію мовця до України й українців («*your sacred homeland», «Ukraine's sovereignty», «the rights of innocent Ukrainians», «The United States stands shoulder to shoulder with Ukraine», «unwavering wall of opposition», «brave defenders*»). Уважаємо, що такий вибір мовних засобів здатний вплинути на сприйняття тексту перекладачами та на їхній емоційний стан.

4.1.3. Інтерпретація результатів

Проаналізуймо результати, отримані після проведення експерименту у двох окремих групах респондентів (Група А і Б), які працювали з різними парами текстів.

4.1.3.1. Група А

Гіпотеза 1 передбачала, що різні емоційні фреймінги призведуть до відмінностей в інтерпретації об'єктів і подій учасниками експерименту, тому позначаться на виборі ними перекладацьких стратегій. Ця гіпотеза підтвердилася лише частково. У табл. 4.2 представлено результати статистичного аналізу,

проведеного для порівняння використання репродуктивних та адаптивних стратегій під час перекладу обох текстів.

Таблиця 4.2

Використання перекладацьких стратегій для відтворення текстів із позитивним (Текст 1) і негативним (Текст 2) фреймінгами

	ОП (100%)	Реп.С.	%	Нейт-ція	%	Інт-ція	%	Ан-ція	%
Текст 1	28	17,3	61,9%	7,3	26,19%	0,7	2,38%	2,7	9,52%
Текст 2	29	14,75	50,86%	7	24,14%	3,5	12,07%	3,75	12,93%

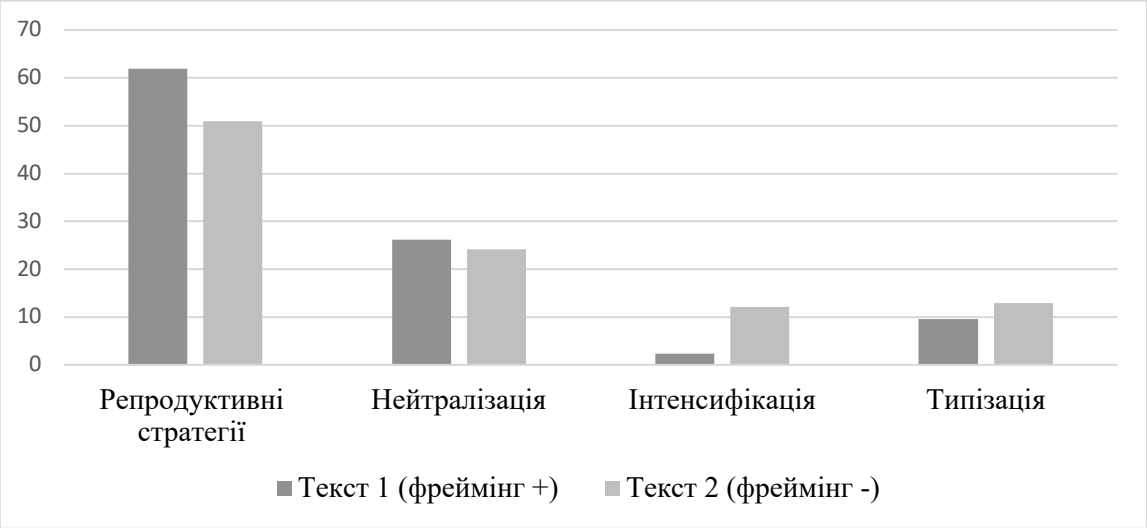

Рис. 4.1. Співвідношення перекладацьких стратегій у Текстах 1 і 2

Статистичні дані, а також відповіді на відкриті запитання, запропоновані респондентам, засвідчують, що, попри певну різницю в співвідношенні стратегій у перекладі Текстів 1 і 2 (рис. 4.1), тенденції до використання протилежних адаптивних стратегій у відтворенні конфронтаційних і кооперативних текстів, очевидно, не пов'язані з їхнім впливом на емоції перекладачів. На думку учасників, запропоновані тексти мало вплинули на їхній емоційний стан, оскільки теми й контексти створення текстів не були сильно пов'язані з ними особисто. Однак статистичні дані все одно демонструють певні відмінності. Різниця між двома протилежними за рівнем збереження інтенсивності оцінки перекладацькими стратегіями (нейтралізації та інтенсифікації) – статистично значуща, причому показники нейтралізації помітно вищі, ніж показники інтенсифікації, незалежно від

тексту. Показники використання інтенсифікації були вищими для Тексту 2 (тобто тексту з негативним фреймінгом), ніж для Тексту 1 (позитивний фреймінг), у якому ця стратегія використана лише кілька разів за всю вибірку. Зафіксовано вищий відсоток використання стратегії аналогізації, особливо у відтворенні фразеологічних і метафоризованих одиниць у перекладі тексту з негативним фреймінгом.

Окреслену тенденцію можна пояснити гіпотезою, яку сформулювали й протестували А. Рохо й Б. Наранхо. Результати їхніх досліджень засвідчують, що переклад ВТ, які викликають негативні емоції, вирізняється більшою **креативністю,** ніж тексти, які генерують позитивні емоції. Учені пояснюють це вищим рівнем емоційного залучення перекладачів до тексту, що спричинене вищим рівнем емпатії та зміни настрою під впливом негативних емоцій, ніж від позитивних (у дослідженні А. Рохо та Б. Наранхо – смуток і щастя) [309].

Відмінності в отриманих показниках можна пояснити тенденцією учасників до залучення більш креативних рішень до перекладу тексту з негативним фреймінгом, що виявляється в більшому відсотку використання аналогізації (12,93 % до 9,52 %) та інтенсифікації (12,07 % до 2,38 %). Ці стратегії передбачають прийняття більшого ризику в перекладі (risk-taking) [300], оскільки вимагають вищого ступеня відходу від ВТ.

Показники використання нейтралізації для обох текстів перебувають приблизно на одному рівні (24,14 % до 26,19 %), а невелика різниця, навпаки, несуттєво превалює в бік Тексту 1. Показники нейтралізації є співвідносними для обох текстів. На нашу думку, це засвідчує, що вона може бути викликаною жанром ВТ, а саме *самоцензурою* перекладачів під час роботи з політичними текстами.

Для обох текстів спільним явищем була насамперед повна або часткова **нейтралізація** експресивного й стилістичного навантаження одиниць, що належать до розмовного стилю. Як у Тексті 1, так і в Тексті 2, респонденти в 95 % нейтралізували просторіччя як лексичні засоби, що, на їхню думку, були занадто дивергентними для стилю політичної комунікації.

Приклад (1) Позитивний фреймінг

ВТ: *Today, I want to take a moment* ***to give a big shout-out*** *to President Biden for his outstanding work.*

ТП1: *Сьогодні я хочу скористатися моментом і* ***подякувати*** *президенту Байдену за його видатну роботу.*

ТП2: *Я би хотіла використати момент, щоб* ***висловити подяку*** *президенту Байдену за його визначну роботу.*

Приклад (2) Позитивний фреймінг

ВТ: *President Biden* ***has been all about the people****.*

ТП1: *Президент Байден* ***завжди дбав про людей.***

ТП2: *Президент Байден* ***думав лише про людей.***

Приклад (3) Негативний фреймінг

ВТ: *Yet, all he has managed to do is* ***wreck*** *our economy and* ***sneak*** *the workplaces from hardworking Americans.*

ТП: *Проте все, що йому вдалося зробити, – це* ***зруйнувати*** *нашу економіку і* ***відібрати*** *робочі місця у працьовитих американців.*

Приклади (1), (2) і (3) демонструють чітку тенденцію респондентів до відтворення лексем і висловів, що належать до розмовного стилю, за допомогою нейтральних відповідників. Так, у Тексті 1 використано два розмовні вислови: «*to give a big shout-out*» і «*to be all about*». Перший вислів є неформальним способом похвалити або висловити вдячність комусь публічно. У цьому контексті він функціює в межах позитивного фреймінгу, щоб показати захоплення роботою президента Байдена. Другий вислів також використаний у межах позитивного фреймінгу для надання позитивної оцінки президенту як людині, яка глибоко віддана добробуту та інтересам американського народу. Обидва вислови в ТП найчастіше перекладені за допомогою нейтральних відповідників, попри наявність у МП стилістичних еквівалентів (напр., «*to be all about*» – «*з головою поринути в*» (фраз.), «*тащитися від*» (сленг.) [519]). У Прикладі 2 перекладачі намагалися відтворити інтенсивність позитивної оцінки за допомогою додавання інтенсифікаторів (наприклад, «*Президент Байден думав* ***лише*** *про людей*») до ТП. Через нейтралізацію просторіччя ТП усе одно втрачає інтенсивність оцінки й

експресивність оригіналу. Аналогічні втрати помітні й у більшості перекладів Тексту Б під час відтворення розмовних лексем (Приклад 3). Обидва просторіччя «*to wreck*» і «*to sneak*» відтворені за допомогою нейтральних відповідників «руйнувати», «відбирати».

У перекладі Тексту 2 об'єктом нейтралізації стали лексеми з сильними негативними конотаціями. Зазначимо, що текст, згенерований для цієї частини експерименту, цілеспрямовано не містив інвектив. Однак деякі учасники все одно пом'якшували одиниці, які могли потенційно мати образливий зміст або сильну негативно-оцінну спрямованість, вдаючись до семантичного пом'якшення, евфемістичних висловів або безпосередньо вилучаючи слова з негативними конотаціями, наявні в тексті перекладу.

Приклад (4):

ВТ: *Just look at **that hell** he has put us through with his policies!*

ТП: *Тільки подивіться, **через що** він змусив нас пройти своєю політикою!*

У Прикладі 4 респондент вирішив повністю вилучити лексему «*hell*», вірогідно, оцінивши її як недоречну для контексту політичної комунікації.

Натомість випадки використання стратегії **інтенсифікації** траплялися рідше, переважно полягали в додаванні інтенсифікаторів, яких не було в оригінальному тексті, або експлікації негативних конотацій, що сприяло посиленню конфронтаційного потенціалу тексту. Найчастіші випадки посилення конфронтаційного навантаження зафіксовано у відтворенні лексем із ситуативно негативними конотаціями.

Приклад (5):

ВТ: *This is totally **cheap.***

ТП1: *Це абсолютно **низько.***

ТП2: *Це **жалюгідно.***

ТП3: *Це **геть низько.***

Приклад 5 демонструє експлікацію негативної оцінки прикметника «*cheap*», який у межах тактики осуду реалізує своє ситуативне значення – описує дії президента як морально неприйнятні, підступні та нечесні. Більшість респондентів

вдалася до інтенсифікації оцінки в перекладі. У деяких ТП констатовано навіть використання інтенсифікатора разом з експлікованим епітетом (ТП3).

Наше зацікавлення викликало також те, що більшість фразеологічних одиниць у Тексті 1 була нейтралізована, відтворена через переклад за допомогою нейтрального відповідника. Аналогічні засоби в Тексті 2 найчастіше зазнавали аналогізації, були відтворені через добір рівнозначного фразеологічного вислову в МП, що передавав необхідні оцінні й експресивні конотації.

Уважаємо, що високий рівень відтворення оцінних одиниць, які не мають прямих відповідників у МП (1-1 equivalents), за допомогою стратегії **аналогізації** спричинений вищим рівнем залучення респондентів до тексту з негативним фреймінгом, що своєю чергою може свідчити про більший відсоток креативних рішень у перекладі. Оскільки респондентами в експерименті стали студенти (тобто перекладачі-початківці), ризик у перекладі для них передусім асоціювався зі ступенем відходу від ВТ. Дослідження засвідчують, що в перекладачів-початківців часто помітна тенденція тяжіти до близького до тексту (буквального) перекладу [273, с. 56]. Емоції в такому випадку можуть стати своєрідним тригером для креативності завдяки більшій залученості перекладачів до тексту, стимулюючи їх до більшого ризику й нестандартного мислення.

Такий відхід від оригінального тексту може бути прийнятним в одних випадках і надмірним в інших, залежно від особистісних рис перекладача та рівня його емоційного збудження. К. Као та В. Б. Чоу [237] пояснюють, що перекладачі з надмірною схильністю до аналізу підвищують свою ефективність завдяки збудженню, спричиненому негативними емоціями (такими, як злість), а їхні переклади стають навіть кращими, якщо гнів змушує їх мислити нестандартно. З іншого боку, перекладачі з базовою схильністю до творчого підходу під впливом гніву здатні почуватися надмірно самовпевненими, що може призвести до таких небажаних наслідків, як спотворення початкового змісту ВТ [272, с. 3].

Найкраще різниця в перекладацьких стратегіях виявляється у відтворенні аналогічних одиниць у межах різних текстів. Нижче подано приклади відтворення

ОП «*to fight tooth and nail for*» (Приклади 6 – 7) і «*to skyrocket*» (Приклади 8 – 9) у Текстах 1 і 2.

Приклад (6) Позитивний фреймінг

ВТ: *Under the President's magnificent leadership, Democrats* ***have fought tooth and nail for*** *the American people, putting them on a path towards a brighter future.*

ТП: *Під чудовим керівництвом президента демократи* ***завзято борються*** *за американський народ, спрямовуючи його на шлях до світлого майбутнього.*

Приклад (7) Негативний фреймінг

ВТ: *We need a leader who is not beholden to foreign interests or radical ideologies, but someone who puts America first, who* ***fights tooth and nail for*** *the forgotten men and women of this great nation.*

ТП1: *Нам не потрібен лідер, який залежить від іноземних інтересів чи радикальних ідеологій. Нам потрібен той, хто ставить Америку на перше місце, хто готовий* ***до останньої краплі крові боротись*** *за забутих чоловіків і жінок цієї великої нації.*

ТП2: *Нам потрібен лідер, який не підкорятиметься іноземним інтересам чи радикальним ідеологіям, а хтось, хто ставить Америку на перше місце, хто буде* ***стояти до смерті за*** *забутих чоловіків і жінок цієї великої нації.*

Приклад (8) Позитивний фреймінг

ВТ: … *the Biden Agenda has* ***skyrocketed*** *our economy and brought tangible improvements to the lives of America's families.*

ТП1: … *політика Байдена* ***стрімко підняла*** *нашу економіку і принесла відчутні покращення в життя американських сімей.*

ТП2: … *програма Байдена* ***дозволила*** *нашій економіці* ***розвиватися*** *та принесла відчутні покращення в життя американських родин.*

Приклад (9) Негативний фреймінг

ВТ: *From open borders and* ***skyrocketing*** *crime rates to an economy in shambles, Biden has left our citizens struggling and our future uncertain.*

ТП: *Від відкритих кордонів і* ***захмарного рівня*** *злочинності до повного розвалу економіки – Байден залишив наших громадян у скрутному становищі, а наше майбутнє – невизначеним.*

У перекладах Тексту 1 (Приклади 6, 8) зафіксовано тенденцію до нейтралізації фразеологічних і метафоричних одиниць у перекладі (напр. «*to fight tooth and nail for*» – «*боротися*», «*завзято боротися*»; «*to skyrocket*» – «*стрімко піднятися*», «*дозволити розвиватися*»). У деяких прикладах простежуване бажання перекладачів частково компенсувати втрату експресивності завдяки використанню інтенсифікаторів («стрімко», «завзято» тощо). Водночас переклади Тексту 2 демонструють тенденцію до відтворення одиниць, що містять оцінний компонент, за допомогою еквівалентних одиниць у МП, що засвідчує переважне використання стратегії аналогізації (пор.: «*to fight tooth and nail for*» – «*боротись до останньої краплі крові*», «*боротися до смерті*»; «*skyrocketing crime rates*» – «*захмарні рівні злочинності*»).

Вищий відсоток вільного поводження з текстом як ознаку вияву креативності в роботі перекладачів Групи А констатовано навіть у відтворенні синтаксичних засобів, наприклад, повторів.

Приклад (10) Позитивний фреймінг

ВТ: … *a vision that was much more diverse,* ***much more religiously tolerant, much more tolerant*** *of different kinds of gender dispositions and gender presentations*.

ТП: … *бачення, яке було набагато різноманітнішим,* ***набагато релігійно толерантнішим, набагато толерантнішим*** *до різних типів ґендерних диспозицій та ґендерних презентацій.*

Приклад (11) Негативний фреймінг

ВТ: *He has taken millions of dollars from other countries like China, and it's clear that* ***he is compromised. Joe Biden is a totally compromised president*** *because they're bribing him.*

ТП1: *Він отримав мільйони доларів від інших країн, таких як Китай, і зрозуміло, що* ***він скомпрометований. Джо Байден повністю скомпрометував себе як президент****, тому що його підкуповують.*

ТП2: *Він брав мільйони доларів з таких країн, як Китай, і цілком зрозуміло, що* ***він скомпрометував себе. Джо Байден зганьбив себе як президент*** *тим, що дав себе підкупити.*

Якщо в перекладі Тексту 1 повтори майже в усіх випадках зберігалися через буквальне відтворення в перекладі (Приклад 10), переклади Тексту 2 демонструють неодноразові випадки застосування різних прийомів і трансформацій, покликаних уникнути лексичної надмірності (Приклад 11). У ТП1 респондент застосовує транспозицію, замінюючи частину мови однієї з повторюваних лексем іншою без зміни значення. У ТП2, крім зміни частини мови, ОП також демонструє використання синоніма до повторюваної лексеми.

4.1.3.2. Група Б

Гіпотези 2 і 3 сформульовано на припущенні, що особисте сприйняття конфронтації у ВТ може вплинути на її відтворення перекладачами. Формулюванню Гіпотези 2 послугувало твердження, що емоції, викликані ВТ, у якому стратегія конфронтації направлена на об’єкт, потенційно симпатичний респондентам, спонукатимуть перекладачів до покарання автора тексту [257] та до спроб відновити справедливість [203]. На нашу думку, це може призвести до згладжування образи (*repairing the offense*) [272, с. 4] у ТП завдяки маніпуляції з текстом під впливом емоцій. І навпаки, для формулювання Гіпотези 3 взято до уваги той факт, що, якщо об’єктом конфронтації у ВТ буде особа, до якої учасники потенційно відчувають антипатію, перекладачі можуть спробувати покарати кривдника через маніпуляції з текстом, відтворивши інтенсивність негативної оцінки якомога точніше або навіть посилюючи її.

Перед перевіркою гіпотез 2 і 3 виміряно початкові емоційні стани учасників групи Б за допомогою психометричної шкали «PANAS», щоб зафіксувати емоції респондентів на різних етапах перекладу. Далі зіставлено показники для пошуку відмінностей, які могли потенційно вплинути на процес і результат перекладу.

Шкала позитивного й негативного афекту (PANAS) (Додаток К) вимірює рівень емоційного впливу, який відчувають учасники в певний відрізок часу. Вона

містить перелік із 20 пунктів (10 позитивних і 10 негативних емоцій), які оцінюють за 5-бальною шкалою Лайкерта.

Під час перекладу кожного з текстів респондентам двічі запропоновано оцінити свій емоційний стан за шкалою «PANAS»: до ознайомлення з текстом перекладу й після власне перекладу. Результати тестування за всіма пунктами відображено в Додатку Л.

Описова статистика (табл. 4.3) засвідчує збільшення середніх показників негативних емоцій після виконання перекладів обох текстів (12,6 проти 20,8 для Тексту 3 і 17,7 для Тексту 4).

Таблиця 4.3

Порівняння усереднених показників PANAS до та після виконання завдання (pre-translation/ post-translation)

	Діапазон значень		**Positive Affect Score Mean (SD)**		**Negative Affect Score Mean (SD)**	
	Мін.	**Макс.**	**PANAS (pre-tr.)**	**PANAS (post-tr.)**	**PANAS (pre-tr.)**	**PANAS (post-tr.)**
Текст 3	10	50	26.7	24.8	12.6	20.8
Текст 4			26.7	28.1	12.6	17.7

Статистично значуща відмінність у показниках на різних етапах перекладу Тексту 3 підтверджує припущення про те, що емпатія респондентів до об'єкта конфронтації призводить до змін їхнього емоційного стану, а саме до посилення таких негативних емоцій, як смуток (різниця між показниками – 2 бали), роздратування (2,6), ворожість (2,8) і стривоженість (1,6). Тестування дало змогу виявити послаблення інтенсивності позитивних емоцій, зокрема піднесення (1,7).

За результатами тестування, після перекладу Тексту 4 в респондентів простежуване посилення негативних емоцій (12,6 проти 17,7). Найбільшу різницю зафіксовано між показниками ворожості (2,5) до й після перекладу, несуттєве підвищення наявне також в емоціях злості (1,3), роздратованості (1,3), стривоженості (1,3). Після перекладу Тексту 4 виявлено суттєве посилення таких позитивних емоцій, як гордість і рішучість, що, на нашу думку, може спонукати

перекладачів до *відновлення справедливості* завдяки маніпуляціям із текстом перекладу.

Варто наголосити, що на емоційний стан учасників здатні вплинути також почуття, пов'язані із завданням, а не лише зміст тесту. Високі показники тривоги та знервованості, зафіксовані до прочитання тексту й перед перекладом, могли бути частково спричинені невпевненістю в складності завдання. Після завершення перекладу зниження показників уважності, зацікавлення й активності, імовірно, засвідчує ознаки втоми після виконання завдання.

У Таблиці 4.4 представлено результати статистичного аналізу, проведеного для порівняння використання стратегій у перекладі обох текстів. Статистичні дані підтверджують гіпотези 2 і 3, сформульовані до проведення емпіричного дослідження.

Таблиця 4.4

Використання перекладацьких стратегій для відтворення Текстів 3 і 4

	ОП (100%)	**Реп.С.**	**%**	**Нейт-ція**	**%**	**Інт-ція**	**%**	**Ан-ція**	**%**
Текст 3	30	17	56,7%	8,8	29,2%	0,3	0,83%	4	13,3%
Текст 4	33	15,75	47,73%	6,25	18,9%	2,75	8,3%	8,25	25%

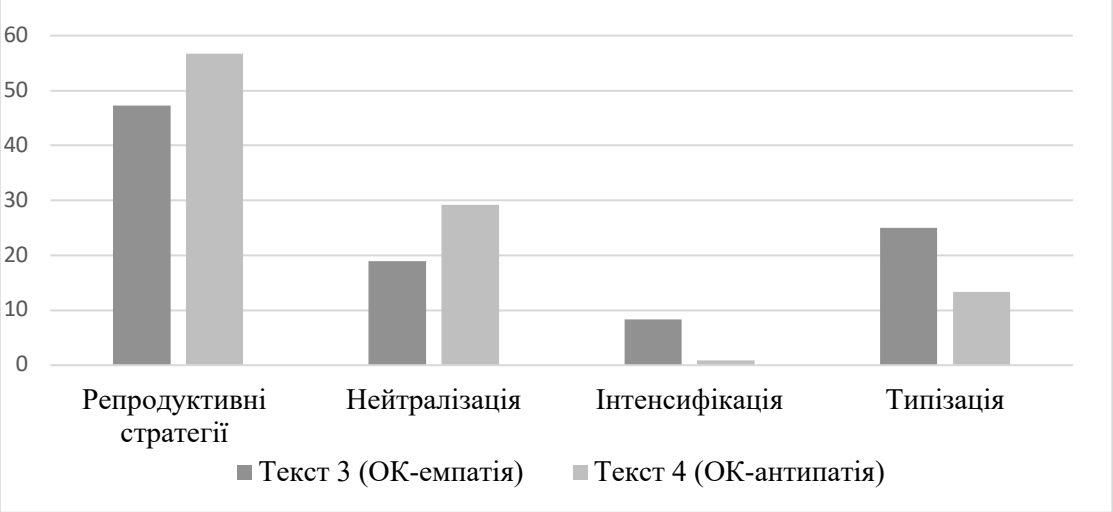

Рис. 4.2. Співвідношення перекладацьких стратегій у Текстах 3 і 4

Отримані дані насправді засвідчують широке застосування адаптивних стратегій в обох текстах (52,3 % і 43,3 % відповідно). Підтверджено, що Текст 3, у якому конфронтація була спрямована проти об'єкта, до якого учасники відчували

симпатію, за результатами психометричного тестування викликав негативні емоції в перекладачів (роздратування, ворожість і стривоженість). Емоції, спровоковані образливим для учасників змістом, спонукали їх до спроб відновлення справедливості через маніпуляції з текстом, які полягали в частковому нівелюванні емоційного забарвлення ОП. Зафіксовано вищі показники використання стратегії нейтралізації в перекладах Тексту 3. Натомість у перекладах Тексту 4 виявлено порівняно великий показник використання таких стратегій, як аналогізація та інтенсифікація (найбільший, порівняно з усіма іншими текстами). За результатами психометричного тестування, крім несуттєвого підвищення деяких показників негативних емоцій, під час перекладу Тексту 4 в учасників зросли показники позитивних емоцій, як, наприклад, рішучість. Уважаємо, що це могло спонукати їх до переважного використання стратегій, орієнтованих на збереження або посилення емоційного забарвлення оригіналу.

Нижче подано приклади, які наочно демонструють найпоширеніші тенденції застосування перекладацьких стратегій, виявлені в перекладах Текстів 3 і 4.

Найбільшу увагу привернули приклади інтенсифікації та нейтралізації негативної оцінки в перекладі, які не були зумовлені мовною або культурною асиметрією ВМ і ЦМ. У вибірці ТП зафіксовано певний відсоток фрагментів, у яких перекладачі вдалися до стратегічної адаптації одиниць під впливом особистих переконань та сприйняття конфронтації, актуалізованої в тексті.

Певна кількість випадків використання інтенсифікації в перекладі Тексту 3 могла бути зумовлена емоційним сприйняттям усього тексту або його окремих елементів. Наприклад, коли перекладачі сприймали певні фрагменти тексту як такі, які сильно резонували з їхньою позицією, вони намагалися найдостовірніше відтворити їх у перекладі або навіть посилити інтенсивність конфронтації, щоб наголосити на важливості позиції та викликати емоційну реакцію в читачів ТП.

Приклад (1)

ВТ: *We **condemn** Russia's vile incursion into your lands, its insatiable appetite for power, and its reckless disregard for human life.*

ТП: *Ми **рішуче засуджуємо** підле вторгнення Росії на ваші землі, її ненаситний апетит до влади та безрозсудну зневагу до людського життя.*

Приклад (2)

ВТ: *We condemn **Russia's** vile incursion into your lands, its insatiable appetite for power, and its reckless disregard for human life.*

ТП: *Ми засуджуємо підле вторгнення **росії** на вашу територію, її ненаситний апетит до влади та повну зневагу до людського життя.*

У Прикладі 1 до ТП додано інтенсифікатор «*рішуче*», який відсутній у ВТ. Інтенсифікатор укріплює позицію мовця, посилює інтенсивність тактики осуду в перекладі.

Виявлено поодинокі випадки, коли учасники експерименту вдавалися до свідомої інтенсифікації у відтворенні власних назв та імен ворога, як у Прикладі 2 («*Russia*» – «*росія*»). Передаючи власні імена з малої літери, перекладачі посилювали загальне конфронтаційне навантаження оригіналу, експлікуючи власне зневажливе ставлення до об'єкта конфронтації.

У перекладі Тексту 4 інструментом відновлення справедливості стала стратегія нейтралізації, що полягала в послабленні негативної оцінки в перекладі, вона була спрямована на пом'якшення емоційного забарвлення або на переведення наративу в більш об'єктивне, засноване на фактах подання інформації. Нейтралізація виявлялася здебільшого у вилученні з ТП засобів, які мали високе конфронтаційне навантаження, або в заміні одиниць, що суперечили переконанням учасників, на більш нейтральні слова чи вислови. Це допомагало зберегти зміст суперечливого фрагменту без передання сильного емоційного навантаження.

Приклад (3)

ВТ: *I want people to stop dying over this **ridiculous war**…*

ТП: *Я хочу, щоб люди перестали гинути через цю **війну**…*

Приклад (4)

ВТ: *While our great nation has numerous crucial national interests to safeguard, involving ourselves deeper in the **territorial dispute**_between Ukraine and Russia certainly does not fall within that realm.*

ТП: *Оскільки наша велика держава має ціле коло важливих національних інтересів, які необхідно захищати, втручання у* ***конфлікт*** *між Україною та Росією, безумовно, не входить до їхнього числа.*

Приклад (5)

ВТ: *But who* ***the hell*** *is really paying the price?*

ТП: *Але ж хто насправді платить за це?*

Приклади 3 і 5 демонструють випадки зниження конфронтаційного тону повідомлення завдяки вилученням у перекладі. У Прикладі 3 один із респондентів вилучив дерогативний епітет «*ridiculous*» із тексту, вірогідно, через те, що його використання могло здатися занадто образливим, з огляду на контекст створення ТП. У Прикладі 5 проілюстровано один із випадків нейтралізації вульгаризмів у перекладі. 8 з 11 респондентів вилучили або пом'якшили інтенсифікатор «*hell*» у перекладі Тексту 4.

Приклад 4 демонструє адаптацію дерогативного ярлика «*territorial dispute*», використаного для класифікації війни між Україною та Росією. У 2 з 11 ТП ярлик відтворено за допомогою лексем «*конфлікт*» і «*війна*», що експліковано демонструє їхню незгоду з мовцем й обурення його позицією.

Певну різницю у використанні адаптивних стратегій зафіксовано під час відтворення одиниць, які мають культурну мотивацію, через відсутність прямих відповідників вимагають креативних рішень для відтворення експресивності в перекладі. Такими одиницями в текстах слугують фразеологічні, метафоричні та алюзивні вислови. Протилежні тенденції констатовано в їхньому відтворенні в Текстах 3 і 4. Переклади Тексту 3 демонструють найбільший відсоток нейтралізації. Достатньо велика частина таких одиниць підлягає аналогізації. Майже не зафіксовано випадків посилення конфронтаційного навантаження через інтенсифікацію.

Приклад (6)

ВТ: *We must channel our resources towards addressing the pressing domestic issues that demand our attention, rather than* ***becoming embroiled in a conflict*** *that serves as a mere distraction from the real problems* ***at hand.***

ТП: *Ми повинні спрямувати наші ресурси на вирішення нагальних внутрішніх проблем, які потребують нашої уваги, а не* ***брати участь у конфлікті****, який слугує лише для відволікання від реальних проблем*.

Приклад (7)

ВТ: *The Biden administration's reckless commitment of a virtual* ***'blank check' to fund this conflict*** *indefinitely, …*

ТП: *Безрозсудне зобов'язання адміністрації Байдена без кінця* ***фінансувати*** *цей конфлікт,…*

Приклад (8)

ВТ: *It's the hardworking American taxpayers****, left to foot the bill*** *for a conflict that seems to have no end in sight.*

ТП: *За це платять працьовиті американські платники податків, які змушені* ***фінансувати*** *конфлікт, якому, здається, не буде кінця.*

Приклад (9)

ВТ: *It's like they're playing a game of 'generosity' with our hard-earned tax dollars, using it as a* ***bargaining chip*** *to.*

ТП1: *Вони ніби грають у гру в «щедрість» з нашими тяжко зробленими податками, використовуючи їх як* ***розмінну монету.***

ТП2: *Це виглядає так, ніби вони грають у «щедрість» з нашими тяжко зробленими податками, використовуючи їх як* ***предмет торгу.***

Приклад (10)

ВТ: …*President Biden who continues* ***straining*** *the U.S.* ***to the point of disaster*** *and pushing us further toward a World War Three.*

ТП: …*Президент Байден, який продовжує* ***розхитувати ситуацію*** *в США* ***до межі катастрофи*** *і підштовхує нас до Третьої світової війни.*

Приклади 6 – 8 демонструють відтворення ідіоматичних одиниць за допомогою нейтральних відповідників: «*to become embroiled*» – «*брати участь*»; «*to blank check*» – «*фінансувати*»; «*to foot the bill*» – «*фінансувати*». Приклад 9 ілюструє спроби перекладачів зберегти емоційне навантаження вислову «*a bargaining chip*» через переклад за допомогою одного з фразеологічних

еквівалентів у МП («*розмінна монета*») або часткової нейтралізації експресивності завдяки описовому перекладу («*предмет торгу*»). У межах Прикладу 10 деякі перекладачі намагалися зберегти образність у перекладі метафоризованої одиниці «*to strain*» за допомогою заміни образу в поєднанні з трансформацією додавання – «*розхитувати ситуацію*».

На відміну від Тексту 3, переклади Тексту 4 демонструють більшу кількість використання стратегії інтенсифікації, що посилює загальне експресивне та стилістичне навантаження тексту в перекладі. Ця тенденція втілена здебільшого у відтворенні фразеологізмів або нейтральних одиниць за допомогою більш експресивних відповідників, які підвищують інтенсивність конфронтації або експлікують її у ТП.

Приклад (11)

ВТ: ***The Russian bear*** *has shown its true colors,* ***clawing*** *at the very fabric of peace and stability in this region.*

ТП1: ***Славнозвісний «російський ведмідь»*** *показав своє справжнє обличчя,* ***вчепившись кігтями*** *в саму тканину миру і стабільності в цьому регіоні.*

ТП2: **«*Російський ведмідь»*** *демонструє своє істинне обличчя,* ***вгризаючись*** *у саму матерію миру і стабільності в цьому регіоні.*

Приклад (12)

ВТ: *Let me be clear: Russia's actions are an* ***affront to*** *international norms and a grave violation of Ukraine's sovereignty.*

ТП: *Буду відвертим: дії Росії є* ***ляпасом в обличчя*** *міжнародним нормам і грубим порушенням суверенітету України.*

Приклад (13)

ВТ: *But* ***together,*** *we will not allow their tyranny to* ***prevail****.*

ТП: *Але* ***спільними зусиллями*** *ми не дозволимо їхній тиранії* ***взяти гору****.*

Приклад 11 демонструє посилення експресивності алюзії в ТП1 завдяки додаванню оцінного епітета до ТП. В обох представлених перекладах учасники супроводжують калькування графічним маркуванням інтертекстуальності. Перекладачі експлікують алюзії, позначаючи їх лапками в перекладі. Творчі

рішення помітні й у відтворенні метафори «*to claw*» у другій частині речення. У ТП1 метафора збережена завдяки використанню трансформації додавання: перекладач увів лексему «*кігтями*» до ТП, яка допомогла зберегти оригінальний образ. ТП2 демонструє більшу свободу в поводженні з текстом оригіналу під час відтворення метафори. Перекладачеві також вдалося зберегти інтенсивність оригінальної метафори, однак завдяки аналогізації – зміні образу, який передає подібне відчуття агресії та руйнування.

У Прикладі 12 представлено один із випадків посилення експресивності висловлення завдяки відтворенню ідіоматичного вислову «*to be an affront to*» (завдавати образи, приниження [529]), за допомогою еквівалента «*бути ляпасом в обличчя*», який передає те саме відчуття неповаги та образи, однак має вище емоційне навантаження, тому підвищує інтенсивність конфронтації в повідомленні. Схожу тенденцію можна простежити й у Прикладі 13, де дві нейтральні лексеми «*together*» і «*prevail*» відтворені за допомогою фразеологічних сполучень «*спільними зусиллями*» і «*взяти гору*». Таке перекладацьке рішення не спотворює значення оригіналу та не впливає на передання конфронтаційних смислів. Однак воно демонструє свободу перекладача в ухваленні креативних рішень, підвищує стилістичне й експресивне навантаження перекладу, посилюючи загальну риторичну потужність тексту.

Результати експерименту доводять, що емоційний фреймінг текстів, а також емоції перекладачів, викликані ВТ, мають вплив на відтворення конфронтації в перекладі, особливо, якщо тема й контекст ВТ сприймаються перекладачами особисто, крізь призму власного досвіду.

Отже, усвідомлення власних емоцій під час перекладу такого чутливого матеріалу, як політичні тексти, та розуміння ризиків, які негативні емоції, викликані високим рівнем конфронтації в тексті, відіграють у роботі перекладача, може допомогти мінімізувати небажані наслідки у вигляді негативних зсувів у політичному перекладі. Крім того, вплив психологічних чинників на процес перекладу конфронтаційних текстів засвідчує важливість диференціації й опису етапів сценарію відтворення конфронтації в політичному перекладі. Розуміння

залучених когнітивних процесів здатне надати цінну інформацію про те, як перекладачі підходять до викликів, що постають у роботі з таким матеріалом, з'ясувати специфіку ухвалення рішень під час перекладу. Згідно з логікою наукового пошуку, необхідно дослідити сценарій процесу відтворення конфронтації в політичному перекладі та протестувати його за допомогою перекладацького експерименту.

4.2. Ретроспективне експериментальне дослідження особливостей реалізації сценарію «Відтворення маркерів комунікативної стратегії конфронтації в політичному перекладі»

Для вивчення когнітивних особливостей функціювання попередньо змодельованого (див. підрозділ 2.4) сценарію відтворення проблемної ОП (маркерів комунікативної стратегії конфронтації), розроблено та проведено перекладацький експеримент із використанням методики ретроспективного інтерв'ю.

4.2.1. Опис проведеного експерименту

Структура експерименту розроблена відповідно до його **мети** – дослідити особливості процесу відтворення маркерів конфронтації як прикладної проблеми в загальній системі перекладу політичних текстів і з'ясувати чинники, які впливають на функціювання кожного з етапів перекладацького процесу. Об'єктом дослідження вибрано сценарій «Відтворення маркерів комунікативної стратегії конфронтації в політичному перекладі». Емпірично досліджено функціювання всіх попередньо виокремлених етапів: *Аналіз комунікативної ситуації перекладу, Опрацювання ОП, Добір відповідника, Оцінювання результатів*.

У руслі дослідження наукове зацікавлення становило питання про те, на яких етапах перекладацького процесу найчастіше виникають збої, що призводять до появи помилок у відтворенні маркерів конфронтації в перекладі політичних текстів. «Збої» у процесі перекладу тлумачимо як суттєві відхилення від сценарію перекладу, які можуть негативно впливати на якість ТП і перешкоджати реалізації комунікативної мети ТП, досягненню необхідного впливу на реципієнта перекладу.

Учасники експерименту. В емпіричному дослідженні взяли участь 12 студентів перекладацького фаху Київського національного університету імені Тараса Шевченка (4 курсу спеціальності «Переклад з англійської та другої західноєвропейської мови») (далі – Група В), а також 5 перекладачів-практиків, які мали від 3 до 5 років досвіду роботи у сфері суспільно-політичного перекладу (Група Г). У цілому до вибірки ввійшло 17 інформантів: 2 чоловіки і 15 жінок у віковому діапазоні 19 – 35 років. Експеримент проведено з березня до червня 2023 року. Як і в разі з попереднім дослідженням, участь у ньому була повністю добровільною, учасники мали право відмовитися продовжувати роботу в будь-який момент без жодних негативних наслідків для їхньої академічної успішності.

З огляду на запропоновану П. Кусмаулем класифікацію суб'єктів психолінгвістичних і перекладознавчих експериментів, учасники, залучені до вибірки, належать до категорії напівпрофесійних (Група В) і професійних (Група Г) інформантів [250, с. 179]. *Напівпрофесійні інформанти* зазвичай є студентами старших курсів закладів вищої освіти, що вивчають іноземну мову з професійною метою, тобто мають середній або високий рівень іншомовної компетенції та сформованості навичок перекладацької діяльності [86, с. 400]. Основна перевага цієї групи – гомогенність вибірки, яка гарантує, що учасники належать до однієї вікової групи. Учасники Групи В були студентами однієї групи, це також забезпечує умовно однаковий рівень іншомовної та професійної перекладацької компетенції. До *професійних інформантів* найчастіше зараховують перекладачів-практиків із високим рівнем іншомовної компетенції та певним досвідом роботи з текстами із заданої тематики [86, с. 401]. Описуючи цю групу, дослідники часто звертають увагу на тенденцію до автоматизації та стереотипізації перекладацьких дій, що пов'язана з професійним досвідом [див., напр., 233].

Крім того, емпірично досліджуючи психолінгвістичні закономірності в студентських і професійних перекладах, С. Засєкін зазначає, що обидві групи перекладачів загалом демонструють спільні перекладні Д-закономірності (що виявляються при зіставленні джерельного тексту з низкою ТП певною мовою), окрім таких чотирьох категорій, як експліцитація / імпліцитація,

спрощення / ускладнення. ТП перекладачів-студентів переважно характеризує когнітивна спрощеність й імліцитація. Натомість у цільових версіях професійних перекладачів превалює тенденція до ускладнення та експліцитації [43, с. 328-330]. *Експліцитація* полягає в уточненні або додаванні інформації в ТП там, де вона лишалася імпліцитною в ТО. *Імпліцитація* передбачає зворотній процес і спрямована на вилучення з ТП експліцитної інформації тексту першоджерела. Зі свого боку *спрощення* і *ускладнення* корелюють із розмаїттям засобів, якими перекладачі послуговуються у створенні ТП; вони здатні відбуватися на кількох рівнях: лексичному й синтаксичному [43, с. 232]. Вважаємо, що описані закономірності також можуть потенційно позначитися на результатах експерименту.

Окреслений склад вибірки невипадковий. Кількість основних і проміжних етапів, особливості функціювання, а також час, необхідний для їх опрацювання в конкретному випадку, залежить від суб'єктивних чинників, що охоплюють **індивідуальний досвід перекладача**. Саме тому такий склад вибірки дав змогу перевірити, як досвід впливає на етапи перекладацького процесу й особливості їх реалізації під час перекладу проблемної одиниці – маркерів конфронтаційних тактик – у перекладачів-початківців і перекладачів-практиків.

Матеріал експерименту. Завдання полягало в перекладі з аркуша тексту (далі – Текст 5) (Додаток М), згенерованого на основі промови Д. Трампа, на якій також базувався Текст 2 з попереднього підрозділу дослідження (див. підрозділ 4.1.2). Скореговано розмір і складність тексту за допомогою відповідних запитів (*prompts*). Провідною комунікативною стратегією в тексті є конфронтація, реалізована у вигляді звинувачення. Обсяг тексту – 200 слів. Індекс читабельності Флеша – Кінкейда – 8.1, що увідповіднене з рівнем простої англійської мови (Plain English), засвідчує легкість ВТ для сприйняття, а також відсутність складних синтаксичних конструкцій.

У ході розроблення експерименту наукове зацікавлення становило питання про виявлення та дослідження збоїв, які призводять до помилок у тексті перекладу. Текст, наданий учасникам, мав містити достатню кількість проблем для перекладу,

які б допомогли вивчити порушене питання. У межах емпіричного дослідження використано класифікацію перекладацьких проблем, запропоновану В. Віллсом [357, с. 27]. Згідно з нею, помилки в перекладі виникають на рівні розв'язання макроконтекстуальних і мікроконтекстуальних проблемних ситуацій, пов'язаних із відтворенням конфронтаційних маркерів як проблемних ОП. До *макроконтекстуальних проблем* дослідник зараховує необхідність точного з'ясування змісту тексту, його цілей і комунікативної функції, сприйняття ЦА, що зазвичай повинно бути відтворене й у ТП. Натомість *мікроконтекстуальні проблеми* виникають у відтворенні мовних особливостей конкретного тексту. Ідеться, зокрема, про семантичну нечіткість, синтаксичну складність, синтаксичні еліпси, розподіл тематичної та рематичної інформації в реченнях, метафоричність, іронію, лексичні лакуни, морфологічні особливості, дієприкметникові й дієприслівникові звороти та ін. [357]. ВТ, запропонований учасникам експерименту, містив достатню кількість ОП, які могли становити проблеми перекладу на обох контекстуальних рівнях. Від респондентів вимагали застосування методів та інструментів розв'язання проблем на різних етапах перекладацького процесу.

Серед текстоцентричних факторів, що взяті до уваги під час аналізу вербалізацій учасників, – наявність великої кількості конфронтаційних маркерів, зокрема негативно-оцінних епітетів (*corrupt, incompetent, crooked, compromised, disgraceful*), фразеологічних одиниць (*economy in shambles, to be bent to, the gloves are off*), іменників із сильними негативними конотаціями (*hell, whims, betrayal*), лексем розмовного стилю (*to wreck; to sneak*), лексем із ситуативно негативними конотаціями (*cheap*), інтенсифікаторів (*by a factor of hundreds, totally, very*), вульгаризмів (*bastards*); синтаксичних конструкцій, які вимагали залучення трансформацій у перекладі («*From open borders and skyrocketing crime rates to an economy in shambles, Biden has left our citizens struggling and our future uncertain*», «*We have a corrupt, incompetent leader in Biden*»); іронії, яка вимагала попередньої ідентифікації в тексті для достовірного відтворення («*He has shown such impeccable integrity*»). Ці одиниці могли створювати проблеми на мікроконтекстуальному

рівні. Водночас правильна ідентифікація змісту й функцій тексту, його комунікативної мети, стратегій і тактик, ужитих автором, становили каркас макроконтектуальних проблем, що мали розв'язати інформанти.

Структура експерименту. Експеримент проведено протягом трьох етапів: виконання перекладу з аркуша, що супроводжувалося стеженням за рухом очей інформантів; проведення ретроспективного інтерв'ю; аналіз ТП і вербалізацій учасників експерименту.

На першому етапі учасникам запропоновано виконати переклад з аркуша Тексту 5 (Додаток М). Під час перекладу не можна було використовувати словники. Для фасилітації процесу вибрано ВТ, не ускладений синтаксичними конструкціями й лексичними одиницями, оскільки висока когнітивна складність тексту могла негативно вплинути на результати експерименту, відволікти увагу від основного об'єкта дослідження. Перед початком експерименту учасники були попередньо проінформовані про тему тексту й вид перекладу, а також про процедуру виконання завдання. Учасникам було також надане мінімальне перекладацьке завдання, яке частково описувало контекст симульованої ситуації перекладу: інформацію щодо автора тексту, контекст створення повідомлення, а також обставини перекладу. Жодних вимог до перекладу не названо, що зроблено для уникнення зовнішнього тиску на перекладацькі рішення інформантів або надмірної фіксації уваги на контрольних одиницях. Інформанти мали самостійно ухвалювати рішення щодо способів перекладу проблемних одиниць, зважаючи на власний досвід і вподобання, самостійно аналізувати доступну інформацію про ситуативний контекст перекладу.

Також під час експерименту (на етапі доперекладацького аналізу та вербалізації перекладу) відбувалося **стеження за рухом очей** респондентів для виявлення об'єктів концентрації уваги перекладача, що засвідчували когнітивні зусилля на найбільш проблемних ОП, які становлять труднощі на етапі сприйняття або відтворення.

Варто наголосити на обмеженнях програмного забезпечення, використаного для дослідження. Стеження за рухом очей респондентів відбувалося за допомогою

програми «Gazerecorder» [459], яка, як і більшість безоплатних аналогів трекінгових онлайн-систем (див., напр., Realeye.io [460], Eyezag [447]), не призначена для проведення досліджень на основі тексту (text-based research), а також суттєво залежить від зовнішніх факторів. Це призводить до досить приблизного розташування зон високої концентрації уваги на теплових картах (*heatmaps*) (див. рис. 4.3), які, на нашу думку, не можуть бути повноцінно інтерпретовані як кількісні та об'єктивні дані. Попри обмежену точність, теплові карти, створені за допомогою таких інструментів, здатні надати цінну інформацію про загальні закономірності взаємодії перекладачів із текстовим контентом і про розподіл візуальної уваги на найбільш проблемних одиницях.

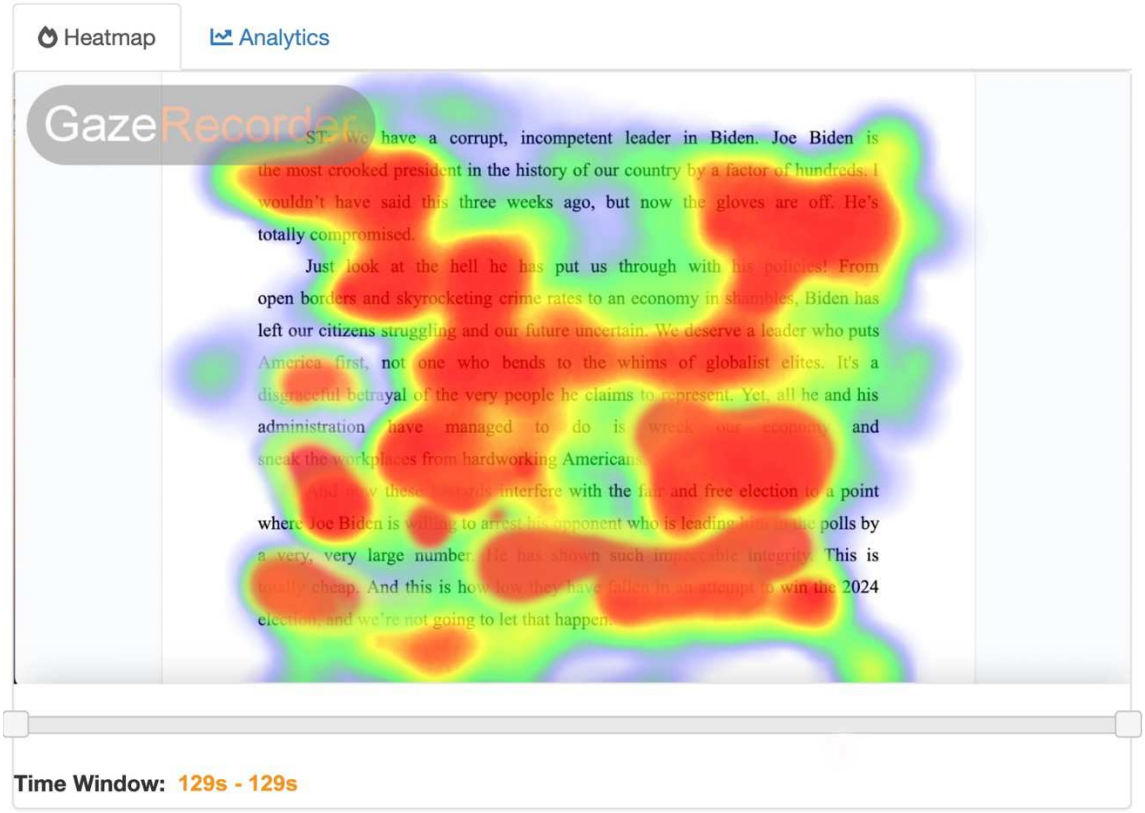

Рис. 4.3. Приклад розподілу концентрації уваги інформантів на одиницях ВТ, зафіксований за допомогою програми «Gazerecorder» (звіт № 17)

Більшу цінність для завдань дослідження становив функціонал програми, що дає змогу виміряти час, затрачений учасниками експерименту на окремі ОП (рис. 4.4). Час фіксації погляду (*dwell time*) – це загальна кількість часу (у секундах), протягом якого погляд респондента залишається фіксованим у певній зоні інтересу, якою може бути слово, словосполучення, речення або будь-який інший сегмент

тексту. Ця функція допомогла зафіксувати «вікна часу», затрачені респондентами на виконання перекладу.

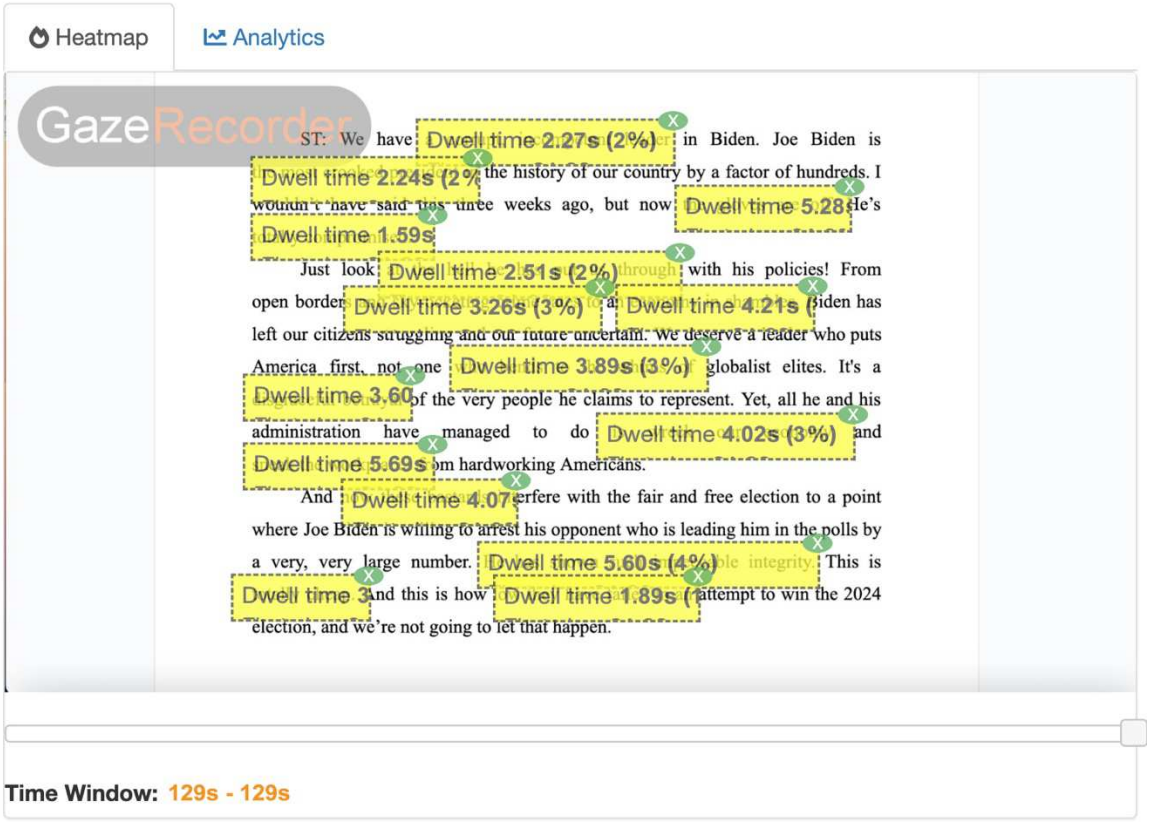

Рис. 4.4. Приклад вимірювання «вікон часу» когнітивної уваги інформантів на одиницях ВТ за допомогою програми «Gazerecorder» (звіт № 17)

Наведені приклади теплової карти й аналітики «вікон часу» демонструють результати виконання експерименту респондентом № 17, допомагають краще зрозуміти, які з одиниць ВТ викликали в респондента найбільші труднощі у відтворенні, вимагали найбільшого часу на опрацювання й добір оптимального відповідника. Такими одиницями у звіті № 17 стали маркери конфронтації, а саме: фразеологічна одиниця «*the gloves are off*» (5,28с), розмовна лексема з негативною оцінкою «*sneak the workplaces*» (5,69с), іронічне висловлювання «*He has shown such impeccable integrity*» (5,60с), що, імовірно, потребувало більшої кількості часу для ідентифікації імпліцитного змісту. Усі інші маркери, які потребували умовно >2-2,5с на опрацювання, також можна назвати одиницями концентрації уваги перекладачів у перекладі.

Завершення етапу вербалізації перекладу автоматично активізувало наступний етап експерименту. На другому етапі інформанти мали вербалізувати

свої міркування щодо виконання завдання, виокремити проблеми під час перекладу наданого тексту. Вербалізації проведено у вигляді **ретроспективного інтерв'ю.** Учасників просили пояснити чи обґрунтувати деякі з варіантів перекладу тієї або тієї одиниці.

На третьому етапі проаналізовано виконані учасниками експерименту переклади, відомості, отримані за допомогою програми «Gazerecorder», надані ТП і звіти відповідно до мети й завдань експерименту. Крім ретроспективних вербалізацій учасників, певні висновки зроблені за допомогою інференції та інтерпретації інформації, отриманої внаслідок аналізу розподілу «вікон часу» на опрацювання ОП, пауз гезитації, самокорегування перекладачами цільових версій тощо.

4.2.2. Аналіз отриманих даних

Аналіз отриманих даних дав змогу виявити певні особливості перебігу процесу перекладу конфронтаційних політичних текстів, а також виокремити закономірності, простежувані в роботі перекладачів обох груп і створених ними ТП. Ці закономірності слугують підставою для виокремлення відмінностей у функціюванні сценаріїв перекладу респондентів двох груп, для фіксації збоїв у реалізації сценарію на різних етапах перекладу, що викликали в учасників труднощі та призвели до помилок у ТП.

Відмінності, виявлені в роботі учасників Груп В і Г, зафіксовані вже під час перебігу першого етапу – *Аналізу комунікативної ситуації перекладу*, що ініціює процес перекладу. У своїх вербалізаціях учасники Групи В, зазвичай, уникали коментарів щодо будь-яких факторів, пов'язаних із цим етапом. Очевидно, вони приділили мінімальну увагу доперекладацькому аналізу ВТ у цілому, зокрема аналізу релевантних особливостей ситуативного контексту перекладу. Група Г розпочинала процес перекладу переважно з ознайомлення з текстом перекладу, керувалася основними параметрами уявної комунікативної ситуації перекладу. Це доводять вербалізації протоколів їхніх перекладів та опосередковано час, який перекладачі витратили на ознайомлення з ВТ, перш ніж розпочати переклад з аркуша (табл. 4.5).

Таблиця 4.5

Час, витрачений учасниками на попереднє ознайомлення із завданням перекладу

	Час, необхідний на прочитання ВТ	**Мін.**	**Макс.**	**Середній**
Група В	48 с*	4с	86с	11.3с
Група Г		21с	55с	40с

**за середньої швидкості читання 250 слів за хвилину*

Учасникам Групи В у середньому знадобилося 11.3 с, щоб розпочати переклад. Такого обсягу часу гіпотетично могло вистачити лише для поверхового або неповного огляду тексту (за середнього часу, необхідного для прочитання всього тексту, у 48 с). П'ять учасників із цієї групи продемонстрували мінімальний час до початку вербалізації ТП – до 4.2 с. У своїх коментарях троє перекладачів із Групи В озвучили, що вони попередньо ознайомилися з ВТ, констатували найпроблемніші одиниці, спробували знайти оптимальні стратегії для їх тлумачення. Більшість студентів-перекладачів усе ж мала тенденцію до нехтування цим етапом у процесі перекладу. У звітах учасників групи рідко трапляються репліки, які засвідчують увагу до факторів ситуативного контексту перекладу під час коментування варіантів тлумачення проблемних одиниць.

Загальний час, витрачений учасниками Групи Г на попереднє ознайомлення з ВТ і перекладацьким завданням, становив 40 с. Четверо учасників витратило більше як 50 с, перш ніж розпочати переклад (більше за час, необхідний для прочитання всього тексту). На прохання прокоментувати деякі з їхніх рішень учасники Групи Г повідомили, що, фіксуючи перекладацьку проблему, пов'язану з відтворенням конфронтаційних маркерів у запропонованому тексті, брали до уваги жанр перекладу, імовірну комунікативну мету, функції оригіналу, а також комунікативні стратегії і тактики мовця. На підтвердження цієї тези наводимо кілька уривків зі звітів учасників: «*З огляду на жанр тексту, я вирішила використати нейтральний відповідник для…*» (звіт № 13), «*Мені здається, варіант … є найкращим у цьому випадку. Особливо враховуючи, що автор мав на*

меті …» (звіт № 14), «*Текст має досить високий загальний рівень експресії. Я вирішила зберегти цю експресивність і зробила вибір на користь*…» (звіт № 17).

Очевидно, увага до доперекладацького етапу перекладу (містить *Аналіз комунікативної ситуації перекладу*) впливає на успішність перекладу в цілому, допомагає уникнути помилки на мікро- й макротекстуальному рівні на наступних етапах процесу перекладу. Тенденція учасників Групи В до уникнення цього етапу, зазвичай, призводила до пропускання кроку *Узгодження варіантів перекладу з глобальною стратегією перекладу* під час вибору оптимального відповідника, демонструючи більш інтуїтивне й необґрунтоване співвідношення між репродуктивними та адаптивними стратегіями відтворення схожих одиниць. Учасники Групи Г дотримувалися переважно однієї макростратегії в роботі з окремими комунікативними тактиками, обмірковуючи оптимальну стратегію ще на етапі доперекладацького аналізу. Цю тенденцію можна пов'язати з вищим рівнем стратегічної компетенції в досвідчених перекладачів, що орієнтована на «розв'язання проблем і забезпечення ефективності перекладу як процесу» [291, с. 610]. У перекладах цієї групи виявлено кілька необґрунтованих відхилень від початково вибраної стратегії. Такі відхилення можна пояснити прагматичними й семантичними невідповідностями між подібними засобами тактики конфронтації у двох мовах, необхідністю експлікувати образи, закладені в тактиці конфронтації (наприклад, у відтворенні іронії та прихованої насмішки), надавати описовий переклад або замінити одні стилістичні засоби іншими (наприклад, у разі з інвективами, заснованими на каламбурах або грі слів), навіть високим рівнем емоційності та стресу, пов'язаним із відтворенням стратегії конфронтації.

Мінімальний час, присвячений доперекладацькому аналізові тексту й комунікативної ситуації перекладу, корелював із довшими паузами гезитації в респондентів та частішими помилками в ТП, які особливо виражено виявлялися на мікроконтекстуальному рівні. Однією з поширених помилок у ТП респондентів Групи В було помилкове тлумачення іронії в уривку «*And now these bastards interfere with the fair and free election to a point where Joe Biden is willing to arrest his opponent who is leading him in the polls by a very, very large number.* ***He has shown***

such impeccable integrity». На підставі аналізу звітів респондентів висловлено припущення, що помилкову інтерпретацію спричинили збої в реалізації таких компонентів сценарію, як *Ідентифікація комунікативної мети повідомлення* та *Ідентифікація комунікативних стратегій і тактик мовця*. Троє респондентів цієї групи повністю вилучили проблемний фрагмент зі своїх вербалізацій. У двох інших випадках після довгих пауз гезитації (більше як 6,5 с) респонденти відтворили фрагмент дослівно. Такий переклад цілком зберігає іронічні конотації в МП. Однак на прохання прокоментувати своє перекладацьке рішення ці учасники зізналися, що зовсім не розпізнали тактику висміювання, репрезентовану іронією в проблемному фрагменті. У звіті № 3 респондент прокоментував свій переклад так: «*Тут я взагалі не зрозумів логіку автора. Ніби у попередньому реченні він висказується про Байдена досить різко, а тут зовсім інший посил. Я довго думав і вирішив відтворити речення дослівно. Я подумав, що щось неправильно зрозумів. Найкращим рішенням здався буквальний переклад*».

З аналізу ТП учасників Групи Г випливає, що більшість респондентів правильно ідентифікувала комунікативний намір мовця. Це простежуване, зокрема, зі спроб експлікувати іронію за допомогою залучення трансформацій додавання, перестановки та ін.: «***Ось яку*** *бездоганну чесність він продемонстрував*!» (звіт № 15); «***Оце така*** *криштaлева чесність!*» (звіт № 17).

Результати експерименту також надали цінну інформацію щодо функціювання етапу *Опрацювання ОП,* поглибили розуміння одиниці перекладу конфронтаційного політичного тексту.

За допомогою програми «Gazerecorder» виявлено **об’єкти найбільшої концентрації уваги перекладачів.** До таких об’єктів належать одиниці, на опрацювання яких перекладачі витрачали в середньому більше як 2 с. Серед одиниць, що відповідають таким критеріям, на особливу увагу заслуговують мовні маркери конфронтації, які вимагали більше часу, отже, когнітивних зусиль на опрацювання. Це засвідчує, наприклад, велика тривалість пауз гезитації та спроби самокорегування інформантами початкових версій перекладу. У поданому нижче

уривку представлено одиниці концентрації уваги респондента № 6, а також тривалість пауз на опрацювання виділених одиниць (у секундах).

ВТ (звіт № 6): *We have a (1)* ***corrupt, incompetent leader in Biden*** *(1,5s). Joe Biden is the most (2)* ***crooked president*** *(2,3s) in the history of our country (3)* ***by a factor of hundreds*** *(3,5s). I wouldn't have said this three weeks ago, but now (4)* ***the gloves are off*** *(3,9s). He's (5)* ***totally compromised*** *(2,3s).*

Just look (6) ***at that hell*** *(2,5s) he has put us through with his policies! From (7)* ***open borders*** *(2,8s) and (8)* ***skyrocketing crime rates*** *(3s) to (9)* ***an economy in shambles*** *(4,7s), Biden (10)* ***has left our citizens struggling*** *(4s) and our future uncertain. We deserve a leader who puts America first, not one who (11)* ***bends to the whims*** *(2,6s) of globalist elites. It's a (12)* ***disgraceful betrayal*** *(2,5s) of the very people he claims to represent. Yet, all he and his administration have managed to do is (13)* ***wreck our economy*** *(2,1s) and (14)* ***sneak the workplaces*** *(4,1s) from (15)* ***hardworking Americans*** *(2s).*

And now these (16) ***bastards*** *(2,1s) interfere with the fair and free election to a point where Joe Biden is willing to arrest his opponent who is leading him in the polls by a very, very large number. He (17)* ***has shown such impeccable integrity*** *(7,1s). This is totally (18)* ***cheap*** *(2,3s). And this is (19)* ***how low they have fallen*** *(1,5s) in an attempt to win the 2024 election, and we're not going to let that happen.*

Первинний (зовсім не редагований) ТП, продукований респондентом, містить повтори, спроби самокорегування, збої, неповні речення, пропуски та маркери гезитації.

ТП (звіт № 6): *Ми маємо… В обличчі Байдена ми маємо корумпованого, некомпетентного лідера. Джо Байден це найбільш… найкорумпованіший президент в історії нашої країни у… найкорумпованіший президент за всю історію нашої країни. Ще три тижні тому я би не сказав таких слів, але тепер пер… рукавички скинуто. Він повністю скомпрометував себе.*

Лише погляньте на те… лише погляньте куди він нас довів своєю політикою! Від відкритих кордонів і великого… різкого зростання рівня злочинності до ек… повного краху економіки. Байден залишив… ні… змусив наших громадян

страждати і… залишив наше майбутнє невизначеним. Ми заслуговуємо на лідера, для якого Америка – на першому місці, і хто не про… а не того, хто потурає забаганкам політичних еліт. Це… ганебна зрада того народу, який він представляє. І все ж, всього, що йому і його адміністрації вдалось досягти це зруйнувати нашу економіку і поц… вкрасти робочі місця у працюючих… працьовитих американців.

А тепер ці … а тепер вони втручаються у процес чесних і справедливих виборів такою мірою, що Джо Байден хоче арештувати свого опонента, який … значно випереджає його за підрахунками… в опитуваннях… зі значним відривом. Це повністю… абсолютно нечесно. І це демонструє, наскільки низько вони впали у спробах перемогти у виборах 2024 року, і ми не дамо цьому статися.

Крім типових проблем, що першочергово синтезуються з наведеного ТО і спричинені відмінностями систем мов, мовних норм та узусу ВМ і ЦМ (наприклад, труднощі відтворення нетипових для ЦМ синтаксичних конструкцій, лексичних одиниць (як-от політичні терміни, ідіоматичні вислови тощо), вплив інтерференції на переклад та ін.), аналіз «вікон часу» на одиниці ТП підтвердив тенденцію перекладачів до концентрації особливої уваги на маркерах конфронтації (Додаток Н).

Найбільший усереднений час відтворення в обох групах був зафіксований за такими маркерами конфронтації: іронічне висловлювання, що реалізує тактики висміювання і звинувачення «*He has shown such impeccable integrity*» (7,1 с / 4,15 с), фразеологічна одиниця «*the gloves are off*» (3,86 с / 3,8 с), розмовна лексема з негативною оцінкою «***sneak*** *the workplaces*» (4,1 с / 2,2 с), пряма образа «*these* ***bastards*** *interfere with free and fair elections*» (2,1 с / 2,5 с), а також звинувачення, реалізоване пейоративом «*that* ***hell*** *he has put us through*» (2,5 с / 2,25 с).

Ускладнене відтворення конфронтаційних маркерів, супроводжуване широким розмаїттям версій перекладу й використанням кола лексико-семантичних трансформацій, засвідчують звіти респондентів обох груп. У звітах зафіксовано, що в багатьох учасників виникали збої на етапі *Аналізу ОП*, призводячи до помилок у створенні моделі одиниці, отже, до помилок у доборі відповідника.

Необхідно схарактеризувати особливості функціювання етапу *Аналіз ОП* на прикладі відтворення респондентами одиниці «*the gloves are off*». Середній час опрацювання (Група В – 3,86 с; Група Г – 3,8 с) доводить посилену когнітивну увагу респондентів до цієї одиниці. Широке розмаїття версій перекладу породжує особливу увагу, що підкріплене розбіжностями в моделі одиниці, проєктованій учасниками в їхніх ретроспективних звітах. З огляду на описану в підрозділі 2.4 схему аналізу, запропоновано орієнтоване наповнення *моделі ОП*.

Визначення денотата: *зміна стосунків між комунікантами – відмова від стриманості, початок відкритого протистояння*.

Визначення конотацій:

– емоційне навантаження: *конфронтаційність, рішучість;*

– оцінне навантаження: *негативна оцінка*;

– експресивне навантаження: *символічний образ змагань, поєдинку;*

– стилістичне навантаження: *фразеологічний вислів, що має розмовний характер.*

Мовний контекст. *Перша частина речення вказує на зміну позиції мовця. Відсутність розвитку в реченні та за його межами.*

Важливо також з’ясувати прагматичні характеристики цієї одиниці: у ВТ вона реалізує *тактику прихованої погрози,* повідомляючи про перехід від стриманої, дипломатичної позиції до більш прямої та конфронтаційної. *Мета* – зобразити Дж. Байдена в негативному ракурсі, створити емоційний вплив на авдиторію, кинути виклик позиції політичного конкурента, посилити конфронтаційну риторику.

Усі помилки, допущенні перекладачами у створенні моделі ОП, виявляються в межах наступного етапу – *Добору відповідника*.

Більшість учасників Групи В (8 респондентів) вдалася до дослівного перекладу – «*рукавиці знято*». З огляду на те, що фразеологічна одиниця не засвоєна українською мовою, ми не можемо вважати такий переклад успішним, оскільки він не відтворює денотативної інформації, а також не передає необхідних конотацій. Такий варіант не відповідає умовам прагматичної еквівалентності,

оскільки не відтворює тактики прихованої погрози, отже, і комунікативної мети, закладеної у ВТ (табл. 4.6).

Таблиця 4.6

Відповідність варіанта перекладу «рукавиці знято»
моделі одиниці «the gloves are off»

Денотат		-
Конотації	Емоційне навантаження	-
	Оцінне навантаження	-
	Експресивне навантаження	-
	Стилістичне навантаження	-
Прагматичні характеристики		-

Зі звітів респондентів, які вдалися до зазначеного варіанта перекладу, зроблено висновок, що такий переклад став насамперед наслідком збою в реалізації проміжного етапу *визначення денотата*, що спричинило хибну інтерпретацію одиниці ВТ. Вибираючи такий спосіб перекладу, респонденти, за їхніми словами, керувалися помилковим образом, покладеним в основу вислову, та неможливістю відшукати еквівалентний вислів зі схожим образом у ЦМ. Прикладом слугують уривки зі звітів. Звіт № 2: «*Я розуміла, що цей вираз будується на образі рукавички, яку колись кидали в опонента, щоб викликати його на дуель. Я спробувала знайти схожий вираз в українській мові, але не вийшло*»; звіт № 10: «*Я подумала, що це ніби перчатка, яку кидають на дуелі. З урахуванням обмежень у часі, я вирішила залишити вираз як є*». Помилкове тлумачення могло стати результатом такого когнітивного спотворення, як ***якорювання***, яке полягає в схильності людей (перекладачів) ухвалювати рішення, покладаючись на першу або найзрозумілішу частину інформації [339]. В описаній ситуації «якорем» могла стати лексема «gloves», що спонукала перекладачів пов’язати свій переклад із тим образом, який вони зрозуміли або подумали, що зрозуміли. Таке упередження може призводити до помилок в інтерпретації, коли початковий «якір» розтлумачений неправильно або лише частково. Перекладачі закріплюють своє розуміння фрагмента ВТ на

основі часткового розуміння, що в аналізованому випадку призвело до помилкового перекладу, який змінив комунікативну функцію ВТ.

Зазначимо, що два випадки самокорекції під час дослівного перекладу досліджуваної одиниці, отже, і довші паузи перед вербалізацією, були спричинені українсько-російською міжмовною інтерференцією («*перчатка» – «рукавичка»*), що потенційно впливає на деякі показники.

У низці випадків респонденти намагалися відтворити одиницю за допомогою еквівалентного фразеологізму цільової мови, однак помилкова інтерпретація значення вислову, а також хибна ідентифікація комунікативної мети мовця призводили до помилок у доборі відповідника. Наприклад, 4 респонденти використали такі варіанти перекладу, як «*усі карти розкрито*» (звіт № 4), «*усі карти на стіл*» (звіт № 8), «*маски зірвано*» (звіт № 11). Наведені варіанти реалізують негативну оцінку, мають експресивне й стилістичне навантаження, проте не відтворюють основного значення лексеми та комунікативної мети. З огляду на це, вони не є еквівалентними до оригінального висловлювання на прагматичному рівні (табл. 4.7).

Таблиця 4.7

Відповідність варіанта перекладу «всі карти розкрито» моделі одиниці «the gloves are off»

Денотат		-
Конотації	Емоційне навантаження	+
	Оцінне навантаження	+
	Експресивне навантаження	-
	Стилістичне навантаження	+
Прагматичні характеристики		-

На підставі аналізу ситуації підсумовано, що вибір таких варіантів перекладу міг бути спричинений помилковими висновками, зробленими внаслідок тлумачення мовного контексту повідомлення. Перекладач натрапляє у ВТ на фразу «*the gloves are off*», у межах етапу *виокремлення ОП* розпізнає її як ідіоматичний вислів. Мовний контекст, у якому перебуває одиниця, дає інтерпретаторові вказівку на радикальну зміну позиції мовця. Однак особа не може створити вичерпну модель одиниці на етапі *аналізу ОП*, оскільки не зовсім упевнена в

точному денотативному й конотативних значеннях. Поставши перед невизначеністю, перекладач вдається до процесу заміни, шукає у своїй ментальній базі даних схожу за звучанням або споріднену ідіому, яка йому знайома в МП. Такий ланцюжок ментальних операцій призвів до збою на рівні проміжного етапу *Добору відповідника*, унаслідок чого спотворено комунікативну мету повідомлення.

На відміну від напівпрофесійних респондентів, професійні перекладачі не боялися застосовувати парафраз (описовий переклад) у випадках, коли дослівний переклад проблемних одиниць був неможливий. Зі звітів учасників Групи В помітно, що вони також використовували перефразування, однак більше як стратегію тлумачення тексту на етапі розуміння, що допомагало їм краще зрозуміти й осмислити ВТ. Напівпрофесійні перекладачі переважно не сприймали цей спосіб як можливий метод перекладу на етапі вербалізації. Експліцитація, як одна з перекладних закономірностей, пов’язана з більшим когнітивним осмисленням тематичних сегментів тексту, передбачає більший ризик у перекладі і вищий ступінь відповідальності за наслідки своєї роботи [43, с. 373]. Тенденцію до уникання парафразу разом зі страхом перед інтерференцією та «фальшивими друзями перекладача» П. Кусмауль пояснює тим, що напівпрофесійним перекладачам часто бракує впевненості, яка є прямо пропорційною до перекладацького досвіду та практики [250, с. 187].

Професійні перекладачі без істотних вагань (із паузами гезитації, меншими за 2,5 с) вдавалися до описового перекладу або перефразувань, коли дослівний переклад був неможливий. Респонденти цієї групи вибрали парафраз як спосіб відтворення досліджуваної одиниці: «*але більше я мовчати не буду*» (звіт № 14), «*тепер я буду діяти рішуче*» (звіт № 17) (табл. 4.8).

Таблиця 4.8

Відповідність варіанта перекладу «але більше я мовчати не буду» моделі одиниці «the gloves are off»

Денотат		+
Конотації	Емоційне навантаження	+
	Оцінне навантаження	+
	Експресивне навантаження	-
	Стилістичне навантаження	-
Прагматичні характеристики		+

Такий переклад, на відміну від попередніх двох варіантів, успішно передає денотативне значення та комунікативну мету оригіналу, однак жертвує експресивним і стилістичним навантаженням.

На нашу думку, це спостереження може засвідчувати використання *стратегії мінімакс* (minimax strategy) [260]. Концепція була запозичена з теорії ігор і вперше застосована в перекладознавстві словацьким дослідником І. Леві. Керуючись таким підходом під час розв'язання проблеми, перекладач тяжіє до пошуку оптимального рішення, яке пропонує максимальний ефект за мінімальних зусиль [260]. Завдяки такому стратегічному підходу, професійні перекладачі схильні зосереджувати свою увагу, свідомо ухвалювати рішення та використовувати допоміжні засоби, щоб їхні зусилля приносили достатню комунікативну користь. Оскільки час є обмеженим ресурсом, перекладач не обов'язково прагне до ідеальної якості перекладу, але намагається досягнути якості, достатньої в кожній окремій ситуації перекладу.

Економія ресурсу виявляється, зокрема, завдяки підпорядкуванню локальних рішень глобальним, що в процесі перекладу втілюється у функціюванні проміжного етапу *Узгодження варіантів перекладу з глобальною стратегією перекладу*. Аналіз ТП і тривалості пауз у вербалізаціях доводить, що введення цього проміжного кроку на початковому етапі перекладу може слугувати інструментом оптимізації роботи перекладача, істотно скорочувати час на оброблення схожих одиниць у процесі перекладу. Натомість напівпрофесійні перекладачі схильні керуватися локальними рішеннями в кожній проблемній ситуації, розв'язувати проблеми лінійно [246], просуваючись від проблеми до проблеми, від слова до

слова. В аналізованій вибірці такий спосіб роботи виявився, зокрема, у відсутності однієї вивіреної стратегії відтворення схожих одиниць ВТ у Групі В, що позначилося на істотно більшому загальному часі опрацювання проблемних одиниць і на пошуку відповідників для перекладу. Використавши нейтральний відповідник до лексеми розмовного стилю «*to wreck»,* перекладачі Групи Г з мінімальною гезитацією (до 1,5 с) нейтралізували лексему *«to sneak»*, розташовану в найближчому мовному контексті. З огляду на середній час, витрачений респондентами Групи В, та варіанти перекладу, запропоновані учасниками на опрацювання обох лексем, через інференції підсумовано, що перекладачі аналізували обидві одиниці окремо, витрачаючи набагато більше часу й зусиль для пошуку стилістично еквівалентних відповідників, зрештою, усе одно зупинившись на нейтральному відповіднику.

Увагу привернули також особливості функціювання етапу *Оцінювання результатів*. Велика кількість випадків самокорекції під час відтворення маркерів конфронтації в досліджуваному тексті не спричинена складністю роботи перекладачів на описаних етапах процесу перекладу, а ставала результатом такого явища, як **самоцензура**, що супроводжуване ревербалізацією одиниці після оцінювання початкового варіанта на ступінь відповідності критеріям, окресленим унаслідок аналізу комунікативної ситуації перекладу.

Нижче представлено кілька уривків із вербалізацій, що, на нашу думку, демонструють вплив самоцензури на відтворення маркерів конфронтації в досліджуваному тексті.

Приклад (1)

ВТ: ***Just look at that hell*** *he has put us through with his policies!*

ТП: (1а) ***Лише погляньте на те…*** (1б) ***лише погляньте куди*** *він нас довів своєю політикою!* (звіт № 13)

Приклад (2)

ВТ: *And now* ***these bastards*** *interfere with the fair and free election to a point where Joe Biden is willing to arrest his opponent who is leading him in the polls by a very, very large number.*

ТП: (2а) *А тепер* ***ці емм****…* (2б) *а тепер* ***вони*** *втручаються у процес чесних і справедливих виборів такою мірою, що Джо Байден хоче арештувати свого опонента, який … значно випереджає його за підрахунками… в опитуваннях… зі значним відривом.* (звіт № 6)

В обох випадках перекладачі відтворили пейоративи через їх повне вилучення в ТП. Проблемну природу таких одиниць засвідчують насамперед спроби самокорекції, а також довгі паузи гезитації (більше як 2,5 с), несвідоме використання гезитаційних маркерів (*емм, ну, тобто* й ін.).

Вплив самоцензури на перекладацький процес підтверджують звіти учасників обох груп. У звіті № 6 респондента Групи В зафіксовано підтвердження щодо залучення самоцензури як інтуїтивного перекладацького рішення: «*Не знаю. Мені це слово здалося якимось занадто спірним. Я вирішила підібрати щось менш образливе, але врешті довелось його просто пропустити*». У вербалізації професійного перекладача (звіт № 13) виявлено випадок вилучення пейоративу з ТП, який, з огляду на аналіз звіту, став результатом свідомої цензури власного перекладу, зумовленої особливостями функціювання *Аналізу комунікативної ситуації перекладу.* Це виявилося на етапі *Оцінювання результатів*: «*Перший варіант* (слово «пекло» – уточнене нами), *який спав мені на думку, при попередньому обміркуванні здався занадто експресивним для риторики політичного лідера саме у цьому контексті. Тим паче для характеристики дій чинного президента*». Звіти респондентів обох груп підтверджують суб’єктивний характер самоцензури як явища, ґрунтованого на особистісних уявленнях перекладача про те, що і як можна висловлювати. Отже, доцільно ввести до сценарію таку змінну, як *Особисті переконання*, що свідомо чи несвідомо впливає на функціювання етапу *Оцінювання перекладу,* полягає в узгодженні перекладу з власними переконаннями й системою цінностей.

Аналіз отриманих даних послугував підґрунтям для характеристики роботи професійних перекладачів як більшою мірою рутинізованого процесу, що може гарантувати насамперед сталість результатів. Рутинізована природа, особливо в разі вироблення дієвого сценарію розпізнавання та розв’язання потенційних

труднощів у перекладі, допомагає мінімізувати ризики, що виникають за умови наявності у ВТ сітки нестандартних перекладацьких проблем. Це також надає перекладачеві низку інструкцій та інструментів, які в стресовій ситуації допомагають триматися чіткого курсу. Попри вищий рівень досвіду, професіонали не схильні нехтувати жодним із наведених етапів, більше уваги приділяють до- та післяперекладацьким етапам, намагаються оцінити всі можливі небезпеки, щоб мінімізувати їх. Деякі процеси можуть проходити інтуїтивно або автоматично, заощаджуючи час на інші етапи; перекладачі можуть свідомо повертатися до будь-якого з компонентів сценарію, якщо це необхідно для вибору кращого варіанта розв'язання перекладацької проблеми.

Отже, моделювання перекладацького процесу може слугувати дидактичним цілям і сприяти розвитку стратегічної компетенції студентів, тобто навчити їх планувати процес перекладу, оцінювати його, виявляти й аналізувати перекладацькі проблеми, застосовувати оптимальні стратегії. Крім того, це здатне сприяти розвиткові певних психологічних компонентів перекладацької компетентності. Наявність попередньо окресленого «плану дій» допомагає зменшити стрес у реальній ситуації перекладу, впоратися з емоціями та підвищити впевненість перекладачів у собі, що часто має вагоме значення для перекладацького процесу.

Висновки до розділу 4

1. Результат перекладу конфронтаційного політичного дискурсу залежить не лише від низки об'єктивних мовних труднощів, зумовлених проблемною природою відтворення маркерів конфронтації в перекладі, але й певною мірою від глибинних когнітивних і психологічних (емоційно-мотиваційних) чинників перекладацької діяльності, що впливають на рішення перекладача та вибір стратегій і прийомів, утілених у тексті перекладу. У дослідженні такі чинники схарактеризовано на основі двох спеціально розроблених перекладацьких експериментів: із залученням психометричної шкали позитивного й негативного афекту «PANAS»; методики ретроспективного інтерв'ю.

2. Перший експеримент полягав у дослідженні впливу емоцій, викликаних використанням у ВТ стратегії конфронтації, на вибір стратегій і методів відтворення маркерів конфронтації в перекладі політичних текстів. Емпіричним способом протестовано, як різні емоційні фреймінги (позитивний / негативний) відображаються на сприйнятті вихідного тексту перекладачем і виборі стратегії перекладу (Група А), а також як особисті переконання та сприйняття впливають на переклад конфронтаційних текстів (Група Б). Результати частково підтвердили гіпотезу про те, що різні емоційні фреймінги призводять до відмінностей в інтерпретації об'єктів і подій перекладачами, отже, відображаються на виборі перекладацьких стратегій. Емоційний фреймінг вплинув на використання перекладачами таких стратегій, як аналогізація та інтенсифікація, зумовивши вищі показники застосування цих стратегій у перекладі оцінних одиниць тексту з негативним фреймінгом (аналогізація: 12,93 % до 9,52 %; інтенсифікація: 9,53 % до 2,38 %). Водночас для відтворення аналогічних одиниць тексту з позитивним фреймінгом найчастіше використано репродуктивні стратегії (61,9 %) або нейтралізацію (26,19 %). Це аргументовано різним впливом емоційно навантажених вихідних текстів на креативність перекладачів. Зафіксовано тенденцію до нейтралізації одиниць, дивергентних до стилю політичної комунікації (вульгаризмів і просторіч), що є виявом самоцензури перекладачів під час роботи з політичними текстами. Таку тенденцію виявлено в перекладі всіх текстів, запропонованих для експерименту.

3. Аналіз текстів перекладу Групи Б засвідчив більшу свободу в поводженні з текстами оригіналу. Обидва тексти продемонстрували високі показники використання адаптивних стратегій (порівняно з позитивним фреймінгом) (Текст 3 – 43,3 %; Текст 4 – 52,3 %). Підтверджено припущення про те, що емоції впливають на перекладацькі рішення під час відтворення конфронтаційних текстів, особливо якщо тема й контекст сприймаються перекладачами особисто. У таких випадках тлумачі опрацьовують текст крізь призму власного сприйняття, що впливає на їхні рішення.

4. Результати експерименту підтвердили Гіпотези 2 і 3, ґрунтовані на концепції «згладжування образи» завдяки бажанню відновити справедливість і покарати кривдника, яким у різних текстах поставав автор тексту (Текст 3) або об'єкт конфронтації (Текст 4). Переклади Тексту 3 продемонстрували більший відсоток використання стратегії нейтралізації (29,2 %), що полягала в спробах частково нівелювати емоційне забарвлення оригіналу й конфронтацію стосовно об'єкта, до якого перекладачі відчували симпатію. Натомість переклади Тексту 4, де конфронтація реалізована проти об'єкта, до якого перекладачі відчували антипатію, містили більше стратегій, спрямованих на рівноцінне збереження (аналогізацію – 25 %) або посилення (інтенсифікацію – 8,3 %) емоційного забарвлення оригіналу.

5. Усвідомлення власних емоцій під час перекладу такого чутливого матеріалу, як політичні тексти, розуміння ризиків, негативних емоцій, викликаних високим рівнем конфронтації в тексті, відіграють у роботі перекладача важливу роль, допомагають мінімізувати небажані наслідки у вигляді негативних зсувів у політичному перекладі.

6. Другий експеримент був побудований на дослідженні особливостей функціювання сценарію «Відтворення маркерів комунікативної стратегії конфронтації в політичному перекладі» за допомогою методу ретроспективного інтерв'ю. Експериментальне дослідження виявило збої в реалізації сценарію на різних етапах процесу перекладу, що призводили до появи помилок у ТП. Мікроконтекстуальні помилки в ТП інформантів були найчастіше викликані збоями на етапах Опрацювання одиниці перекладу та Добору відповідника. Макроконтекстуальні помилки спричинені переважно збоями у функціюванні етапу Аналізу комунікативної ситуації перекладу. Такі помилки полягали здебільшого в хибній ідентифікації змісту й функцій тексту, його комунікативної мети, стратегій і тактик, використаних мовцем, призводили до їх спотворення в ТП. Метою фінального компонента – Оцінювання результатів – стало виявлення помилок, а також запобігання можливим негативним зсувам у перекладі. Саме в межах фінального етапу були помічені випадки вияву такого явища, як

самоцензура, що спонукало перекладачів до узгодження варіантів перекладу з власними переконаннями, системою цінностей, отже, супроводжувалося ревербалізацією ТП з узгодженим варіантом.

7. Емпірично доведено, що серед основних одиниць концентрації уваги перекладачів під час роботи з конфронтаційними політичними текстами особливе місце посідають мовні маркери конфронтації. Крім часу, що засвідчує велику кількість когнітивних зусиль, необхідних для їх опрацювання, відтворення таких одиниць також супроводжувалося довшою тривалістю пауз і маркерів гезитації, спробами самокорегування інформантами початкових версій перекладу, широким розмаїттям версій перекладу із залученням кола лексико-семантичних трансформацій. Це доводить проблемну природу їх опрацювання та відтворення, наголошує на необхідності підвищеної уваги перекладачів до таких одиниць у процесі перекладу.

8. Виявлено відмінності у функціюванні деяких етапів запропонованого сценарію в роботі напівпрофесійних і професійних перекладачів. Основна відмінність полягала в більшій рутинізації процесу роботи професійних перекладачів, що забезпечувала ефективний перебіг більшості виокремлених етапів після ідентифікації проблеми в ТП. Студенти-перекладачі були схильні пропускати етапи Аналізу комунікативної ситуації перекладу та Оцінювання результатів, що відіграють важливу роль у мінімізації можливих збоїв і помилок у перекладі.

9. Результати експерименту продемонстрували також відмінні тенденції учасників двох груп до використання різних перекладацьких стратегій в умовах підвищеного ризику. Зафіксовано певні побоювання з боку напівпрофесійних інформантів перед використанням експлікації як способу перекладу проблемних одиниць. Натомість дослівний переклад або повне вилучення проблемної одиниці, вибрані як оптимальний спосіб, часто призводили до помилок і негативних зсувів у перекладі. Така тенденція вмотивована недостатньою впевненістю студентів-перекладачів у своїх здібностях і компетенціях. Професійні перекладачі без істотних вагань (із мінімальними паузами гезитації) вдавалися до описового

перекладу або до перефразувань, що засвідчує результативність використання стратегії мінімакс, метою якої було отримання оптимальної якості в умовах обмежених ресурсів. У таких ситуаціях моделювання перекладу проблемних одиниць є дієвим засобом зменшення стресу в реальній практиці перекладу, опанування емоцій та підвищення самовпевненості перекладачів.

ВИСНОВКИ

Теоретико-методологічна концепція дисертації ґрунтована на положеннях когнітивно-комунікативної дослідницької парадигми, що трактує перекладацький дискурс як єдність мовного, когнітивного й комунікативного аспектів. Комплексний підхід, застосований у роботі, уможливив опис відтворення конфронтації в політичному перекладі як складної мисленнєво-комунікативної діяльності, що охоплює власне мовний і позамовний аспекти, зумовлена комплексом *мовних, комунікативних, когнітивних, психологічних чинників*.

1. **Політичний переклад** витлумачений як особливий різновид міжмовної і міжкультурної інституційної комунікації, що передбачає широке жанрове розмаїття письмових та усних текстів політичного дискурсу. Серед системотвірних ознак політичного дискурсу диференційовано такі риси, як інституційність, аргументативність, ідеологічність, діалогічність, що суттєвою мірою детермінують *жанрово-стильові домінанти* політичних текстів (інваріанти політичного перекладу), які виявляються на мовному, композиційному, прагматичному рівнях. Однією з основних передумов адекватного відтворення політичних текстів є також увага до *функційних домінант* вихідного повідомлення в перекладі, що вимагає врахування типу тексту, його домінантної функції, а також адресної спрямованості, яка може зумовлювати зміну функції вихідного тексту в перекладі.

2. Обґрунтовано, що проблеми в перекладі політичних текстів нерідко постають через продуктивне використання політиками **комунікативної стратегії конфронтації** та широкого спектру засобів, які її реалізують. Поняття «конфронтації» розрізнено серед інших суміжних за обсягом і змістом номінацій і визначено як одну з форм вербальної міжособистісної взаємодії, що налагоджується у процесі політичної комунікації і демонструє такі конституювальні ознаки, як наявність суперечності, міжособистісний характер, вербальна форма взаємодії, свідомий та активний характер дій суб’єкта конфлікту, підвищений емоційний фон комунікації, необов’язкова наявність дій у відповідь. Безпосередніми носіями конфронтаційних смислів є тактики конфронтації, серед яких диференційовано *тактики звинувачення та безособового обвинувачення, осуду, протиставлення, погрози, «навішування ярликів», висміювання* та *образи.*

Виокремлені тактики відрізняються прагматичною природою, рівнем експресивності, особливостями використання в певній лінгвокультурі, а також набором типових *мовних маркерів*, які потрактовані як конкретні мовні засоби, що втілюють конфронтаційні тактики на різних рівнях мовної системи, а також постають об'єктом концентрації уваги перекладача під час перекладу конфронтаційних політичних текстів. Комунікативна ситуація, у якій продукують оригінальне повідомлення, являє собою невід'ємний складник перекладознавчої моделі оригіналу. Правильна ідентифікація та аналіз тактико-стратегічної реалізації політичних текстів – запорука успішного відтворення інтенційного змісту й функцій висловлювання.

3. Розуміння прагматики політичних текстів як текстотвірної категорії, яка скеровує вектор перекладацької дії та є важливим критерієм якості в політичному перекладі, постулює пріоритетну увагу до комунікативної інтенції автора повідомлення (*комунікативної функції*) та емоційно-експресивного навантаження вихідного тексту (*експресивної функції*) для адекватного відтворення комунікативної стратегії конфронтації в політичному перекладі. Серед засобів досягнення адекватності в політичному перекладі названо **прагматичну адаптацію**, що разом із перекладом-репродукцією становлять основні глобальні стратегії відтворення конфронтації в політичному дискурсі. Прагматична адаптація реалізована в тексті перекладу за допомогою трьох локальних перекладацьких стратегій, а саме: **нейтралізації** (нівелювання певного лінгвокультурологічного чи емоційного спектру повідомлення в перекладі); **аналогізації** (створення нових виражальних засобів, які викликають у культури-реципієнта схожі з оригіналом емоції та сприйняття); **інтенсифікації** (стилістичне підсилення, що виникає в разі навмисної інтенсифікації перекладачем експресії маркерів конфронтації оригіналу). Такі стратегії регламентують подальший вибір тактик і прийомів перекладу, необхідних для збереження прагматичного впливу ВТ, а також для відтворення емоційного й оцінного навантаження маркерів конфронтаційних тактик у перекладі.

4. За допомогою *зіставного перекладацького аналізу* з'ясовано, що використання та відтворення мовних маркерів конфронтації суттєвою мірою

залежать від комунікативної тактики, у якій вони реалізовані. Репродуктивні стратегії домінували у відтворенні **тактик звинувачення** й **осуду**, які превалювали у вибірці дослідження. Вони засвідчили свою ефективність для збереження негативних конотацій більшості лексем з інгерентно негативною оцінкою, а також для відтворення експресивності інтенсифікаторів та майже всіх синтаксичних маркерів. Адаптивні стратегії успішно впоралися з мовною та культурною асиметрією. Нейтралізація та аналогізація використовувані переважно для відтворення негативно-оцінних метафор і фразеологізмів, інтенсифікація – для компенсації експресивних втрат (наприклад, через додавання інтенсифікаторів і відтворення нейтральних лексем за допомогою емотивних чи стилістичних відповідників).

5. **Тактики погрози** та **протиставлення** продемонстрували помітне переважання репродуктивних стратегій над адаптивними, що засвідчує настанову перекладача зберегти насамперед денотативну інформацію та прагматичний намір мовця в перекладі. Ці тактики вирізняються меншою культурною мотивованістю, ніж інші тактики стратегії конфронтації, що виявляється в схожих механізмах їхньої побудови й засобах реалізації в англійській та українській мові. Також вони реалізовані переважно через синтаксичні й морфологічні маркери, які легко відтворювані українською мовою за допомогою репродуктивних стратегій.

6. Найбільший відсоток використання адаптивних стратегій засвідчили **тактики «навішування ярликів»**, **висміювання** й **образи**. Використання адаптивних стратегій під час відтворення *тактики* «*навішування ярликів*» пов’язане насамперед з її етноспецифічним забарвленням та аломорфними рисами застосування в традиціях американської й української політичної риторики, що зумовлюють високий рівень нейтралізації в перекладі. *Тактики образи* й *висміювання* демонструють високий рівень нейтралізації в перекладі завдяки підвищеній експресивності та конфронтаційності. Вибір на користь адаптивних стратегій умотивований морально-етичними переконаннями перекладачів, намаганням адаптувати тексти до традицій політичної риторики цільової культури. Констатовано також протилежну тенденцію до використання стратегії інтенсифікації, що покликана експлікувати образу (особливо у відтворенні таких

засобів, як іронія, геджі та лексеми із ситуативно негативною оцінністю) для повнішого збереження комунікативної та експресивної функцій вихідного тексту.

7. З'ясовано, що на використання репродуктивних та адаптивних стратегій під час перекладу тактик конфронтації в політичному дискурсі впливає низка факторів мовного, прагматичного, культурного характеру: міжмовна й міжкультурна асиметрія, прагмалінгвістичні характеристики конфронтаційних тактик у вихідній і цільовій лінгвокультурах, мовна особистість політика, відмінності в традиціях політичної риторики, прагматична спрямованість вихідних текстів тощо. Вибір стратегій залежить також від власне перекладацьких чинників (компоненти комунікативної ситуації перекладу, жанр вихідного тексту, підхід кожного перекладача та ін.).

8. За допомогою двох спеціально розроблених експериментів досліджено деякі психологічні й когнітивні особливості процесу перекладу конфронтаційних політичних текстів. **Перший експеримент** проведено із залученням опитувальників, зокрема *психометричної шкали позитивного та негативного афекту «PANAS».* Мета полягала у вивченні впливу емоційно-мотиваційних чинників на вибір стратегії відтворення маркерів конфронтації в перекладі політичних текстів.

Результати першої частини експерименту частково підтвердили гіпотезу про те, що різні *емоційні фреймінги* (позитивний і негативний) призводять до відмінностей в інтерпретації об'єктів та подій перекладачами, тому впливають на вибір перекладацьких стратегій. Емоційний фреймінг вихідного тексту позначився на використанні перекладачами таких адаптивних стратегій, як аналогізація і інтенсифікація, зумовивши більшу кількість випадків застосування цих стратегій у перекладі оцінних одиниць у тексті з негативним фреймінгом. Водночас для відтворення аналогічних одиниць у тексті з позитивним фреймінгом найчастіше функціюють репродуктивні стратегії або нейтралізація, що аргументоване різним впливом емоційно навантажених вихідних текстів на *креативність перекладачів*.

9. Друга частина експерименту полягала в перекладі двох текстів, які демонстрували опозицію на основі *об'єкта конфронтації*, а саме потенційної емпатії перекладачів, спрямованої на об'єкт конфронтації або на автора тексту.

Доведено, що емоції справді впливають на перекладацькі рішення під час відтворення конфронтаційних текстів, особливо якщо тема й контекст сприймаються перекладачами особисто. Результати експерименту підтвердили релевантність концепції «*згладжування образи*» до процесу відтворення конфронтації в перекладі, завдяки бажанню відновити справедливість і покарати кривдника, що втілено в тексті перекладу через використання адаптивних стратегій.

У перекладі всіх конфронтаційних текстів, запропонованих в обох частинах експерименту, простежена тенденція до нейтралізації респондентами одиниць дивергентних до стилю політичної комунікації (наприклад, вульгаризмів і просторіч). Таку тенденцію потрактовано як вияв *самоцензури* перекладачів у політичному перекладі.

Емпірично доведено, що усвідомлення власних емоцій під час перекладу такого чутливого матеріалу, як політичні тексти, розуміння ризиків щодо того, які негативні емоції, викликані високим рівнем конфронтації в тексті, відіграють у роботі перекладача, можуть допомогти мінімізувати небажані наслідки у вигляді негативних зсувів у політичному перекладі.

10. **Другий експеримент** полягав у дослідженні особливостей процесу відтворення маркерів конфронтації в політичному перекладі за допомогою методики *ретроспективного інтерв'ю*, підкріпленої *стеженням за рухом очей інформантів*. Попередньо змодельовано сценарій «Відтворення маркерів комунікативної стратегії конфронтації в політичному перекладі», де виокремлено 4 основні етапи: *Аналіз комунікативної ситуації перекладу, Опрацювання одиниці перекладу, Добір відповідника, Оцінювання результатів*. На основі запропонованого сценарію окреслено особливості функціювання кожного з етапів та виявлено, де найчастіше виникають збої, які призводять до появи помилок під час відтворення маркерів конфронтації в перекладі політичних текстів.

Емпірично доведено, що мовні маркери конфронтації можна вважати одиницями концентрації уваги перекладачів під час роботи з конфронтаційними політичними текстами, що підтверджує, зокрема, довший час на опрацювання, тривалість пауз гезитації, спроби самокорегування інформантами початкових

варіантів перекладу, широке розмаїття версій перекладу із залученням кола лексико-семантичних трансформацій.

Виокремлено основні збої в реалізації сценарію на різних етапах процесу перекладу, що призводили до появи помилок у тексті перекладу. Підсумовано, що помилки на мікротекстуальному рівні спричинені переважно збоями у функціюванні сценарію на етапі *Опрацювання одиниці перекладу* та *Добору відповідника*. Макротекстуальні помилки були найчастіше породжені збоями у функціюванні початкового етапу – *Аналізу комунікативної ситуації перекладу*.

11. За допомогою експерименту констатовано певні відмінності в процесі роботи *напівпрофесійних* і *професійних перекладачів* із конфронтаційними політичними текстами: рівень рутинізації процесу перекладу, тенденції до пропусків певних етапів, відмінні тенденції до використання різних перекладацьких стратегій в умовах підвищеного ризику тощо. Моделювання процесу перекладу проблемних одиниць запропоновано як дієвий інструмент зменшення стресу в реальній ситуації перекладу, опанування емоцій, підвищення самовпевненості, що часто може мати вагоме значення для перекладацького процесу, особливо під час роботи з конфронтаційними політичними текстами, які пов’язані з підвищеним ризиком і стресом для перекладачів.

Перспективні напрями дослідження пов’язані насамперед із вивченням особливостей відтворення конфронтаційного дискурсу українських політиків у перекладі англійською мовою. З огляду на актуальність задекларованого напряму й численні матеріали в сучасному медіапросторі, порушене питання потребує докладного аналізу та напрацювання теоретико-методологічної бази. Крім того, цікавою здається перспектива залучення до наукового апарату дослідження інших інноваційних експериментальних методик перекладознавчого пошуку (наприклад, ПМУ або вимірювання фізіологічних показників інформантів).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексієвець О. Англомовний політичний дискурс: особливості просодичної організації. Україна-Європа-Світ. *Міжнародний збірник наукових праць*. Серія : Історія, міжнар. відносини, № 15. С. 308–312.

2. Алєксєєва О. Конфронтаційні тактики міжособистісного конфлікту (на матеріалі англомовної комунікації). *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. 2012. С. 21–30.

3. Андрієнко Т. П. Стратегії в інтеракційній моделі перекладу (на матеріалі перекладу англомовних прозових та драматургічних творів українською та російською) : дис. … д-ра філол. наук. Київ, 2017. 499 с.

4. Андрієнко Т.П. Переклад як когнітивно-комунікативна діяльність. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя*. 2014. Сер. : Філол. науки, № 3. С. 13–17.

5. Бандурка А., Друздь В. Конфликтология: Учеб. пособие дам вузов. Харьков : Ун-т внутр. дел, 1997. 352 с.

6. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Видавничий центр «Академія», 2009. 376 с.

7. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ : Довіра, 2007. 205 с.

8. Безугла Л., Романченко І. Лінгвопрагматика дискримінації в публіцистичному дискурсі : монографія. Харків : ФОП Лисенко І. Б., 2013. 182 с.

9. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации. Киев: изд-во Киевск. нац. ун-та имени Тараса Шевченко, 1997. 311 с.

10. Бєлова А. Д. Комунікативні стратегії і тактики: проблеми систематики. *Мовні і концептуальні картини світу*: зб. наук. пр. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2004. С. 11–16.

11. Білецька І. О., Гурський І. Ю. Структурна організація політичних промов американського екпрезидента Барака Обами. *Nova filologìâ*. 2021. Т. 1, № 81. С. 33–41. URL: https://doi.org/10.26661/2414-1135-2021-81-1-5

12. Білоконенко Л. А. Інтерпретаційна неоднозначність поняття «кооперативна комунікація». *Український смисл* : наук. зб. Дніпро: Ліра, 2018. С. 3–13. URL: https://doi.org/10.31812/123456789/4639

13. Білоконенко Л. А. Мовні та позамовні маркери конфліктності персонажів творів Марії Матіос. *Вісник Запорізького національного університету.* Філологічні науки. 2012. № 1. С. 55-60.

14. Білоконенко Л. А. Морфологічні маркери мовного конфлікту. *Мовознавчий вісник*. 2014. Вип. 18. С. 182-187.

15. Бойко Я. Моделі перекладу в теорії перекладознавства. Innovative Pathway For The Development Of Modern Philological Sciences In Ukraine And Eu Countries. : Collective monograph. Vol. 1. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”. P. 1–18 URL: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-031-5-1

16. Бутова І. Політичний дискурс як об’єкт лінгвістичних досліджень. *Вісник Львів. ун-ту*. Серія: Іноземні мови. Львів, 2009. Вип. 16. С. 232–238

17. Велівченко В. Маніпулятивні технології політичного медіадискурсу (на прикладі англомовних політичних медіатекстів). *Studia Philologica*. 2019. No. 2. P. 62–67. URL: https://doi.org/10.28925/2311-2425.2019.13.10

18. Воробкало В.В., Сітко А.В. Причини застосування перекладацької стратегії нейтралізації. *Issues of modern philology in the context of the interaction of languages and cultures: International scientific and practical conference*. *Internship proceedings,* December 27–28, 2019. Venice, Italy. P. 131–135.

19. Гніздечко О. М. Міжособистісна комунікація в соціо- й психолінгвістичному аспектах. *Вісник ЛНПУ*. Філологічні науки. 2007. No 20(136). С. 39–47.

20. Голубовская И., Орлова Т. Політичний дискурс як інструмент маніпулювання свідомістю електорату (на матеріалі інавгураційної промови Дональда Трампа 20 січня 2017 р.). *Studia Linguistica*. 2017. Т. 11. С. 9–28.

21. Гридюшко О. О. Стратегии и тактики критики в политическом дискурсе Германии и Украины (сопоставительный анализ). *European Journal of Literature and Linguistics*. 2019. №4. Pp. 3–9.

22. Гудманян А. Образна палітра жанру літератури жахів: проблеми перекладу. *Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах*. 2015. Вип. 32. С. 6-25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gotvnz_2015_32_3

23. Гудманян А., Галицька Х. Граматичні та синтаксичні особливості перекладу англомовних військово-політичних текстів. *Advanced Linguistics*. 2022. №10, С. 34-39. URL: https://doi.org/10.20535/2617-5339.2022.10.266271

24. Гужва Ф. Основы развития речи: Пособие для учителя. Київ: Радянська школа, 1989. 224с

25. Гуз О. П. Насмішка та іронія як основні засоби вираження вербальної агресії в політичному дискурсі (на матеріалі промов Ж.-М. Ле Пена). *Науковий вісник Волинського нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. 2009. № 6. С. 183-186.

26. Гуз О. П. Стратегія дискредитації і засоби її реалізації у політичному медіадискурсі (на матеріалі передвиборчих виступів кандидатів у президенти Ніколя Саркозі і Франсуа Олланда). *Наукові записки Національного університету "Острозька академія*". Серія : Філологічна. 2015. Вип. 53. С. 79-81. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2015_53_33

27. Гусленко І. Перекладацький практикум з англійської мови : Суспільно-політичний переклад : для студентів V курсу факультету «Референт перекладач», які навчаються за спеціальністю 035 Філологія (Переклад) : навч. посіб/ уклад.: Гусленко І. Ю. Харків : Вид-во НУА, 2017. 39 с.

28. Давиденко І. Практикум з суспільно-політичного перекладу: навчальний посібник для факультету Міжнародних економічних відносин і туристичного бізнесу : навч. посіб/ уклад.: Давиденко І. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2013. 260 с.

29. Давидяк В. В. Політичний імідж президента: структурно-семантичний і лінгвопрагматичний аспекти (на матеріалах публічних промов президентів України): дипломна робота магістра. Одеса, 2020. 66 с.

30. Демецька В. В. Адаптивна модель перекладу в психолінгвістичному вимірі. *Psycholinguistics*. 2019. Т. 26, № 2. С. 70–90

31. Демецька В.В. Теорія адаптації в перекладі: дис. ... д. філол. наук: спец. 10.02.16 «Перекладознавство». Київ, 2008. 580 с.

32. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен: колект. моногр. / за наук. ред. І. С. Шевченко. Харків : Константа, 2005. 356 с.

33. Дольник І. М. Відтворення категорії експресивності в політичному дискурсі (на прикладі інавгураційних промов американських президентів) Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика: збірник наукових праць / за заг. ред. А.Г. Гудманяна, С.І. Сидоренка. Київ : Аграр Медіа Груп, 2019. 404 с.

34. Доній Т. Переклад текстів політичного дискурсу: стратегії, виклики, перспективи. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Vol. 1, no. 46. P. 143–149. URL: https://doi.org/10.24919/2308-4863/46-1-22

35. Дорофеєва М. С. Категорія суб'єкта в політичній промові (на матеріалі виступів федеральних канцлерів ФРН повоєнного періоду) : автореф. дис ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2005. 20 с.

36. Дорофеєва М. Когнітивні механізми обробки й відтворення інформації в аудіовізуальному перекладі. *Наукові записки*. Серія : Філологічні науки, 2022. С. 34-44

37. Дяченко Н. М., Халін В. В. Комунікативні стратегії в сучасному українському політичному дискурсі. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Філологічні науки. 2019. (1), С. 56-62.

38. Дяченко О. В. Стратегії та прийоми мовно-маніпулятивного впливу в ході політичного конфлікту. Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. редкол.), Л. І. Кормич (голов. ред.), А. В. Полухіна (відп. ред.) [та ін.] ; НУ «ОЮА», Південноукр. центр гендер. проблем. Одеса : Фенікс, 2017. Вип. 59. С. 41-53.

39. Єнчева Г.Г. Лінгвокогнітивне моделювання процесу перекладу авіаційних термінів : дис... канд. наук: 10.02.16. Київ, 2011. 201 с.

40. Завальська Л. В. Комунікативні стратегії і тактики в політичному інтерактиві: лінгвопрагматичний аспект. дис... канд. наук. Одеса, 2017. С. 221.

41. Завальська Л. Комунікативний конфлікт у політичному дискурсі. *Лінгвостилістичні студії*. 2017. Вип. 6. С. 71-78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ls_2017_6_9 (дата звернення: 08.01.2023).

42. Запорожець О. Особливості політичного дискурсу у період світової економічної кризи. *Політичний менеджмент*. 2010. № 4. С. 83-93. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PoMe_2010_4_11 (дата звернення: 23.10.2022).

43. Засєкін С. В. Психолінгвальні закономірності відтворення художнього тексту в перекладі (на матеріалі англійської та української мов). дис. … д-ра філол. н: 10.02.16. Харків, 2020. 486 с.

44. Зіньковська Д. О. Лінгвопрагматичні особливості англійськомовних політичних промов (на матеріалі перекладу українською мовою): кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «магістр». Херсонський держ. ун-т ; Ф-т української й іноземної філології та журналістики ; Кафедра англійської філології та прикладної лінгвістики. Херсон : ХДУ, 2020. 60 с.

45. Іваницька М. Переклад та маніпуляція. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира*. 2021. Вип. 193: Серія: Філологічні науки. С. 92–98.

46. Каліщук Д.М. Лінгвокультурні особливості перекладу політичного дискурсу. *Вісник Сумського державного університету*. Сер. : Філологічні науки : наук. журн. Суми: Вид-во СумДУ, 2006. №11 (95). Т.1. С. 153-159.

47. Калужська Л. О. Особливості відтворення аксіологем українського політичного дискурсу англійською мовою : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Запоріз. нац. ун-т. Запоріжжя, 2010. 225 с.

48. Ковальов В.П. Виражальні засоби українського художнього мовлення. Херсон, 1991. 126с.

49. Ковальова О. Політичний дискурс: сучасні лінгвістичні інтерпретації. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 27, Т. 2, 2020. С. 101–107.

50. Ковальова Т. П. Комунікативні стратегії і тактики впливу в німецькому політичному дискурсі (на матеріалі слоганів політичної реклами). *Мовні і*

концептуальні картини світу. 2013. Вип. 43(2). С. 197-204. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks_2013_43(2)__32 (дата звернення: 11.01.2023).

51. Ковальова Т. П. Стратегія конфронтації в політичному дискурсі (на матеріалі слоганів німецької та української політичної реклами). *Одеський лінгвістичний вісник.* 2014. Вип. 4. С. 119-124. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/olinv_2014_4_31 (дата звернення: 11.01.2023).

52. Кондратенко Н. В. Лінгвопрагматика політичного дискурсу: типологія мовленнєвих жанрів: монографія / Наталя Кондратенко, Людмила Стрій, Олександра Білінська ; за заг. ред. Н. В. Кондратенко. Одеса : Астропринт, 2019. 235 с. ISBN 978-966-927-479-3

53. Кондратенко Н. В. Політичний дискурс: сутність, типологія, специфіка функціювання. *Реклама та PR у масовоінформаційному просторі: монографія* [Т.Ю Ковалевська, Н.В. Кондратенко, Н.В. Кутуза та ін.]; за заг. ред. О.В. Александрова; відп.ред. Т.Ю. Ковалевська, Н.В. Кутуза. Одеса: Астропринт, 2009. С. 21 – 26.

54. Коротич К. Комунікативні стратегії погрози та подолання страху в дискурсі української преси XX—XXI століть : мовні механізми впливу на реципієнта. *Вісник Львівського університету*. 2009. Вип. 46. Ч. 1. С. 140— 145.

55. Коршунова І. А. Переклад англомовних політичних виступів українською мовою (на матеріалі передвиборчих промов Д. Трампа та Дж. Байдена). Кваліфікаційна робота магістра. Полтава, 2020. 98 с. URL: http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/11242 (дата звернення: 25.02.2022).

56. Крапива Ю. Інавгураційна промова президента: традиційний та комунікативний підходи до її вивчення. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія "Філологія". 2023. No. 92. P. 100–103. URL: https://doi.org/10.26565/2227-1864-2023-92-14

57. Кузик О. А. Когнітивні та комунікативні особливості мовленнєвої агресії в політичному дискурсі (на матеріалі електронних видань США та Великої

Британії) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2019. 20 с.

58. Лобода Ю.А. Відтворення експресивних засобів політичних промов українською мовою (на матеріалі публічних виступів політиків Великої Британії та США): дис. … канд. філ. наук: 10.02.16. – перекладознавство. Київ, 2011. 110 с.

59. Лосєва І.В. Мовностилістичні особливості політичної полеміки кандидатів у президенти США (на матеріалі інтернет-дискурсу): дис. … д-ра філол. наук : 10.02.04. – германські мови, Львів. 2016. 261 с.

60. Мізін К. І. Верифікація лінгвокультурної своєрідності німецьких концептів за допомогою мовних корпусів. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Серія «Флологічні науки. Мовознавство». 2017. № 3. С. 208-213.

61. Можейко О.О. Засоби вираження мовленнєвого акту погрози в англомовному діалогічному дискурсі. *Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна*. Серія : Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. 2011. № 972. С. 69–73.

62. Мозер М. Комунікативні тактики та стратегії в політичному дискурсі. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2020. Т. 12, № 1. С. 141–146. URL: https://doi.org/10.15421/352016

63. Нагорна Л. Б. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики. Київ : Світогляд. 2005. 316 с.

64. Нагорська Т. Структура текстів політичних промов У. Черчіля: лінгвориторичний підхід. *Культура народов Причерноморья*. 2007. № 110, Т. 2. С. 54-56.

65. Назаренко М. М. Труднощі перекладу текстів політичних промов. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : Філологічні науки*. 2018. № 7 (321), жовтень. С. 117-122.

66. Нікіфорова О. Військово-політичний переклад в контексті теорії військового перекладу. *Європейський журнал гуманітарних та суспільних наук*. 2017. С. 28–31

67. Овсієнко Л., Обіденко А. Конфліктогенна стратегія дискредитації та тактики її реалізації в сучасному політичному дискурсі. *Мовознавчий вісник.* 2020. С. 123–127. URL: https://doi.org/10.31651/2226-4388-2020-28-123-127

68. Олексишина Л. Г., Вірстюк І. О. Сучасні особливості здійснення письмового перекладу в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету: зб. наук. праць*. Германістика та міжкультурна комунікація. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 2. С. 129-134.

69. Онищак Г. Особливості перекладу усного політичного дискурсу. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2023. Vol. 23, no. 1. P. 78–86. URL: https://doi.org/10.32782/2617-3921.2023.23.78-86

70. П'єцух О. І. Втілення тактики переадресації удару в політичному дискурсі парламентських дебатів у Сполученому Королівстві. *Science and Education a New Dimension*. Philology, Issue 138, 2017. С. 53–57.

71. П'єцух О. І. Парламентські дебати Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії в когнітивно-дискурсивній парадигмі : монографія. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А. 2018. 388 с.

72. П'єцух О. І. Дискредитаційна тактика критики в політичному дискурсі британських парламентських дебатів. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2022. Vol. 1, no. 1. P. 176–180. URL: https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.1-1/31

73. П'єцух, О. І. Тактика обвинувачення в політичному дискурсі парламентських дебатів у Сполученому Королівстві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія, 2017. 27 (2), с. 93-95

74. Павлуцька В. О. Політичний дискурс: особливості та функції. *Вісник Житомирського держ. у-ту*. Вип. 39. Філологічні науки. Житомир, 2008. С. 218–221. URL: http://eprints.zu.edu.ua/2446/1/218- 221.pdf (дата звернення: 25.02.2022).

75. Переклад англомовної громадсько-політичної літератури. Міжнародні конвенції у галузі прав людини. : навч. посіб. / Л. Черноватий та ін. ; ред.: Л. Черноватий, В. Карабан. Вінниця : Нова Кн., 2006. 272 с.

76. Переклад англомовної громадсько-політичної літератури. Система державного управління США. : навч. посіб. / За ред. Л.М.Черноватого, В.І.Карабана та ін. Вінниця : Нова кн., 2006. 393 с.

77. Петлюченко Н. В. Харизматика: мовна особистість і дискурс : моногр. Одеса : Астропринт, 2009. 464 с.

78. Петрінко В. С. Конфліктологія*:* курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці : навч. посіб. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.

79. Підгрушний В. А. Особливості політичного дискурсу в сучасній лінгвістиці. Навчально-науковий вісник економіки і менеджменту. Рівне, 2015. 233 с.

80. Поворознюк Р. В. Теоретичні засади англо-українського письмового та усного перекладу медичних текстів: дис. … доктора філол. наук: 10.02.16: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2018. 515с.

81. Поворознюк Р. Моделі конференційного перекладу в новітньому просторі англо-українського політичного дискурсу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* Філологія. 2023. No. 61. P. 222–226. URL: https://doi.org/10.32782/2409-1154.2023.61.49

82. Потапенко С. І. Мовна особистість у просторі медійного дискурсу (досвід лінгвокогнітивного аналізу) : моногр. Київ, 2004. 359 с.

83. Почепцов Г.Г. Теорія комунікації. Київ: Видавничий центр “Київський університет”, 1999. 301 с.

84. Пушкар О. Способи реалізації агональності в англомовному політичному дискурсі. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Сер. : Філологічні науки. 2010. Вип. 89(5). С. 370-375. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzs_2010_89%285%29__90 (дата звернення: 08.01.2023).

85. Рафалюк В. Особливості політичних текстів про військову агресію РФ проти України. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис*». 2022. No. 12. С. 149–156. URL: https://doi.org/10.32447/2663-340x-2022-12.23

86. Ребрій О. В. Вступ до перекладознавства : конспект лекцій для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» факультету іноземних мов. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. 116 с.

87. Ребрій О. В. Експериментальне дослідження когнітивних механізмів творчості у перекладі. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* Серія : Перекладознавство та міжкультурна комунікація. 2016. Вип. 1. С. 48-53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvxdupmk_2016_1_11. (дата звернення: 10.01.2023).

88. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : монографія. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с. ISBN 978-966-623-907-8

89. Романюк С. Лінгвостилістичні особливості інавгураційної промови (на прикладі виступу Президента України Петра Порошенка). *Лінгвостилістичні студії,* 2005. Вип. 3 с.158–166.

90. Селіванова О. О. Методологічні проблеми дослідження діалогу. *Одеський лінгвістичний вісник.* 2013. Вип. 1. С. 144-158. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/olinv_2013_1_16 (дата звернення: 18.12.2020).

91. Селіванова О. Основи теорії мовної комунікації : підручник. Черкаси, 2011. 350 с.

92. Серажим К. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність : монографія. Київ : 2002. 392 с.

93. Славова Л. Л. Мовна особистість лідера у дзеркалі політичної лінгвоперсонології : США – Україна : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 360 с.

94. Славова Л. Л. Мовна особистість політика: когнітивно-дискурсивний аспект : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. 358 с.

95. Славова Л. Л. Мовна особистість у сучасному американському та українському політичному дискурсі: дис. … докт. філол. наук: 10.02.17. Київ. 2015. 516 с.

96. Соловей А. С. Политические выступления: типологический и переводческий аспекты. *Вісник СумДУ*. 2007. Серія : “Філологія”. № 1. С. 165–169.

97. Соловйова А. С. Політична семантика і лексикологія : методичні рекомендації. Миколаїв : Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2015. Вип. 237. 76 с.

98. Стрій Л. І. Структурно-композиційні особливості інавгураційної промови як жанру політичного дискурсу. *Слов'янський збірник*. 2014. Вип. 18. С. 240-247. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/slzb_2014_18_30 (дата звернення: 08.01.2023).

99. Судус Ю. В. "Weasel words" як один з прийомів реалізації стратегії дискредитації в англійськомовному дипломатичному дискурсі (на матеріалі промов С. Пауер, В. Нуланд, Д. Байєра, Дж. Пайєтта). *Вісник Запорізького національного університету.* Філологічні науки. 2016. № 1. С. 237-244. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_fi_2016_1_34. (дата звернення: 24.12.2022).

100. Судус Ю. В. Мовленнєві тактики реалізації стратегії дискредитації в англомовному дипломатичному дискурсі: дис. … кандидата філол. наук: 10.02.04: Запорізький Національний Університет. Запоріжжя, 2017. 289 с.

101. Форум перекладачів у Львові. Про перекладацьку таємницю, політичну культуру і дипломатію з Євгенією Габер 05 12 2020, 2021. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=AzM69GOS1ro (дата звернення: 20.12.2021).

102. Фролова І. Є. Стратегія конфронтації в англомовному дискурсі : монографія. Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2009. 344 с.

103. Фролова І.Є. Регулятивний потенціал стратегії конфронтації в англомовному дискурсі: дис. … докт. філол. наук: 10.02.04. Харків. 2015. 508 с.

104. Фролова І.Є., Статівка А.О., Тищенко М.О. Стратегії відтворення мовленнєвих аномалій в англо-українському художньому перекладі. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов». Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2018. Вип. 88. С. 85–91.

105. Ханстантинов В. О. Політичні інститути і процеси: курс лекцій. Миколаїв: МНАУ, 2017. 144 с.

106. Хацер Г. О., Жаворонкова В. В. Особливості англомовних політичних промов та їх перекладу українською мовою. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія «Філологія. Журналістика», 2022. 1, 33(72), 202–207.

107. Чередниченко О. І. Переклад. Культура. Ідентичність. Київ: Видавець Заславський О.Ю., 2017. 224 с.

108. Чередниченко О. І. Про мову і переклад. Київ: Либідь, 2007. 248 с.

109. Черняк О. П. Місце мовленнєвого акту осуду серед оцінних мовленнєвих актів. *Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки*. Серія «Філологічні науки». Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. Вип. 3. С. 88–93

110. Черняк О. П. Структурно-семантичні та комунікативно-прагматичні особливості висловлень осуду (на матеріалі англомовного художнього дискурсу): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови”.Чернівці, 2009. 23 с.

111. Чорна О. О. Комунікативні засоби творення іміджу політичного лідера (на матеріалі українського, російського та англійського політичного дискурсу) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Держ. закл. "Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського". О., 2013. 20 с.

112. Шевченко І. С. Когнітивно-комунікативна парадигма і аналіз дискурсу. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : кол. монографія / під загальн. ред. І. С. Шевченко. Харків : Константа, 2005. С. 9–20.

113. Шевченко І. С. Когнітивно-прагматичні дослідження дискурсу. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : кол. монографія ; під заг. ред. І. С. Шевченко. Харків : Константа, 2005. С. 233—236.

114. Шевченко, І. С., Петренко, О. М. Дискурсивні стратегії неввічливості у когнітивно-прагматичному вимірі. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна, 2019. (70), С. 91-101.

115. Adam J. Les textes: Types et prototypes : récit, description, argumentation, explication et dialogue. Paris : Nathan, 1992. 223 p.

116. Afzaal M., Zhang C., Chishti M. I. Comrades or contenders: A corpus-based study of China's Belt and Road in US diplomatic discourse. *Asian Journal of Comparative Politics*, 7 (3). 2022. P. 684-702. URL: https://doi.org/10.1177/20578911211069709

117. Alves F. Triangulation in process oriented research in translation. Benjamins Translation Library. Amsterdam, 2003. 163 p. URL: https://doi.org/10.1075/btl.45.02alv

118. Alves F., Hurtado Albir A. Cognitive approaches. *Handbook of Translation Studies*. Amsterdam, 2010. P. 28–35. URL: https://doi.org/10.1075/hts.1.cog1

119. Antaki C. Explaining and arguing: The social organization of accounts. London, etc. : Sage Publ., 1994. 283 p.

120. Apropos of ideology: Translation studies on ideology – ideologies in translation studies / ed. by Maria Calzada Pérez. Manchester, UK : St. Jerome Pub., 2003. 230 p.

121. Aristotle. On Rhetoric: A Theory of Civic Discourse / translated with introduction, notes, and appendices by G. A. Kennedy (2nd edition). The Oxford University Press, 2007. 327 p.

122. Aron R. Democracy and totalitarianism. London : Weidenfeld & Nicolson, 1968. 262 p.

123. Austin J. How To Do Things With Words. 1975. 192 p.

124. Bachem R. Einführung in die Analyse politischer Texte. München : Oldenbourg, 1979. 186 p.

125. Baker M. Non-cognitive constraints and interpreter strategies in political interviews. *In*: Karl Simms, ed. *Translating Sensitive Texts: Linguistic Aspects.* Amsterdam: Rodopi, 1997. p. 111-131.

126. Baker M. *In other words*. London: Routledge, 2011. 352 p. URL: https://doi.org/10.4324/97802038329292011

127. Baker M. Resisting State Terror: Theorizing Communities of Activist Translators and Interpreters. *Globalization, Political Violence and Translation.* London, 2009. P. 222–242. URL: https://doi.org/10.1057/9780230235410_12

128. Baker M. Translation and Activism: Emerging Patterns of Narrative Community, in Maria Tymoczko (ed.) *Translation, Resistance, Activism, Amherst and Boston*: University of Massachusetts Press, 2010. p. 23-41.

129. Baker M. Translation and Conflict: A Narrative Account. Taylor & Francis Group, 2006. 208 p.

130. Bánhegyi M. The translator`s ideology and the reproduction of superstructure. *Working Papers in Language Pedagogy* 3, 2009, P. 28—56.

131. Bassnet S. Postcolonial Translation Theory (Translation Studies (London, England)). Routledge, 1999. 224 p.

132. Bassnett S., Bielsa E. Translation in Global News. Taylor & Francis Group, 2008. 162 p.

133. Bassnett S., Lefevere A. Translation, History and Culture. The Modern Language Review. 1992. Vol. 87, no. 3. P. 666. URL: https://doi.org/10.2307/3732930

134. Bell, R. T. Psychological/cognitive approaches. In M. Baker (Ed), *Routledge encyclopedia of translation studies*. London & New York: Routledge, 1998. P. 34–36.

135. Bennett M. J. A developmental approach to training for intercultural sensitivity. *International Journal of Intercultural Relations*. 1986. Vol. 10, no. 2. P. 179–196. URL: https://doi.org/10.1016/0147-1767(86)90005-2

136. Benton R. E. Political communication in America. 2nd ed. New York : Praeger, 1990. 363 p

137. Bernardini S. Using Think-Aloud Protocols to investigate the translation process: methodological aspects. *Target*. 2001. Vol. 13, Issue 2. P. 241– 263.

138. Blackledge A. Discourse and power in a multilingual world. Amsterdam : John Benjamins Pub., 2005. 252 p.

139. Boardman F. W. Political Name Calling. American Speech. 1940. Vol. 15, no. 4. P. 353. URL: https://doi.org/10.2307/487064

140. Bolinger D. Language – the Loaded Weapon: The Use and Abuse of Language Today. Taylor & Francis Group, 2017. 224 p.

141. Borge S. Communication, Cooperation and Conflict. *ProtoSociology.* 2012. Vol. 29. P. 223–241. URL: https://doi.org/10.5840/protosociology20122912

142. Bourdieu P. Ce que parler veut dire: L'économie des échanges linguistiques. Paris : Fayard, 1982. 243 p.

143. Brown P., Levinson S., Universals in Language usage: Politeness phenomena. In E. N. Goody (Ed.), *Questions and politeness: Strategies in social interaction* (8). Cambridge: Cambridge University Press, 1978. P. 56-289

144. Browse S. Cognitive Rhetoric: The Cognitive Poetics of Political Discourse. Benjamins Publishing Company, John, 2018. 235 p.

145. Bühler K. Sprachtheorie: Die Darstellungsfunktion der Sprache. Stuttgart : G. Fischer, 1982. 434 p.

146. Bulut A. Translating Political Metaphors: Conflict Potential of zenci [negro] in Turkish-English. *Meta.* 2013. Vol. 57, no. 4. P. 909–923. URL: https://doi.org/10.7202/1021224ar

147. Caluwaerts D. Confrontation and Communication. Lang Publishing, Incorporated, Peter, 2012. 227 p.

148. Campbell K. K., Jamieson K. H. Presidents Creating the Presidency: Deeds Done in Words. University Of Chicago Press, 2008. 384 p.

149. Cap P. Handbook of Political Discourse. Elgar Publishing Limited, Edward, 2023. 396 p.

150. Catford J. A. Linguistic Theory of Translation. London: Oxford University Press, 1965. 103 p.

151. Chan R. One Nation, Two Translations: China's Censorship of Hillary Clinton's Memoir. Translating and Interpreting Conflict. 2007. P. 119–131. URL: https://doi.org/10.1163/9789401204385_009

152. Charaudeau P. Le discours d'information mediatique. La construction du miroir social I. Paris : Nathan, 1997. 286 p.

153. Chesterman A. Memes of translation: The spread of ideas in translation theory. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2016. 219 p.

154. Chilton P. A., Schäffner C. Politics as text and talk: Analytic approaches to political discourse. Amsterdam : John Benjamins Pub. Co., 2002. 245 p.

155. Chilton P. Analysing Political Discourse. Theory and Practice. London and New York : Routledge, 2004. 226 p.

156. Chilton P., Ilyin M. Metaphor in Political Discourse: The Case of the `Common European House'. *Discourse & Society*. 1993. Vol. 4, no. 1. P. 7–31. URL: https://doi.org/10.1177/0957926593004001002

157. Chilton P., Schäffner C. Discourse and Politics. *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction.* London, 1997. P. 303–330. URL: https://doi.org/10.4135/9781446289068.n15

158. Cifuentes-Férez P., Meseguer Cutillas P. Can self-esteem and creative intelligence foster accuracy and creativity in professional translators?. *Translation, Cognition & Behavior*. 2018. Vol. 1, no. 2. P. 341–360. URL: https://doi.org/10.1075/tcb.00015.cif

159. Collier D. The comparative method. In A. W. Finifter (Ed.), *Political science: The state of the discipline* II. Washington, DC: American Political Science Association. 1993. P. 105-119.

160. Collombat I. Skopos Theory as an Extension of Rhetoric. *Poroi*. 2017. Vol. 13, no. 1. P. 1-10. URL: https://doi.org/10.13008/2151-2957.1236

161. Colón Rodríguez R. E. A Complex and Transdisciplinary Approach to Slow Collaborative Activist Translation. Complexity Thinking in Translation Studies. 2018. P. 152–179. URL: https://doi.org/10.4324/9780203702017-8

162. Culpeper J. 13. Politeness and impoliteness. *Pragmatics of Society* / ed. by G. Andersen, K. Aijmer. Berlin, Boston, 2011. URL: https://doi.org/10.1515/9783110214420.393

163. Culpeper J. The Metalanguage of Impoliteness: Explorations in the Oxford English Corpus. In P. Baker (Ed.), *Contemporary Corpus Linguistics*. London: Continuum, 2009. P. 64-86

164. Culpeper J. Towards an anatomy of impoliteness. *Journal of Pragmatics*. 1996. Vol. 25, no. 3. P. 349–367. URL: https://doi.org/10.1016/0378-2166(95)00014-3

165. Deutsch M. Cooperation and Competition. Conflict, Interdependence, and Justice. New York, NY, 2011. P. 23–40. URL: https://doi.org/10.1007/978-1-4419-9994-8_2

166. Dijk T. A. v. Discourse as social interaction / ed. by Dijk, Teun Adrianus van. London : SAGE, 1997. 324 p.

167. Dijk T. A. van Discourse and manipulation. Discourse & Society. 2006. Vol. 17, no. 3. P. 359–383. URL: https://doi.org/10.1177/0957926506060250

168. Dijk T. A. van Political Discourse and Political Cognition. Discourse and Power. London, 2008. P. 155–184. URL: https://doi.org/10.1007/978-1-137-07299-3_7

169. Dijk T. A. van What is Political Discourse Analysis?. *Political Linguistics.* 1997. Vol. 11. P. 11–52. URL: https://doi.org/10.1075/bjl.11.03dij

170. Dijk T. A. van. Discourse, context and cognition. Discourse Studies. 2006. Vol. 8, no. 1. P. 159–177. URL: https://doi.org/10.1177/1461445606059565

171. Dijk T. A. van. Ideology: A multidisciplinary approach. London : Sage Publications, 1998. 374 p.

172. Dijk T. A. van. The Study of Discourse. *Discourse as Structure and Process: Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*. London. P. 1–34. URL: https://doi.org/10.4135/9781446221884.n1

173. Doerr N. Political Translation: How Social Movement Democracies Survive. Cambridge University Press, 2018. 160 p.

174. Ducrot O. Dire et ne pas dire: Principes de sémantique linguistique. 3rd ed. Paris : Hermann, 1991. 326 p.

175. Dusso A., Perkins S. Political Incivility: Does Name-Calling Work?. Public Opinion and Parties. IUPUI School of Liberal Arts. 2023.

176. Dynel M. The landscape of impoliteness research. *Journal of Politeness Research*. 2015. Vol. 11, no. 2. P. 329-345. URL: https://doi.org/10.1515/pr-2015-0013

177. Eddy B. High Conflict Personalities: Understanding and Resolving Their Costly Disputes. William A. Eddy, 2003. 283 p.

178. Eddy W. A. Trump bubbles: The dramatic rise and fall of high-conflict politicians. 2016. 158 p.

179. Edmund L. Conflict and Confrontation. *Positive Relationships*. Dordrecht, 2011. P. 261–276. URL: https://doi.org/10.1007/978-94-007-2147-0_16

180. Eelen G. A Critique of Politeness Theories. Manchester : St. Gerome Press, 2001. 115 p.

181. Eisenberg A. R., Garvey C. Children's use of verbal strategies in resolving conflicts. *Discourse Processes*. 1981. Vol. 4, no. 2. P. 149–170. URL: https://doi.org/10.1080/01638538109544512

182. Even-Zohar I. Polysystem Theory. Poetics Today. 1979. Vol. 1, no. 1/2. P. 287. URL: https://doi.org/10.2307/1772051

183. Fairclough N. Discourse and social change. Cambridge, UK : Polity Press, 1992. 259 p.

184. Fairclough N. Genres in Political Discourse. *Encyclopedia of Language & Linguistics*. 2006. P. 32–38. URL: https://doi.org/10.1016/b0-08-044854-2/00719-7

185. Fairclough N. Language and Power. Taylor & Francis Group, 2014. 274 p.

186. Fairclough N., Mulderrig J., Wodak R. Critical Discourse Analysis. *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*. London: Sage Publishment. P. 357–378. URL: https://doi.org/10.4135/9781446289068.n17

187. Feng T., Wang F. Translation strategies of metaphors in political texts – a case study of the report on the work of the government 2020. *European Journal*

of Literature, Language and Linguistics Studies. 2020. Vol. 4, no. 2. P. 1-8. URL: https://doi.org/10.46827/ejlll.v4i2.194

188. Fetzer A. Political discourse in the media: Cross-cultural perspectives / ed. by A. Fetzer, L. Gerda. Amsterdam : J. Benjamins Pub. Co., 2007. 392 p.

189. Flesch R. A new readability yardstick. *Journal of Applied Psychology*. 1948. Vol. 32, no. 3. P. 221–233. URL: https://doi.org/10.1037/h0057532

190. Flotow L. von. Translating Women. New York, NY : Routledge, Series: Routledge : Routledge, 2016. URL: https://doi.org/10.4324/9781315624730

191. Forassaco D. ¿"Traducción cultural" versus "traducción poética"? Una categorización problemática al traducir poesía. El caso de la "Ophélie" de Artur Rimbaud en alemán. *Estudios de Traducción*. 2013. Vol. 3. P. 95-114. URL: https://doi.org/10.5209/rev_estr.2013.v3.41993

192. Fossen B. Name-calling in politics grabs headlines, but voters don't like it - *Indiana Capital Chronicle*. Indiana Capital Chronicle. URL: https://indianacapitalchronicle.com/2022/09/26/name-calling-in-politics-grabs-headlines-but-voters-dont-like-it/ (date of access: 08.01.2023).

193. Fox O. The Use of Translation Diaries in a Process-Oriented Translation Teaching Methodology. Developing Translation Competence. Amsterdam, 2000. P. 115. URL: https://doi.org/10.1075/btl.38.12fox

194. Frances P. The Rhetoric of Translation. *The Modern Language Review*. 100. 2005. P. 255–268.

195. Freigang K.-H. Uberlegungen zu einer theoretisch-linguistisch fundierten Methodologie der Ubersetzungswissenschaft. In Wilss, W. (Ed.), *Ubersetzungswissenschaft.* Wissenschaftlidne Buchgesellschaft, Darmstadt. 1981. P. 150-170.

196. Fuel in the Fire: How Anger Impacts Judgment and Decision-Making / P. M. Litvak et al. *International Handbook of Anger*. New York, NY, 2009. P. 287–310. URL: https://doi.org/10.1007/978-0-387-89676-2_17

197. Gagnon C. Language plurality as power struggle. Target. *International Journal of Translation Studies*. 2006. Vol. 18, no. 1. P. 69–90. URL: https://doi.org/10.1075/target.18.1.05gag

198. Gagnon C. Political translation. *Handbook of Translation Studies*. Amsterdam, 2010. P. 252–256. URL: https://doi.org/10.1075/hts.1.pol1

199. Gagnon C. When text and translation production meet: translation in the Prime Minister's Office / Christina Schäffner and Susan Bassnett (eds) *Political Discourse, Media and Translation*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2010. P. 113-122.

200. Gambier Y. "Stratégies et tactiques en traduction et interprétation" in *Efforts and Models in Interpreting and Translation Research*, Gyde Hansen, Heidrun Gerzymisch-Arbogast & A. Chesterman (eds). Amsterdam & Philadelphia: J. Benjamins, 2009. P. 63-82.

201. Gambier Y. Translation strategies and tactics. *Handbook of Translation Studies*. Amsterdam, 2010. P. 412–418. URL: https://doi.org/10.1075/hts.1.tra7

202. Georges L. Bastin. Adaptation. In M. Baker (Ed), *Routledge encyclopedia of translation studies*. London & New York: Routledge, 2019. P. 34–36.

203. Gile D. Integrated Problem and Decision Reporting as a Translator Training Tool. *The Journal of Specialised Translation*. 2004. Issue 02 (July). P. 2– 20.

204. Goffman E. Les rites d'interaction. Paris : Minuit, 1993. 230 p.

205. Goffman E. On face-work*: an analysis of ritual elements in social interaction. In E. Goffman, *Interaction ritual: Essays on face to face behaviour*. 1967. P. 5–46. URL: https://doi.org/10.4324/9780203788387-2

206. Golubovskaya I., Kharitonova D., Rudaya N. Ukrainian Institutional Political Discourse in a Communicative–Cognitive Aspect, in: *International Journal of Society*, Culture & Language, 2022. 10(1), pp. 30-40.

207. Göpferich S. Translationsprozessforschung: Stand, Methoden, Perspektiven. Tübingen : G. Narr, 2008. 313 p.

208. Göpferich S., Jääskeläinen R. Process research into the development of translation competence: Where are we, and where do we need to go?. *Across Languages and Cultures.* 2009. Vol. 10, no. 2. P. 169–191. URL: https://doi.org/10.1556/acr.10.2009.2.1

209. Göpferich S., Jakobsen A. L., Mees I. M. Looking at Eyes: Eye-Tracking Studies of Reading and Translation Processing. Samfundslitteratur, 2008. 208 p.

210. Gopnik A. Calling Trump the F-Word. What matters about identifying the Trumpist line as fascist is that it is diagnostic. The New Yorker. URL: https://www.newyorker.com/news/daily-comment/calling-trump-the-f-word. (date of access: 11.01.2023).

211. Grice H. P. Logique et conversation. *Communications*. 1979. Vol. 30, no. 1. P. 57–72. URL: https://doi.org/10.3406/comm.1979.1446

212. Grice H. P. Studies in the way of words. Cambridge, Mass : Harvard University Press, 1989. 394 p.

213. Grimshaw A. D. Conflict Talk: Sociolinguistic Investigations of Arguments in Conversations. Cambridge University Press, 1990. 366 p.

214. Gutmann A., Thompson D. F. Why Deliberative Democracy?. Princeton University Press, 2009. 232 p.

215. Habermas J. The theory of communicative action. London : Heinemann, 1984. 465 p.

216. Hahn D. F. Political communication: Rhetoric, government, and citizens. State College, Penn : Strata Pub., 1998. 289 p.

217. Halverson S. L. Multimethod approaches. In J. W. Schwieter & A. Ferreira (Eds.), *The handbook of translation and cognition*. Wiley-Blackwell, 2017. P. 195-212.

218. Halverson S. L. The cognitive basis of translation universals. Target. *International Journal of Translation Studies*. 2003. Vol. 15, no. 2. P. 197–241. URL: https://doi.org/10.1075/target.15.2.02hal

219. Hatim B. Translation. An advanced resource book. Routledge, 2004. 373 p.

220. Haynes D. This is the story of two brothers who worked for the British: one is dead, the other fears for his life. The Times & The Sunday Times. URL: https://www.thetimes.co.uk/article/this-is-the-story-of-two-brothers-who-worked-for-the-british-one-is-dead-the-other-fears-for-his-life-vg2n26ltw0r

221. Hermans T. Models. Routledge Encyclopedia of Translation Studies / Mona Baker and Gabriela Saldanha, ed. 2nd edition. London & New York: Routledge, 2009. p. 178-182.

222. Holmes J. S. The Name and Nature of Translation Studies. In *Translated! Papers on Literary Translation and Translation Studies*, Amsterdam: Rodopi. 1988. P. 67–80.

223. Holz-Mänttäri J. Translatorisches Handeln: Theorie und Methode. Helsinki : Suomalainen Tiedeakatemia, 1984. 193 p.

224. Hönig H. G. Konstruktives Übersetzen. Tübingen : Stauffenburg Verlag, 1995. 195 p.

225. Hönig H. G. Positions, Power and Practice: Functionalist Approaches and Translation Quality Assessment. *Current Issues In Language and Society*. 1997. Vol. 4, no. 1. P. 6–34. URL: https://doi.org/10.1080/13520529709615477

226. Hönig H. G., Kussmaul P. Strategie der Übersetzung. 205th ed. Tübingen: Gunter Narr : Tübinger Beiträge zur Linguistik, 1982. 167 p.

227. House J. Translation Quality Assessment. Routledge, 2014. P. 170. URL: https://doi.org/10.4324/9781315752839

228. Hubscher-Davidson S. Translation and Emotion: A Psychological Perspective. Taylor & Francis Group, 2017. 250 p.

229. Hurst M. J., Wilson J. Politically Speaking: The Pragmatic Analysis of Political Language. *Language*. 1992. Vol. 68, no. 1. P. 240. URL: https://doi.org/10.2307/416409

230. Jääskeläinen R. Investigating translation strategies. In *Recent Trends in Empirical Translation Research*, Sonja Tirkkonen-Condit & John Laffling (eds). Joensuu: University of Joensuu. 1993. P. 99-120.

231. Jääskeläinen R. Think-aloud protocol. *Handbook of Translation Studies.* Amsterdam, 2010. P. 371–373. URL: https://doi.org/10.1075/hts.1.thi1

232. Jääskeläinen R. Tirkkonen-Condit S. Tapping the Process: An Explorative Study of the Cognitive and Affective Factors Involved in Translating. Joensuu: University of Joensuu. 1999. 268 p.

233. Jääskeläinen R., Tirkkonen-Condit S. Automatised processes in professional versus nonprofessional translation: A think-aloud protocol study. In S. Tirkkonen-Condit (Ed.), *Empirical research in translation and intercultural studies*. Tübingen, Germany: Narr,1991. P. 89–109

234. Jakobsen A. L. Logging target text production with Translog. In G. Hansen (Ed.), *Probing the process in translation: Methods and results*. Copenhagen studies in language, 24. Frederiksberg, Denmark: Samfundslitteratur, 1999. P. 9–20

235. Jakobsen, A. L. Effects of think aloud on translation speed, revision and segmentation‖, in: Fabio Alves (ed.), *Triangulating translation: Perspectives in process oriented researc*h. Amsterdam: John Benjamins, 2003. P. 69-95.

236. Kadrić M., Rennert S., Schäffner C. Interpreting in politics and diplomacy. *Diplomatic and Political Interpreting Explained*. London, 2021. P. 18–41. URL: https://doi.org/10.4324/9780367809898-2

237. Kao C.-C., W-B. Chou. 2019. "The Moderating Role of Agreeableness in the Relationship between Experiencing Anger and Creative Performance" *The Journal of creative behavior* 54 (4): 964–974. https://doi.org/10.1002/jocb.425

238. Károly K. Translating Rhetoric: Relational Propositional Shifts in Hungarian-English Translations of News Stories. *The Translator*. 19(2), 2013. P. 245–273

239. Kearns J. Strategies. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* / Mona Baker and Gabriela Saldanha, ed. 2nd edition. London & New York: Routledge, 2009. pp. 282-285.

240. Kecskes I. Context-dependency and impoliteness in intercultural communication. *Journal of Politeness Research*. 2017. Vol. 13, no. 1. URL: https://doi.org/10.1515/pr-2015-0019

241. Kheyrandish M. S., DJolandan N. S., Hosseini A. Etiquette and Tasks of Translators Working in the Political and Diplomatic Fields. Humanities and Social Sciences. *Bulletin of the Financial University*. 2021. Vol. 11, no. 3. P. 71–75. URL: https://doi.org/10.26794/2226-7867-2021-11-3-71-75

242. Kienpointner M. Impoliteness and emotional arguments. *Journal of Politeness Research.* Language, Behaviour, Culture. 2008. Vol. 4, no. 2. URL: https://doi.org/10.1515/jplr.2008.012

243. Korpal P., Jankowiak K. On the potential impact of directionality on emotion processing in interpreting. *Onomázein Revista de lingüística filología y traducción.* 2021. No. 8. URL: https://doi.org/10.7764/onomazein.ne8.05

244. Koskinen K. Translating Institutions: An Ethnographic Study of EU Translation. Taylor & Francis Group, 2016. 187 p.

245. Koster C. Comparative approaches to translation. *Handbook of Translation Studies*. Amsterdam, 2011. P. 21–25. URL: https://doi.org/10.1075/hts.2.comp3

246. Krings H. P. Was in den Köpfen von Übersetzern vorgeht: Eine empirische Untersuchung zur Struktur des Übersetzungsprozesses an fortgeschrittenen Französischlernern. Tübingen : G. Narr, 1986. 570 p.

247. Krings H.P. Translation Problems and Translation Strategies of Advanced German Learners of French. *Interlingual and Intercultural Communication*. Tubingen : Gunter Narr, 1986. P. 263–275.

248. Künzli A. Think-aloud Protocols – A Useful Tool for Investigating the Linguistic Aspect of Translation. *Meta: Translators' Journal*. 2009. Vol. 54, No 2. P. 326–341.

249. Kussmaul P. Creativity in the translation process: Empirical approaches. Kitty M. van Leuven-Zwart and Ton Naaijkens, eds. Translation Studies, the state of the art:Proceedings of the first James S Holmes symposium on Translation Studies. Amsterdam:Rodopi, 1991. 91–101

250. Kussmaul P., Tirkkonen-Condit S. Think-Aloud Protocol Analysis in Translation Studies. *TTR : traduction, terminologie, rédaction*. 2007. Vol. 8, no. 1. P. 177–199. URL: https://doi.org/10.7202/037201ar

251. Lakoff G. Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind. Chicago : University of Chicago Press, 1990. 614 p.

252. Lakoff G. Hedges: A study in meaning criteria and the logic of fuzzy concepts. *Journal of Philosophical Logic*. 1973. Vol. 2, no. 4. P. 458–508. URL: https://doi.org/10.1007/bf00262952

253. Landers C. Literary Translation: A Practical Guide. Multilingual Matters, 2001. 214 p.

254. Lasswell H. D. The structure and function of communication in society. In L. Bryson (ed.), The communication of ideas. New York: Harper and Row, 1948. pp. 37–51.

255. Leech G. N. Principles of pragmatics. London : Longman, 1983. 250 p.

256. Lepoutre M. Democratic Speech in Divided Times. OUP: Oxford University Press. 2021. 288 p.

257. Lerner J. S., Li Y., Valdesolo P. Emotion and Decision Making. *Annual Review of Psychology.* 2015. Vol. 66, no. 1. P. 799–823. URL: https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010213-115043 (date of access: 12.01.2024). (date of access: 18.03.2023).

258. Leung S. Conflict Talk: A Discourse Analytical Perspective Working. Papers in TESOL & Applied Linguistics. 2004. 19 p. URL: https://doi.org/10.7916/salt.v2i3.1643

259. Leuven-Zwart K. M. v. Translation and Original. Target. International Journal of Translation Studies. 1989. Vol. 1, no. 2. P. 151–181. URL: https://doi.org/10.1075/target.1.2.03leu (date of access: 12.01.2024).

260. Levý, J. Translation as a decision process. The Translation Studies Reader / L. Venuti (ed.). London: Routledge, 2000. P. 148-159.

261. Livbjerg I., Mees I. M. Patterns of dictionary use in non-domain-specific translation. Benjamins Translation Library. Amsterdam, 2003. P. 123–136. URL: https://doi.org/10.1075/btl.45.11liv

262. Lörscher W. Translation performance, translation process, and translation strategies: A psycholinguistic investigation. Tübingen : G. Narr, 1991. 307 p.

263. Malmkjær K. Unit of Translation. In Mona Baker (ed.) Routledge Encyclopedia of Translation Studies (1st edition), London & New York: Routledge, 1998. P. 286–288.

264. Malone J. L. The science of linguistics in the art of translation: Some tools from linguistics for the analysis and practice of translation. Albany, N.Y : State University of New York Press, 1988. 241 p.

265. Massey G. Process-Oriented Translator Training and the Challenge for E-Learning. Meta. 2005. Vol. 50, no. 2. P. 626–633. URL: https://doi.org/10.7202/011006ar

266. Miller G. R. On Being Persuaded: Some Basic Distinctions. The SAGE Handbook of Persuasion: Developments in Theory and Practice. P. 70–82. URL: https://doi.org/10.4135/9781452218410.n5

267. Milroy L. Comprehension and context: Successful communication and communicative breakdown. Applied sociolinguistics / ed. by P. Trudgill. London : Academic Press, 1984. P. 7–31.

268. Molina L., Hurtado A. A. Translation techniques revisited. A dynamic and functional approach. Meta 47 (4), 2002. P. 498–512.

269. Mossop B. Translating institutions: a missing factor in translation theory. TTR : traduction, terminologie, rédaction. 1988. Vol. 1, no. 2. P. 65. URL: https://doi.org/10.7202/037019ar

270. Munday J. Introducing Translation Studies. Routledge, 2009. 256 P. URL: https://doi.org/10.4324/9780203869734

271. Nabi R. L. Exploring the Framing Effects of Emotion. Communication Research. 2003. Vol. 30, no. 2. P. 224–247. URL: https://doi.org/10.1177/0093650202250881

272. Naranjo B. (Mis)translating Sensitive Content. Translation Spaces. 2022. URL: https://doi.org/10.1075/ts.21027.nar

273. Naranjo B. La influencia de la música sobre la calidad y la creatividad en traducción literaria (inglés-español, inglés-italiano). Una aproximación estético- psicológica. Doctoral Thesis, University of Murcia. 2017. 344 p.

274. Naranjo B. Moving Music for Moving Source Texts: The Influence of Emotional Music in Translation Performance. Translation, Cognition & Behavior 1 (2), 2018. P. 319–340. URL : https://doi.org/10.1075/tcb.00014.nar

275. Naranjo Sánchez B. Immersed in the source text. Babel. Revue internationale de la traduction / International Journal of Translation. 2019. Vol. 65, no. 2. P. 264–285. URL: https://doi.org/10.1075/babel.00091.nar

276. Nelson C. K. If it sounds too good to be true, it is. Language & Communication. 2001. Vol. 21, no. 1. P. 1–22. URL: https://doi.org/10.1016/s0271-5309(00)00013-6

277. Neubert A. Pragmatische Aspekte der Übersetzung. Leipzig: Verlag Sprache und Literatur, 1968. P. 202-218

278. Newmark P. A textbook of translation. New York : Prentice-Hall International, 1988. 292 p.

279. Newmark P. Approaches to translation. Oxford : Pergamon Press, 1981. 200 p.

280. Newmark P. The translation of Political Language. In: Dimensioni linguistiche e distanze culturali nell'interazione sociale e politica, atti del convegno, Trieste, 28-29 Trieste: EUT Edizioni Università di Trieste, 1983. P. 43 64.

281. Newmark P. Translation and Ideology. In Kinga Klaudy & János Kohn (eds.) Transferre Necesse Est. Proceedings of the 2nd International Conference on

Current Trends in Studies of Translation and Interpreting 5-7 September, 1996, Scholastica, Budapest, Hungary, 1997. p. 56-61.

282. Nida E. A. Toward a science of translating. Brill, Leiden: Brill. 1964. 331 p.

283. Noble J. Cooperation, Conflict and the Evolution of Communication. Adaptive Behavior. 1999. Vol. 7, no. 3-4. P. 349–369. URL: https://doi.org/10.1177/105971239900700308

284. Nord C. Defining translation functions. The translation brief as a guideline for the trainee translator. In W. Lorscher(ed.) Ilha do Desterro, no. 33, 1991. p. 43-46.

285. Nord C. Loyalty and Fidelity in Specialized Translation. Confluências –Revista de Tradução Científica e Técnica. 2006. 4. P. 29–41

286. Nord C. Text Analysis in Translation: Theory, Methodology andDidactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis , translated by Christiane Nord and Penelope Sparrow, 2nd edition, Amsterdam: Rodopi. 2005. P. 274

287. O'Brien S. Cognitive Explorations of Translation. Bloomsbury Publishing Plc, 2011. P. 256.

288. Okoniewska A. M. Simultaneous Interpretation of Political Discourse: Coping Strategies vs Discourse Strategies. A Case Study. LCM - La Collana / The Series. 2019. Vol. 9788879169196. P. 135–152. URL: https://doi.org/10.7359/919-2019-okon

289. Okulska U., Cap P. Analysis of political discourse: Landmarks, challenges, and prospects. Perspectives in politics and discourse. In: Okulska U, Cap P (eds) *Perspectives in Politics and Discourse*. Amsterdam: John Bejamins, 2010. P. 3–22.

290. PACTE. Building a translation competence model. Benjamins Translation Library. Amsterdam, 2003. P. 43–66. URL: https://doi.org/10.1075/btl.45.06pac

291. PACTE. Investigating Translation Competence: Conceptual and Methodological Issues. Meta. 2005. Vol.50 (2). P.609-618.

292. Pérez E., Tavits M. Voicing Politics: How Language Shapes Public Opinion. Princeton University Press, 2022. 216 p.

293. Perspectives in Politics and Discourse / ed. by U. Okulska, P. Cap. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2010. URL: https://doi.org/10.1075/dapsac.36

294. Pfetsch B., Esser F. Politische Kommunikation im internationalen Vergleich: Neuorientierung in einer veränderten Welt. *Politische Kommunikation im internationalen Vergleich*. Wiesbaden, 2003. P. 9–31. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-322-80392-4_1

295. Pinker S. The evolutionary social psychology of off-record indirect speech acts. Intercultural Pragmatics. 2007. Vol. 4, no. 4. URL: https://doi.org/10.1515/ip.2007.023

296. Pinker S., Nowak M. A., Lee J. J. The logic of indirect speech. Proceedings of the National Academy of Sciences. 2008. Vol. 105, no. 3. P. 833–838. URL: https://doi.org/10.1073/pnas.0707192105

297. Putnam L. L. Definitions and Approaches to Conflict and Communication. The SAGE Handbook of Conflict Communication. 2455 Teller Road, Thousand Oaks California 91320 United States. P. 1–40. URL: https://doi.org/10.4135/9781452281988.n1

298. Puurtinen T. Translating linguistic markers of ideology. *In*: Andrew Chesterman, ed. *Translation in Context.* Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1998. P. 177-186.

299. Pym A. Negotiating the Frontier. Routledge, 2014. 278 p. URL: https://doi.org/10.4324/9781315760025

300. Pym A. Philosophy and translation. In A companion to translation studies. eds. P. Kuhiwczak and K. Littau (Clevedon: Multilingual Matters), 2007. P. 24–44.

301. Pym A.Translating as Risk Management. Journal of Pragmatics 85, 2015. P. 67–80. URL: https://doi.org/10.1016/j.pragma.2015.06.010

302. Rambaek I. Translation Strategies expressed in Retrospective and Concurrent Verbal Reports. *Romansk Forum*. 2004. No 19. P. 7–19.

303. Ramos M. The emotional experience of films: does Audio Description make a difference?. The Translator. 2015. Vol. 21, no. 1. P. 68–94. URL: https://doi.org/10.1080/13556509.2014.994853

304. Rebrii, O., Demetska, V. Adaptation, association, and analogy : triple A of the translator's decision-making. East European Journal of Psycholinguistics. 2020. 7(2). P. 231–242.

305. Reiss K. Text types, translation types and translation assessment, translated by A. Chesterman, in A. Chesterman (ed.), 1989. P. 105–115.

306. Rojo A. M., Korpal P. Through your skin to your heart and brain: A critical evaluation of physiological methods in Cognitive Translation and Interpreting Studies. Linguistica Antverpiensia, New Series – Themes in Translation Studies. 2021. Vol. 19. P. 191-217. URL: https://doi.org/10.52034/lanstts.v19i0.533

307. Rojo A., Ramos M., Valenzuela J. The Emotional Impact of Translation. A Heart Rate Study. *Journal of Pragmatics* 7, 2014. P. 31–44. URL: https://doi.org/10.1016/j.pragma.2014.07.006

308. Rojo López A. M., Cifuentes Férez P. Introduction: Experimenting with emotions: insights into empirical emotion research in cognitive translation studies. Onomázein Revista de lingüística filología y traducción. 2021. No. 8. P. 1-15. URL: https://doi.org/10.7764/onomazein.ne8.01

309. Rojo López A. M., Naranjo B. Translating in times of crisis: A study about the emotional effects of the COVID19 pandemic on the translation of evaluative language. Journal of Pragmatics. 2021. Vol. 176. P. 29–40. URL: https://doi.org/10.1016/j.pragma.2021.01.018

310. Rojo Lopez A., Ramos M. Can emotion stir translation skill? Defining the impact of positive and negative emotions on translation performance. In: Martín, Ricardo Mun~oz (Ed.), Reembedding Translation Process Research. John Benjamins, Amsterdam, 2016. p. 107-130.

311. Roland R. Interpreters as Diplomats: A Diplomatic History of the Role of Interpreters in World Politics. University of Ottawa Press, 1999. 208 p.

312. Salama-Carr M. Conflict and Translation. Handbook of Translation Studies. Amsterdam, 2013. P. 31–35. URL: https://doi.org/10.1075/hts.4.con3

313. Salama-Carr M. Translating and Interpreting Conflict. Rodopi B.V. Editions, 2007. 290 p.

314. Schäffner C. Metaphor and translation. *Journal of Pragmatics.* 36(7), 2004. P. 1253-1269.

315. Schäffner C. Political discourse analysis from the point of view of translation studies. Journal of Language and Politics, 3(1), 2004. P. 117–150.

316. Schäffner C. Political texts as sensitive texts. *In*: Karl SIMMS, ed. *Translating Sensitive Texts: Linguistic Aspects*. Amsterdam: Rodopi, 1997. P. 132-138.

317. Schäffner C. Politics and translation. In: Piotr Kuhiwczak P, Littau K (eds) *A Companion to Translation Studies*. Clevedon: Multilingual matters LDT, 2004. P. 134–147.

318. Schäffner C. Strategies of translating political texts. In: Anna Trosborg ed. Text Typology and Translation. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1997. P. 119-143.

319. Schäffner C. Translation and institutions. The Routledge Handbook of Translation and Politics. 2018. P. 204–220. URL: https://doi.org/10.4324/9781315621289-14

320. Schäffner C., Bassnett S. Political discourse, media and translation. Newcastle upon Tyne : Cambridge Scholars, 2010. 246 p.

321. Schäffner C., Kadric M., Rennert S. Diplomatic and Political Interpreting Explained. Taylor & Francis Group, 2021.

322. Schäffner C., Tcaciuc L. S., Tesseur W. Translation practices in political institutions: a comparison of national, supranational, and non-governmental organisations. Perspectives. 2014. Vol. 22, no. 4. P. 493–510. URL: https://doi.org/10.1080/0907676x.2014.948890

323. Schuck A. R. T., Vliegenthart R., De Vreese C. H. Who's Afraid of Conflict? The Mobilizing Effect of Conflict Framing in Campaign News. British Journal of Political Science 46 (1), 2016. P. 177–94. URL: https://doi.org/10.1017/S0007123413000525.

324. Searle J. R. Speech acts: an essay in the philosophy of language. London : Cambridge U.P., 1969. 203 p.

325. Seguinot C. The translation process. Toronto: H.G. Publications. 1989. 211 p.

326. Shiffrin D. Everyday argument: The organization of diversity in talk. *Handbook of Discourse Analysis* 3, 2011. P. 35–46.

327. Shogan C. The Inaugural Address. The White House Historical Association. URL: https://www.whitehousehistory.org/the-inaugural-address

328. Simmel G. Conflict: The web of group-affiliations. New York : Free Press, 1964. 195 p.

329. Simon H. A., Ericsson K. A. Protocol Analysis. The MIT Press, 1985. 440 p.

330. Simon H. A., Newell A. Human Problem Solving. Echo Point Books & Media, LLC., 2019. 938 p.

331. Simon S. Gender in Translation. Taylor & Francis Group, 2003. 208 p.

332. Snell-Hornby M. The turns of Translation Studies. Handbook of Translation Studies. Amsterdam, 2010. P. 366–370. URL: https://doi.org/10.1075/hts.1.the1

333. Tirkkonen-Condit S. Professional vs. Non-Professional Translation. Learning, Keeping and Using Language. Amsterdam, 1990. P. 381. URL: https://doi.org/10.1075/z.lkul2.28tir

334. Torop P. The Problem of Intext + Intertextuality of the Poetic Text. Pamiçtnik Literacki, 82(2). 1991. P. 236-246.

335. Toury G. Experimentation in Translation Studies: Achievements, Prospects and Some Pitfalls, in S. TirkkonenCondit, ed. Empirical research in Translation and Intercultural Studies. Tübingen, Narr, 1991. P. 45-66.

336. Toury G. In search of a theory of translation. Tel Aviv : Porter Institute for Poetics and Semiotics, Tel Aviv University, 1980. 159 p.

337. Translation, power, subversion / ed. by A. R. Román, V. M. C. Africa. Clevedon : Multilingual Matters, 1996. 157 p.

338. Trosborg A. Translating Hybrid Political texts. Text Typology and Translation. Amsterdam, 1997. P. 145. URL: https://doi.org/10.1075/btl.26.12tro

339. Tversky A., Kahneman D. Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases. Science. 1974. Vol. 185, no. 4157. P. 1124–1131. URL: https://doi.org/10.1126/science.185.4157.1124

340. Tymoczko M. Translation, ideology, and creativity. Linguistica Antverpiensia, New Series – Themes in Translation Studies. 2021. Vol. 2. URL: https://doi.org/10.52034/lanstts.v2i.74

341. Tymoczko M. Translation, resistance, activism. Amherst : University of Massachusetts Press, 2010. 299 p.

342. Tzanne A. Talking at cross-purposes: The dynamics of miscommunication. Amsterdam : Benjamins, 1999. 263 p.

343. Valdeon R. A. Ideological Independence or Negative Mediation: BBC Mundo and CNN en Español's (translated) Reporting of Madrid's Terrorist Attacks. Translating and Interpreting Conflict. 2007. P. 97–118. URL: https://doi.org/10.1163/9789401204385_008

344. Valdeón R., Calafat C. Introduction: the politics of translation and the translation of politics. *The International Journal of Translation and Interpreting Research,* 12(2), 2020. P. 1-6.

345. van der Goot E., Kruikemeier S., de Ridder J., Vliegenthart R. Online and Offline Battles: Usage of Different Political Conflict Frames. *The International Journal of Press/Politics*, 29(1), 2022. P. 26-46. URL: https://doi.org/10.1177/19401612221096633

346. Venuti L. Strategies of translation. Encyclopedia of translation studies. L., N.Y. : Routledge, 2001. P. 240–244.

347. Venuti L. Translation Studies Reader. Taylor & Francis Group, 2012. 550 p.

348. Vermeer H. Ein Rahem für eine Allgemeine Translationstherie', Lebende Sprachen 3, 1978. P. 99–102

349. Vermeer H. J. A skopos theory of translation: Some arguments for and against. Heidelberg : TextconText Verlag, 1996. 136 p.

350. Viney J.-P., Darbelnet J. Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation (Benjamins Translation Library, Vol 11). John Benjamins Publishing Co, 2000. 358 p.

351. Voegelin C. F. Multiple Stage Translation. International Journal of American Linguistics. 1954. Vol. 20, no. 4. P. 271–280. URL: https://doi.org/10.1086/464290

352. Wang J. A new political and communication agenda for political discourse analysis: Critical reflections on critical discourse analysis and political discourse analysis. *International Journal of Communication*, 10, 2016. P. 2766-2784.

353. Watson D., Clark L. A., Tellegen A. Development and validation of brief measures of positive and negative affect: The PANAS scales. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1988. Vol. 54, no. 6. P. 1063–1070. URL: https://doi.org/10.1037/0022-3514.54.6.1063

354. Wiener N. Cybernetics. Or Control and Communication in the Animal and the Machine. The Journal of Philosophy. 1949. Vol. 46, no. 22. P. 736. URL: https://doi.org/10.2307/2020260

355. Wierzbicka A. Cross-Cultural Pragmatics. The Semantics of Human Interaction. Berlin : Mouton de Gruyter, 1991. 481 p.

356. Wilson J. Political Discourse. The Handbook of Discourse Analysis. Hoboken, NJ, USA, 2015. P. 775–794. URL: https://doi.org/10.1002/9781118584194.ch36

357. Wilss W. Cognitive aspects of the translation process. Language & Communication. 1990. Vol. 10, no. 1. P. 19–36. URL: https://doi.org/10.1016/0271-5309(90)90021-3

358. Wodak P. R., Wodak R. P. Discourse of Politics in Action - Politics as Usual. Palgrave Macmillan, 2014. 252 p.

359. Wodak R. Language, power and ideology: Studies in political discourse / ed. by W. R. 1950-. Amsterdam : John Benjamin, 1988. 312 p.

360. Xiao K., Muñoz Martín R. Cognitive Translation Studies: Models and methods at the cutting edge. Linguistica Antverpiensia, New Series – Themes in Translation Studies. 2021. Vol. 19. URL: https://doi.org/10.52034/lanstts.v19i0.593

361. Zhou W. Diplomatic Interpreting and Risk Analysis: A Literary Survey. International Journal of Translation and Interpretation Studies. 2022. Vol. 2, no. 2. P. 19–31. URL: https://doi.org/10.32996/ijtis.2022.2.2.2

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

362. Байден назвав Путіна кривавим диктатором і бандитом. *Гордон | Gordon*. URL: https://gordonua.com/ukr/news/worldnews/bajden-nazvav-putina-krivavim-diktatorom-ta-banditom-1600450.html (дата звернення: 17.04.2022).

363. Байден про Путіна: Кривавий диктатор і справжній головоріз. *Кореспондент.net*. URL: https://ua.korrespondent.net/world/4458142-baiden-pro-putina-kryvavyi-dyktator-i-spravzhnii-holovoriz (дата звернення: 17.04.2022).

364. Берні Сандерс оголосив про балотування в президенти США (відео). *LB.ua*.
URL: https://lb.ua/world/2019/02/19/420138_berni_sanders_obyavil.html (дата звернення: 18.01.2021).

365. Білий дім звинуватив екс-директора ФБР у самопіарі та політизації розслідування щодо Росії. *Voice of America*. URL: https://ukrainian.voanews.com/a/tramp-komi-bozhevilnyi/3862538.html (дата звернення: 05.10.2022).

366. Будь обережна: Трамп відповів демократці, що закликала його бойкотувати - BBC News Україна. *BBC News Україна*. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news-44612082 (дата звернення: 07.10.2022).

367. Вибори президента США-2016: перші дебати республіканських висуванців, 2015. *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=HLstgR8EJbU (дата звернення: 18.11.2029).

368. Виступ заступниці Державного секретаря Венді Шерман на засіданні Ради Безпеки ООН щодо гуманітарних наслідків війни Росії проти України. *U.S. Embassy in Ukraine*. URL: https://ua.usembassy.gov/uk/remarks-by-deputy-secretary-of-state-wendy-sherman-at-a-un-security-council-meeting-on-the-humanitarian-impact-of-russias-war-against-ukraine/ (дата звернення: 21.11.2023).

369. Виступ Посла Лінди Томас-Грінфілд на засіданні Ради Безпеки ООН щодо фільтраційних операцій Росії. *U.S. Embassy in Ukraine*. URL: https://ua.usembassy.gov/uk/remarks-by-ambassador-linda-thomas-greenfield-at-a-un-security-council-meeting-on-russias-filtration-operations/ (дата звернення: 21.11.2023).

370. Виступ Президента Байдена на 77-й сесії Генеральної Асамблеї ООН. *U.S. Embassy in Ukraine*. URL: https://ua.usembassy.gov/uk/remarks-by-president-biden-before-the-77th-session-of-the-united-nations-general-assembly/ (дата звернення: 22.11.2023).

371. Виступ Президента Байдена щодо об'єднання зусиль вільного світу, спрямованих на підтримку народу України. *U.S. Embassy in Ukraine*. URL: https://ua.usembassy.gov/uk/remarks-by-president-biden-on-the-united-efforts-of-the-free-world-to-support-the-people-of-ukraine/ (дата звернення: 21.11.2023).

372. Виступи Президента Байдена та Президента України Володимира Зеленського на спільній пресконференції. *U.S. Embassy in Ukraine*. URL: https://ua.usembassy.gov/uk/remarks-by-president-biden-and-president-volodymyr-zelenskyy-of-ukraine-in-joint-press-conference/ (дата звернення: 21.11.2023).

373. Ворожнеча та параноя: які складнощі чекають на США у відносинах з Китаєм. *24 Канал*. URL: https://24tv.ua/ssha-kitay-vorozhnecha-paranoyya-chogo-chekati-garyachi-novini_n1457547 (дата звернення: 17.03.2022).

374. Державний департамент дозволив виїзд для державних службовців США, зробив обов'язковим від'їзд для членів сімей. *U.S. Embassy in Ukraine*. URL: https://ua.usembassy.gov/uk/authorized-departure-of-usgovernment-employees-ordered-departure-for-eligible-family-members-from-us-embassy-kyiv/ (дата звернення: 22.11.2023).

375. Десантіс не хоче бачити Україну в НАТО. *Європейська правда*. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/09/24/7170076/ (дата звернення: 24.09.2023).

376. Дональд Трамп висловився про росіян, а Хілларі Клінтон назвав божевільною. *InfoResist*. URL: https://inforesist.org/ua/donalpd-tramp-vyslovyvsya-pro-rosiyan-a-hillari-klinton-nazvav-bozhevilpnoyu/ (дата звернення: 18.01.2022).

377. Дуда: Україна схожа на потопельника, який може затягнути Польщу на глибину. *Главком | Glavcom*. URL: https://glavcom.ua/world/world-politics/duda-ukrajina-skhozha-na-potopelnika-jakij-mozhe-zatjahnuti-polshchu-na-hlibinu-957486.html (дата звернення: 20.09.2023).

378. Дурний як пробка! Трамп і Тіллерсон обмінялися образами. *ФАКТИ ICTV*. URL: https://fakty.com.ua/ua/svit/20181208-durnyj-yak-probka-tramp-i-tillerson-obminyalysya-obrazamy/ (дата звернення: 04.02.2020).

379. Заява лідерів країн "Великої сімки" (G7) стосовно ситуації в Україні. *U.S. Embassy in Ukraine*. URL: https://ua.usembassy.gov/uk/g7-statement-on-ukraine-11-october-2022/ (дата звернення: 21.11.2023).

380. Заява Міністерства фінансів США про додаткову економічну допомогу Україні. *U.S. Embassy in Ukraine*. URL: https://ua.usembassy.gov/uk/statement-u-s-treasury-department-additional-economic-assistance-ukraine-uk/ (дата звернення: 21.11.2023).

381. Заява Президента Байдена щодо ракетних ударів Росії. *U.S. Embassy in Ukraine*. URL: https://ua.usembassy.gov/uk/statement-by-president-biden-on-russias-missile-strikes/ (дата звернення: 23.11.2023).

382. Заява Президента Байдена щодо фіктивних референдумів Росії в Україні. *U.S. Embassy in Ukraine*. URL: https://ua.usembassy.gov/uk/statement-from-president-biden-on-russias-sham-referenda-in-ukraine (дата звернення: 06.01.2024).

383. ЗМІ: Трамп розповів Лаврову, чому звільнив "божевільного" Комі. *Українська правда*. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2017/05/20/7144478/ (дата звернення: 28.09.2021).

384. Інавгураційна промова Президента США Джозефа Р. Байдена. *U.S. Embassy in Ukraine*. URL: https://ua.usembassy.gov/uk/inaugural-address-by-president-joseph-r-biden-jr/ (дата звернення: 24.11.2023).

385. Інтерсекційність: загроза чи надія?. *Політична критика* |. URL: https://politkrytyka.org/2018/03/08/intersektsijnist-zagroza-chi-nadiya/ (дата звернення: 19.10.2023).

386. Ймовірний кандидат у президенти США Десантіс виступив проти членства України в НАТО. *Українська правда*. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2023/09/24/7421162 (дата звернення: 24.09.2023).

387. Кандидат у президенти США Десантіс заявив, що він проти членства України в НАТО. *Укрінформ - актуальні новини України та світу*. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3765331-kandidat-u-prezidenti-ssa-desantis-zaaviv-so-vin-proti-clenstva-ukraini-v-nato.html (дата звернення: 24.09.2023).

388. Кінь, на якому катається Путін: Клінтон публічно "пройшлася" по любові Трампа до президента РФ (відео). *Новини України - останні новини України сьогодні - УНІАН*. URL: https://www.unian.ua/world/1583901-kin-na-yakomu-kataetsya-putin-klinton-publichno-proyshlasya-po-lyubovi-trampa-do-prezidenta-rf-video.html (дата звернення: 07.12.2022).

389. Клінтон звинуватила "неправдиві новини" у Facebook у своїй поразці на виборах. *Гордон | Gordon*.URL: https://gordonua.com/ukr/news/worldnews/klinton-zvinuvatila-nepravdivi-novini-na-facebook-u-svojij-poraztsi-na-viborah-191096.html (дата звернення: 22.12.2022).

390. Кого і як ображав Трамп? - огляд ЗМІ - BBC News Україна. *Тверезий погляд*. URL: https://ua.tverezo.info/post/080119 (дата звернення: 22.09.2020).

391. Команда Трампа вважає його «ідіотом» зі знаннями шестикласника. *Новини України - останні новини України сьогодні - УНІАН*. URL: https://www.unian.ua/world/10249656-washington-post-komanda-trampa-vvazhaye-yogo-idiotom-zi-znannyami-shestiklasnika.html (дата звернення: 12.07.2023).

392. Людина-ракета, Брехливий Тед і Слабкий: американські ЗМІ склали рейтинг придуманих Трампом образ. *Новини України - останні новини України сьогодні - УНІАН*. URL: https://www.unian.ua/world/10067516-lyudina-raketa-brehliviy-ted-i-slabkiy-amerikanski-zmi-sklali-reytingpridumanih-trampom-obraz.html (дата звернення: 16.01.2020).

393. Новини та події. *U.S. Embassy in Ukraine*. URL: https://ua.usembassy.gov/uk/news-events-uk/ (дата звернення: 18.12.2023).

394. Обізвав противника - позбувся: Трамп вигадав прізвисько для майбутнього конкурента на виборах - "Джо-сонько". *Прямий*. URL: https://prm.ua/obizvav-protivnika-pozbuvsya-tramp-vigadav-prizvisko-dlya-maybutnogo-konkurenta-na-viborah-dzho-sonko/ (дата звернення: 16.01.2020).

395. Підняти мости!. *Український тиждень*. 2016. Т. 455 (5), № 31. С. 34–37.

396. Піррова перемога Гілларі Клінтон. *Новини України та Світу. Головні і останні новини - NV*. URL: https://nv.ua/ukr/publications/pirrova-peremoga-hillari-klinton-165392.html (дата звернення: 18.06.2021).

397. Посольство США в Україні. *U.S. Embassy in Ukraine*. URL: https://ua.usembassy.gov/uk/ (дата звернення: 18.12.2023).

398. Про боротьбу України, крах економіки РФ і провал Путіна: ключові тези промови Байдена. *ФАКТИ ICTV*. URL: https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20220326-pro-borotbu-ukrayiny-krah-ekonomiky-rf-i-proval-putina-klyuchovi-tezy-movy-bajdena/ (дата звернення: 17.01.2024).

399. Промова Джо Байдена, 6 січня 2022 року. *Тверезий погляд*. URL: https://ua.tverezo.info/post/150119 (дата звернення: 22.09.2023).

400. Промова Джо Байдена. 1 вересня 2022 года. *Тверезий погляд*. URL: https://tverezo.info/post/161429 (дата звернення: 22.09.2023).

401. Прорахунком Путіна в Україні стали недооцінені українці з Майдану – New York Times. *TCH.ua*. URL: https://tsn.ua/politika/prorahunkom-putina-v-ukrayini-stali-nedoocineni-ukrayinci-z-maydanu-new-york-times-351897.html (дата звернення: 20.06.2021).

402. Радіо Свобода. Клінтон v Трамп: взаємні звинувачення. *Радіо Свобода*. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/16800592.html (дата звернення: 20.06.2021).

403. Республіканці обрали проукраїнського кандидата в спікери: Трамп знищив його своєю заявою | Коментарі Україна. *Коментарі Україна*. URL: https://world.comments.ua/ua/news/usa/respublikanci-obrali-proukrainskogo-kandidata-v-spikeri-tramp-znischiv-yogo-svoeyu-zayavoyu-719845.html (дата звернення: 19.06.2023).

404. Річниця війни Росії проти України. *U.S. Embassy in Ukraine*. URL: https://ua.usembassy.gov/uk/russias-war-against-ukraine-one-year-later/ (дата звернення: 29.09.2023).

405. Сенатори від Республіканської партії висловлюють занепокоєння через останні кілька тижнів правління Трампа - Plato Data Intelligence. *Zephyrnet*. URL: https://zephyrnet.com/uk/gop-senators-express-concern-over-the-last-few-weeks-of-trump/ (дата звернення: 19.06.2023).

406. Смердючі діри: Трамп потрапив в скандал через заяву про країни третього світу – online.ua. *Новини онлайн - Останні новини Україна та світ сьогодні на online.ua*. URL: https://news.online.ua/smerdyuchi-diri-tramp-potrapiv-v-skandal-cherez-zayavu-pro-krayini-tretogo-svitu-794276/ (дата звернення: 14.01.2021).

407. Спільна заява щодо місяця прайду в Україні. *U.S. Embassy in Ukraine*. URL: https://ua.usembassy.gov/uk/joint-statement-on-the-lgbtiq-pride-month-in-ukraine/ (дата звернення: 29.09.2023).

408. Спільна заява щодо стратегічного партнерства України та Сполучених Штатів Америки. *U.S. Embassy in Ukraine*. URL: https://ua.usembassy.gov/uk/joint-statement-on-the-u-s-ukraine-strategic-partnership (дата звернення: 29.09.2023).

409. Стратегічний провал Росії та безпечне майбутнє України. *U.S. Embassy in Ukraine*. URL: https://ua.usembassy.gov/uk/russias-strategic-failure-and-ukraines-secure-future/ (дата звернення: 27.09.2023).

410. США і ЄС не прагнуть знищити Росію, наша підтримка України не похитнеться. Повний текст виступу Байдена у Варшаві. *Гордон | Gordon*. URL: https://gordonua.com/ukr/publications/ssha-ta-jes-ne-pragnut-znishchiti-rosiju-nasha-pidtrimka-ukrajini-ne-pohitnetsja-povnij-tekst-vistupu-bajdena-u-varshavi-1651583.html (дата звернення: 22.09.2023).

411. Трамп виступив проти людей з "будь-якої діри" і відхилив міграційну угоду. *ТСН.ua*. URL: https://tsn.ua/svit/tramp-vistupiv-proti-lyudey-z-bud-yakoyi-diri-i-vidhiliv-migraciynu-ugodu-1083995.html (дата звернення: 14.01.2021).

412. Трамп відповів на критику Тіллерсона: Він був тупим як пень – DW – 07.12.2018. *dw.com*. URL: https://www.dw.com/uk/трамп-відповів-на-критику-тіллерсона-він-був-тупим-як-пень/a-46639840 (дата звернення: 16.09.2022).

413. Трамп заявив, що США не потрібні мігранти з “країн-дірок”. *Українська правда*. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/01/12/7168093/ (дата звернення: 14.01.2021).

414. Трамп заявив, що США не потрібні мігранти із "брудних дір". *Гордон | Gordon*. URL: https://gordonua.com/ukr/news/worldnews/tramp-zajaviv-shcho-ssha-ne-potribni-migranti-z-brudnih-dirok-226608.html (дата звернення: 14.01.2021).

415. Трамп звинуватив ЗМІ у розкручуванні "українського полювання на відьом". *Укрінформ - актуальні новини України та світу*. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2784970-tramp-zvinuvativ-zmi-v-rozkrucuvanni-ukrainskogo-poluvanna-na-vidom.html (дата звернення: 01.03.2022).

416. Трамп звинуватив Клінтон в залякуваннях і расизмі. *ТСН Редакція*. URL: https://tsn.ua/svit/tramp-%20zvynuvatyv-klinton-v-zaliakuvanniakh-i-rasyzm-1192603.html (дата звернення: 27.01.2021).

417. Трамп і Клінтон: "обмін люб'язностями" на благодійній вечері, 2016. *Dailymotion*. URL: https://www.dailymotion.com/video/x4ye86t (дата звернення: 01.03.2022).

418. Трамп назвав екс-главу Держдепу Тіллерсона «дурнем» і «ледачим». *hromadske - Останні новини дня, всі надзвичайні новини в Україні читайте на Громадському | hromadske*. URL: https://hromadske.ua/posts/tramp-nazvav-eks-glavu-derzhdepu-durnem-i-ledachim?fbclid=IwAR23LNwJhFuCNvZZa6fY7sKSvV5qCNmBZ1rzz4dwjKQvPbxRZKOY0JfPFwM (дата звернення: 14.01.2021).

419. Трамп назвав журналістів тваринами та покидьками – Bloomberg. *Новини України - останні новини України сьогодні - УНІАН*. URL: https://www.unian.ua/world/10701576-tramp-nazvav-zhurnalistiv-tvarinami-ta-pokidkami-bloomberg.html (дата звернення: 14.01.2021).

420. Трамп вирушив у турне: що політик говорить про конкурентів. *Тверезий погляд*. URL: https://ua.tverezo.info/post/083119 (дата звернення: 14.10.2020).

421. Трамп не дуже цензурно відгукнувся про іммігрантів з Африки. *Зеркало недели | Дзеркало тижня | Mirror Weekly*.

URL: https://zn.ua/ukr/WORLD/tramp-ne-duzhe-cenzurno-vidguknuvsya-pro-immigrantiv-z-afriki-265868_.html (дата звернення: 14.01.2021).

422. Трамп не зміг говорити про Іран без мату: конфуз в прямому ефірі. *Апостроф*. URL: https://apostrophe.ua/ua/news/politics/2020-10-10/tramp-ne-smog-govorit-ob-irane-bez-mata-konfuz-v-pryamom-efire/211464 (дата звернення: 18.01.2024).

423. Трамп перетворив Америку на поле бою. Жорстка і натхненна промова Джо Байдена в розпал протестів у США – повний текст. *Новини України та Світу. Головні і останні новини - NV*. URL: https://nv.ua/ukr/world/countries/zhorstka-i-nathnenna-promova-dzho-baydena-u-rozpal-protestiv-v-ssha-povniy-tekst-pereklad-50092043.html (дата звернення: 03.06.2020).

424. Трамп у розмові з Лавровим назвав Комі "пришелепкуватим" – The New York Times. *Гордон | Gordon*. URL: https://gordonua.com/ukr/news/worldnews/tramp-v-rozmovi-z-lavrovim-nazvav-komi-choknutim-the-new-york-times-189059.html (дата звернення: 17.01.2021).

425. Трамп у своєму Twitter "поховав" суперників на виборах 2020. *РБК-Украина*. URL: https://www.rbc.ua/ukr/news/tramp-svoem-twitter-pohoronil-sopernikov-1555482084.html (дата звернення: 26.12.2020).

426. Трамп у Twitter “потролив” Байдена. *Укрінформ - актуальні новини України та світу*. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2689301-tramp-u-twitter-potroliv-bajdena.html (дата звернення: 19.11.2023).

427. Трамп: Засновником ІДІЛ є Обама (відео). *Новини України - останні новини України сьогодні - УНІАН*. URL: https://www.unian.ua/world/1463981-tramp-zasnovnikom-idil-e-obama-video.html (дата звернення: 19.11.2023).

428. Трамп: звільнення голови ФБР "послабило тиск" - BBC News Україна. *BBC News Україна*. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news-39983161 (дата звернення: 19.11.2023).

429. ТСН 16:45 Хаос і образи між Джо Байденом і Доанльдом Трампом: відбулися перші дебати. *1+1 video*. URL: https://1plus1.video/tsn-den/2020/tsn-za-20200930-haos-i-obrazi-mizh-dzho-bajdenom-i-donaldom-trampom-vidbulisya-pershi-debati (дата звернення: 2002.2021).

430. У США відбудуться останні дебати Трампа та Байдена - ось на що варто звернути увагу. *Voice of America*. URL: https://www.holosameryky.com/a/ostanni-debaty-tramp-baide-22-zhovtnia/5631385.html (дата звернення: 22.10.2020).

431. Цитати з промови Трампа, які можуть бути йому пред'явлені при імпічменті і судах. *Блоги і новини України - site.ua*. URL: https://site.ua/serhiy.grigorovich/citati-z-promovi-trampa-yaki-mozut-buti-iomu-predyavleni-pri-impicmenti-i-sudax-i7gz9op (дата звернення: 19.11.2023).

432. Чи щедрим донорам Фонду сім'ї Клінтон надавали доступ до держсекретаря Гілларі?. *Voice of America*. URL: https://ukrainian.voanews.com/a/hillary-emails/3476134.html (дата звернення: 19.11.2023).

433. Чого чекати на виборах? Спецрепортаж. *Суспільне Новини*. URL: https://suspilne.media/76762-privid-protestu-comu-amerikanci-boatsa-ne-diznatisa-ima-prezidenta-u-den-viboriv-specreportaz/. (дата звернення: 19.11.2023).

434. Щеня Путіна і мільйони від Росії: Трамп і Байден посперечалися під час перших теледебатів. *Новини України - останні новини України сьогодні - УНІАН*. URL: https://www.unian.ua/world/vibori-v-ssha-tramp-i-bayden-posperechalisya-pid-chas-pershih-teledebativ-novini-svitu-11164736.html (дата звернення: 22.10.2020).

435. Address Accepting the Presidential Nomination at the Republican National Convention in Cleveland, Ohio | The American Presidency Project. *Welcome to The American Presidency Project | The American Presidency Project*. URL: https://www.presidency.ucsb.edu/documents/address-accepting-the-presidential-nomination-the-republican-national-convention-cleveland (date of access: 17.11.2023).

436. Agenda47: Rebuilding America's Depleted Military. *Certified Website of Donald J. Trump*. URL: https://www.donaldjtrump.com/agenda47/agenda47-rebuilding-americas-depleted-military (date of access: 20.06.2023).

437. Almost a spy: Transcript and video of Trump's remarks at private U.N. event about whistleblower. *Washington Post*. URL: https://www.washingtonpost.com/politics/almost-a-spy-transcript-of-trumps-remarks-at-private-un-event-about-whistleblower/2019/09/26/f85477fe-e0bb-11e9-b199-f638bf2c340f_story.html (date of access: 12.11.2023).

438. CNN-News18. Former President Trump Speech At Las Vegas Event | Donald Trump Speech LIVE | Donald Trump LIVE, 2023. *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=mn8OoFVJPDg (date of access: 12.11.2023).

439. Debate transcript: Trump, Biden final presidential debate moderated by Kristen Welker. *USA Today*. URL: https://www.usatoday.com/story/news/politics/elections/2020/10/23/debate-transcript-trump-biden-final-presidential-debate-nashville/3740152001/ (date of access: 25.09.2020).

440. Democratic debate transcript: Clinton, Sanders, O'Malley in New Hampshire. *CBS News - Breaking news, 24/7 live streaming news & top stories*. URL: https://www.cbsnews.com/news/democratic-debate-transcript-clinton-sanders-omalley-in-new-hampshire/ (date of access: 25.09.2020).

441. Department of State Authorizes Departure for U.S. Government Employees, Orders Departure for Family Members. *U.S. Embassy in Ukraine*. URL: https://ua.usembassy.gov/authorized-departure-of-usgovernment-employees-ordered-departure-for-eligible-family-members-from-us-embassy-kyiv/ (date of access: 23.11.2023).

442. DeSantis: Supporting Ukraine not a vital U.S. interest. *Spectrum News NY1 | New York City*. URL: https://ny1.com/nyc/all-boroughs/news/2023/03/14/desantis-us-ukraine-trump-pence-republicans-russia (date of access: 24.09.2023).

443. Donald Trump presidential campaign, 2016/National security. *Ballotpedia*. URL: https://ballotpedia.org/Donald_Trump_presidential_campaign,_2016/National_security (date of access: 15.10.2020).

444. Donald Trump Rally Des Moines, Iowa Transcript October 14 | Rev Blog. *Rev Blog*. URL: https://www.rev.com/blog/transcripts/donald-trump-rally-des-moines-iowa-transcript-october-14 (date of access: 16.10.2020).

445. Donald Trump Rally Speech Transcript West Salem, Wisconsin October 27 | Rev Blog. *Rev Blog*. URL: https://www.rev.com/blog/transcripts/donald-trump-rally-speech-transcript-west-salem-wisconsin-october-27 (date of access: 29.10.2020).

446. Donald Trump: 'Rand Paul should not be on this stage...', 2015. *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=0V1LcpsNDfg (date of access: 01.10.2019).

447. Excerpts from President Donald J. Trump's Remarks at Tonight's Make America Great Again Rally in Johnstown, Pennsylvania. *The American Presidency Project*. URL: https://www.presidency.ucsb.edu/documents/excerpts-from-president-donald-j-trumps-remarks-tonights-make-america-great-again-rally (date of access: 17.11.2023).

447. Eyezag - Innovative online Eye Tracking via webcam. *Eyezag*. URL: https://eyezag.com/ (date of access: 10.01.2024)

448. Full Transcript of President Biden's Speech in Philadelphia. *The New York Times*. URL: https://www.nytimes.com/2022/09/01/us/politics/biden-speech-transcript.html (date of access: 23.09.2022).

449. G7 Statement on Ukraine, 11 October 2022. *U.S. Embassy in Ukraine*. URL: https://ua.usembassy.gov/g7-statement-on-ukraine-11-october-2022/ (date of access: 23.11.2023).

450. Guardian staff reporter. 'Thirteen days of struggle': Zelenskiy's speech to UK parliament – transcript. *the Guardian*.

URL: https://www.theguardian.com/world/2022/mar/08/thirteen-days-of-struggle-volodymyr-zelenskiys-speech-to-uk-parliament-transcript (date of access: 10.12.2023).

451. Hardball with Chris Matthews, Transcript 9/2/2016. *MSNBC.com*. URL: https://www.msnbc.com/transcripts/hardball/2016-09-02-msna900091 (date of access: 21.09.2022).

452. Hillary Clinton Calls Many Trump Backers 'Deplorables,' and G.O.P. Pounces (Published 2016). *The New York Times*. URL: https://www.nytimes.com/2016/09/11/us/politics/hillary-clinton-basket-of-deplorables.html (date of access: 04.12.2020).

453. Hillary Clinton says Trump is likely GOP 2024 nominee but Biden can still beat him | CNN Politics. *CNN*. URL: https://edition.cnn.com/2023/10/05/politics/clinton-trump-biden-election-cnntv/index.html (date of access: 25.12.2023).

454. How Trump's 's***hole' comment was translated by countries around the world. *The Independent*. URL: https://www.the-independent.com/news/world/americas/us-politics/trump-shithole-translations-world-china-japan-spain-meaning-different-languages-a8156721.html (date of access: 14.01.2021).

455. Inaugural Address by President Joseph R. Biden, Jr. *White House*. URL: https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/01/20/inaugural-address-by-president-joseph-r-biden-jr/ (date of access: 14.12.2022).

456. Joe Biden Philadelphia Speech Transcript on Protests for George Floyd | Rev Blog. *Rev Blog*. URL: https://www.rev.com/blog/transcripts/joe-biden-philadelphia-speech-transcript-on-protests-for-george-floyd (date of access: 21.09.2022).

457. Joint Statement on the LGBTIQ Pride Month in Ukraine. *U.S. Embassy in Ukraine*. URL: https://ua.usembassy.gov/joint-statement-on-the-lgbtiq-pride-month-in-ukraine/ (date of access: 23.11.2023).

458. Joint Statement on the U.S.-Ukraine Strategic Partnership. *U.S. Embassy in Ukraine*. URL: https://ua.usembassy.gov/joint-statement-on-the-u-s-ukraine-strategic-partnership/ (date of access: 23.11.2023).

459. Online Eye Tracking | Webcam eye-tracking software. *GazeRecorder*. URL: https://gazerecorder.com/ (date of access: 11.01.2024).

460. Online Research Platform with Webcam Eye-Tracking | RealEye.io. *Online Research Platform with Webcam Eye-Tracking | RealEye.io*. URL: https://www.realeye.io (date of access: 11.01.2024).

461. OpenAI. ChatGPT 4 [Large language model]. *OpenAI*. 2023. URL: https://chat.openai.com (date of access: 11.01.2024).

462. Pelosi Statement on President Biden's State of the Union Address. *Representative Nancy Pelosi*. URL: https://pelosi.house.gov/news/press-releases/pelosi-statement-on-president-biden-s-state-of-the-union-address (date of access: 24.09.2023).

463. President Biden Remarks on Oil Companies and Pricing. *C-Span*. URL: https://www.c-span.org/video/?523953-1/president-biden-remarks-oil-companies-pricing (date of access: 24.12.2023).

464. President Donald J. Trump Is Combating Violence and Protecting America's Monuments, Memorials, and Statues – The White House. *The White House – The White House*. URL: https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/president-donald-j-trump-combating-violence-protecting-americas-monuments-memorials-statues/?utm_source=twitter&utm_medium=social&utm_campaign=wh (date of access: 18.12.2023).

465. Read Hillary Clinton's 'Basket of Deplorables' Remarks on Trump Supporters. *TIME*. URL: https://time.com/4486502/hillary-clinton-basket-of-deplorables-transcript/ (date of access: 04.12.2020).

466. Read the full transcript from the first presidential debate between Joe Biden and Donald Trump. *USA Today*.

URL: https://www.usatoday.com/story/news/politics/elections/2020/09/30/presidential-debate-read-full-transcript-first-debate/3587462001/ (date of access: 17.12.2023).

467. Read the Transcript of Hillary Clinton's Speech at the Al Smith Dinner. *Yahoo News*. URL: https://news.yahoo.com/news/read-transcript-hillary-clinton-speech-084728858.html (date of access: 07.12.2022).

468. Read Trump's Jan. 6 Speech, A Key Part Of Impeachment Trial. *NPR*. URL: https://www.npr.org/2021/02/10/966396848/read-trumps-jan-6-speech-a-key-part-of-impeachment-trial (date of access: 17.12.2022).

469. Remarks at a "Make America Great Again" Rally in Janesville, Wisconsin | The American Presidency Project. *Welcome to The American Presidency Project | The American Presidency Project*. URL: https://www.presidency.ucsb.edu/documents/remarks-make-america-great-again-rally-janesville-wisconsin (date of access: 15.01.2023).

470. Remarks at a "Make America Great Again" Rally in Phoenix, Arizona | The American Presidency Project. *Welcome to The American Presidency Project | The American Presidency Project*. URL: https://www.presidency.ucsb.edu/documents/remarks-make-america-great-again-rally-phoenix-arizona (date of access: 15.01.2023).

471. Remarks at the KI Convention Center in Green Bay, Wisconsin | The American Presidency Project. *Welcome to The American Presidency Project | The American Presidency Project*. URL: https://www.presidency.ucsb.edu/documents/remarks-the-ki-convention-center-green-bay-wisconsin (date of access: 15.01.2023).

472. Remarks at the Values Voter Summit in Washington, D.C. | The American Presidency Project. *Welcome to The American Presidency Project | The American Presidency Project*. URL: https://www.presidency.ucsb.edu/documents/remarks-the-values-voter-summit-washington-dc (date of access: 15.01.2023).

473. Remarks by Ambassador Linda Thomas-Greenfield at a UN Security Council Meeting on Russia's Filtration Operations. *U.S. Embassy in Ukraine*.

URL: https://ua.usembassy.gov/remarks-by-ambassador-linda-thomas-greenfield-at-a-un-security-council-meeting-on-russias-filtration-operations/ (date of access: 23.11.2023).

474. Remarks by Deputy Secretary of State Wendy Sherman at a UN Security Council Meeting on the Humanitarian Impact of Russia's War Against Ukraine. *U.S. Embassy in Ukraine*. URL: https://ua.usembassy.gov/remarks-by-deputy-secretary-of-state-wendy-sherman-at-a-un-security-council-meeting-on-the-humanitarian-impact-of-russias-war-against-ukraine/ (date of access: 23.11.2023).

475. Remarks by President Biden Ahead of the One-Year Anniversary of Russia's Brutal and Unprovoked Invasion of Ukraine | The White House. *The White House*. URL: https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2023/02/21/remarks-by-president-biden-ahead-of-the-one-year-anniversary-of-russias-brutal-and-unprovoked-invasion-of-ukraine/ (date of access: 25.11.2023).

476. Remarks by President Biden and Chancellor Scholz of the Federal Republic of Germany at Press Conference | The White House. *The White House*. URL: https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/02/07/remarks-by-president-biden-and-chancellor-scholz-of-the-federal-republic-of-germany-at-press-conference/ (date of access: 25.11.2023).

477. Remarks By President Biden And President Volodymyr Zelenskyy Of Ukraine In Joint Press Conference. *U.S. Embassy in Ukraine*. URL: https://ua.usembassy.gov/remarks-by-president-biden-and-president-volodymyr-zelenskyy-of-ukraine-in-joint-press-conference/ (date of access: 23.11.2023).

478. Remarks by President Biden at the Annual Friends of Ireland Luncheon | The White House. *The White House*. URL: https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/03/17/remarks-by-president-biden-at-the-annual-friends-of-ireland-luncheon/ (date of access: 23.11.2023).

479. Remarks by President Biden Before the 77th Session of the United Nations General Assembly. *U.S. Embassy in Ukraine*.

URL: https://ua.usembassy.gov/remarks-by-president-biden-before-the-77th-session-of-the-united-nations-general-assembly/ (date of access: 25.11.2023).

480. Remarks by President Biden on the Continued Battle for the Soul of the Nation | The White House. *The White House*. URL: https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/09/01/remarks-by-president-bidenon-the-continued-battle-for-the-soul-of-the-nation/ (date of access: 23.11.2023).

481. Remarks by President Biden on the United Efforts of the Free World to Support the People of Ukraine | The White House. *The White House*. URL: https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/03/26/remarks-by-president-biden-on-the-united-efforts-of-the-free-world-to-support-the-people-of-ukraine/ (date of access: 23.11.2023).

482. Remarks By President Biden To Mark One Year Since The January 6th Deadly Assault On The U.S. Capitol | The White House. *The White House*. URL: https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/01/06/remarks-by-president-biden-to-mark-one-year-since-the-january-6th-deadly-assault-on-the-u-s-capitol/ (date of access: 24.11.2023).

483. Remarks by President Obama and European Council President Donald Tusk before Bilateral Meeting. *U.S. Embassy in Ukraine*. URL: https://ua.usembassy.gov/remarks-president-obama-european-council-president-donald-tusk-bilateral-meeting/ (date of access: 23.11.2023).

484. Remarks in Great Falls, Montana, at a “Make America Great Again” Rally | The American Presidency Project. Welcome to The American Presidency Project | The American Presidency Project. URL: https://www.presidency.ucsb.edu/documents/remarks-make-america-great-again-rally-great-falls-montana (date of access: 17.11.2023).

485. Russia’s Strategic Failure and Ukraine’s Secure Future. *U.S. Embassy in Ukraine*. URL: https://ua.usembassy.gov/russias-strategic-failure-and-ukraines-secure-future/ (date of access: 23.11.2023).

486. Russia's War Against Ukraine – One Year Later. U.S. Embassy in Egypt. URL: https://eg.usembassy.gov/russias-war-against-ukraine-one-year-later/ (date of access: 03.01.2024).

487. Speeches. *Official web site of the President of Ukraine*. URL: https://www.president.gov.ua/en/news/speeches (date of access: 18.12.2023).

488. Statement by National Security Advisor Jake Sullivan on Russia's Missile Strikes. *U.S. Embassy in Ukraine*. URL: https://ua.usembassy.gov/statement-by-national-security-advisor-jake-sullivan-on-russias-missile-strikes/ (date of access: 23.11.2023).

489. Statement by President Biden on Russia's Missile Strikes. *U.S. Embassy in Ukraine*. URL: https://ua.usembassy.gov/statement-by-president-biden-on-russias-missile-strikes/ (date of access: 23.11.2023).

490. Statement From Mayor Rahm Emanuel On Travel Ban. *City of Chicago*.
URL: https://www.chicago.gov/city/en/depts/mayor/press_room/press_releases/2017/march/Statement_On_Travel_Ban.html (date of access: 22.09.2022).

491. Statement from President Biden on Russia's Sham Referenda in Ukraine. *U.S. Embassy in Ukraine*. URL: https://ua.usembassy.gov/statement-from-president-biden-on-russias-sham-referenda-in-ukraine/ (date of access: 23.11.2023).

492. Statement of U.S. Treasury Department on Additional Economic Assistance to Ukraine. *U.S. Embassy in Ukraine*. URL: https://ua.usembassy.gov/statement-u-s-treasury-department-additional-economic-assistance-ukraine/ (date of access: 23.11.2023).

493. Text of Donald Trump's speech to the GOP convention. *AP News*. URL: https://apnews.com/events-united-states-presidential-election-b196e28421b54a50982c2795b000b4f6 (date of access: 17.12.2022).

494. The Complete List of Trump's Twitter Insults (2015-2021) (Published 2021). *The New York Times*. URL: https://www.nytimes.com/interactive/2021/01/19/upshot/trump-complete-insult-list.html (date of access: 20.01.2024).

495. Times T. N. Y. Full Transcript of Zelensky's Speech Before Congress (Published 2022). *The New York Times*. URL: https://www.nytimes.com/2022/12/21/us/politics/zelensky-speech-transcript.html (date of access: 28.12.2022).

496. Tone Checker / Detector | Sapling. *Language Model Copilot and API for Businesses | Sapling*. URL: https://sapling.ai/utilities/tone (date of access: 11.01.2024).

497. Transcript - Remarks at a "Make America Great Again" Rally in Columbia, Missouri | The American Presidency Project. Welcome to The American Presidency Project | The American Presidency Project. URL: https://www.presidency.ucsb.edu/documents/remarks-make-america-great-again-rally-columbia-missouri (date of access: 01.10.2022).

498. Transcript: Obama's Speech Defending Democracy (Published 2018). *The New York Times*. URL: https://www.nytimes.com/2018/07/17/world/africa/obama-speech-south-africa-transcript.html (date of access: 16.09.2021).

499. Trump called Sessions 'mentally retarded' | CNN Politics. *CNN*. URL: https://edition.cnn.com/2018/09/04/politics/bob-woodward-donald-trump-jeff-sessions/index.html (date of access: 18.01.2024).

500. Trump D. J. Brokaw talks like he has marbles in his mouth. Now, he calls me a self-promoter. Not nice – boring guy. *Twitter*. URL: https://twitter.com/realDonaldTrump/status/1071132880368178656 (date of access: 15.10.2020).

501. Trump D. J. Crooked Hillary Clinton now blames everybody but herself, refuses to say she was a terrible candidate. Hits Facebook & even. *Twitter*. URL: https://twitter.com/realDonaldTrump/status/870077441401905152 (date of access: 15.10.2020).

502. Trump D. J. FBI director said Crooked Hillary compromised our national security. No charges. Wow! #RiggedSystem. *Twitter*.

URL: https://twitter.com/realDonaldTrump/status/750353319084843008 (date of access: 17.10.2020).

503. Trump D. J. I have many wonderful friends wanting to be Speaker of the House, and some are truly great Warriors. RINO Tom. *Truth Social.* URL: https://truthsocial.com/@realDonaldTrump/posts/111291340230348905 (date of access: 25.10.2021).

504. Trump D. J. Lyin' Ted Cruz and 1 for 38 Kasich are unable to beat me on their own so they have to. *Twitter*. URL: https://twitter.com/realDonaldTrump/status/724567219062059008 (date of access: 15.10.2020).

505. Trump D. J. Mike Pompeo is doing a great job, I am very proud of him. His predecessor, Rex Tillerson, didn't have the. *Twitter*. URL: https://twitter.com/realDonaldTrump/status/1071132880368132096 (date of access: 15.10.2020).

506. Trump D. J. Phil Bredesen is an absolute total tool of Chuck Schumer and of course the MS-13 lover Nancy Pelosi. *Twitter*. URL: https://twitter.com/VoteMarsha/status/1001622667353575424 (date of access: 15.10.2020).

507. Trump D. J. So now Crooked Hillary is at it again! She is calling Congresswoman Tulsi Gabbard "a Russian favorite," and Jill Stein. *Twitter*. URL: https://twitter.com/realdonaldtrump/status/1185747939257397248 (date of access: 04.12.2020).

508. Trump D. J. Welcome to the race Sleepy Joe. I only hope you have the intelligence, long in doubt, to wage a successful. *Twitter*. URL: https://twitter.com/realDonaldTrump/status/1121388967444799488 (date of access: 04.12.2020).

509. Trump D. J. While @BetteMidler is an extremely unattractive woman, I refuse to say that because I always insist on being politically correct. *Twitter*. URL: https://twitter.com/realDonaldTrump/status/262584296081068033 (date of access: 04.12.2020).

510. Trump decries immigrants from 'shithole countries' coming to US | CNN Politics. *CNN*. URL: https://edition.cnn.com/2018/01/11/politics/immigrants-shithole-countries-trump/index.html (date of access: 17.01.2024).

511. Trump drops the F-bomb on Iran. *POLITICO*. URL: https://www.politico.com/news/2020/10/09/trump-iran-rush-limbaugh-428363 (date of access: 18.01.2024).

512. Trump says ‘Do Nothing Dems’ want to ‘Do Nothing’ with impeachment articles. *Fox News*. URL: https://www.foxnews.com/politics/trump-says-do-nothing-dems-want-to-do-nothing-with-impeachment-articles (date of access: 22.09.2022).

513. Trump Told Russians That Firing ‘Nut Job’ Comey Eased Pressure From Investigation (Published 2017). *The New York Times*. URL: https://www.nytimes.com/2017/05/19/us/politics/trump-russia-comey.html (date of access: 23.09.2022).

514. Trump: Clinton 'trying to smear' my supporters | CNN Politics. CNN. URL: https://edition.cnn.com/2016/08/25/politics/donald-trump-hillary-clinton-smear-watergate/index.html (date of access: 22.09.2022).

515. Tweets of September 21, 2019 | The American Presidency Project. *Welcome to The American Presidency Project | The American Presidency Project*. URL: https://www.presidency.ucsb.edu/documents/tweets-september-21-2019 (date of access: 17.11.2022).

516. Ukrainska Pravda. Russians accuse Azov Brigade of shootings in pirated translation of The Morning Show: Azov defenders’ families react. *Ukrainska Pravda*. URL: https://www.pravda.com.ua/eng/news/2023/09/30/7422066/ (date of access: 02.10.2023).

517. Washington Post staff. Zelensky interview transcript: ‘Ukraine must win’. *Washington Post*. URL: https://www.washingtonpost.com/world/2023/05/13/zelensky-washington-post-interview-transcript/ (date of access: 05.10.2023).

СПИСОК ДОВІДКОВИХ ТА ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

518. Переклад | Горох – українські словники. Про сайт | Горох – українські словники. URL: https://goroh.pp.ua/Переклад (дата звернення: 05.01.2024).

519. Синонімія | Горох – українські словники. *Про сайт | Горох – українські словники*. URL: https://goroh.pp.ua/Синонімія (дата звернення: 05.01.2024).

520. Словник української мови. *Тлумачні словники української мови*. URL: https://sum.in.ua/ (дата звернення: 16.11.2023).

521. Словник фразеологізмів української мови / ред. В. О. Винник ; уклад. В. М. Білоноженко. Київ : Наук. думка, 2003. 786 с.

522. Тлумачення | Горох – українські словники. *Про сайт | Горох – українські словники*. URL: https://goroh.pp.ua/Тлумачення (дата звернення: 05.01.2024).

523. Aphorism.org.ua. *Афоризми | Народні порівняння.* URL: http://aphorism.org.ua/ (дата звернення: 05.01.2024).

524. Cambridge Dictionary. *Cambridge Dictionary | English Dictionary, Translations & Thesaurus*. URL: https://dictionary.cambridge.org/ (date of access: 16.11.2023).

525. Collins English Dictionary | Definitions, Thesaurus and Translations. URL: https://www.collinsdictionary.com/.(дата звернення: 16.11.2023).

526. Encyclopedia Britannica. *Encyclopedia Britannica*. URL: https://www.britannica.com/ (date of access: 16.11.2023).

527. English-Ukrainian military dictionary | Англо-український військовий словник. *English-Ukrainian military dictionary | Англо-український військовий словник*. URL: https://english-military-dictionary.org.ua/ (date of access: 17.11.2023).

528. McLean I., McMillan A. The Concise Oxford Dictionary of Politics. Oxford University Press, 2009.

URL: https://doi.org/10.1093/acref/9780199207800.001.0001 (date of access: 26.11.2023).

529. Merriam-Webster: America's Most Trusted Dictionary. *Merriam-Webster: America's Most Trusted Dictionary*. URL: https://www.merriam-webster.com/ (date of access: 26.11.2023).

530. Metaphors in American Politics. *Metaphors in American Politics | Your guide to political metaphors used in American media - Andrew J. Gallagher, Ph.D.* URL: https://www.politicalmetaphors.com/ (date of access: 26.11.2023).

531. Smelser N. J., Baltes P. B. International Encyclopedia of Social and Behavioral Sciences. Elsevier Science & Technology Books, 2001.

532. Urban Dictionary. A crowdsourced English-language online dictionary for slang words and phrases. *Urban Dictionary*. URL: https://www.urbandictionary.com/ (date of access: 16.11.2023).

533. Wikipedia. The Free Encyclopedia. *Wikipedia*. URL: https://www.wikipedia.com.ua/ (date of access: 16.11.2023).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Список публікацій здобувача

Праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

15. **Sevastiuk M. I.** Rendering confrontation strategies in the process of political discourse translation: Cognitive modeling. *International Humanitarian University Herald. Philology*. 2023. 3 (59). P. 148–154. URL: https://doi.org/10.32841/2409-1154.2023.59.3.34
16. **Sevastiuk M. I.** Accusation tactics in American political discourse: A case study of English-Ukrainian translation. *International Humanitarian University Herald. Philology*. 2023. (61). P. 232–237. URL: https://doi.org/10.32782/2409-1154.2023.61.51
17. **Севастюк М. І.** Стратегія нейтралізації в англійсько-українському перекладі конфронтаційних політичних текстів. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. 2(29). С. 214-219. URL: https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.29.2.40
18. **Sevastiuk M. I.** (Mis)translating irony: Challenges of rendering ironic statements of American confrontational political discourse in Ukrainian translation. *Humanities science current issues*. 2023. 3 (66). P. 112–118. URL: https://doi.org/10.24919/2308-4863/66-3-17

Опубліковані праці апробаційного характеру:

19. **Sevastiuk M. I.** Translating insult: Strategies of rendering invective in modern political discourse. Materials of the International Research-to-Practice Conference for Translators, Young Scholars and Students "*Translation Industry: Theory in Action*" (Kyiv, December 11–12, 2020). Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, 2020. P. 83–84.
20. **Sevastiuk M. I.** Rendering the manipulative strategy of D.Trump's rhetoric in Ukrainian translation. X наукова конференція з міжнародною участю «*Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу*» (січень 2019). Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2019. С. 117–119.

21. **Севастюк М. І.** Стратегія нейтралізації при перекладі інвективи (на матеріалі американської політичної риторики). *Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблеми перекладу*: тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції пам'яті доктора філологічних наук, професора Д. І. Квеселевича (м. Житомир, 21 травня 2021 р.). Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир, 2021. С. 96–99.
22. **Sevastiuk M. I.** Confrontation strategies of American politicians in Ukrainian translation: cognitive modeling. *Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблеми перекладу*: тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції пам'яті доктора філологічних наук, професора Д. І. Квеселевича (м. Житомир, 21 травня 2023 р.). Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир, 2023. С. 62–64.
23. **Севастюк М. І.** Стратегії відтворення конфронтації у перекладі сучасного американського політичного дискурсу українською мовою. Науковий семінар для молодих учених (студентів, магістрантів, аспірантів, докторантів) «*Актуальні проблеми перекладознавчих та порівняльних студій*» (18 листопада 2022 року). Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2022. С. 49–51.
24. **Севастюк М. І.** Емоції перекладача як чинник вибору стратегії відтворення конфронтації у політичному перекладі: експериментальне дослідження. ІІ Науковий семінар для молодих учених (студентів, магістрантів, аспірантів, докторантів) «*Актуальні проблеми перекладознавчих та порівняльних студій*» (17 листопада 2023 року). Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2023. С. 36–38.
25. **Севастюк М. І.** Психолінгвістичні особливості відтворення конфронтації у політичному перекладі: емоційно-мотиваційний аспект. *Проблеми лінгвістичної семантики*: VIII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція (17 листопада 2023 року). Рівненський державний гуманітарний університет. Рівне, 2023. С. 134–137.

Праці, що додатково відображають наукові результати дисертації:

26. **Sevastiuk M**. Translating insult: Strategies of rendering invective in modern political discourse. *SHS Web Conferences*. 2021. Vol. 105. P. 1–11. URL: https://doi.org/10.1051/shsconf/202110503007
27. **Севастюк М. І.** Комунікативний конфлікт в президентській риториці Дональда Трампа: засоби реалізації та відтворення. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. *Іноземна філологія*, 2020. 1 (52). С. 26–30
28. **Севастюк М. І.** Відтворення тактики «навішування ярликів» у перекладі президентської риторики Д. Трампа українською мовою. *Молодий вчений*. 2019. 7 (71). С. 75–80. URL: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-7-71-17

ДОДАТОК Б

Компоненти аналізу комунікативної ситуації перекладу політичних текстів за релевантними факторами

Фактор вихідного тексту	Жанр політичного дискурсу	Промова парламентські дебати передвиборчі дебати прес-конференція інтерв'ю з політиком політичне ток-шоу політичний документ вилучена і відтворена в медійному джерелі репліка, яка цитує виступ політика тощо
	Домінантна інформація	Когнітивна Оперативна Емоційна Естетична
	Домінантна функція	Референтна Виражальна Апелятивна Фатична
	Ступінь офіційності комунікації	офіційна / напівофіціальна / неофіційна
Фактор комунікантів	Адресант	Соціолінгвістичний портрет комунікантів: стать, вік, освіта, статус, емоційна та когнітивна сприйнятливість, мовна особистість комунікантів
	Адресат	
	Відносини між комунікативними партнерами	симетричні / асиметричні
	За рахунок чого створюється асиметрія у відносинах комунікантів	стать, вік, професія, статус, знання, комунікативна роль
	Ступінь емоційної близькості комунікантів	приязнь, нейтральність, неприязнь
	Спосіб і форма взаємодії	кооперація / конфронтація

Фактор цільової авдиторії	Особливості цільової культури	Етичні норми, табу і чутливі питання, культурні референції і символи, культурні конотації, особливості вираження конфронтації, тяжіння до експліцитного або імпліцитного вираження образи тощо
	Конвенційні норми поведінки комунікантів і перекладача в цільовій політичній культурі	Дипломатичний протокол, ієрархія та динаміка влади, прийнятний тон та емоційна експресія, мовний регістр і ступінь формальності тексту, тощо
Часо-просторові фактори	Місце	Геополітичний контекст та історичні передумови, які впливають на актуальність повідомлення, його культурні референції та сприйняття.
	Час	
	Привід	
Прагматичні фактори	Комунікативна мета повідомлення	Завоювати авторитет або зміцнити імідж, спонукати до певної дії, дискредитувати опонента, викликати необхідний емоційний стан, сформувати думку електорату, тощо
	Стратегії і тактики реалізації мети	Макростратегії кооперації/ конфронтації і підпорядковані їм комунікативні тактики (наприклад, звинувачення, погрози, саморепрезентації, компліменту, ухиляння, тощо)
Фактори перекладу	Вид перекладу	усний / письмовий
	Ініціатор перекладу	політична партія, державна установа, організація або приватна особа; їхня політична позиція та ідеологія
	Перекладацьке завдання	(за наявності) вказівки та очікування від перекладацького проєкту: інформація щодо адресата ТП, очікуваний час і місце отримання (рецепції) тексту, засоби, за допомогою яких текст передаватиметься, мотив створення або отримання тексту, тощо
Фактор емоцій	Емоції як властивість ВТ	Емоційний тон і зміст вихідного повідомлення, емоційний фреймінг ВТ, емоційний контекст повідомлення, емоційно

		навантажені лексеми і риторичні засоби, тощо
	Емоційний стан і особистість перекладача	Емоції перекладача, викликані ВТ (гнів, обурення, бажання відновити справедливість і тд), емоційний інтелект перекладача, тяжіння до прийняття ризиків, креативних рішень, тощо

ДОДАТОК В

Співвідношення застосування перекладацьких стратегій до маркерів конфронтаційних тактик

	Репродуктивні стратегії	**Адаптивні стратегії**		
		Нейтралізація	**Типізація**	**Інтенсифікація**
Тактики звинувачення і осуду	Лексеми з інгерентно негативними конотаціями (85%); оригінальні метафори (70%), модифіковані фразеологізми (90%), інтенсифікатори(78 %), еліпсис, топікалізація, риторичні питання (усі – 89%)	Просторіччя (95%), метафори (деметафоризація) (23%), інверсія (60%)	Метафори (17%), Фразеологізми (41%), інтенсифікатори (13%)	Додавання інтенсифікатора у перекладі (5%),
Тактики погрози і протиставлення	Синтаксичні конструкції (95%), морфологічні маркери, опозиції лексем з негативною і позитивною оцінкою, стандартні метафори, засвоєні обома мовами (67%)	Просторіччя (95%), неологізми (50%), вульгаризми (70%)	Алюзія (+ коментар), фразеологізми, що мають усталені відповідники в МП (50%)	Лексеми з ситуативним негативним значенням (9%), геджі (20%)
Тактика «навішування ярликів»	Ярлики, утворені за допомогою словотвірних засобів і ярлики - інтернаціоналізми (90%)	Ярлики-неологізми і оніми засновані на реаліях МО (25%), фонетичні засоби (90%)	Фонетичні засоби (10%)	Додавання інтенсифікатора у перекладі (33%), порівняння (30%)

Тактики висміювання і образи	Оригінальні порівняння і метафори (14%)	Іронія (помилка перекладу) (25%), пейоративи і вульгаризми (78%), порівняння (14%)	Метафори (80%), фразеологізми (25%), порівняння (43%), морфологічні маркери (70%), інвективи (40%)	Іронія (коли експлікуєтьс я) (10%)

ДОДАТОК Г

Текст 1

Комунікативна установка: *кооперація*
Кількість слів: *332*
Індекс читабельності Флеша-Кінкейда: *13.1*
Оцінка складності учасниками: *7*
Тональність: *[approving], [admiring]*

Today, I want to take a moment to give a big shout-out to President Biden for his **outstanding** work. Under the President's **magnificent** leadership, Democrats have fought tooth and nail for the American people, putting them on a path towards a **brighter** future. From creating twelve million **good-paying** jobs to sparking a manufacturing **boom** and rebuilding our critical infrastructure, the Biden Agenda has **skyrocketed** our economy and brought **tangible** improvements to the lives of America's families.

President Biden's **historic** actions to save the planet, reduce gun violence, invest in research and innovation, and protect marriage **equality** are among his many **landmark** achievements. These actions have put the country on a **steady** course towards **progress**, ensuring a **better** future for all.

President Biden has been all about the people. He's been bending over backwards to get things back on track and ensuring that the hardworking people of the United States don't get left behind. He has been **utterly** bent to protecting the rights of every American, regardless of their background or circumstance. Working families can take **great** confidence in the **shining** vision of **opportunity** and **justice** for all that the President presented tonight.

The president, together with his administration, is trying to reclaim the vision of America that was there during the Obama administration, a vision that was much more **diverse**, much more religiously **tolerant**, much more tolerant of different kinds of gender dispositions and gender presentations

Importantly, President Biden made clear the connection between a **strong democracy**, a **fair economy**, and a **flourishing society**. America remains **unequivocal** in our commitment to defending democracy not only at home but also abroad, including in Ukraine and around the world.

Under the last two years, President Biden and Democrats in Congress have put the American people through **extraordinary progress**. As Speaker of the House, it was my **high honor** to be part of this work. Now, we are prepared to finish the job, to build a **stronger** and **fairer** future for all of America's families.

ДОДАТОК Д

Текст 2

Комунікативна установка: *конфронтація*
Кількість слів: *331*
Індекс читабельності Флеша-Кінкейда: *11.1*
Оцінка складності учасниками: *8*
Тональність: *[disapproving], [angry]*

We have a **corrupt, incompetent** leader in Biden. He has taken millions of dollars from other countries like China, and it's clear that he is **compromised**. Joe Biden is a totally **compromised** president because they're bribing him. They're paying him off. They know all the money they've given, and it's far greater than anyone has been able to really understand.

The truth is, Biden is a puppet controlled by the **radical** left and the globalist elites. He dances to their tune, while the American people **suffer** the consequences. We need a leader who is not beholden to foreign interests or **radical** ideologies, but someone who puts America first, who fights tooth and nail for the **forgotten** men and women of this great nation.

Just look at that **hell** he has put us through with his policies! From open borders and skyrocketing **crime rates** to an economy **in shambles**, Biden has left our citizens **struggling** and our future **uncertain**. We deserve a leader who puts America first, not one who bends to the **whims** of globalist elites. Yet, all he has managed to do is wreck our economy and sneak the workplaces from hardworking Americans. It's a **disgraceful betrayal** of the very people he claims to represent.

Joe Biden is the most **crooked** president in the history of our country by a factor of hundreds. I wouldn't have said this three weeks ago. I was actually very kind to him, but now we can't be kind anymore because the gloves are off. The jar has been opened … He's totally **compromised.**

And now these bastards **interfere** with the fair and free election to a point where Joe Biden is willing to arrest his opponent who is leading him in the polls by a very, very large number. This is totally **cheap**. They **lie**, they **cheat** and they **steal**. And this is how **they demonstrated a fair play** in an attempt to win the 2024 election, and we're not going to let that happen.

ДОДАТОК Е

Текст 3

Комунікативна установка: *конфронтація (ОК-антипатія)*
Кількість слів: *331*
Індекс читабельності Флеша-Кінкейда: *11.1*
Оцінка складності учасниками:
Тональність: *[angry], [disappointed]*

While our great nation has numerous crucial national interests to safeguard, involving ourselves deeper in the territorial dispute between Ukraine and Russia certainly does not fall within that realm. The Biden administration's **reckless** commitment of a virtual 'blank check' to fund this conflict indefinitely, without clear objectives or any sense of accountability, serves only to divert attention from the **pressing challenges** we face as a country.

It's like they're **playing a game** of 'generosity' with our **hard-earned** tax dollars, using it as a bargaining chip to advance their own agenda. But who the **hell** is really paying the price? It's the hardworking American taxpayers, left to foot the bill for a **conflict** that seems to have no end in sight.

Let's be honest, the US government's unwavering support for Ukraine's defense against Russia's aggression is akin to pouring gasoline on a fire. It only serves to further ignite tensions and risks **dragging us deeper** into a quagmire that is not our own.

I want people to **stop dying** over this **ridiculous** war, which is fueled with the help of President Biden who continues straining the U.S. to the point of **disaster** and pushing us further toward a World **War** Three.

We must refocus our efforts on the challenges that truly impact the lives of American citizens. We cannot afford to be **distracted** by a **conflict** that, in the grand scheme of things, **holds no significant bearing** on our nation's core interests. While the U.S. has many vital national interests — securing our borders, addressing the crisis of readiness within our military, achieving energy security and independence, and checking the economic, cultural, and military power of the Chinese Communist Party — our leaders seem more interested in appeasing international allies.

It's time to reevaluate our priorities and put America first. We must channel our resources towards addressing the pressing domestic issues that demand our attention, rather than becoming embroiled in a conflict that serves as a **mere distraction** from the real problems at hand.

ДОДАТОК Ж

Текст 4

Комунікативна установка: *конфронтація (ОК-емпатія)*
Кількість слів: *330*
Індекс читабельності Флеша-Кінкейда: *12.1*
Оцінка складності учасниками:
Тональність: *[sympathetic], [angry]*

Today, I stand before you as the President of the United States with a heavy heart, but a resolute determination to address the **brutal war** that Russia has unleashed upon your nation. We are witnessing a **dark chapter**, where the **Kremlin's aggression** has ignited a storm of **destruction** and **suffering.**

Let me be clear: Russia's actions are an affront to international norms and a **grave violation** of Ukraine's sovereignty. The Russian bear has shown its true colors, clawing at the very fabric of peace and stability in this region. But together, we will not allow their **tyranny** to prevail.

We **condemn** Russia's **vile incursion** into your lands, its insatiable appetite for power, and its **reckless disregard** for human life. They have crossed a red line, trampling upon the rights of innocent Ukrainians, leaving a trail of **devastation** in their wake.

The United States stands shoulder to shoulder with Ukraine in this critical moment. We will not be cowed by **Russia's aggression**. We will utilize every diplomatic tool, every economic measure, and every alliance at our disposal to hold Russia accountable for its **heinous acts.** The Kremlin's ambitions will be met with an unwavering wall of opposition.

We will bolster Ukraine's defenses, providing military assistance to help you defend your **sacred homeland**. The **Russian war machine** may think it has an iron grip on your nation, but we will be the force that shatters their illusions of invincibility. We will support you in the fight against this predatory aggression.

But make no mistake, this battle is far from over. We are in the throes of a **long and arduous struggle** against an **adversary** hell-bent on **chaos** and **domination**. Yet, history has taught us that even the mightiest empires can crumble under the weight of their own **hubris**.

To the Ukrainian people, I say this: you are not alone. May God bless Ukraine, may God bless its brave defenders, and may God grant us victory over the forces of **aggression** and **oppression.**

ДОДАТОК К

Українськомовна версія Шкали позитивного і негативного афекту (PANAS)
(Переклад наш – М. С.)

Позначте відповіді, які найточніше вказують на те, як ви почуваєтеся зараз, *тобто в цей момент.*		Незначною мірою або зовсім ні	Трохи	Помірно	Досить сильно	Сильно
1	Зацікавлений/-на	1	2	3	4	5
2	Занепокоєний/-на	1	2	3	4	5
3	Захоплений/-на	1	2	3	4	5
4	Засмучений/-на	1	2	3	4	5
5	Сильний/-на	1	2	3	4	5
6	Відчуваю провину	1	2	3	4	5
7	Наляканий/-на	1	2	3	4	5
8	Відчуваю ворожість	1	2	3	4	5
9	Піднесений/-на	1	2	3	4	5
10	Гордий/-да	1	2	3	4	5
11	Роздратований/-на	1	2	3	4	5
12	Стривожений/-на	1	2	3	4	5
13	Відчуваю сором	1	2	3	4	5
14	Натхненний/-на	1	2	3	4	5
15	Знервований/-на	1	2	3	4	5
16	Рішучий/-на	1	2	3	4	5
17	Уважний/-на	1	2	3	4	5
18	Тривожний/-на	1	2	3	4	5
19	Активний/-на	1	2	3	4	5
20	Наляканий/-на	1	2	3	4	5

ДОДАТОК Л

Результати оцінки респондентами свого емоційного стану до та після виконання завдання за Шкалою позитивного і негативного афекту (PANAS)

	Текст 3			**Текст 4**		
	(pre-tr.)	(post-tr.)	dif.	(pre-tr.)	(post-tr.)	dif.
Зацікавлений/-на	3.7	2.5	-1.2	3.7	3.0	-0.7
Занепокоєний/-на	1.5	2.3	+0.8	1.5	2.1	+0.6
Захоплений/-на	2.8	2	-0.8	2.8	2.2	-0.6
Засмучений/-на	1	3	+2	1	2.3	+1.3
Сильний/-на	2	2.3	+0.3	2	3	+1
Відчуваю провину	1	1	0	1	1	0
Наляканий/-на	1.3	1.3	0	1.3	1.2	-0.1
Відчуваю ворожість	1	3.8	+2.8	1	3.5	+2.5
Піднесений/-на	3.7	2	-1.7	3.7	2.2	-1.5
Гордий/-да	1.3	3	+1.3	1.3	3.5	+2.2
Роздратований/-на	1.2	3.8	+2.6	1.2	2.5	+1.3
Стривожений/-на	1.7	3.3	+1.6	1.7	3	+1.3
Відчуваю сором	1	1	0	1	1	0
Натхненний/-на	2.8	1.8	-1	2.8	2.5	-0.3
Знервований/-на	2	2	0	2	1.7	-0.3
Рішучий/-на	2.5	3.3	+0.8	2.5	3.8	+1.3
Уважний/-на	3.2	2.1	-1.1	3.2	2.3	-0.9
Тривожний/-на	1.3	1.3	0	1.3	1.2	-0.1
Активний/-на	3	2.5	-1.5	3	2.7	-0.3
Наляканий/-на	1.3	1.3	0	1.3	1.2	-0.1

ДОДАТОК М

Текст 5

Кількість слів: *200*
Індекс читабельності Флеша-Кінкейда: *8.1*

We have a corrupt, incompetent leader in Biden. Joe Biden is the most crooked president in the history of our country by a factor of hundreds. I wouldn’t have said this three weeks ago, but now the gloves are off. He’s totally compromised.

Just look at that hell he has put us through with his policies! From open borders and skyrocketing crime rates to an economy in shambles, Biden has left our citizens struggling and our future uncertain. We deserve a leader who puts America first, not one who bends to the whims of globalist elites. It's a disgraceful betrayal of the very people he claims to represent.Yet, all he and his administration have managed to do is wreck our economy and sneak the workplaces from hardworking Americans.

And now these bastards interfere with the fair and free election to a point where Joe Biden is willing to arrest his opponent who is leading him in the polls by a very, very large number. He has shown such impeccable integrity. This is totally cheap. And this is how low they have fallen in an attempt to win the 2024 election, and we’re not going to let that happen.

ДОДАТОК Н

Тривалість відтворення маркерів конфронтації (Групи В і Г)

	Одиниці концентрації уваги перекладачів	Усереднений час відтворення (у с.)			
		Група В		Група Г	
		Загальна тривалість від-ння	Тривалість ПГ	Загальна тривалість від-ння	Тривалість ПГ
1.	a corrupt, incompetent leader	1,5	1,46	1,3	1,24
2.	the most crooked president in the history of our country	2,3	2,25	2,1	1,95
3.	crooked … by a factor of hundreds	3,5	3,3	3,5	3,4
4.	the gloves are off	3,86	3,84	3,8	3,6
5.	totally compromised	2,3	2,26	1,5	1,36
6.	that hell he has put us through	2,5	2,3	2,25	2
7.	skyrocketing crime rates	3	2,65	3,5	3,28
8.	an economy in shambles	4,7	4,54	4,5	4,19
9.	left our citizens struggling	4,1	3,3	4	3,65
10.	one who bends to the whims	2,6	2,4	2,65	2,42
11.	a disgraceful betrayal	2,5	2,47	1,6	1,56
12.	wreck our economy	2,1	2,05	2,0	1,89
13.	sneak the workplaces	4,1	4	2,2	1,99
14.	these bastards	2,1	2,07	2,5	2,4
15.	He has shown such impeccable integrity	7,1	6,82	4,6	4,15
16.	totally cheap	2,3	2,25	1,8	1,6
17.	how low they have fallen	1,8	1,7	0,7	0,51
Середній час на відтворення МК		**3,08с**		**2,6с**	
Загальне вікно часу		208,5с			